

SUNA - İNAN KIRAÇ AKDENİZ MEDENİYETLERİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
SUNA & İNAN KIRAÇ RESEARCH INSTITUTE ON MEDITERRANEAN CIVILIZATIONS

ANADOLU AKDENİZİ Arkeoloji Haberleri

2004-2

*News of Archaeology from
ANATOLIA'S MEDITERRANEAN AREAS*

Suna - İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
Suna & İnan Kırac Research Institute on Mediterranean Civilizations

ANADOLU AKDENİZİ
Arkeoloji Haberleri
2004
News of Archaeology from
ANATOLIA'S MEDITERRANEAN AREAS

Yayın Yönetim / Editorial Board

Kayhan DÖRTLÜK
Tarkan KAHYA

Çeviriler / Translations

İnci TÜRKOĞLU
T. M. P. DUGGAN

Kapak / Cover

Mappa Mundi

Yapım / Production

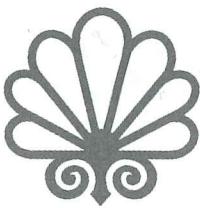
Zero Prodüksyon Ltd.

© 2004

ISSN 1308-9660

Yazışma Adresi / Mailing Address

Barbaros Mah. Kocatepe Sok. No: 25
Kaleici 07100 ANTALYA-TÜRKİYE
Tel: 0(242) 243 42 74 Fax: 0(242) 243 80 13
akmed@akmed.org.tr
www.akmed.org.tr

ANADOLU AKDENİZİ Arkeoloji Haberleri

2004-2

*News of Archaeology from
ANATOLIA'S MEDITERRANEAN AREAS*

İÇİNDEKİLER

KAZI RAPORLARI

- Alanya Kalesi Çalışmaları 2003
- Arykanda Kazısı 2003
- Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma-Onarım Çalışmaları 2003
- Bademağacı Kazıları 2003
- Harmanören-Göndürle Höyük Mezarlık Kazısı 2003
- Kelenderis Kazısı 2003
- Limyra Kazı ve Çalışmaları 2003
- Patara Kazısı 2003
- Perge 2003
- Sagalassos ve Çevresinde Arkeolojik Araştırmalar 2003
- Soli/Pompeipolis Antik Liman Kenti Kazıları 2003
- Mersin-Yumuktepe 2003 Kazısı

YÜZYE ARAŞTIRMA RAPORLARI

- Adana Yüzey Araştırmaları 2003: Tufanbeyli-Saimbeyli
- Bey Dağları Yüzey Araştırmaları 2003:
Neapolis-Kelbessos
- Dağlık Kilikya'daki Erken Bizans Konutları
Yüzey Araştırması 2003
- Göller Bölgesi (Antik Pisidya) Yüzey Araştırmaları 2003
- Likçe Yazılı Anıtlar Projesi: Ksanthos 2003 Yılı
Çalışmaları Üzerine Bazı Düşünceler
- Likya'da Bizans Dönemi Araştırmaları 2003
- Pisidya Yüzey Araştırması Projesi:
Pednelisso Antik Kenti Yüzey Araştırması 2003
- Phellos (Orta Likya) Yüzey Araştırması 2003
- Silifke, Olba (Uğuralanı) Arkeolojik Yüzey Araştırması 2003
- Silifke, Sömek Köyü Kiliseleri Yüzey Araştırması 2003
- Uzuncaburç'taki Yeni Araştırmalar: 2003
Zeus-Olbios Kutsal Alanı ve Diokaisareia Kenti

Prof. Dr. M. Oluş Arık	1
Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu	6
Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken, Yard. Doç. Dr. Nilay Karakaya Ayşe Çaylak Türker	10
Prof. Dr. Refik Duru	15
Prof. Dr. Mehmet Özsait	21
Prof. Dr. Levent Zoroğlu	27
Doç. Dr. Thomas Marksteiner	33
Prof. Dr. Fahri Işık	37
Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu	45
Prof. Dr. Marc Waelkens	49
Doç. Dr. Remzi Yağcı	55
Prof. Dr. Isabella Caneva	58
Yard. Doç. Dr. K. Serdar Girginer	63
Prof. Dr. Nevzat Çevik, Doç. Dr. Burhan Varkıvanç, Doç. Dr. Engin Akyürek, Süleyman Bulut	68
Dr. Ina Eichner	74
Prof. Dr. Mehmet Özsait	79
Dr. Martin Seyer	85
Doç. Dr. Sema Doğan	90
Dr. Lutgarde Vandepoot, Dr. Veli Köse	95
Prof. Dr. Martin Zimmermann	101
Yard. Doç. Dr. Emel Erten	105
Doç. Dr. Ayşe Aydın	110
Dr. Detlev Wannagat	113

CONTENTS

EXCAVATION REPORTS

• Work at the Alanya Citadel 2003	Prof. Dr. M. Oluş Arık	1
• Excavations at Arykanda in 2003	Prof. Dr. Cevdet Bayburtluoğlu	6
• The Excavations at St. Nicholas Church and the Documentation and Conservation-Repair of the Frescoes, 2003	Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken, Dr. Nilay Karakaya, Ayşe Çaylak Türker	10
• Excavations at Bademağacı in 2003	Prof. Dr. Refik Duru	15
• The Harmanören-Göndürle Höyük Necropolis Excavations 2003	Prof. Dr. Mehmet Özsait	21
• Excavations at Kelenderis in 2003	Prof. Dr. Levent Zoroğlu	27
• A Short Preliminary Report of the Work at Limyra in 2003	Assc. Prof. Dr. Thomas Marksteiner	33
• Patara 2003	Prof. Dr. Fahri Işık	37
• Perge 2003	Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu	45
• Archaeological Research at and Around Sagalassos in 2003	Prof. Dr. Marc Waelkens	49
• Excavations at the Ancient Port City of Soli/Pompeipolis in 2003	Assc. Prof. Dr. Remzi Yağcı	55
• The 2003 Excavation Campaign at Mersin-Yumuktepe	Prof. Dr. Isabella Caneva	58

SURVEY REPORTS

• Surveys in Adana 2003: Tufanbeyli-Saimbeyli	Dr. K. Serdar Gırigner	63
• Surveys in the Bey Mountains in 2003: Neapolis-Kelbessos	Prof. Dr. Nevzat Çevik, Assc. Prof. Dr. Burhan Varkıvanç, Assc. Prof. Dr. Engin Akyürek, Süleyman Bulut	68
• Surveys of Early Byzantine Houses in Rough Cilicia, 2003	Dr. Ina Eichner	74
• Surveys in the Lakes Region (Ancient Pisidia) in 2003	Prof. Dr. Mehmet Özsait	79
• The Lycian Inscribed Monuments Project: Some Thoughts Concerning the Season 2003 Xanthos	Dr. Martin Seyer	85
• Surveys of the Byzantine period in Lycia, 2003	Assc. Prof. Dr. Sema Doğan	90
• The Pisidian Survey Project: Surveys in Pednelissos 2003	Dr. Lutgarde Vandeput, Dr. Veli Köse	95
• Survey in Phellos (Central Lycia) 2003	Prof. Dr. Martin Zimmermann	101
• Archaeological Surveys at Olba (Uğuralanı), Silifke-Mersin, in 2003	Dr. Emel Erten	105

İÇİNDEKİLER

DİĞER ÇALIŞMA RAPORLARI

• Alanya Müzesi Çalışmaları 2003	Dr. İsmail Karamut	117
• Antalya Müzesi Çalışmaları 2003	Metin Pehlivaner	120
• Burdur Müzesi Çalışmaları 2003	Hacı Ali Ekinci	126
• Isparta Müzesi Çalışmaları 2003	Jale Dedeoğlu	129
• Yalvaç Müzesi Çalışmaları 2003	Ünal Demirer	134

CONTENTS

• Surveys of Churches in Sömek Village, by Silifke-Mersin in 2003	Assc. Prof. Dr. Ayşe Aydın	110
• New Research at Uzuncaburç: 2003 <i>The Sanctuary of Zeus-Olbios and the City of Diokaisareia</i>	Dr. Detlev Wannagat	113

OTHER REPORTS

<i>The Work Carried Out by the Alanya Museum in 2003</i>	Dr. İsmail Karamut	117
<i>The Work Carried Out by the Antalya Museum in 2003</i>	Metin Pehlivaner	121
<i>The Work Carried Out by the Burdur Museum in 2003</i>	Hacı Ali Ekinçi	126
<i>The Work Carried Out by the Isparta Museum in 2003</i>	Jale Dedeoğlu	129
<i>The Work Carried Out by the Yalvaç Museum in 2003</i>	Ünal Demirer	134

Alanya Kalesi Çalışmaları 2003

Work at the Alanya Citadel 2003

M. Oluş ARIK

İçkale-Kilisenin güneyinde yapılan çalışmalar

İçkale'nin batı kesiminde, Tonozlu Koğuş (TG1) ile Ön Avlu'nun arasında yer alan Kilise yapısı, bugünkü haliyle çeşitli dönemlerde müdahalelere uğramış bir bina karakteristiği göstermektedir. Nitekim, mevcut kalıntıların durumuna bakılarak, vakityle burada, şimdiki yapı alanı sınırlarının dışına taşan üç nefli bir bazilikanın bulunduğu iddia edilebilir. Söz konusu yapının, kentin akropolü niteliğindeki bu kesimde, geçmişti Hellenistik Dönem'e kadar inen ve Roma Çağrı'nda da kullanılmış bir tapınağın temelleri üzerine inşa edilmiş olması muhtemeldir. Hâl-i hazırda, harap bir durumda günümüze ulaşabilmiş olan kilise yapısı, Akdeniz'de hayli yaygın olan trikonkhos tipinde inşa edilmiş Latin haçı formunda bir plana sahiptir. Naosu oluşturan kare planlı orta bölümünü pandantiflerle geçilen bir kubbe örtmektedir. Kubbe, yuvarlak kemerli pencere ve sağır nişlerin nöbetleşe çevrelediği bir kasnağa oturmaktadır. Kubbe yükü, kuzey-güney yönünde birer yarı kubbeyeyle, doğu-batı akşında ise beşik tonozlarla karşılanmıştır. Pandantif ve yarı kubbelerin iç yüzlerinde İncil'den alınmış çeşitli ikonografik sahnelerin işlendiği freskler hâlâ seçilebilmektedir. Zamanla yıkan tonozların yerine, doğu tarafında desteksiz kalan kubbe yükünü karşılamak amacıyla, 1950'li yıllarda, bugün hayli çirkin bir görüntü arz eden birer beton ayak yapılmıştır. Aralarında yer yer tuğla kırıklarının da kullanıldığı kaba yonu ve moloz taş duvar örgüsüyle inşa edilen binaya, biri batı diğeri de kuzey cephesinde yer alan iki kapı ile giriilmektedir.

Planı, inşaat tekniği ve strüktürel elemanlarının durumuna bakılarak, şimdiki yapının bir bölümünün 12-13. yy.'lara kadar inen bir geçmişti bulunduğu varsayılabılır. Bu bağlamda, İçkale'deki Selçuklu Sarayı'nın inşası ve kullanımı sırasında da, muhtemelen Capella Palatina

I. Inner Citadel - Work to the South of the Church

The church is located between the Vaulted Gallery (TG1) and the Forecourt in the western part of the Inner Citadel and exhibits a state of multiple disturbances. Indeed, observing the remains here, it is possible to purport the existence of a three-aisled basilica extending beyond the limits of the present building. It is likely that this structure had been built upon the foundations of a pagan temple dating to the Hellenistic and Roman Periods. For the time being, the church structure is in very bad state of preservation and has a layout of a Latin cross with a triconch, very common in the Mediterranean. The square shaped central portion of the nave is covered with a dome rising over pendentives. The dome rests on a drum articulated with alternating round- arched windows and blind niches. The load of the dome is carried by semi-domes in the north and south and by barrel vaults in the east and west. Frescoes depicting Biblical scenes are still discernible on the inner surfaces of the pendentives and the semi-domes. As the vaults caved in with the passing of time, in 1950s an ugly looking concrete pillar was built to support the dome on the eastern side. The structure was built with roughly dressed stones and rubble with few brick fragments here and there; access is via the two doors in the west and north.

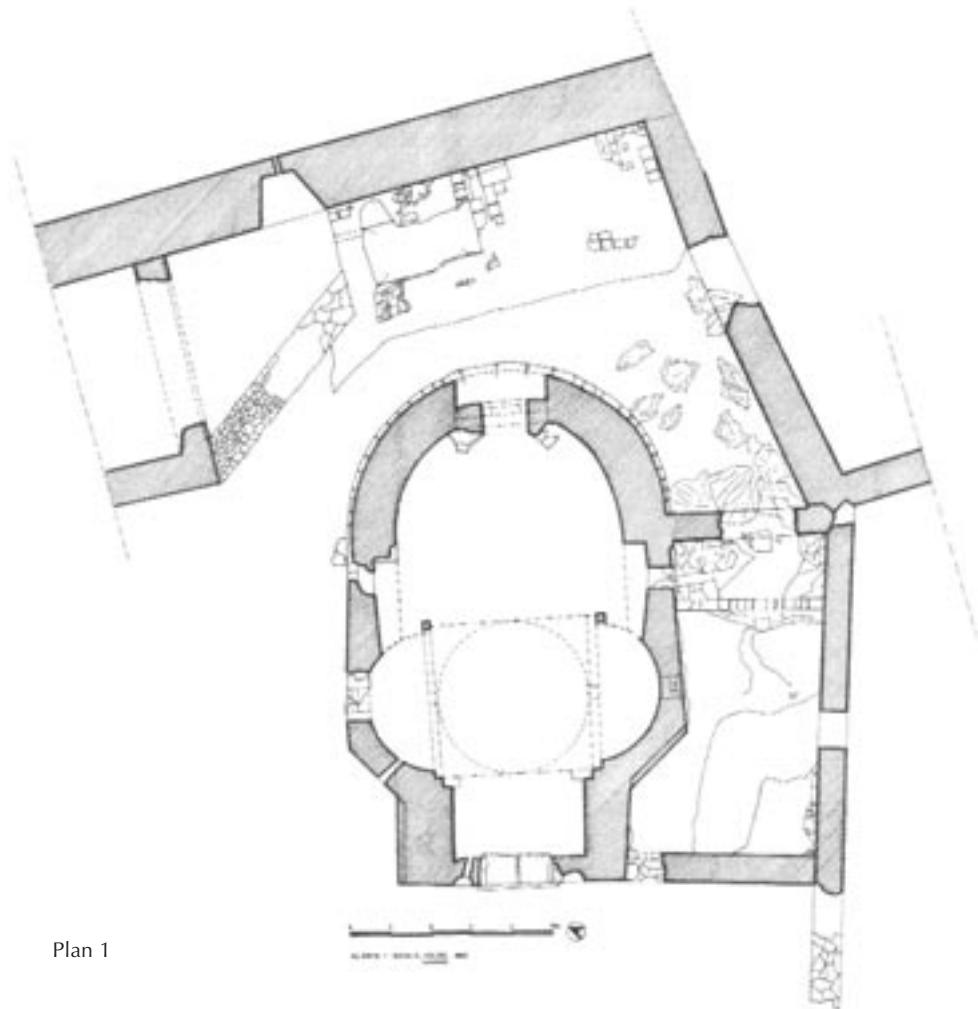
Exploring the layout, construction technique and structural elements, it is possible to date some part of the structure to the 12th-13th centuries. Thus, it is understood that the structure was preserved as "Capella Palatina" during the construction and use of the Seljuk palace in the Inner Citadel and then it was destroyed at a later unknown date; its remains were re-used at a much later date (18th-19th century?) leading to its present state. Therefore, excavations were started in

olarak işlev görüp yerinde korunduğu anlaşılan bina-nın, bilemediğimiz bir tarihte tahrip olarak mevcut kalıntıları yeniden değerlendirilmek suretiyle çok daha geç bir tarihte (18-19. yy. ?) bugünkü görünümüne kavuşmuş olduğu iddia edilebilir. Bu nedenle, eski bazilikanın yan neflerini ortaya çıkartmak ve binanın inşaat aşamalarını tespit edebilmek için söz konusu alanda kazı çalışmalarına başlanmıştır (Plan 1).

Çalışmaların, binanın hergün yüzlerce turist tarafından ziyaret edildiği gözönünde bulundurularak, nisbeten geçici koruma altına alınabilecek güney cephesi boyunca sürdürülmesi düşünülmüş; hâl-i hazırda etrafı duvar kalıntılarıyla çevrili güney bölümünde işe başlanarak -0.15 m. derinlige kadar yüzey toprağı atılmıştır. Söz konusu tabakada sırlı-sırsız seramik parçaları ve çini kırıkları ele geçirilmiş; bu arada tek sıra taş dizisi halinde örülmüş bir duvar halinde kuzey-güney yönünde uzanarak mekâni iki bölüme ayıran muhdes bir seki ortaya çıkartılmış; sekinin güney-batısında da, çoğunkulka

order to uncover the side aisles of the basilica and understand the building's history (Plan 1).

As the site is visited by hundreds of tourists daily, the work was planned along the south wall which needs to be put under temporary shelter; the work was initiated in the south section encircled by wall traces, removing the surface earth down to -0.15 m. This layer yielded glazed and unglazed potsherds and tile fragments; a recent bench of a single course of stones extending south-north like a wall and dividing the hall into two was unearthed; to the southwest of the bench were extensive glass object fragments including mainly mouth and base pieces (Fig. 1). With the work in progress numerous roof tile fragments amidst the rubble and at -0.41 m a layer of fire devastation were reached and a copper Seljuk coin of 1225 was found. At -0.45 m, in the northeast and southeast corners of the room the alum floor was reached. Rubble and roof tile fragments continued to come out where the floor paving was

Res. 1 / Fig. 1

ağız ve dip parçalarından oluşan yoğun miktarda cam eşya kırıkları ile karşılaşılmıştır (Res. 1). Çalışmalar ilerledikçe, mekânın içini dolduran moloz arasında bol sayıda kiremit parçaları ile mekânın batı bölümünde ve -0.41 m. kotunda mevzi bir yanın tabakasına rastlanmış; bu tabaka arasında 1225 tarihli bakır bir Selçuklu sikkesine de tesadüf edilmiştir. -0.45 m. kotuna ulaşıldığında, mekânın kuzey-doğu ve güney-doğu köşelerinde şaplı bir zeminle karşılaşılmıştır. Döşemenin büyük ölçüde tahrip olarak ortadan kalktığı kesimlerde, moloz döküntünün ve kiremit parçalarının çıkmaya devam ettiği görüldüğünde, alt kottaki durumu aydınlatılmak için mekânın ortasında bir sondaj yapılarak mevcut durum tesbit edilmeye çalışılmıştır. -1.05 m. kotuna kadar sürdürülün bu çalışma sırasında, hayvan kemikleri, bir kurşun ağırşak, bir ok ucu ve bazı seramik parçalarına rastlanmış; ana kayaya ulaşılması ile sondaj durdurulup mekân temizlenerek çalışmala son verilmiştir. Çalışmalar, kilisenin inşa edildiği tarihlerde büyük ölçüde ortadan kalktığı anlaşılan bazilikanın, hiç değilse güney kanadının, geç dönemlerde bir konutun müstemilâti haline dönüştürüldüğünü gösterdiği gibi, hâl-i hazırda, apsisin dış yüzünde kuzey ve güney istikametine doğru uzanan ve bu haliyle ilk anda kilisenin iki köşesinde pastoforion işlevi gören diakonikon ve prothesis mekânlarının bulunduğuunu akla getiren duvar kalıntılarının da, kilise inşa edildiğinde ortadan kalkmış olduğu anlaşılan bazilikanın kuzey ve güney neflerine ait olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda, bazilikanın güney nefinin sınırlarını tesbit etmek ve hâl-i hazırda doğu-batı istikametinde uzanan

damaged, and a sounding trench was opened in the middle of the room. This sounding was dug -1.05 m down to the bedrock, and animal bones, a lead spindle whorl, an arrowhead and some potshards were recovered; the room was cleaned and work ceased. The work revealed that the basilica had already disappeared by the time the church was built and at least the southern side-aisle was transformed into house auxiliary in much later periods; besides, the wall traces pointing to the presence of two pastophoria- diakonikon and prothesis- in the two corners of the church were understood to belong to the side aisles of the earlier basilica. In order to determine the limits of the southern side aisle and identify the context of the structures adjoining the east-west wall from the south, work was carried out and -0.35 m level was reached; a monochromatic glazed turquoise plaque and under-the-glaze tile fragments, some glass, nail and amorphous potshards were found. In the western part, wall fragments belonging to a house of a later date and a floor of hard mortar were uncovered; this area was cleaned and documented and the entire area was taken under temporary protection.

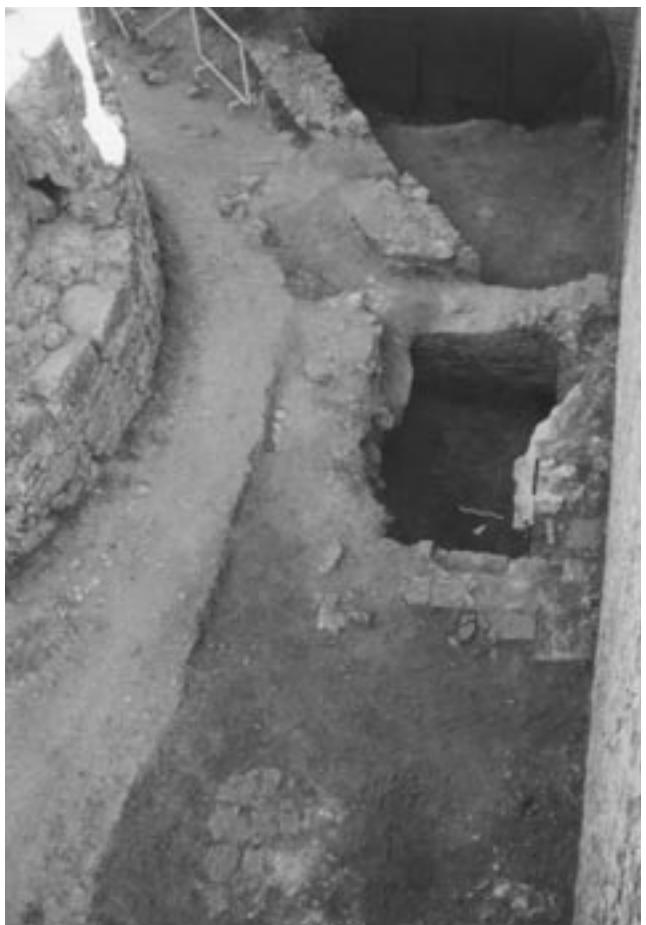
II. Work Between the East of the Church, the Inner Citadel Gate and the “Vaulted Dorm”

The work was carried out in between the southern end of the structure TG1 adjoining the northern half of the fortification wall bordering the Inner the Citadel on the east, excavated in 2001 and known as “Vaulted Dorm” in some publications, and the church apse and the

duvarına güney yönünden bitişen kalıntıların mahiyetini aydınlatmak amacıyla bu kesimde de bir çalışma gerçekleştirilerek -0.35 m. kotuna kadar inilmiş; tek renk sırlı turkuaz levha ve sıraltı çini fragmanları ile bazı cam, çivi ve form vermeyen seramik parçalarına rastlanmıştır. Alanın batı kesiminde, tanımlanamayan ve fakat geç devirlere mâledilebilecek bir konuta ait olması muhtemel bazı duvar parçaları ile hayli sert harçlı zeminle karşılaşılmış; bu kesimde temizlik ve belgeleme çalışmaları yapılarak bütün alan geçici koruma altına alınmıştır.

Kilise'nin Doğusu, İçkale Kapısı ve "Tonozlu Koğuş" Arasında Yapılan Çalışmalar

Çalışmalar, İçkale'yi doğu kenarı boyunca sınırlandıran sur duvarının kuzey yarısına içten eklenmiş; bazı yayılara "Tonozlu Koğuş" olarak geçen ve kazısı 2001 yılında tamamlanan binanın (TG 1) güney ucu ile kilise apsisı ve İçkale Kapısı'nın kuzey yüzü arasında kalan sahada gerçekleştirilmiştir. Yüzeyde kırıklar halinde sırlı-sırsız seramik parçaları ve birkaç çiviye rastlanmıştır. -0.20 m. kotuna inildiğinde, İçkale Kapısı ile sur duvarı arasında kalan alanda, 30x30x7 cm. ölçülerinde kare tuğlalarдан oluşan bir döşeme kalıntısı ortaya çıkartılmıştır. Düzensiz bir şekilde yayılan ve büyük ölçüde tahrif edilmiş döşemenin kuzey istikametine doğru devamı izlenmemiştir. Aynı kotta, sur duvarının güney-doğusunda, 90x60 cm. ölçülerinde ve tuğlaların dik olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmuş bir ayağa da rastlanmıştır. Çalışmalar kuzey yönüne doğru devam ettiğinde, tuğla döşemenin yerini harçlı bir zeminin aldığı görülmüş; bu arada sur duvarına bitişik olarak ikinci ve nihayet bunun da kuzeyinde yine bir üçüncü tuğla ayak da ortaya çıkarılmıştır. Gerek moloz döküntünün devam etmesi ve gerekse TG 1'in girişi ile arasındaki kot farkı nedeniyle, her iki tuğla ayağın arasında kalan bölümde çalışmalar yoğunlaştırıldığında tonozlu bir yapı kalıntısı ile karşılaşılmıştır (Res. 2). Kazısı sırasında bu kesimde, hayvan kemikleri ile muhtelif teknik ve dekorlarda çini ve seramik parçaları ele geçirilmiştir (Res. 3). Söz konusu mekânın -1.55 m. kotunda zemin bulunmuş; söz konusu zeminin doğu istikametine doğru 30 cm.'lik bir eğim yaptığı da tesbit edilmiştir. Mekânın kuzey-doğu duvarında ve zemine yakın bir konumda yer alan dikdörtgen açıklık, burasının vaktiyle foseptik olarak işlev gördüğünü ve açılığının esasen TG1'e doğru uzanan bir pis su deliği olduğunu, bir kanal vasıtıyla kuzeydeki TG1'e uzandığını ortaya koymuştur. Nitekim 2001 yılı çalışmaları sırasında,

Res. 2 / Fig. 2

northern side of the Inner Citadel Gate. On the surface were glazed-unglazed potshards and a few nails. At -0.20 m, a floor fragment, paved with 30x30x7 cm baked clay tiles/bricks, was unearthed between the Inner Citadel Gate and the fortification wall. Destroyed to a great degree and extending irregularly the pavement could not be followed toward the north. At the same level, to the southeast of the fortification wall, a pier of 90x60 cm formed by vertically placed bricks was uncovered. As the work progressed to the north, the pavement was replaced with a mortared floor and second and third brick piers were uncovered adjoining the fortification. As the rubble continued to come out and thanks to the ground level difference between the entrance of TG1 and this part, work focused on the part between the two piers and remains of a vaulted structure emerged (Fig. 2). Animal bones and tile fragments and potshards of various techniques and decoration were also found here (Fig. 3). The floor of this room was reached at a depth of -1.55 m and this

Res. 3 / Fig. 3

kanalın TG 1 içinde de devam ettiği anlaşılmıştı. Tonozlu mekânın zemin temizliği çalışmaları sırasında çoğu bozuk durumda 8 bakır sikke ele geçirilmiş; bu arada, mekânın güney ve batı duvarlarını tahrif ederek uzanan bir pik boru da ortaya çıkartılmıştır. 1950'li yıllarında, İçkale'deki sarnıça temiz su getirmek üzere bu borunun Alanya Belediyesi tarafından döşendiği yaşılarca hâlâ hatırlanmaktadır. Ne yazık ki, bu işlem sırasında tonozlu mekânın güney ve batı duvarları tahrif edildiği gibi örtünün bir bölümü ortadan kaldırılmış; bu arada bütün tabakalar da altüst edilmiştir.

Tonozlu Galeri (TG3)'de Yapılan Çalışmalar

İçkale'yi güney yönünde sınırlayan sur duvarının bir bölümünde 2002 yılında yapılan çalışmalar 2003 yılında da devam edilmiştir. Bir önceki yıl açığa çıkarılan ve sur duvarına paralel olarak uzandığı anlaşılan taş ayak kalıntılarının kuzey bölümünde yapılan çalışmalar sırasında, dağınık halde çini, sırlı ve sırsız seramik parçaları, bir tanımsız metal parça ve I. Keykubat dönemine ait bozuk durumda bir bakır sikke ele geçirilmiş; yüzeyden -0.80 m.'de yerli kayaya rastlandığında çalışmalar sona erdirilip, alan belgelенerek geçici koruma altına alınmıştır.

floor has an inclination of 30 cm toward east. The rectangular aperture close to the ground, in the northeast wall, points to the fact that this room was used as a septic tank and that this aperture served as a drainage extending to and continuing in TG1. As a matter of fact, this canal was understood to continue in TG1 during the 2001 campaign. In the course of floor cleaning of the vaulted room, 8 copper coins, most of which were in bad condition, were found and a cast iron pipe extending through the south and west walls of the room was also uncovered. This iron pipe was placed by the Alanya Municipality in order to bring fresh water to the cistern in the Inner Citadel in 1950s, as still remembered by the elderly. Unfortunately, during this installation the south and west walls were damaged, part of the vaulting destroyed and all the layers were disturbed.

III. Work at the Vaulted Gallery TG3

The work initiated in 2002 on the fortification wall bordering the Inner Citadel on the south was continued in 2003 as well. During the work done in the northern part of the stone pier remains unearthed the year before, extending parallel to the fortification wall, were found tiles, glazed-unglazed potshards, an unidentified metal fragment and a copper coin in bad condition dating to the reign of Alaeddin Keykubat I; the bedrock was reached at -0.80 m and work was ceased, the area explored was documented and taken under temporary protection.

Arykanda Kazısı 2003

Excavations at Arykanda in 2003

Cevdet BAYBURTLUOĞLU

2003 yılı Arykanda Kazısı; DÖSİM, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıklarları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün (AKMED) yaptıkları maddi destekle iki ay sürmüştür. Kazı; Bakanlık temsilcisi arkeolog İsmail Yeşilpınar, arkeolog İnci Bayburtluoğlu, Dr. Macit Tekinalp, arkeolog Ayşegül Gürgezoğlu, Ar. Gör. Ayça Özcan, Y. Mim. Restoratör Evin Erder, fotoğrafçı M. Ali Dögenciler ile arkeoloji öğrencileri Özlem Yalçın, Murat Çelik, Emre Savaş, Hacer Sancaktar ve Nalan Demirkan'ın katılımlarıyla gerçekleştirılmıştır. Kazıya maddi destek veren kuruluşlara olduğu kadar büyük bir özveri ile çalışan kazı üyelerine teşekkürüm sonsuzdur.

2001 de başlayan ve 2002 de devam eden kaçak kazılar ve kazı evine yönelik hırsızlık olayı; Bakanlığa sunduğumuz seçenekli çalışma programını kaçakçılığı önlemeye yönelik tarzda uygulamamıza neden olmuştu. Bu yüzden ortaya çıkarılan eserler aynı yörenen ve farklı ev veya mezarlardan geldiği için büyük yenilik getirmekten yoksundur. Bununla beraber yine de buluntu yönünden zengin sayılabilecek bir kampanya idrak ettiğimizi belirtebilirim.

2003 yılı çalışmalarını üç ana başlık altında özetlemek mümkündür.

1. Kazı Evindeki Çalışmalar

Binada aldığımız güvenliğe yönelik fiziki önlemlerle birlikte, iki mekândaki raf düzenlemesi yeniden elden geçirilmiş; seramik, cam, metal parçaları ile kitabe parçaları sınıflandırılarak ve etiketlenerek bir odada; heykeltraşlık eserlerine ait parçalarla mimari süsleme parçaları diğer odada kasalar içinde korumaya alınmıştır. Numaralandan bütün kasaların içerdikleri malzemeler listelenmiştir.

The 2003 campaign at Arykanda lasted for a period of two months with support from DÖSİM, the General Directorate of Cultural Heritage and Museums of the Ministry of Culture and Tourism, the Türkiye Garanti Bankası Inc. and the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations. The team comprised archaeologist İsmail Yeşilpınar as the official representative from the Ministry, archaeologist İnci Bayburtluoğlu, Dr. Macit Tekinalp, archaeologist Ayşegül Gürgezoğlu, Research Asst. Ayça Özcan, architect restorer Evin Erder, M.A., photographer M. Ali Dögenciler and student of archaeology Özlem Yalçın, Murat Çelik, Emre Savaş, Hacer Sancaktar and Nalan Demirkan. I am deeply indebted to both the sponsoring companies and the hardworking team members.

Illegal excavations in 2001 and 2002 and the thefts from the excavation house led us to implement an anti theft policy and a contra illegal excavation program in our work. As a result, the finds recovered do not exhibit a great variety since they all come from the same area, from different houses or tombs. Yet, we are of the opinion that our campaign yielded a wealth of finds.

We can summarize the 2003 campaign under three main titles:

1. Work at the Excavation House

Together with the physical security measures taken on the building itself, we revised the shelf organization in both halls; the ceramic, glass, metal objects and inscription fragments were categorized, tagged and placed in one hall; the pieces of sculpture and the architectural sculpture were placed within secure boxes in the other hall. All the boxes were numbered and their contents were recorded.

Res. 1 Koç başlı aplik / Fig. 1 Bronze ram's head applique

2. Konservasyon ve Restorasyon Çalışmaları

Y. Mim. Evin Erder uzun bir süre kazı alanlarındaki yapıların rölövelerini çıkartmak zorunda kalmış; Dr. Macit Tekinalp'in katılımından sonra konservasyona yönelik çalışmalarına girişebilmiştir. 2001 yılında alınan taş örnekleri üzerinde yıl içinde yapılan analizlerin sonuçlarına göre, büyük yıpranmaya ve erimeye maruz kalan, tarafımızdan Fellows Mezarı olarak adlandırılan anıtsal mezar binasının içinde, farklı terkip ve metodlar uygulanmıştır. 2004 yılında alınacak sonuçlara göre, yapıda kullanılacak en uygun ilaç ve yöntem uygulamaya konulacaktır.

3. Kazı Çalışmaları

Helios Tapınağı terasının kuzey ve doğusunda, Bizans suru-su yolu içerisinde kalan ve gözetleme kulesinin üzerinde bulunduğu kayalığın dibinden başlayan tüm toprak alanlar ana kaya bulununcaya dek kazılmış; toprağı elenerek elden geçirilmiştir. Bu alanın yanı sıra kazısı 2002 de başlayan ve bitirilememiş halde bırakılan sarnıcı kazısı da sürdürülmüştür.

Sarnıcıçın üzerini kaplayan ve büyük çoğunluğu sağlam veya ufanmış konglomera bloklarından oluşan örtüye ait sağlam bloklar 2003 kazı mevsiminde sağlamları doğu ucta istiflenerek toprağın daha rahat kazılması yoluna gidilmiştir. Ancak batı uca doğru yaklaştıkça beklenilen rampa veya merdivenin ortaya çıkmayı, sarnıcıç içindeki toprağın dışarı çıkarılmasını güçlendirmiştir. Alanın daralması ve fazla işçi çalıştırılamayacak duruma

2. The Conservation and Restoration Work

The architect Evin Erder has had to work on realising the plans of the structures in the excavation sites for a long period of time and it was only after Dr. Macit Tekinalp joined us, that she has been able to focus on the conservation work. Based on the analyses of stone samples taken in 2001, various methods and composite substances were applied to the interior of the so-called "Fellows Tomb", which has greatly deteriorated. Dependant upon the forthcoming results from 2004, the best composite material and method will be determined and employed in the conservation and restoration work.

3. Excavation Work

All the soil was extracted from the bottom of the rock mass upon which the watchtower stands, and that encircled within the Byzantine walls and waterways, to the north and east of the Helios Temple terrace, was also extracted down to the bedrock and the soil was sieved.

The excavation of the cistern begun in 2002 was also continued:

The conglomerate blocks of the superstructure of the cistern, were mostly in good condition, although some were crumbling and they were piled up at the eastern

Res. 2 Mermer heykel parçası /
Fig. 2 Fragment of a marble statue

gelinmesi üzerine makara sistemi kurulmuş ve toprak bu şekilde boşaltılabilmiştir. Merdiven veya rampa beklediğimiz sarnıcıń bitimi ilginç bir şekilde apsidal görünüm kazanmış ve taban seviyesine ulaşıldığında bu apsidal kısmın, daire planlı daha erken bir sarnıç olduğu anlaşılmıştır. Kazının sonuna yaklaşıldığı esnada ortaya çıkan bu gelişme üzerine sarnıç kazısı batıdaki daha derin sarnıcıń da temizlenebilmesi için 2004'e ertelenmiştir. Atılan veya akarak gelen bazı eserleri bulabilmek amacıyla başlatılan sarnıç kazısı umutlarımıza boşıkarmıştır. Buradan kazı envanterine girebilecek eser sayısı on kadardır. Bunlardan en ilginçleri minyatür bir ion başlığı parçası, mermer bir el parçası, mermerden bir kadın heykelcığının kalça kısmı, bomos parçaları ile kemik ve birkaç bronz objedir.

Helios Tapınağı'nın kuzey, kuzey-doğu ve kuzey batısındaki alanlarda gerçekleştirilen kazılar 2002'den farklı bir durumu yansımamaktadır. Genel olarak mimariyi; sağlam kaya bulunduğuanda kayanın tıraşlanması ile elde edilen mekânlar kaplamakta, bozuk yüzeyli alanlar ise ya dolgu toprakla düzleştirilmekte veya verev yollarla bölünerek üst seviyedeki ev veya mezarlara gidiş-gelişi sağlayan daracık sokaklarla bölünmektedir. Sağlam kayadan oyulma mekânlarının iç bölünmeleri eğer kaya yüksekliği elveriyorsa yerli kayadan duvar gibi başlamakta, üst kısmı çamur harçlı kaba işçilikli duvarlarla bölünmekte; eğer yerli kaya buna elvermiyorsa zemin üzerine yine çamur harçlı

end, in order to facilitate the excavation work. However, as we proceeded towards the western end, the expected ramp or staircase did not appear, rendering the extraction of the filling debris from the cistern difficult. As the area became narrower, we could not accommodate many workers, and we had to erect a pulley system to extract the earth filling. Curiously enough, where we expected to find a rampart or staircase, the cistern assumed an apsidal form and when we reached the floor level it was understood that this apsidal part of the cistern had belonged originally to a circular cistern of an earlier date. As at this point, we had almost reached the end of the season's campaign and the excavation of the rest of the cistern was postponed to the 2004 season so that the nearby cistern could also be cleaned. Our hope of recovering objects thrown, fallen or dropped into the cistern was partially fulfilled. There are ten items worth recording in our inventory. Among the most interesting are: a miniature Ionic capital fragment, a marble hand fragment, the hip of a marble female figurine, bomos fragments, and bronze and bone objects. Excavations carried out to the northwest, north and northeast of the Helios Temple yielded finds parallel to those from the 2002 season.

The architecture in general comprises areas that were hewn out from the rock wherever possible, where this was physically impossible, the land was either filled in or was divided by diagonal narrow streets, in order to

Res. 3 Afrodite kabartması /
Fig. 3 Relief of Aphrodite

Res. 4 Bronz Eros Figürü /
Fig. 4 Bronze Figurine of Eros

kaba duvarlarla bölmeler yapılmaktadır. 2002 raporunda da vurguladığımız gibi M.Ö. 1. yy.'a kadar kullanılan bu alan uzun süre ev veya mezar yeri olarak kullanım görmemiş ancak M.S. 2. yy.'ın ortalarından sonra yoğun bir şekilde kullanılır olmuştur. 2002 de ulaşlığımız bu sonucu, 2003 yılı buluntuları da tamamıyla desteklemektedir. Evlerin büyük çoğunluğunun iki veya daha çok katlı oldukları kesindir. Bunu da, tamamı yerli kayadan oyularak meydana getirilmiş odaların özellikle kuzey yan duvar yüzlerindeki hatıl delikleri kanıtlamaktadır. Loş veya karanlık oldukları kesin olan bu alt kat odaları büyük ölçüde kiler olarak kullanılmıştır. Kapladığı alan geniş olan ve önünde gezilebilecek miktarda avluya benzer yeri bulunanlarda ise alt katlar ya ahır olarak değerlendirilmiş veya kiler işlevinin yanı sıra basit işlik yeri olarak hizmet vermiştir. Ele geçen kirmen başları ve dokuma ağırlıkları bunun kanıtlarıdır. Bulunan metal eyer veya koşum takımı elemanları ise ev sahibinin hayvanı olup olmadığını göstermektedir. 240 yılı depreminden sonra, yamaçtaki bu yerleşim alanlarında yoğunluğun artmasını buluntular da teyit etmektedir. Büyük olasılıkla deprem sonrası tekrar yamaçtaki sağlam zeminli alana göç edenler, evlerindeki kaliteli ve korunagelmiş malzemeleri de beraberlerinde yukarıya taşımışlardır.

facilitate access to the houses or tombs on the upper levels. The rooms hewn from the bedrock are further divided, cutting the bedrock where possible like a wall and then continuing it as a rough stone wall cemented by a mud mortar. If this method was impractical due to the absence of rock, then the inner partitions are made from rough stone walls and a mud mortar. As mentioned in our report for 2002, this area was in use until the 1st century BC but then was not used for housing or as a cemetery for a long time. Only after the middle of the 2nd century AD was this area used extensively. This conclusion obtained in 2002 was further verified by our finds in 2003. Most of the houses were certainly of two or more stories, evidence for which comes from the timber beam holes in the northern walls cut into the rock. These ground floor rooms were certainly dark and gloomy and were clearly used as cellars and store-rooms. Houses covering a wider area certainly had an area in front that served as a courtyard, with the ground floors serving as either stables or cellars and sometimes as simple work-areas. The spindle heads and loom weights that have been recovered are evidence of this, as are the finds of metal saddle and horse harness elements that show if the owner had animals or not.

Following the earthquake of 240 AD, the density of settlement on the slopes increased as is shown by the finds. It is likely that the inhabitants moved back up to their stronger houses on the slopes and brought with them those quality materials that had survived this earthquake.

Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma-Onarım Çalışmaları 2003

The Excavations at St. Nicholas Church and the Documentation and Conservation-Repair of the Frescoes, 2003

S.YILDIZ ÖTÜKEN, Nilay KARAKAYA, Ayşe ÇAYLAK TÜRKER

Kültür Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi adına yürütülen Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı ve Duvar Resimlerini Belgeleme, Koruma - Onarım Çalışmaları 27 Ağustos-4 Kasım 2003 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Kazı ekibi Türkiye'deki altı üniversitenin Sanat Tarihi, bir üniversitenin Tarih Bölümelerinden olmak üzere, Ankara Hacettepe, Kayseri Erciyes, İstanbul Marmara, İstanbul, Çanakkale 18 Mart, Antakya Mustafa Kemal, İstanbul Boğaziçi ve Almanya'daki Heidelberg Üniversitesi'nden öğretim üyeleri Prof. Dr. Thomas Corsten, Doç. Dr. Engin Akyürek, Dr. Nilay Karakaya, Dr. Vera Bulgurlu, Araştırma Görevlileri Ayşe Çaylak Türker, Özgür Çömezoglu, Ebru Fındık, ve Hacettepe ve İstanbul Üniversitesi Doktora, Yüksek Lisans ve Lisans öğrencileri katılmıştır. Vehbi Koç Vakfı ve Onasis Vakfı'nın destekleriyle Duvar Resimlerini Belgeleme-Koruma ve Onarım Çalışmaları Kabaoğlu ve Ark. Rest. Rıdvan İşler'in başkanlığında ekiplerce gerçekleştirilmiştir.

2003 yılında kilisenin kuzeydoğu ekindeki C1-batı ve C2 yapıları içinde; kilisenin kuzey avlusunda yer alan Piskoposluk İkametgahı üst ve alt katında çalışılmıştır; yapı duvarında kullanılan 5. yy.'a ait bir devşirme mimari plastik öğe dikkati çeker (Res 1). Ayrıca kuzey avlunun doğusunda ve batısında, kilisenin kuzey ekindeki K6 yapısı içi ve dışında, atriumun güneyindeki yapıda çalışılmıştır. İkametgahın bugüne kadar bilinmeyen alt kat odalarına girmek amacıyla batı bölüm alt kat duvarında yer alan kapıyı bloke eden set duvar kapı açıklığı demir çerçeve ve kolonlarla askıya alınmıştır. Kapı açıklığı kilise ve ek yapılarda, ayrıca kazıda ortaya çıkarılan tüm yapılarda görülmeyen bir özelliğe sahiptir; dıştan içe doğru daralmaktadır. Kapı üstündeki lentonun

The excavations at St. Nicholas Church at Demre, and the "Documentation and Conservation of Frescoes Project" have been undertaken on behalf of the Ministry of Culture and Tourism, and Hacettepe University. The campaign of 2003 was conducted from the 27th of August to the 4th of November. The excavation team comprised members from the art history departments of 6 Turkish universities and from the history department of one university: faculty members Thomas Corsten, Engin Akyürek, Nilay Karakaya, Vera Bulgurlu, research assistants Ayşe Çaylak Türker, Özgür Çömezoglu, Ebru Fındık from the universities of Hacettepe in Ankara, Marmara, Boğaziçi and İstanbul Universities in İstanbul, 18 Mart University in Çanakkale, Mustafa Kemal University in Antakya and Heidelberg University in Germany and undergraduate, graduate and PhD students from Hacettepe and İstanbul Universities. The fresco conservation, documentation and repair project, financed by the Vehbi Koç and the Onassis Foundations, was conducted under the supervision of the architect Cengiz Kabaoğlu and the restorer and archaeologist Rıdvan İşler.

The work in 2003 was carried out in structures C1-west and C2 of the northeast annex and in the upper and ground floors of the Bishopric Residence in the north courtyard of the church: one 5th century piece of architectural sculpture re-used in the wall is worth noting (Fig. 1). In addition, work was also carried out to the east and west of the north courtyard, on the inside and outside of the building K6 of the northern annex and in the structure to the south of the atrium. In order to gain access to the lower rooms of the residence, the blocked

Res. 1 / Fig. 1

dışa bakan yüzü profilliidir; ancak taş set kaldırıldığından bu parçanın üzerindeki "tabula ansata" yazıt ortaya çıkmış ve lento'nun orijinalde devşirme bir lahit parçası olduğu anlaşılmıştır.

Kuzey avlunun batısında yapılan çalışmalarda ortaya çıkan bazı duvarların izi sürülek bu alanda varoluğu anlaşılan büyük bir yapının boyutları tespit edilmiştir. D yapısı olarak tanımladığımız bu yeni yapı kilise ve ek yapı eksenlerinden farklı olarak güneydoğu-kuzeybatı yönündedir (Plan 1). Yapının oturma kotunu tespit etmek için 2.00 m. kottan 0.20 m.'ye inildiğinde düzgün levhalarla kaplı zemin döşemesi bulunmuştur. Kazı alanında erken dönem yapıları zemin kotuya uyum sağlayan bu döşeme ve kısmen belirginleşen mimari veriler yapının önemine işaret etmektedir. D-yapısı uzunlamasına dikdörtgen planlidır; 2003 yılı kazısı sonunda uzunluğu 25.40 m.'ye ulaşmıştır, eni ise dıştan 6.70 m.'dır. Yapı içte enlemesine iki duvarla üç bölüme ayrıılır; güney ve kuzeyde birbirine simetrik yerleştirilen iki bölümden güneydeki (D1 bölümü) içte 4.60x5.00 m., kuzeydeki (D3 bölümü) ise içte 5.00x5.00 m. boyutlarındadır. İkisi arasındaki uzunlamasına dikdörtgen planlı bölüm (D 2 bölümü) içte 5.00x1.10 m. doğu-batı 5.00 m. boyutlarındadır. Güney ve kuzeyde yapının sınırları tam olarak ortaya çıkmamıştır; mimari veriler D1 bölümünün batıya ve güneye doğru devam ettiğine işaret eder. D3 bölümüğe geçiş kuzeydeki yuvarlak kemerli ikiz bir arkadla sağlanmıştır; ayrıca bu arkadın bitişliğinde batıya doğru uzanan diğer bir arkadın kemer başlangıcı ortaya çıkmıştır. D1 bölümünde ortaya çıkan arcosolium tipindeki mezar yapısı hiç şüphesiz 2003 yılının en ilginç bulgusudur. Düzgün kesme taşla inşa edilen arcosolium doğu-batı yönünde besik tonozla örtülüdür; tonoz açıklığı batıda kademeli

doorway in the ground floor of the western wall was supported and lifted with an iron frame and pillars. This doorway has an unusual feature, not observed in the church or the annex or in any structure unearthed so far: it becomes narrower from the outside towards the inside. The lintel has a profile on the outside; however, when it was lifted, it was seen that the lintel was originally a sarcophagus fragment with a tabula ansata that was reused here.

Tracing the remains of some walls unearthed in the western part of the northern courtyard the dimensions of a large structure were measured. This new structure, named Building D, has a southeast-northwest orientation, different to the church complex (Plan 1). Excavations began at 2.00 m and continued down to 0.20 m, when a floor pavement of regular slabs was reached. This flooring conforms to the ground level of the early structures of the church complex and the architectural data gradually emerging point to the importance of this structure. Building D is a rectangle; its length had reached 25.40 m by the end of the 2003 campaign, while its width is 6.70 to the outside. The structure is divided into three by two lateral walls: the two symmetrical chambers at both ends measure 4.60x5.00 m (D1, south) and 5.00x5.00 m (D3, north), and the chamber in between (D2) measures 5.00 by 1.10 m and east-west 5.00 m. The structure has not been excavated to its full length as yet; and architectural evidence suggests that D1 extends further to west and to south. Access to D3 is via a twin arcade with round arches; and the start of another arcade adjoining this one and extending to the west has been brought to light. The arcosolium type tomb unearthed in D3 is the most important find of 2003. The arcosolium is built of finely dressed stones and is covered by a barrel vault in an east-west direction and the vault span is bordered with a two-stepped stone arch in the west. The arcosolium floor at 1.37 m is paved with dressed stones and the reused stone slabs (upper level is 1.50 m) cover as lids, the cist burials lying beneath. One of these slabs is noteworthy for its fine craftsmanship as are the frescoes behind it on the east wall. The fresco depicts the Virgin and Child Christ; the Virgin pointing at Christ with her right hand, a scene known as "Theotokos Hodegetria". When the lid of the grave was lifted, it was understood that the tomb had been used for multiple burials.

To the west of K6 in the northern annex, excavation went down to the floor that was paved with fine slabs and the well preserved pavement fragments in opus

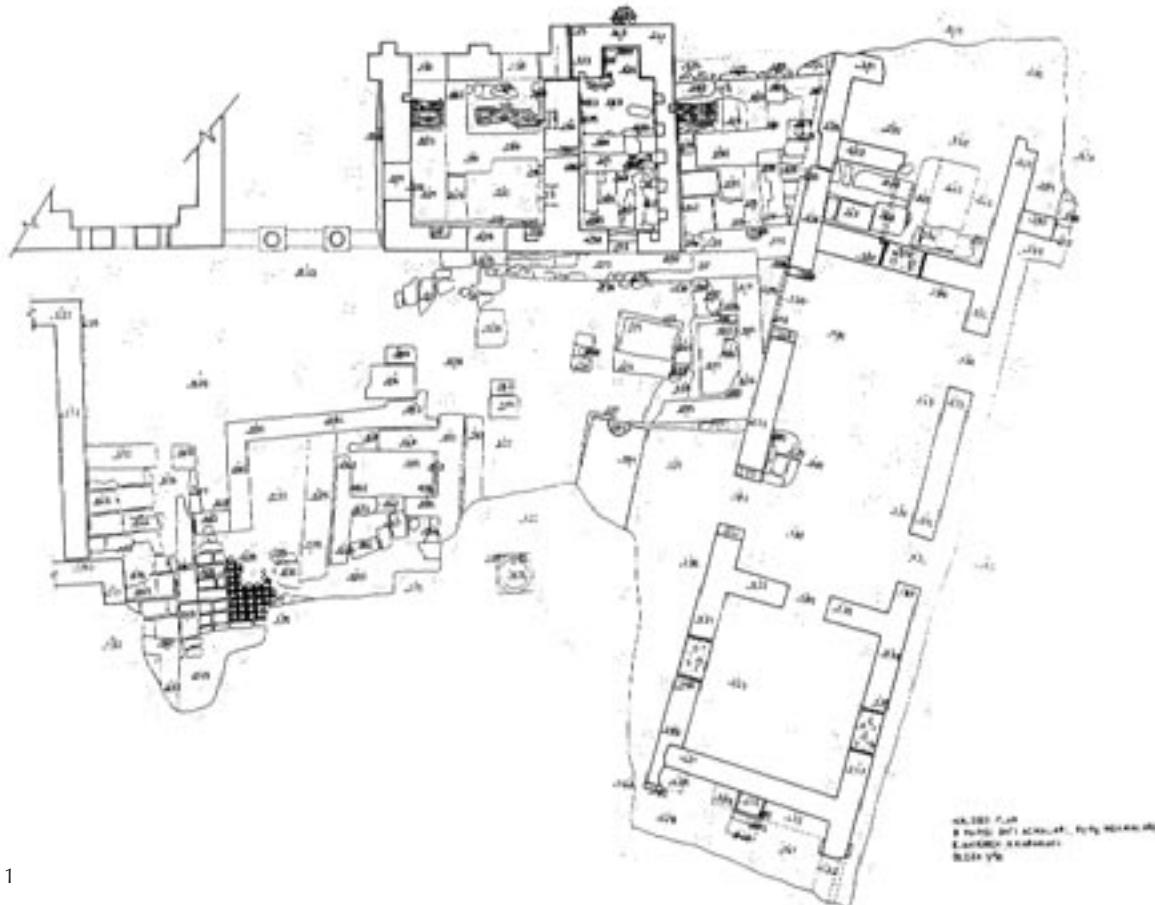
iki taş kemerle sınırlanır. Arkosolium zemininin 1.37 m. kotta düzgün kesme taşıla döşendiği ve üstünde yer alan devşirme taş levhaların (üst kot 1.50) zemin altındaki sandık mezarlarının üzerine kapatıldığı anlaşılmıştır. Bundan kuzey tarafta yer alan bir mezardan işçiliğinin yanı sıra, arkada, arkosoliumun doğu duvarında aynı hizada yer alan bir fresko nedeniyle dikkati çekmektedir. Freskoda Meryem ve çocuk İsa tasvir edilmiştir; Meryem sağ eli ile oğlu İsa'ya işaret eder şekilde tasvir edilmiştir; bu tasvir ikonografide "Theotokos Hodegetria" olarak tanımlanır. Mezarın üzerindeki taş kapak kaldırılmış ve içinde birden fazla bireyin gömüldüğü tespit edilmiştir.

Kuzey ek yapının K6 bölümündeki döşeme taş levhalarla döşeli zemine inilmiş ve 0.20 m. kotta opus tessellatum tekniginde, iyi durumda günümüze gelmiş bir döşeme fragmanı ortaya çıkarılmıştır. Renkli tesseralarla yapılan döşeme, dört sivri yapraklı çiçek motif ve iç içe yerleştirilmiş V'lerle bezeli iki pano içerir; batıda ise mermer levhalarla sınırlanır, bu fragmanın önceki kampanyalarda kuzey ek yapının K5 ve K6 bölümleri içinde ortaya çıkartılan döşemenin devamı olduğunu

tesselatum technique at 0.20 m were exposed. The pavement with colored tesserae has two panels decorated with four-petal flowers and chevrons and is bordered with marble slabs to the west. This pavement is a continuation of the pavement unearthed in K5 and K6 in previous seasons. The foundation walls and pavement brought to light in the west show that the first building to be built here was longer than the present domed basilica.

In the 2003 campaign numerous small finds were recovered including ceramics, glass and metal materials dated to the Roman, Byzantine and post-Byzantine periods. The largest group comprises ceramic finds that are datable to a wide time-span, from the 1st century B.C. through to the 19th century.

Ceramics finds from the Late Roman-Early Christian period include: oil lamps, red slipware and painted ware. The oil lamps mostly comprise examples of the Ephesian type. One oil lamp recovered in the 2003 season and dated to the 5th and 6th centuries has a

Plan 1

kanıtlar. Batı alanda tespit edilen doğu-batı yönündeki temel duvarlar ile yer döşemesi ilk yapının kubbeli bazilikadan daha uzun olduğunu belgeler.

2003 yılı çalışmalarında Roma, Bizans ve Bizans sonrası dönemlere tarihlenen seramik, cam ve madenden üretilmiş çok sayıda küçük buluntu ortaya çıkarılmıştır. Küçük buluntular arasında seramikler sayısal yoğunlukları ve M.Ö. 1. yy.'dan 19. yy.'a kadar geniş bir zaman dilimine tarihlenmeleriyle dikkat çekmektedir.

Geç Roma-Erken Hıristiyan Dönemi'ne ait seramikler arasında kandiller, kırmızı astarlı ve boyalı örnekler yer alır. Kandiller arasında yoğunluk Efes tipi örneklerindendir; 2003 sezonunda ortaya çıkarılan ve 5. yy.-6. yy.'lara tarihlenen kandillerden birinin arkasında ayak biçimindeki çömlekçi işaretine rastlanmaktadır (Res. 2). Bu işaretinin bulunduğu bir örnek 1996 yılı kazılarında ortaya çıkarılmıştı ve bu yıl ikinci bir örnek eklendi. Bu işaretin bulunduğu kandillere Efes ve Knidos örnekleri arasında rastlanmaktadır.

6.-7. yy.'lara tarihlenen boyalı seramiklere ait kase, saklama-isıtma kapları ile testi formundaki kaplara ait ağız ve kulp parçaları ortaya çıkarılmış. Ayrıca kırmızı astarlı seramiklere ait kase ağız ve kaide parçaları bu döneme ait yoğun buluntulardır.

Bizans Dönemi sırsız günlük kullanım kapları arasında kase, saklama-isıtma kapları, kapaklar, testi ve amphoralarla ait ağız ve kulp parçaları ile süzgeçli testilere ait ağız ve süzgeç parçaları, ayrıca unguentariumlara ait gövde ve kaideler ortaya çıkarılmıştır. Bunların yanı sıra K6 içerisindeki sondajda -0.75(-103) kotunda M.Ö. 1. - M.S. 2. yy.'a tarihlenen amphora tutamakları ve ikiz kulpler ile K6 mekanı içerisindeki sondajda Kos amphoralarına ait bir örnek ortaya çıkarılmıştır. Amphora doğu-batı yönünde yerleştirilmiş; ağız ve dip kısmı bulunmaz ancak kulp başlangıcından ikiz kulplu olduğu anlaşılmaktadır. Bu amphora ile birlikte bebek kafatasına ait kemik parçaları ortaya çıkarılmış ve başı doğuya gelecek şekilde yerleştirilen bir iskeletin varlığı tespit edilmiştir; iskeletin devamı amphora içinde takip edilmektedir. Amphoranın batı ucunda siyah boyalı, ince cidarlı bir kase sağlam olarak ortaya çıkarılmıştır.

2003 yılında ortaya çıkarılan Bizans sırlı seramikleri arasında ince sgraffito, sgraffito, kazıma, champleve-kazıma ve boyama teknikleri ile karşılaşılmıştır. En yoğun grubu ise Ege Kapları oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan kaplardan birinin parçaları üzerinde bir kuş figürünün başı ve ağzında taşıdığı bitki görülmektedir. Demre'de önceki yıllarda ortaya çıkarılan örneklerde

Res. 2 / Fig. 2

potter's mark shaped as a foot on its back (Fig. 2). The first example bearing this mark was found in 1996 and this year a second one was found in our excavations. Oil lamps with this mark have been found among the examples from Ephesus and Knidos.

Among the painted ware from the 6th-7th centuries are bowls, storage vessels, and rim and handle fragments belonging to jugs. In addition, rim and base fragments belonging to the red slipware are among the largest groups of ceramics from this period.

Among the daily ware from the Byzantine period are bowls, storage and cooking vessels, lids, and rim and handle frags belonging to both jugs and amphorae, and frags from rims and strainer frags belonging to strainer jugs, alongside body and base frags belonging to unguentaria. Moreover, at the -0.75 (-103) level, in the sounding trench in K6 were found amphorae handles and twin handles that were dated to the period from the 1st century B.C. to the 2nd century A.D. In this sounding trench was also found an example of a Kos amphora. This amphora was placed in an east-west direction and its rim and base are missing; however, from the springing of the handle, it is understood to have had a twin handle. Together with this amphora, a skull belonging to a baby was also found, and the presence of a skeleton with its head toward east became clear; the rest of the skeleton followed the amphora. To the west of the amphora was found an intact thin walled black colored bowl.

The Byzantine pottery recovered in 2003 included examples of fine sgraffito, sgraffito, incised ware, champlevé-incision and painted techniques. The largest group includes Aegean ware, one of which has a bird's head

karşılaştığımız bu figür İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki örneklerde yer alan kazıma tekniğindeki su kuşları etrafında da dikkati çekmektedir. Bunun yanı sıra tahrip olmuş ancak üzerlerindeki kuş ve tavşan figürlerinin seçilebildiği örnekler bulunmaktadır.

2003 yılı kazılarında 5 sikke ele geçirilmiştir; üçü tahrif olduğundan okunamaz; diğer iki sikkeden biri Herakleios ve Herakleios Konstantin (610-641) dönemine diğer Anonim B grubunda bir sikke olup IV. Mikael (1034-1041) dönemine aittir. Ayrıca ön yüzünde Theotokos Nikopoia ve arka yüzünde Başmelek Mikael büstleri bulunan 11. yy.'a ait bir kurşun mühür ortaya çıkmıştır.

Kilisenin güneyindeki mezardan Aziz Nikolaos'un yaşamına ait 16 sahne ve 4 bayram sahnesinin koruma ve onarım çalışmaları 2003 yılında bitirilmiştir. Azizin yaşamından Deniz mucizesi olan "Beytullahim'e Yolculuk"un tümü, "Çocuğu olmayan aileye Nikolaos'un yardımı" sahnesinden azizin portresi (Res. 3), "İsa Golgota Yolu'nda" sahnesinden bazı figürler, ayrıca üçüncü güneydoğu şapeldeki "Deesis"teki Meryem figürü ve Piskopos Eleutherios rötuşlanmıştır.

Res. 3 / Fig. 3

holding a plant in its beak depicted on the surviving fragments. This image was also encountered in the finds from previous years and the closest parallels are to be seen on examples from the Izmir Archaeological Museum, showing incised water birds. In addition, there are also fragments bearing depictions of birds and rabbits.

The 2003 campaign yielded 5 coins, three of which are illegible due to damage. Of the two legible coins, one belongs to the reign of Herakleios and Herakleios Konstantinos (610-641) while the other is an Anonymous B and dates to the reign of Mikhael IV (1034-1041). In addition, a lead seal bearing a depiction of Theotokos Nikopoia on the obverse and the Archangel Michael on the reverse, has been dated to the 11th century.

The conservation and repair work concerning the frescoes in the burial chamber to the south, that depict 16 scenes from the life of St. Nicholas and 4 feast scenes, was completed in 2003. The following scenes were retouched: the entire scene of the "Voyage to Bethlehem", of the sea miracle; the portrait of Saint Nicholas in scene portraying: "Nicholas assisting the childless family" (Fig. 3); some figures were retouched in the scene showing: "Jesus on the way to Golgotha"; and the figures of Mary and the Bishop Eleutherios in the "Deesis", painted in the third southeastern chapel.

Bademağacı Kazıları 2003

Excavations at Bademağacı in 2003

Refik DURU

Bademağacı Höyüğu kazılarının 11. dönem çalışmaları 1 Ağustos-8 Eylül 2003 tarihleri arasında sürdürdü. Çalışma Kurulu Başkanı yardımlığını İÜ Edebiyat Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Gülsün Umurtak'ın yaptığı kazıların harcamaları, Kültür Varlıklar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul Üniversitesi Araştırma Fonu Başkanlığı, DÖSİM ve Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'nın sağladığı ödeneklerden karşılandı. ULUSOY Otobüs İşletmesi ile Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TURSAB) Başkanlığı da çalışmalarımıza destek sağladılar. Kazıya katkı yapan herkese içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu dönemde 'A Açması' olarak isimlendirilen kazı alanının kuzey ve güneydoğu kenarlarında, daha önceki dönemlerde başlanan Erken Neolitik Çağ (ENÇ) yerleşmeleri üzerindeki çalışmalarla devam edilirken, alanın güneyindeki İlk Tunç Çağı (İTC) yerleşmelerindeki araştırmalar da geliştirildi. Ayrıca, höyüğün kuzey ucunun batısında oldukça geniş bir alanın karışık üst tabakaların kaldırılmasına başlandı ve ENÇ yerleşmelerinin düzlemine kadar inildi.

Tabakalaşma: Son kazı döneminde alınan sonuçlara göre, daha önceki yıllarda saptanan kültür sıradüzüni ve tabakalaşma durumunda önemli bir değişiklik yapılması gerekmeli. Ancak A Açması'nın güneydoğu kesiminde geçtiğimiz yıl ve bu yıl yapılan çalışmalarla alınan sonuçlar, Neolitik ve İTC dönemlerinde, bu kesimde höyük yüzey şeşlinin, bugündünden çok farklı olduğu anlaşıldı.

Neolitik Yerleşmeler

Mimarlık: ENÇ'nin en erken yerleşmelerin araştırıldığı açmada çalışmalar kuzeye doğru kaydırıldı ve sadece bu açmada izlenilebilen ENÇ 8 ve ENÇ 9 yapı katlarının, biraz daha geniş alanlarda araştırılması sağlandı. Buna rağmen sözü edilen yapı katlarına ait yeni mimarlık

The 11th campaign at the Bademağacı Höyüğu was conducted from the 1st of August to the 8th of September 2003. The deputy president of the excavation team was Assoc. Prof. Gülsün Umurtak of Istanbul University Faculty of Letters and expenses were covered jointly by: the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, the Istanbul University Research Fund, DÖSİM and the Turkish Historical Society. The Ulusoy Bus Company and the Association of Turkish Travel Agents also contributed to our work. We are sincerely indebted to everyone for their contributions.

In this campaign, work on the Early Neolithic Age (ENA) settlements on the north and southeast sides of Trench A continued, while work on the Early Bronze Age (EBA) settlements in the south of the area were expanded. In addition, the muddled upper layers at the west end of the north part of the area began to be removed and the level of the ENA strata was reached.

Stratigraphy: *The results from the latest campaign did not require any modifications to the previously established stratigraphy of the site. However, the results from the west part of the north end of the mound from the last two campaign seasons showed that the mound looked different from today in its shape in the Neolithic and EBA periods.*

Neolithic Settlements

Architecture: *In the trench where the earliest settlements of the ENA were surveyed, the work shifted towards the north and the ENA 8 and ENA 9 building layers observed in this trench were followed over a wider area. However, the development of the new architectural remains and especially the lime-mortared floor of ENA 8 could not be revealed. The fact that the lime-mortar floor plaster is observed only over a very limited area can be understood to suggest a decrease in*

Res. 1 / Fig. 1

kalıntılarının, özellikle de ENÇ 8'in kireç harçlı tabanının gelişmesi öğrenilemedi. Kireçli taban sıvasının sadece dar bir alanda görülmesi, ENÇ 8 katındaki konut yoğunluğunun çok fazla olmadığına işaret ediyor olmalıdır. Bu açmada ENÇ 5-9 yerleşim katlarının az sayıda çanak çömleği -çç- ile bazı kemik ve taş buluntular ele geçti. Höyükün kuzey ucundaki genişleme kazıları sırasında, geçen yıl bir bölümü ortaya çıkan ENÇ 3'ün 7 numaralı evi tümüyle açıldı. Aynı kesimde -C 4-5 / III 3 plankaresinde- dış ölçüler yak. 7x5 m. olan, dikdörtgen planlı yeni bir ev (8. ev) açığa çıkartıldı. Bu son yapı, Bademağacı Höyübü'nde ilk kez görülen planda, 2 odalı olarak yapılmıştır (Res. 1). Evin kapısı, ölçülerini içten içe 3.60x3.20 m. olan birinci odanın güney uzun duvarına açılmıştır. Kapı karşısına gelen duvarın dibine bir fırın yerleştirilmiş, kuzeybatı köşeye de bir seki/platform yapılmış, seklinin önüne kil kenarlı bir kutu konulmuştur. İkinci oda 2.40x2.20 m. boyutundadır ve birinci odadan bir ara kapı ile geçilmektedir. Bu odanın içinde herhangi bir taşınmaz eşya bulunmamış, buna karşılık çok sayıda kap kaçak, bir damga mühür, keskiler ve sayısız boncuk tanesi ele geçmiştir (Res. 2).

Dikdörtgen biçimli kerpiçler kullanılarak yapılmış olan ev duvarlarının iç yüzlerinde kalın bir sıva tabakası vardır ve bir duvar parçasının koyu kırmızı boyalı olduğu saptanmıştır. Bir yangın sonucu yıkılmış olan evin sahiplerinin bir kısmının bu yanından kurtulamamış olduğu, odanın değişik yerlerinde, düzensiz şekilde yatmış durumda 2 yetişkin 7 tane de çocuk iskeletinin bulunmasından anlaşılmaktadır.

density of housing in ENA 8. This trench yielded a few finds of pottery from ENA 5-9 and some bone and stone finds. As the excavation site was extended to the north, the partially exposed house 7 of ENA 3 was exposed completely. In C 4-5 /III 3 grid square, a new house (no. 8) measuring 7x5 m on the outside was unearthed. This last house is the first example of a house with two rooms to be found at Bademağacı Höyübü (Fig. 1). The doorway is in the long south wall of the first room, which measures 3.60x3.20 m. At the bottom of the wall opposite the door is an oven, a platform was built in the northwest corner and a box with clay edges was placed in front of the bench. The second room measures 2.40x2.20 m and access to this room is via a door from the first room. The second room did not have any fixed furnishings but contained numerous pottery pieces, one stamp seal, chisels and many beads (Fig. 2).

The walls of this new house were built from rectangular mudbricks and the inner faces of the walls were plastered thickly and painted in a dark red. This house was destroyed by a fire and not all the inhabitants could escape this catastrophe as can be understood from the skeletons belonging to 2 adults and 7 children that were found lying here and there in the interior.

On the southeast edge of the mound the excavations were expanded towards the south and west in order to clarify the situation of the "Grid Walls" of the ENA, which have been studied for the past several seasons. Despite the fact that the development of these grid walls can be followed for a while, it is not possible to

Res. 2 / Fig. 2

Höyükün güneydoğu eteklerinde, son üç yıldır araştırmalarına devam edilen ENÇ'ye ait 'Izgara Duvarlar'ın durumunu açıklamak için, kazılar biraz daha güneve ve batıya doğru uzatıldı. Izgara duvarların gelişmesi bir süre izlenmekle birlikte, kesin planlar ve bu alandaki yerleşme biçimini konusunda fazla şeyler söyleme olanağı maalesef yoktur. Ancak bu duvarların, yerleşmenin en dış halkasında olduğu kesindir.

A Açması'nın güneve doğru genişletilmesi sırasında, İTC'nin 12 no.lu yapısının batısında sürdürülén çalışmalarla, L şeklinde kalın bir duvar ve bu duvarın etrafında ENÇ'ye ait bazıları sağlam durumda kap kaçak ile obsidiyen çekirdekler ile obsidiyen, baskı yöntemiyle şekillendirilmiş, olağanüstü zarif bir mızrak ucu bulundu.

Gömü gelenekleri: Yukarıda söylendiği gibi, ENÇ 3 yapı katının 8 no.lu evi içinde yanmış durumda 9 iskelete rastlanmıştır. 8. evin kapısının hemen dışında aynı dönemde ait hoker durumunda toprağa verilmiş bir iskelet daha ele geçti. Böylece, son 10 yılda, sadece ENÇ 3 yerleşmesinde bulunmuş mezarlarda sayısı 20'yi geçti. ENÇ'de gömülerin kural olarak yerleşme dışına yapıldığı, bebek ve küçük çocukların bazı yetişkinlerin ise yerleşme içine gömüldükleri anlaşılmaktadır.

Çömlekçilik: Geçen yıllarda olduğu gibi bu yıl da, ENÇ 9 ve 8 katlarında çok az sayıda çç ele geçti. Bulunanların hepsi kapların karın kesimine ait küçük parçalar olduğundan, bu en erken katların çç formları konusunda fazla bilgi edinilemedi.

8 no.lu evin içinde çok sayıda tüm kap ele geçti. Bu yerleşmenin çç'si, daha önceki kazı mevsimlerinde bulunanlardan farksızdır.

A Açması'nın güneyinde, ENÇ ve Geç Neolitik Çağ'a (GNÇ) ait olan yapı katlarında, bazıları tüm olan çç bulundu. Aynı kesimde, biraz daha üst katlardan

say much about the plan layouts and settlement form in this area. However, it is certain that these walls formed the outermost rings of the ENA settlement.

As Trench A was extended toward south, the work carried out to the west of structure 12 of the EBA brought to light an L shaped thick wall and ENA pottery, some of which is intact, cores of obsidian and an extraordinarily elegant shaped spearhead.

Burial Traditions: *As mentioned above, nine burnt skeletons were uncovered in house 8 of the ENA 3 layer. Just outside the doorway of house 8, a burial of the same period, with the skeleton in the hocker position was found. Thus, we have unearthed more than 20 burials dating from the ENA 3 period in the past 10 years. As a rule, the dead were buried outside the settlement, but infants and children and sometimes adults were buried inside the settlement.*

Pottery: *As in the previous years, much pottery has been recovered in ENA 9 and 8, but since these are small shards, mainly belonging to the bellies of vessels, we were not able to retrieve much information concerning the forms of the pottery from these early strata.*

In house 8, many pots were recovered intact, and the pottery from this layer is no different from the finds of past campaigns.

In the south part of Trench A, some of the pottery recovered from the ENA and LNA levels was recovered intact. In the same strata, many fragments belonging to shallow and wide plates of a dark gray paste were recovered. They were obviously mixed in here, but had originated from an upper strata. This new pottery with small and pointed bosses on the lip, not encountered before, is from the Late Chalcolithic Age. A round surfaced stamp seal recovered intact in house 8, and another round stamp seal recovered near the ENA walls, near the eastern slope, are among the works typical of the ENA.

Both bone spatulas and borers, which constitute an important group of ENA finds from Bademagacı, have again been found this season in large quantities.

Stone objects, include many chisels and axes and numerous stone beads were collected from house 8. Among the flint stone and obsidian tools are conical blade cores and blades which form an important group. A very fine spearhead recovered in ENA rubble near the south profile of Trench A is most elegantly shaped.

Res. 3 / Fig. 3

karışmış olduğu anlaşılan, koyu gri hamurlu, yayvan tabaklara ait bir hayli parça ele geçti. Daha önceki yıllarda hiç rastlanmamış olan, dudaklarının üzerinde küçük, sıvrice çıktıları olan bu değişik nitelikli çş'nın Geç Kalkolitik Çağ'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Küçük buluntular arasında, 8. ev içinde sağlam durumda, yuvarlak yüzeyli bir baskı (ıstampa) damga mühür ile doğu yamaç yakınlarındaki ENÇ duvarları yakınında, yine yuvarlak bir damga mühür, ENÇ'nin tipik eserlerindendir.

Bademacı ENÇ buluntuları arasında sayı bakımından önemli bir yer tutan kemik spatüla ve delgilerden bu yıl da bir hayli örnek ele geçti.

Taş buluntular arasında, değişik boyda çok sayıda keski ve balta ile 8. evin içinden toplanmış çok sayıda taş boncuğu sayabiliriz. Çakmaktaşları ve obsidiyen aletler içinde konik biçimli dilgi çekirdekleri ile dilgiler ağırlıklı bir yer tutmaktadır. A Ağması'nın güney kenarı yakınındaki ENÇ yıkıntıları içinde ele geçen çok ince bir mızrak ucu, olağanüstü zarif şekillendirilmiştir.

Bitki Kalıntıları: Son senelerde olduğu gibi bu yıl da ENÇ 4 A yapı katında bol miktarda "kömürleşmiş yabanı armut -ahlat- bulunmuştur.

Botanic Remains: As in preceding years, large amounts of "carbonized wild pear" were recovered from the ENA 4A stratum.

Early Bronze Age Settlements

Architecture: In the 2003 campaign, in the southern profile of Trench A, a wide area to the west of house 12 dating from the EBA 3 was excavated (Fig. 3), and the church and the area with the foundations of the MBA settlement, which was excavated in 2001, was joined. In the newly excavated area, the walls of independent buildings belonging to the EBA 1, 2, and 3 strata were exposed. Some buildings from EBA 2 presented very clear layouts. In the middle of one of these generally megaron type structures was found a very large pot with a kantharos next to it. The character of the parallel walls from the EBA 3 exposed at the skirts of the mound could not be clarified. The EBA settlement here resembles that part which was excavated further north in previous seasons.

Pottery: In addition, many examples of typical EBA pottery were brought to light this year. Those jugs with beak-like spouts and also a small pot with a tripod are among the interesting EBA pottery finds.

İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri

Mimarlık: 2003 yılı çalışmaları sırasında, A Aşması'nın güney kenarında İlk Tunç Çağı (İTC) 3 yapı katına ait 12. evin batı tarafında oldukça geniş alanlar kazıldı (Res. 3) ve Kilise ile 2001 yılında açılmasına başlayan Orta Tunç Çağı (OTÇ) yerleşmesinin temel kalıntılarının bulunduğu alan birleştirildi. Yeni alanda İTC'nin 1, 2 ve 3. yapı katlarına ait olan çok sayıda bağımsız bina ya ait duvarlar ortaya çıktı. Bunlardan İTC 2'ye ait olan bazı yapılar oldukça iyi anlaşılan planlar vermiştir.

Genel olarak megaroid planda olan bu yapılardan birinin ortasında çok iri bir çömlek ve ona bitişik olarak duran bir kantharos bulundu. Höyükün eteklerinde açılan İTC 3'ye ait birbirine paralel çok sayıda duvarların ne tür planda yapıllara ait olduğu kesin olarak anlaşılamadı. İTC yerleşmesinin bu alandaki görünümü, biraz kuzeyde daha eski kazı dönemlerinde kazılmış olan kesimdeki duruma hemen benzemektedir.

Çömlekçilik: İTC'nin tipik çç'si bu sene de çok sayıda örnek verdi. Bu arada gaga ağızlı tüm testiler ve 3 ayaklı küçük boy çömlek ilginç kaplardandır.

Sağlam durumda bir idol, ağırsaklar, ağırlıklar, damga mühürler İTC'nin bu seneki buluntularından bazılıdır.

Orta Tunç Çağı Yerleşmeleri

A Aşması ile Kilise arasındaki alanda 2001 ve de 2002 yıllarında başlayan Orta Tunç Çağı (OTÇ) yerleşmesi kazılarına 2003'de devam edilmedi, bu bakımdan bir önceki dönemde saptanan duruma eklenerek yeni bilgi yoktur.

Kilise Çalışmaları

Höyükün en yüksek kesiminde yer alan Kilise'nin iç ve dış duvarlarının taşları, doğal nedenlerle büyük oranda bozulmuş durumda idi. Yapının tüm duvarlarının en üstteki taşları kireç-çimento harçla, fazla belli olmayacağı şekilde yeniden elden geçirildi ve en üst sıraya aynı yöntemle bir taş sırası eklendi. Yapılan küçük ölçekli onarım sonucunda, Kilise oldukça iyi bir duruma getirildi (Res. 4) ve duvarlardaki bozulmalar uzunca bir süre için ertelendi.

Among the EBA finds from 2003 are: an intact idol, loom weights, weights and stamp seals.

Middle Bronze Age Settlements

The excavation of the MBA settlement begun in the area between the Church and Trench A in the 2001 and 2002 seasons was discontinued in 2003; consequently there is nothing to add to our past information.

Work at church

The stone blocks on the inner and outer surfaces of the walls of the church, that is located on the highest peak of the mound, were in a bad state of preservation. All the stones in the upper parts of all the walls were carefully restored using a lime-cement mortar and a new course of stones was added on top. Due to this small repair the church is today in a much better condition (Fig. 4) and the further deformation of the walls has been postponed for some considerable time.

Conclusion

The 2003 campaign provided new information concerning the characteristics of the ENA and EBA settlements at Bademacı. Particularly, from the newly excavated house 9, it was seen that the architecture of the ENA 3 does not follow any monotonous course. In addition, because this structure is well preserved and nothing was removed from it, due to the fire, we were helped in our understanding of other characteristics of the period. The new excavation area revealed an extensive EBA settlement. Future work here should provide us with a wealth of information on the EBA.

Res. 4 / Fig. 4

Sonuçlar

2003 kazıları, Bademağacı'ndaki ENÇ ve İTÇ yerleşmelerinin özelliklerini konusunda bazı yeni bilgiler edinilmesini sağlamıştır. Özellikle ENÇ 3'ün mimarisinin, yeni açılan 9. ev ile, çok monoton bir çizgi içinde olmadığı görülmüştür. Ayrıca bu yapının çok fazla tahrip olmaması ve geçirdiği yangın sırasında içindeki eşyanın boşaltılamaması nedeniyle, dönemin diğer niteliklerinin de öğrenilmesi mümkün olmuştur. İTÇ ve OTÇ dönemlerinin araştırılması için kazılmasına başlayan yeni alanda yoğun bir İTÇ yerleşmesinin varlığı saptanmıştır. Önümüzdeki yıllarda geliştirilecek çalışmalarla, yerleşmeler için tamamlayıcı yeni bilgiler edinileceğinden bu tabakaların diğer özellikleri kuşkusuz çok daha iyi öğrenilecektir.

Bademağacı Höyügü kazılarının 11. yılında, aşağı çıkarılmış mimari belgelerin olanaklar ölçüsünde uzun bir süre hem meslektaşlarımız tarafından görülebilmesi, hem de 'Kültür Turizm'i açısından anlaşılır durumda korunabilmesi için, kazı mevsimi sonunda hemen tüm yapı kalıntıları önce naylon örtüyle kapatılmış sonra üzeri toprakla örtülmüştür. Ayrıca İTÇ taş temellerinin bir kısmının yıkılmasını önlemek açısından, duvarların hemen dış kenarlarına destek (istinat) duvarları örülümüştür. Umudumuz, alınan önlemlerle, taşınmaz belgelerin bozulması önemli oranda yavaşlayacaktır. Kazı alanının tümüyle kafes teliyle çevrilmiş olmasında, bu amaca ulaşımada yararlı olacağını tahmin ediyoruz.

In the 11th year of excavations at Bademağacı, at the close of the campaign season the excavated site was covered first with nylon sheeting and then by a layer of earth spread over it, in order to protect the good condition of the exposed architecture. In addition, supporting walls were built adjoining the outside, in order to prevent some of the EBA stone foundations from collapse. We hope that the deterioration of the finds will decrease with the measures we have taken, while the fact that the entire excavation site is now fenced off should contribute to our goal.

Harmanören-Göndürle Höyük Mezarlık Kazısı 2003

The Harmanören-Göndürle Höyük Necropolis Excavations 2003

Mehmet ÖZSAİT

Isparta'nın 27 km. kuzeydoğusunda yer alan Göndürle Höyük mezarlığında, Isparta Müzesi adına, bilimsel başkanlığımız altında, 1993 yılında başladığımız kazılara, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Yürüttüçü Sekreterliği'nin maddi destekleriyle 6 Ağustos - 15 Eylül 2003 tarihleri arasında devam edilmiştir.

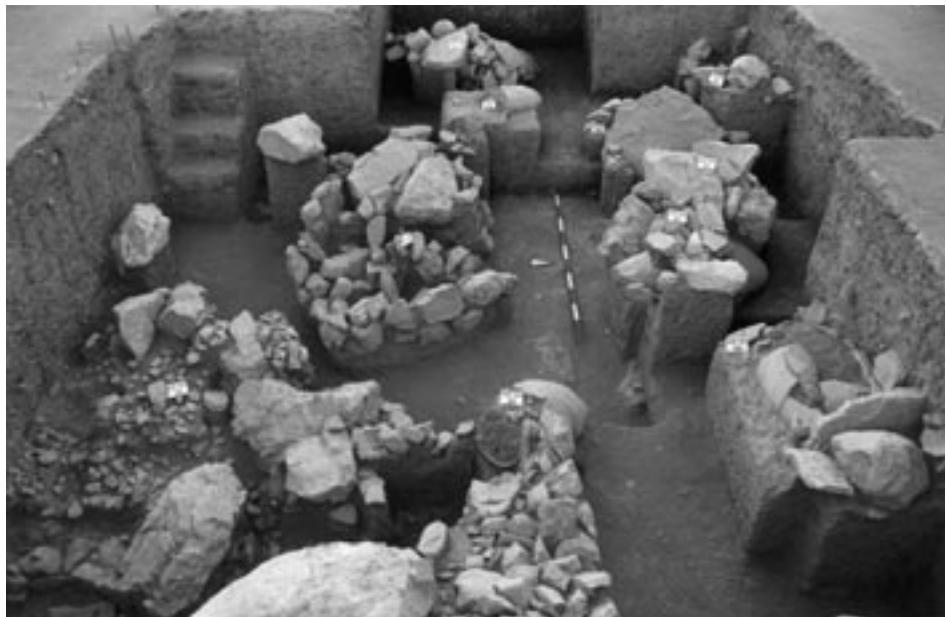
Kazı alanı Isparta İli Atabey İlçesi'ne bağlı Harmanören Köyü'nün 1 km. kadar doğusunda yükselen Tavşan Tepe'nin (1014 m.) güneyinde, Tepecik Altı denilen yerdedir. Arkeoloji literatürüne Göndürle olarak geçen höyükün 500 m. kadar kuzeybatısında bulunan prehistorik mezarlığın bu kesimde ve ovada doğu-batı yönünde 300 m. kadar uzandığı, yüzey buluntularına ve köylülerin anlatımlarına göre yaklaşık olarak 40.000 m².lik bir alanı kapsadığı anlaşılmaktadır. Tepe yamacından ovaya doğru hafif bir meyil gösteren arazi, konumundan dolayı yüzyıllardır erozyona uğramış bölgeye tarımın yanı sıra meyvecilik ve bağcılıkın girmesiyle doğal tahribat insan eliyle tahribata dönüşmüştür. Ekim ve dikimin yanı sıra kaçak kazilar da mezarlarda dağılmasında etken olmuştur. Tüm gömüler inhumasyondur, kremasyona bugüne kadar rastlanılmamıştır.

2003 yılında iki açmada çalışılmıştır. 2002 yılında açtığımız Açıma U'nun batısında 5x5 m. boyutlarında başlayan ve batı duvarında mezar küplerinin gelişlerine göre açılan ceplerle 6x8.5 m. boyutlarına ulaşan Açıma Ü'de on bir mezar tespit edilmiştir. Ayrıca 2001 yılında açılan Açıma S'in, kışın yağışlarla çöken doğu duvarında görülen iki mezar da, açılan ceplerle açığa çıkarılmıştır. Böylece, 2003 kazı sezonunda tespit edilen on üç mezardan yalnız beşi (Mezar S9, S10, Ü7, Ü8, Ü11) el değimemiş, fakat doğanın tahribine uğramış, çatlak-kırık olarak bulunmuştur. Diğerleri, ya zamanında

The excavations at the Göndürle Höyük Necropolis, 27 km. to the northeast of Isparta, were begun in 1993 by the Isparta Museum under our supervision and the 2003 campaign was carried out from the 6th of August to the 15th of September, with financial support from the Istanbul University Research Projects Secretariat.

The excavation site is located in the Tepecik Altı area, to the south of Tavşan Tepe of 1014 m., about 1 km east of Harmanören village in the township of Atabey, Isparta. This mound is known as Göndürle Höyük in the archaeological literature. The prehistoric necropolis is located about 500 m. to the northeast and extends about 300 m in an east-west direction and, from evidence provided by the villagers, it covers an area of approximately 40,000 square meters. The terrain is slightly inclined, down the slope to the plain and was eroded naturally through the centuries. However, as the planting of orchards and vineyards increased in the region alongside other agricultural activity, destruction caused by man rapidly increased. Illicit excavations are another important cause of this destruction. All the burials are inhumations, not a single cremation burial has to date been found.

The 2003 campaign focused on two trenches. To the west of Trench U, which was opened in 2002, a new trench called Ü of 5x5 m was opened. With the pockets dug in the western area due to the finds of burial jars, the excavated area extended to 6x8.5 m with a total of 11 burials uncovered. The eastern profile of trench S, which was opened in 2001, had collapsed due to rainfall and two burials were partially exposed; pockets were excavated and the burials were uncovered entirely. Thus five, out of 13 burials uncovered in 2003 (S9, S10, Ü7, Ü8, Ü11), were untouched but

Res. 1 Harmanören Mezarlığı Açıma Ü, doğudan. / Fig. 1 Harmanören Necropolis, the trench Ü, from the east.

yenileri düzenlenirken (Mezar Ü1) ya da günümüzde (Mezar Ü2, Ü3, Ü5, Ü6, Ü9, Ü10) define arama ve tarım nedeniyle tahrip edilmişlerdir. Bu yıl, mezarlardan biri (Mezar Ü4), düzenlenmesi ve tipiyle farklılık göstermektedir. Diğer on mezarın tümü küp mezardır. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilen mezar küplerinin doğuya bakan ağız açıklıkları, biri dışında (Mezar Ü9), büyük bir düz taşla kapatılmış, kapak taşının arkası, küpün üstü ve gövdesi büyük toplama taşlarla ve küp kırıklarıyla örtülüerek korunmaya alınmıştır.

Mezar Ü1: -36 cm.'de ulaşılan mezar, iki küpün birleştilmesiyle oluşmuştur. Hafif dışa çekik ağızlı, geniş omuzlu, dibe doğru daralan gövdeli bir küp, dışa çekik dudaklı, geniş gövdeli bir küple ağızdan birleştirilmiş, ikinci küpün dibi gövde altından kırılarak HÖM03Ü1 mezar küpünün ağızı oluşturulmuştur. Düzgün büyük bir taşla örtülen ağız açıklığı, iri, düz bir tarla taşıyla desteklenmiştir. Kapak taşının önü ve çevresi küp kırıkları ve toplama taşlarla korunmaya alınmıştır. Küpün üst kısmının da taşlarla örtülmüş olması gereklidir. Fakat oluşturulan mezar küpünün üst kısmı ve koruma taşları tarım dolayısıyla kaybolmuştur. Mezar Ü1'in günümüzden önce, zamanında da tahrip edildiği, HÖM03Ü8'in koruma taşları arasında, küpün omuzu üzerinde HÖM03Ü1'in ağız parçalarının kullanılmasından anlaşılmaktadır. Mezar Ü1 düzenlenirken küpün ağızı, Mezar Ü7'nin gövdesi üzerine dikkatle yerleştirilmiştir. Kapak taşı ve destek taşları HÖM03Ü7 gövdesi üzerine konmuştur. Mezar Ü7'nin küpü tahrip edilmemiş, fakat kapak

were damaged by nature and were recovered cracked or broken. The others were destroyed, either in ancient times when new burials were being made (Ü1) or were destroyed by agricultural activity or through the activities of looters-treasure hunters (Ü2, Ü3, Ü5, Ü6, Ü9, Ü10). Only one burial (Ü4) distinguishes itself from the rest, in regard to its arrangement and type. The other 10 burials are all jar burials, which are placed in an east-west direction, with their mouths opening toward east. The mouths are closed with a large stone slab, except for Ü9, and they are further protected with large stones and broken jar fragments which had been collected and placed all around.

Burial Ü1: This burial formed of two jars was found at a depth of only 36 cm below the surface. A jar with slightly everted rim, wide shouldered and with a body narrowing towards the bottom was joined, mouth-to-mouth, with a second jar, which has an everted lip and a large body. The bottom of the second jar was broken below the belly to form the mouth of the burial HÖM03Ü1. The mouth is closed with a large smooth stone, which is further supported by a field-stone. The lid-stone is protected by both jar fragments and other collected smaller stones. However, both the upper portion of the jar and also the protecting stones have disappeared due to agricultural activity. The fact that the broken rim fragments of HÖM03Ü1 have been reused on the shoulder of HÖM03Ü8, suggests that this burial had already been disturbed in ancient times. As

Res. 2 Harmanören Mezarlığı, önde Açıma Ü, geri planda Açıma S. / Fig. 2 The trench Ü in the foreground and the trench S in the background.

taşının ağırlığı küpün gövdesini çatlatmıştır. HÖM03Ü1'in kapak taşının ve diğer taşların ağırlığı HÖM03Ü7'nin gövdesini çökertti. Bu da bize Mezar Ü1 düzenlenirken HÖM03Ü7'nin içinin dolu olduğunu, fakat dolgunun çok ince ve temiz olması, toprağın zamanla küp içine sızmasıyla dolduğunu gösterir. HÖM03Ü1'in ağız açıklığının hafif güneydoğuya sapmasına karşın, HÖM03Ü7'nin ise, güney denecek kadar güneydoğu doğrultusundadır. Ağız açıklıklarının farklı yöne bakması, gömülerin hem zaman olmadığını gösterir.

Mezar Ü7: -52 cm.'de ulaşılan HÖM03Ü7 mezardır. Küp, dışa çekik geniş ağızlı, düz dudaklı, belirsiz kısa boyunlu, dört tutamak kulplu, düz dipli bir küptür. El değimemiş olarak bulunan bu mezarda örtü sistemi çok güzel olarak izlenebilmektedir. Küp boynunun iki yanı iri fakat yassi toplama taşlarının üst üste yerleştirilmesiyle adeta bir örgü gibi boynun iki yanını ve üstünü çepçevre korumaya almıştır. Bunların üstü de irili ufaklı tarla taşları ve kırılan çömlek parçaları ile örtülü müştür.

the burial was being prepared, the mouth of Ü1 was carefully placed on the body of Ü7. Its lid stone and the supporting stones are placed right on top of the body of HÖM03Ü7. The jar of HÖM03Ü7 is preserved; however, the weight of the lid stone has caused it to crack. Normally the weight of the lid stone and other stones of HÖM03Ü1 would cause the body of HÖM03Ü7 to cave in; thus, it is to be understood that the inside of HÖM03Ü7 was full when the Ü1 burial was prepared; however, the filling is very fine and clean, which means that this jar was filled by earth at the time. The mouth of HÖM03Ü1 faces slightly to the southeast while HÖM03Ü7 faces almost due south. The fact that the mouths of these two burial jars face in different directions, shows that these burials date from different periods.

Burial Ü7: HÖM03Ü7 burial jar was found at a depth of 52 cm. It has an everted wide rim, flat lip, hardly discernible short neck, four lugs and a flat bottom. This undisturbed burial reveals the covering system clearly: both the sides and the top of the neck are protected by collected large flat stones placed in position like masonry; these are further covered by smaller collected fieldstones and jar fragments.

Burial Ü2: HÖM03Ü2 was found at a depth of 51 cm. It was placed in a slightly inclined position. Its upper portion was entirely destroyed as a result of agricultural activity. Some of the fragments from the upper portion of the jar and the protecting stones fell into the jar itself. Beside the lower belly of the jar was found a small jug with a beak-like spout, decorated with chevrons (HÖM03Ü2-1). This medium sized jar has a slightly everted rim, a hardly discernible short neck, a flat bottom and four lugs. The lid stone and other protecting small stones were recovered in situ and when the jar fragments that were stuck between these stones were examined, we found that one jar had been broken and the sherds were used for this purpose, even some of the rim fragments join together. We found similar evidence for the deliberate breaking a jar or a pot and putting the fragmentary pieces in other burials, such as burials HÖM97M1, HÖM99P10 and HÖM00R1.

Burials Ü3, Ü5, and Ü6: The destruction in this trench was caused by looting-treasure hunters, when their illegal digging was pushed much deeper, after the necropolis was exposed during road construction works in 1989. Almost half of the trench, starting from the southeast corner was disturbed and the burials here (Ü3, Ü5, and Ü6), were partially or were entirely

Res. 3 Harmanören Mezarlığı, Kazı Alanı. / Fig. 3 The excavation site.

Mezar Ü2: -51 cm.'de ulaşılan ve çok az bir meyille yerleştirilen HÖM03Ü2 mezar küpünün üst yarısı tarım nedeniyle tamamen dağılmış, küpün bazı üst gövde parçaları ve koruma taşları gövdenin içine çökmüş, kalan alt karın kenarında küçük bir gaga ağızlı, şevron bezemeli bir testicik (HÖM03Ü2-1) ele geçti. Hafif dışa çekik ağızlı, belirsiz kısa boyunlu, düz dipli dört tutamak kulplu orta boy bir küptür. *In situ* bulunan kapak taşı önündeki destek ve küçüklü büyülü koruma taşları arasında bulunan küp kırıkları üzerinde çalışıldığından, bir küpün kırılarak parçalarının koruma taşları arasında kullanıldığı anlaşılmıştır. Hatta bazı ağız parçalarının birleştiği görülmüştür. Küp veya çömleğin kırılarak destek ve koruma amacıyla kullanıldığını HÖM97M1, HÖM99P10, HÖM00R1 gibi, diğer mezar küplerinde de rastlamıştık.

Mezar Ü3, Ü5 ve Ü6: Bu açmadaki tahrifat 1989 yılında arazi yolunu genişletmek için yapılan çalışmalar sırasında açığa çıkan mezarlık alanında, define amacıyla kepçenin daha içерilere daldırılması sonucudur. Açımanın güneydoğusundan itibaren, yarısına yakın kısmı karıştırılmıştır. Bu kesimdeki mezarlarda (Mezar Ü3, Ü5, Ü6) ya tamamen, ya da kısmen dağılmıştır. Koruma ve destek taşları dağılmış olan düz geniş ağızlı, tutamaklı, kaideli ve akitacaklı orta boy bir küp olan HÖM03Ü3'ün önünde taş örgüyle anıtsal bir alanın oluşturulduğu anlaşılmaktadır. HÖM98N4, HÖM99P10, HÖM00R2, HÖM00R13 de, farklı da olsa, aynı gaye gözlenmiştir. Bu kitlenin doğu köşesinde gaga ağızlı bir testicik

destroyed. A monumental area of masonry was built in front of the place where the medium sized jar HÖM03Ü3 was found. It has a flat and wide rim, lugs, base and a spout, and its protecting and supporting stones were scattered. Burials HÖM98N4, HÖM99P10, HÖM00R2 and HÖM00R13 have a similar layout, although they are somewhat different. On the eastern corner of this was found a small jug with a beak-like spout (HÖM03Ü3-1).

Burial Ü5: This burial was found at a depth of 127 cm. in front of the eastern wall of the trench. Its supporting and protecting stones were scattered, while its upper portion was entirely destroyed. Some pieces of the rim were found at a depth of 163 cm. in front of the trench wall. This jar of medium size has an everted wide rim, a decorated flat lip, and a flat bottom. Its form is different from the other jars with decorated lips that have been unearthed to date.

Burial Ü4: The arrangement of Ü4, which we designate a monumental grave, is very different. Firstly, the cranium and long bones were placed in position and then they were covered with layers of collected stones. On the very top, two large and long blocks were placed on top of each other. This body was arranged in a circular fashion, and in front of it, two rows of circular masonry were built and this was also covered with stones. No finds were recovered in the circular area. A single piece of bronze was found where the bones lay.

(HÖM03Ü3-1) ele geçti.

Mezar Ü5: -127 cm.'de açma doğu duvarı önünde tespit edilen, koruma ve destek taşları dağıtılan, üst yarısı tümüyle kaybolan HÖM03Ü5'in ağızının bazı parçaları açma duvarı önünde -163 cm.'de ele geçmiştir. Dışa çekik geniş ağızlı, düz bezemeli dudaklı, düz dipli orta boy bir küptür. Şimdiye dek ele geçen ağızı bu tip bezemeli kúplerden form bakımından farklıdır.

Mezar Ü4: Düzenlemesiyle çok farklılık göstermektedir. Anitsal diyebileceğimiz bir mezar olan Ü4'de, cranium ve uzun kemikler yerleştirildikten sonra üzeri kat kat toplama taşlarla düzenli olarak örtülmüştür. En üstte de, birbiri üzerine gelecek şekilde iki uzun ve iri taş blok yerleştirilmiştir. Dairesel yerleştirilen bu kútların önünde, yine iki sıra halinde dairesel bir örgü yapılmıştır. Bunların üstü de taşlarla örtülmüştür. Dairesel alandan buluntu çıkmadı. Kemiklerin bulunduğu alandan bir tunç parçası ele geçti. Bu bir diadem ya da kemer ucu olabilir. Uzun kemiklerin üst üste düzenli yerleştirilmesinden ölüünün başka bir yerden getirilerek buraya gömüldüğü fikrini vermektedir. Mezar Ü4 taş kútlarının güneyinde iri blok taşlarla bir daire tamamlandığı görülmüştür.

Mezar Ü8: -63 cm'de ulaşılan HÖM03Ü8 mezar kúpü el deðmemiş, fakat çatlak-kırık olarak ele geçmiştir. Bu yílki çok iri iki kúpten biridir. Dışa çekik geniş düz dudaklı, geniş ağızlı, boyunsuz, dibe doğru daralan gövdeli, dört tutamak kulplu, düz diplidir. Omuz üzerinde bulunan üzeri dikey üç oluk-yív bezemeli tutamak kulpların altında, gövdede, birbirine paralel, yatay kabartı şeklinde iki yalancı tutamak vardır. Kulplar arasında, omuzda geniş bir band şeklinde düzensiz parmak baskı bezeme bulunmaktadır. Ağız açılıðı büyük düz bir taþla örtülmüş, üst koruma taşları tarım nedeniyle kaybolmuş. Mezar 1'in günümüzdeki tahribatı sırasında HÖM03Ü8 kapak taşının önündeki destek taşları da dağıtılmıştır. Kapak taşı önüne yerleştirilen dışarmaðan, gaga ağızlı bir testi, şans eseri, in situ olarak kurtulmuştur. HÖM03Ü8 iki gömü içermektedir. İlk gömü geriye iteklenerek, ikinci gömü yapılmıştır. Kemik sıralamasından ikinci gömün hoker durumunda yatırıldığı izlenmektedir. İkinci bireyin göðüsü üzerinde tuttuðu konik başlı bir tunç iðne (HÖM03Ü82), in situ olarak bulunmuştur. Bu iðne, İTÇ3 özellikleri taþımaktadır. Kúp dibinde bağımsız olarak ele geçen bir ağırsak (HÖM03Ü8-3) ilk bireye ait olmalıdır.

Mezar Ü9: Bulunan parçalardan ağız açılıðının bir kúple kapatıldığı anlaþılan HÖM03Ü9'un da tarım

This piece could be from the tip of a diadem or from a belt. The fact that the long bones were placed in a certain order suggests to us that the corpse was brought here from somewhere else. To the south of the stone mass of Burial Ü4, a circle was made of large stone blocks.

Burial Ü8: *Found at a depth of 63 cm, the burial jar HÖM03Ü8 was untouched but was cracked and broken. This is one of the two very large jars recovered in the 2003 season. The jar has an everted wide flat lip, a wide rim, no neck, four lugs, a flat bottom and the body of the jar narrows towards the bottom. The lugs on the shoulders have three vertical grooves as decoration. Under these lugs, on the body are two false lugs, fashioned in the form of horizontal bosses parallel to each other. Between the lugs on the shoulder is a wide band decorated with irregular fingerprints. The mouth was closed with a large flat stone and the protecting stones have been lost due to agricultural activity. When the burial Ü1 was disturbed in modern times, the stones supporting the lid stone of HÖM03Ü8 were also displaced. The offering of a small jug with a beak-like spout which was placed in front of the lid stone was, by mere chance, preserved in situ. HÖM03Ü8 had two burials inside: the first burial was pushed back and the second burial was placed in a hocker position as can be understood from the positions of the bones. The second person was uncovered, holding on the chest a bronze pin with a conical head (HÖM03Ü8-2) which remained in situ. This pin has been dated to the EBA 3. The spindle whorl (HÖM03Ü8-3) found at the bottom of the jar must have belonged to the burial of the first person.*

Burial Ü9: *This burial was also destroyed by agricultural activity. It was understood from the fragments recovered that the mouth of this jar was closed by another jar. The decoration of concentric circles on the wide lip of the everted rim of the lid of the jar resembles those on the rim fragments that protected the neck of HÖM00R20.*

Burial Ü11: *Discovered at a depth of 67 cm., this burial was uncovered together with its protecting stones, and remained undisturbed. The lid stone was supported by large fieldstones and the top of the jar was protected by large fieldstones down to the belly of the jar. The small gaps between were filled with smaller stones. Just to the east of the lid stone and under the supporting stones were found a jug with a beak-like*

nedeniyle tamamen dağıtıldığı anlaşılmaktadır. Kapak küpünün dışa çekik ağzının geniş dudağı üzerindeki konsantrik dairelerden oluşan bezemesi, HÖM00R20' nin boynu üzerinde koruma amacıyla kullanılan küp ağız parçalarıyla benzeşmektedir.

Mezar Ü11: -67 cm.'de ulaşılmıştır. Koruma taşlarıyla birlikte el değmemiş olarak bulunmuştur. Kapak taşıının arkası iri tarla taşlarıyla desteklendikten sonra, bu taşlarla beraber küpün tüm üstü, karnına kadar, iri toplama tarla taşlarıyla korunmaya alınmıştır. Ara boşluklar da daha küçük taşlarla kapatılarak iyice örtülmüştür. Kapak taşıının doğu kenarında, destek taşlarının hemen altında gaga ağızlı bir testi ve arkasında bir çömlük bulunmuştur. Bu dış mezararmağanlarının hemen arkasında, küp ağzının doğu önündeki kafatası parçası ile, kafatası parçasının altında ve küp ağzının doğu yanında bir kaç uzun kemik parçası bulunmuştur. HÖM03Ü11 iki birey vermiştir. İlk birey geriye iteklenerek ikinci gömü yapılmıştır. Küp ağız önündeki ele geçen kemikler, ikinci gömmeye yer açılması eylemi sırasında dışarı çekilen toprakla çıkan birinci bireye ait iskelet parçaları olabilir. Küp içinde ikinci bireyin cranium'u çok dağılmış, diğer kemiklerinin sıralanmasından hoker durumunda yatırıldığı anlaşılmaktadır. Küp dibinde, kemiklerin arasında görülen farklı boyut-taki üç çömlükçük (HÖM03Ü11-1, 2, 3) birinci gömmeye ait olsa gerek. Kemiklerin görünümünden ilk bireyin, ikinci bireyden daha genç, iki erişkin oldukları anlaşılmaktadır.

Demirci Höyük ve Semayük'ten sonra, Anadolu'nun en büyük Tunç Çağı mezarlığı olduğunu düşündüğümüz Harmanören Mezarlığı'nda, daha önceki yıllarda İTÇ3 ve OTÇ başlarını veren buluntulara rastlamıştık. Bu yıldıza kazılarımızda ele geçen buluntular genellikle İTÇ2 ve İTÇ3 sahalarına aittir. Bu yıl yeni küp formları da elde ettik. Özellikle Mezar Ü7 ve Ü11, her şeyeyle tüm olarak bulunmalarıyla mezar yapısı hakkında bizi aydınlattı. Mezar Ü4 de, mezar yapısı olarak ilk defa karşımıza çıkmaktadır.

spout and a pot behind it. Just behind these burial gifts, to the east of the jar's mouth were recovered a skull fragment and a few long pieces of bone. HÖM03Ü11 was used twice: the first burial was pushed back when the second burial was inserted in the jar. As the earth was taken out to make room for the second burial, these bone fragments must have been displaced unintentionally, belonging to the first person to be buried in the jar. In the jar, the cranium of the second person was found badly scattered and the position of the bones suggested that this was a hocker burial. Three small pots (HÖM03Ü11-1, 2, 3) of varying sizes that were found at the bottom of the jar must belong to the first burial. The bones suggest that the first person was younger than the second but that both were adults.

We are of the opinion that Harmanören by Isparta is the largest Bronze Age necropolis in Anatolia after those of Demirci Höyük and Semayük. In the preceding campaigns we had mainly recovered finds from EBA 3 and beginning of MBA. This year's finds were mostly from the EBA 2 and EBA 3 periods. We have uncovered new jar forms, and especially the burials Ü7 and Ü11 which were recovered intact and undisturbed, provided us with much information, while burial Ü4 is an example belonging to a new tomb type.

Kelenderis Kazısı 2003

Excavations at Kelenderis in 2003

Levent ZOROĞLU

Mersin'in Aydıncık İlçesi'nde 1987 yılından beri aralıksız olarak yürüttüğümüz Kelenderis kazılarını 2003 yılının Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında yaklaşık 60 kişilik bir ekip ile sürdürdük. 2003 yılı çalışmalarımız sırasında, 2000 yılında başlattığımız akropoldeki çalışmalar ve yine aynı yıl başlattığımız ve theatron olarak adlandırdığımız yapının içindeki mezarlarının ve diğer dolgunun kaldırılması çalışmaları Doç. Dr. Ayşe Çalık yönetiminde yürütülmüştür. Bu yıl ilk kez, Kelenderis mezarlığındaki tonozlu mezarlardan birinin mezardan odaşının araştırılması çalışmalarına Mehmet Tekocak M.A. ve Suhal Sağlan yönetimlerinde başlandı. Diğer tarafından 2002 yılında Volkan Evrin M.A. yönetiminde, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sualtı Topluluğu (ODTÜ-SAT) ve Sualtı Derneği (SAD) ekibince Kelenderis'in açığında Yılanlı Ada'nın kuzey bakan küçük koyunda batık ve bunlara ait çapa ve çipoların tespitlerinin yapılması çalışmaları da bu yıl yürütüldü. Son olarak, onarımları henüz tamamlanan ve kazı deposu olarak kullanmayı düşündüğümüz Osmanlı Dönemi liman mağazalarının düzenleme çalışmalarını da gerçekleştirdik (Res. 1).

The excavations at Kelenderis in the Aydıncık township of Mersin have been conducted since 1987. The campaign of 2003 was undertaken with a team of approximately 60 people in the months of July, August and September. The work on both the Acropolis and at the theatre, projects that were initiated in 2000, have been continued under the supervision of Assc. Prof. Ayşe Çalık. For the first time, the work at a burial chamber of a vaulted tomb in the Kelenderis Necropolis was begun under the direction of Mehmet Tekocak, M.A., and Suhal Sağlan. In addition, underwater work that was initiated at the site of the shipwreck with the anchors etc, in the small northern cove of Yılanlı Island in the 2002 season by METU Underwater Society and the Underwater Association under the direction of Volkan Evrin, M.A., was also continued in 2003. Finally, the recently repaired harbor stores that are dated to the Ottoman period, which we plan to use as depots, were arranged for this function (Fig. 1).

Res. 1 / Fig. 1

Akropol Çalışmaları

3 yıldır süren Akropol kazılarında yüzeyin hemen altından itibaren duvarlar gelmeye başlamıştır. Şimdiye kadar yaptığımız çalışmalarla kazı alanında en derin yer yarımadanın yükseltisine doğru en fazla 2,50 m. kadardır. Denize, yani limana doğru yaptığımız genişletme çalışmaları sırasında inşa karakterleri birbiriyle benzerlik gösteren ve bu yüzden de kimi zaman da aynı yapıya ait olduğu anlaşılan çeşitli duvarlar ortaya çıktı. Ne yazık ki, bunların dönemleri ile ilgili herhangi bir şey söylemek oldukça zordur; çünkü, burada ortaya çıkan duvarların içerisindeki dolguda Arkaik Çağ'dan neredeyse modern çağlara kadar malzeme bulunmaktaadır ki, bunlara ait bir örneğin resmini burada verdik. Bu nedenle bizim akropol kazılarında amaçladığımız ve Aşağı Şehirde elde ettiğimiz M.Ö. 8. yy. sonlarından önceye ait mimari kalıntı bulma umutlarımız, en azından bu alanda, kalmamıştır. Diğer taraftan yine M.Ö. 8. yy.'ın ortalarından önceye giden buluntuların da henüz gelmemesi, yine en azından bu alanda daha erken yerleşimlerin olmadığını bir başka göstergesidir.

Tüm bu olumsuzluklara karşı Akropol çalışmaları bize bir başka kalıntıyı bulma umudu vermiştir; bu da görüntüsünü "Kelenderis Mozaiği"nde gördüğümüz, olası tersane yapısıdır. 2002 yılında akropolü çeviren Ortaçağ surlarının yıkılmış olan bölümune doğru uzanan, kireç ve kum harcıyla, çok düzgün bir biçimde örülülmüş olan ve üst kısma doğru yayvanlaşan bir duvar parçası bulmuştuk. Hem kalın bir duvar, hem de duvarın her iki tarafında yanlara doğru genişliyor olması, bu duvarın, tonozlu bir yapıya ait olduğunu göstermektedir. 2003 yılında bu duvarın batı kısmındaki paralelini araştırdık, ama bulamadık. Ancak şurası kesindir ki, elimizdeki bu duvar en az iki gözü olan tonozlu bir yapıya aittir. İşte, yukarıda sözünü ettigimiz Kelenderis Mozaiği üzerinde, yarımadanın üç kısmında yer alan üç gözlü tonozlu yapının, bir tersane binasına ait olduğu yolundaki yorumumuz, 2002 ve 2003 yıllarında temizleyip, bir bölümünü ortaya çıkardığımız duvar ile gerçeklik kazanacaktır umudundayız.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, buradaki duvarların içindeki ve dışındaki dolgu toprağın içinde hemen her döneme ait kalıntı ortaya çıkmaktadır. 2003 yılının en güzel ve önemli buluntularından biri de, kollarını iki yana açmış, olasılıkla dua eden (adorant) tarzda yapılmış, başsız bir pişmiş toprak figüründür ki (Res. 2), dairesel bir zemin üzerinde ve kenarda olması, aynı zeminde benzer birkaç figürin olduğuna işaret etmektedir. Eserin hem Kıbrıs'taki hem de Ege'deki benzerleri, bunu M.Ö. 8.

Res. 2 / Fig. 2

Work at the Acropolis

The excavations at the acropolis that have been undertaken over the past three years yielded walls directly under the surface. So far we have at the most, gone 2.50 m towards the peak of the peninsula. Our work extending toward the sea, i.e. the harbor, has revealed walls of a similar construction, probably belonging to this same building (Fig. 2). Unfortunately, it is hard to make any comments regarding their date, as the filling within the walls has material from the Archaic period through to almost modern times. Thus, we have no hope of finding architecture earlier than the end of the 8th century B.C., which we found in the Lower City, at least in this area. In addition, the lack of finds from dates earlier than mid 8th century B.C. suggests, at least in this area, the lack of any earlier settlement.

Despite these negative results, the work on the acropolis gave us the hope of finding another structure, that being the dockyards that are depicted in the "Kelenderis Mosaic". In 2002, we uncovered fragment of a very finely built wall with a lime and sand mortar, getting wider towards the top and extending towards the place where the medieval fortifications encircling the Acropolis have fallen down. This wall's thickness and its extension on both sides, suggest a vaulted superstructure. In 2003, we looked for the western parallel part of this wall but we obtained no results. However, it is certain that this wall, unearthed in 2002 and 2003, belonged to a vaulted structure with at least two aisles. Thus, we are of the opinion and expectation that our interpretation of the three-aisled vaulted structure depicted in the mosaic as being the dockyards may be correct.

yy.'ın ortaları veya ikinci yarısına ait olduğunu göstermektedir.

Theatron Çalışmaları

Kelenderis'te henüz asıl işlevi konusunda tam bir karara varamadığımız theatronun bu yıldı kazılarında; öncelikle analemma duvarı ve sahne binasına ait olduğu düşünülen odaların üzerinde bulunan duvarda, ana duvarları ortaya çıkartmak amacıyla moloz kaldırma çalışmaları yapıldı. Bunlardan orkestradaki T1 alanında ortaya çıkan duvarın, şu an için tiyatro içindeki basamaklarla arasındaki kod farkından dolayı, analemma duvarı, yada geri planda kalan tiyatronun devamı ile ilgili olabilecek bir duvar olduğu düşünülmektedir. Skene binasının üzerinde, moloz taşların ve kireç harçın kullanılmasıyla, kalınlığı 3-4 m. arasında değişen kalın bir duvar ortaya çıkarılmıştır. Bu duvarın sur duvarının bir uzantısı olduğu ve agora tarafında bulunan bazilikaya doğru uzandığı düşünülmektedir. Ayrıca sur duvarı üzerinde oyularak yada basınç sonucu aşınarak oluşmuş bir mekan tespit edildi. Bu mekanın kesin olma-makla birlikte şırhane olarak kullanılmış olabileceği düşünülmüştür. Skene duvarının nerede bittiğini tespit etmek amacıyla açığa çıkarılan bu yapının ve duvarın doğu tarafında T5-T6-T7 ve T8 olarak adlandırılan alanlar açılmıştır. T7 alanında sur duvarının altından gelen düzgün blokların, orkestraya bakan taraftaki Roma Dönemi'ne tarihlenen duvarla aynı kodda olduğu ve aynı işçiliği gösterdiği tespit edildiğinden dolayı, skene duvarının son genişliğinin şimdilik 6,85 m. olduğu tespit edilmiştir.

Diazomayı ortaya çıkarmak amacıyla başlanan çalışmalar sırasında diazoma üzerinde, diğer bölümlerde olduğu gibi, kireç harçlı, moloz taş, devşirme taş ve seramik parçaları ile blokaj yapıldığı görülmüştür. Ayrıca diazomanın üst kısmındaki dolgu toprakta geçen yıllarda olduğu gibi, mezarlara da rastlanmıştır. 2003 yılı tiyatro kazısında, analemma duvarı ile sınırlanan duvarın tamamı açıldı. Ayrıca analemmenin dışı ve sahne binasının arka kısmında çalışmalar yapıldı. Bu çalışmalarдан yola çıkılarak tiyatronun şu ana kadar bir Roma Dönemi eseri olduğu ve daha geniş bir alana yayıldığı, incelenen ünitlere göre daha geç dönemlerde farklı amaçlarla kullanıldığı tespit edildi. Belirli aralıklarla seramik çöplüğü olarak kullanıldığı görüldü. Fresklerle birlikte damp edilen seramiklerin çok kırılmış halde gelmesinden dolayı çok fazla yer değiştirdiği, toprağın sürekli harmanlanmasından dolayı malzemelerin karışmış olduğu tespit edildi. Bugüne kadar

As mentioned above, the filling within and outside the walls includes materials from all periods. One of the most important and beautiful finds of 2003 is a terra cotta figurine in orant pose, the head missing and the arms stretched open (Fig. 2), which was found towards the edge of a circular floor; there should be more figurines on the same floor. Similar examples from Cyprus and the Aegean, suggest a date for this figurine of around the mid or second half of the 8th century B.C.

Work at the Theatre

The work at the theatre included the removal of rubble on the analemma wall in order to expose the main walls. The wall over the rooms, of unclear function, probably belonged to the stage building. The wall uncovered in room T1 is at a different ground level from the rows of seats; therefore, it may be related to the analemma wall or to some other wall related to the extensions made to the theatre. A wall built from rubble stones and lime mortar, with a width of 3 to 4 m, was exposed on the stage building. This wall is thought to be an extension of the fortification wall and it extends toward the Basilica near the Agora. Moreover, a chamber that was found on the fortification, with a depression, probably formed by carving or worn away due to pressure, may have been used for pressing fruit. This structure and the wall were exposed in order to establish the point of termination of the wall of the stage building, while to the east, rooms T5, T6, T7 and T8 were uncovered. It was understood that the dressed blocks extending into T7 from under the fortification are at the same ground level and have the same quality of workmanship as the Roman wall on the side overlooking the orchestra, thus the width of the stage building can at present be given as 6.85 m.

During the work conducted to uncover the diazoma, it was seen that this was also covered by a heap of rubble, of gathered stones and potshards combined with a lime mortar as is the case in other areas. Moreover, burials were found in the filling over the diazoma, as in previous years. In 2003 campaign, the entire wall that is bounded by the analemma wall was unearthed. In addition, work was done outside the stage building and behind the stage building. Based on the present state of research, it is understood that the theatre is a Roman structure extending over a wider area and that this building was used for other functions in later periods; it was even at times used as ceramic dump. This pottery

yapılan kazı ve temizlik çalışmalarından, yapının özellikle mezarlарın açılması sırasında çok tahrip edildiği, ayrıca yapı taşlarının da alınarak soyulduğu anlaşılmıştır. Yapım amacının tiyatro ya da ortak kullanılmış bir yapı olması gerektiği düşünülen bu binanın dönem ve evrelerinin tam olarak anlaşılması için gelecek yıllarda kazısı sürdürilecektir.

Tonozlu Mezardaki Çalışmalar

Kelenderis'te Mersin-Antalya karayolunun kıyısında yan yana, cepheleri güneşe doğru bakan, oldukça sağlam 6 adet tonozlu mezar bulunmaktadır. Biçim bakımından hepsi dikdörtgen planlıdır ve içlerinde iki kademeli tonoz örtü bulunmaktadır. İlk kademenin tonozu zeminden daha yüksektir. Burası belki de mezarın giriş'i ya da ön odası olarak düşünülmüş olmalıdır. 2003 sezonundaki çalışmalarımız bu mezarlарın mezar odalarının nasıl olduğu konusuna açıklık getirmeye yönelik olmuştur. Bunun için de oldukça sağlam durumındaki bu tonozların gerisindeki kütlenin mezar odasını sakladığı görüşü ağırlık kazandı. İşte bu durumu test etmek üzere 2003 yılında 4 ve 6 numaralı mezarlarda çalışılmıştır. 4 numaralı mezarın yukarıda sözünü ettigimiz arkesol görünen iç tonozunun toplam 1.63 m. olan yükseklikteki cephe duvarının alttan itibaren 0.72 m. kadar yüksekliğe kadar olan kısmı oldukça düzgün taşlarla örülü ve derzleri harçla kapatılmış iken, buradan tonoz örtüye kadar olan yaklaşık 0.90 m. kadar olan kısmı daha düzensiz bir biçimde örülümüştür. Bu görünümü, söz konusu mezarın iç duvarının iki aşamalı olarak örüldüğünü düşündürmüştür, biz de bunun nedenini saptamak üzere, öncelikle bu üst bölümdeki taşları tek tek sökerek, olası mezar odasına ulaşmayı planladık. Ancak, yaklaşık 0.80 m. kadar derinlige ulaştığımız halde, söz konusu bölümün tümüyle harçlı bir biçimde ve moloz taşlarla kapatılmış olduğunu ve sahte arkesolun tonoz örtüsünün, perde duvarı sandığımız bu bölümün başlangıcında bittiğini saptadık (Res. 3).

6 numaralı tonozlu mezar, günümüzdeki karayolu ve diğer mezarlарın seviyesine göre daha aşağıda kalmaktadır. Mezarın üstündeki ince bir tabaka halindeki toprağı kaldırdık. Bu üst örtünün bir bölümünde, özellikle arkesolu andiran bölüme kadar olan yerde, üst yüzeyde de tonozun biçiminin korunmuş olduğunu gördük. Buna karşılık, geri kalan bölümün üst yüzeyinde, tonoz biçiminin kaybolduğu, bunun yerine, burada bir set yapıldıktan sonra kireç harcıyla tutturulmuş moloz

Res. 3 / Fig. 3

which was dumped together with the plaster-fresco pieces, was broken into very small fragments and became very disturbed, the strata is totally confused and the material is all mixed up. The excavations and cleaning work carried out to date show that the structure was especially damaged by the burials and that the construction blocks have been stripped away. The excavations here will continue in the future, in order to clarify the building's phases and the structure's function as a theater and/or as a multi-functional structure.

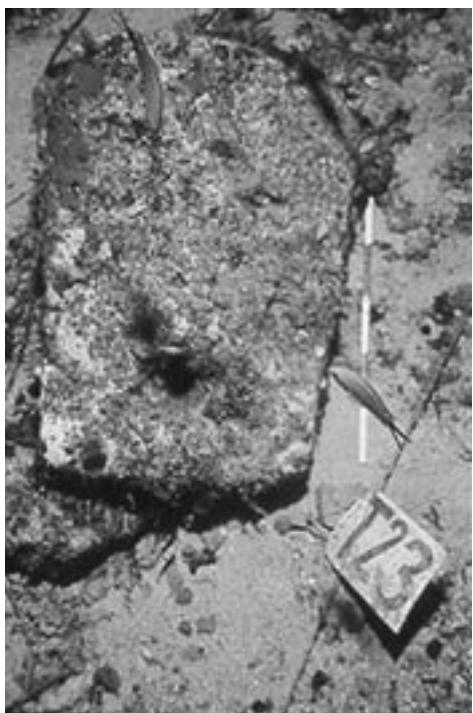
Work at the Valuted Tomb

There are six vaulted tombs side by side each facing south, along the Mersin-Antalya road. All are rectangular in plan and are covered by two-stepped vaults. The vault of the first step is higher than the floor and this part must have been planned as the front room of the tomb. In 2003, we aimed at exploring the burial chambers. To this end, we thought that the mass behind the well-preserved vaults concealed the burial chambers and in order to test this hypothesis we worked on tombs 4 and 6 in the 2003 season. The arcosolium-type inner vault of tomb 4 has a front wall 1.63 m in height and the lower 0.72 m of this wall is well built with fine courses of dressed stones and mortar, however the upper 0.90 m was built roughly with rubble and mortar. This led us to think that the wall in question was built in two phases and in order to clarify the issue, we planned reaching the supposed burial chamber by removing the upper stones one by one. However, when we reached a depth of 0.80 m we understood that this

taşlardan oluşan düz bir zeminin olduğunu ortaya çıkardık. Diğer taraftan harçlı zeminin üzerinde, hemen hemen mezarin yan duvarlarının hizasında, blok taşların var olduğuna ait bazı harç kalıntıları görülmektedir. Düzen bir duvar oluşturacak biçimde yerleştirildiği anlaşılan bu taş blokların daha sonra, herhangi bir nedenle kaldırılmış veya yıkılmış olma olasılığı da dikkate alınacak olursa, bu mezarin, hatta buradaki diğer mezarlarda, iki katlı olduğunu düşünebiliriz. Komşu kent Anemurium da sayısız örnekleri bulunan iki katlı tonozlu mezarlarda Kelenderis'te ancak birkaç örnek temsil edilmekteydi; dolayısıyla bu yeni örnekler, bu tip tonozlu mezarlarda sayısının daha fazla olduğunu göstermektedir.

Sualtı Çalışmaları

ODTÜ SAT ve Batık Araştırmaları grubu tarafından ilk kez geçen yıl, yaklaşık 1 deniz mili açıktaki Yılanlı Ada'nın kuzeye bakan bölümünde başlatılan araştırmaların bu yıldı bölümünde, burasının, özellikle seyir halindeyken, dalgalardan korunmak için kısa sürelerle çapalama yeri olarak kullanılmış olduğu anlaşılmış ve 2002 yılında tespit edilen çapalar üzerinde etiketleme ve haritalama çalışması yapılmıştır (Res. 4). Sualtında yapılan ayrıntılı haritalama çalışmaları sayesinde daha önce kayda girmemiş yeni bulgularla beraber toplam

Res. 4 / Fig. 4

section was built entirely from rubble and mortar and that the vault of the fake-arcosolium terminated here, at the supposed curtain wall.

The vaulted tomb 6 was constructed at a level lower than the other vaulted tombs and the modern road. We removed the thin layer of earth on top of the tomb. The part of the vault up to the arcosolium-like section was preserved. Yet, the rest does not look like a vault on the upper side, and it was made into a flat surface with rubble and mortar. On the other hand, traces of mortar on the mortared floor, almost on top of the side walls of the tomb point to the former presence of blocks, which were placed forming a regular wall; which further points to the possibility that this tomb, and even the other tombs, were originally of two-stories. Two-storied vaulted tombs, numerous at the neighboring city of Anemurium, are represented by only a few examples in Kelenderis but, these new examples show that such vaulted tombs are in fact larger in number.

The Underwater Surveys

The METU UWS and Shipwreck Survey group initiated underwater surveys on the northern side of the Yılanlı Island, about 1 mile off shore, in 2002 and it was understood that this area was used for short-period anchoring to avoid storms. The tagging and the mapping of the anchors that were spotted in 2002 began (Fig. 4). Due to the detailed underwater mapping, 36 stone anchors, 1 stone anchor stock, 11 metal anchors, 1 lead anchor-stock and one bracket belonging to this lead stock were recorded and they included new finds. There are more anchors and stocks under the water that have not been tagged or mapped to date. These finds greatly resemble the anchors found at the Kaş Uluburun shipwreck in terms of their length, width and shape. The presence of 34 such anchors supports the hypothesis that this area has been an anchorage area since the Bronze Age. The presence of mainly Ugaritic and Cypriot anchor types helped in the verification of this dating. In regards to the anchor types, most of the types found in the Mediterranean since the Late Bronze Age are to be found by Yılanlı Island. Lying close to each other underwater are the following anchor types: those of stone with a single hole, with double holes and with triple holes, those with a stone stock, a lead stock and bracket, metal "T" and "Y" shaped anchors and arc-shaped large metal anchors. It is unusual to find so many types of anchors in large numbers in the same

36 taş çapa, 1 taş çipo, 11 metal çapa, 1 kurşun çipo ve bu kurşun çipoya ait 1 kelepçe kayıt altına alınmış ve belgelenmiştir. Sualtı keşif dalışlarında görülen, ama etiketlenip ölçümleri yapılamayan taş ve metal çapalar ile çipolar da halen mevcuttur. Boy, en ve biçim olarak Kaş Uluburun Batığı'na ait çapalarla büyük benzerlıklar göstermektedirler. 3-4 adet bu türde çapanın bölgede olması, bu bölgenin Bronz Devri'nden beri kullanılan bir demirleme bölgesi olduğu savını güçlendirmektedir. Yine tür olarak, Kıbrıs ve Ugarit ağırlıklı türlerin bulunması da bu tarihlemenin doğrulanmasına yardım etmektedir. Çapa türleri açısından da Akdeniz sularında Geç Tunç Çağrı'ndan beri görülen ve incelenen türlerin pek çoğuna aynı bölge içinde rastlanmaktadır. Taş çapa türlerinden tek delikli, iki delikli ve üç delikli örnekler, taş çipo, kurşun çipo ve kelepçesi, metal T ve Y çapalar ve yay şeklinde olan büyük metal çapalar sultında birbirlerine yakın konumlarda bulunmaktadır. Sualtı çalışmalarında bu kadar çok sayıda ve farklı türde çapanın bir arada tek bir bölgede bulunması ender rastlanan bir keşiftir. Gerek bölgenin Geç Tunç Çağrı'na kadar uzanan deniz ticaretine ışık tutması açısından gerekse çapa türleri üzerinde yapılacak tipoloji çalışmalarına kaynak yaratması bakımından bu sular, hassasiyetle incelenmeye devam edilecektir.

area. In order to shed light on the sea trade in the region from the Late Bronze Age onwards, and to form a source for typological work on anchors, these waters will be explored in some detail.

Limyra Kazı ve Çalışmaları 2003

A Short Preliminary Report of the Work at Limyra in 2003

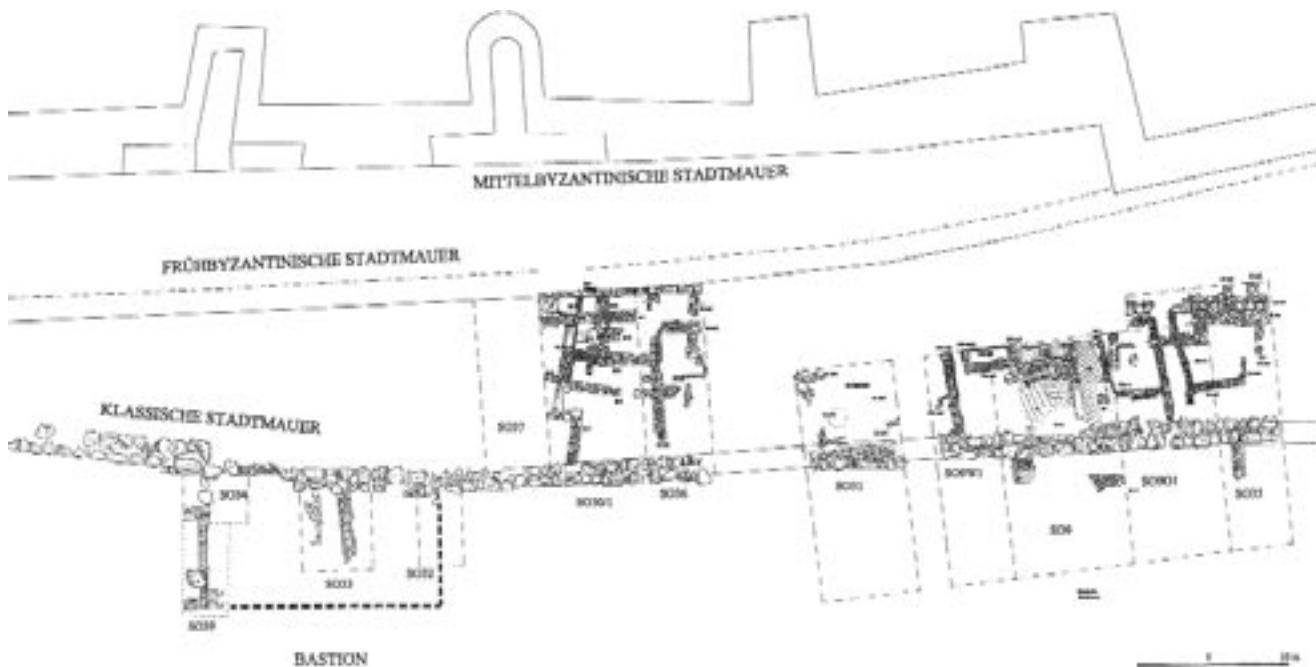
Thomas MARKSTEINER

2003 yılı çalışma kampanyasında, Limyra'da Batı Şehir olarak adlandırılan bölgede geçen sene başlanan kazı projesine devam edildi. Yedi hafta devam eden çalışmalarla, Sondaj 30 diye adlandırılan açma, bir önceki sene yapılan kazılarda kısmen ortaya çıkartılan Geç Antik-Erken Bizans Dönemi'ne ait yapının tamamının kazılması ve altında yer alan stratigrafisinin iyice incelenmesi amacıyla 4 m. doğuya doğru uzatılmıştır (Plan 1).

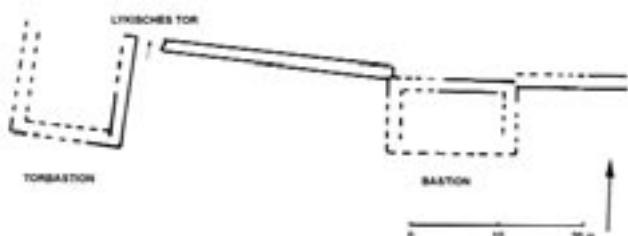
Sondaj 31 ve Sondaj 9 West 1'de yapılan çalışmalarda, klasik sur duvarının yamaç tarafında yer alan İ.O. 4. yy. katmanları kaldırılmış, iki odalı bir ev ve yine İ.O. 4. yy.'in başlarına ait mimari kalıntılar ortaya çıkartılmıştır.

In the 2003 campaign the excavation project in the West City of Limyra initiated in 2002 was continued¹. In the course of the 7 week-long campaign, the Sound Trench 30 was extended by 4 meters towards the east in order to uncover entirely the Late Antique-Early Byzantine structure that had been partially exposed the year before and to explore in detail the stratigraphy beneath (Plan 1).

The work at Sounding 31 and Sounding 9 West 1 continued, included the removal of the 4th century B.C. layers on the side slope of the fortifications dating from the classical period and, as a result, a house with two

Plan 1

Plan 2

Sondaj 9 Ost (9O1), bir önceki sene burada bulunan İ.O. 5. yy.'a ait yapınının iyice açılması amacıyla kuzeye doğru genişletilmiştir. Yine bu amaçla Sondaj 9O1'in doğusunda bir uzanti olarak Sondaj 35 açılmıştır. Sondaj 9 Süd 1 (9S1) de Klasik sur duvarı ile Roma Dönemi'ne ait bir duvar arasındaki alanda daha derine inilmiştir. Ayrıca duvar işçiliğinin gösterdiği bazı verilerden yola çıkarak Sondaj 30'un 20 m. güneybatisında, "Likya Kapısı"nın 25 m. doğusunda yer aldığı düşünülen bir bastion yapısının konumunu aydınlığa kavuşturmak amacıyla dört küçük sondaj (SO 32, SO 34, SO 37, SO 39) açılmıştır.

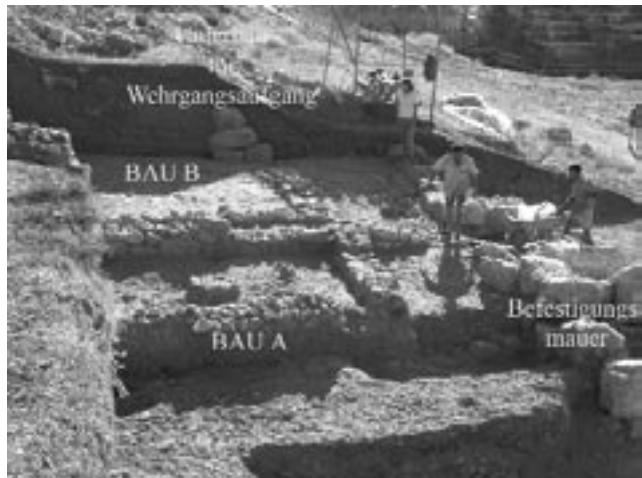
Güney Kapısı Bastionu

Klasik sur duvarının temizleme çalışmaları esnasında, Güney kapısının yaklaşık 30 m. doğusunda duvarın iç yüzünün yaklaşık bir metre güneye doğru çıkıştı yaptığı tespit edilmiştir. Bu çıkıştı batıda, olasılıkla bir köşeye ait olan büyük bir blok taş ile başlar. Bulundan açıkça anlaşıldığı üzere bastion, kurtine diye adlandırılan iki kule arasındaki duvar anlamına gelen ve duvarlar arasında kalan, kapalı bir yapı olarak düşünülmüştür. Köşe bloğunun hizasında Klasik sur duvarına dayanmış, büyük bloklardan oluşan bir duvar belirlenmiştir. Duvarın yaklaşık bir metreden sonrası tahrip olmuştur. Duvarın arkasında, sur duvarının yaklaşık 7 m. önündeki bir alana kadar kısmen izlenebilen, çakılı bir dolguya rastlanmıştır. Bu dolguda elde edilen seramik malzemeler, ilk değerlendirmelere göre Klasik Dönem'den daha gece ulaşmamaktadır. Dolgu, küçük moloz taşlarından yapılmış ve sur duvarına doğru açı yaparak dayanan bir destek duvarına kadar uzanmaktadır. Sondaj 32'de sur duvarının dışında, ama buna bağlı olarak yapılmış başka bir duvar daha belirlenmiştir. Surun, bu duvarlar arasında kalan kısmı, bastionun iç yüzünü oluşturdugundan, dolayısıyla da görülmediğinden, kaba olarak bırakılmıştır. Özensiz yapılmış kurtine'ye doğru uzanan duvar kesiti, güneydeki yiğintılar, destek duvarı ve Sondaj 34 deki sur ile bağlantılı olarak uzanan duvar,

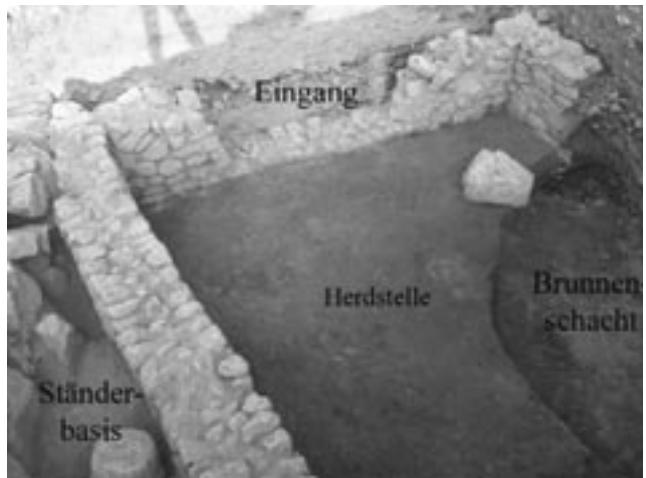
rooms and other architectural remains dating to the beginning of the 4th century B.C. were unearthed. The Sounding 9 East (9O1) was extended towards the north in order to expose entirely the 5th century B.C. structure found in 2002. Again, for the same purpose, sounding 9O1 was extended towards the east with Sounding 35. At Sounding 9 South 1 (9S1), the area between the classical fortification wall and a wall from the Roman period was dug deeper. In addition, from the masonry evidence, it was decided to open four small sounding trenches (SO 32, SO 34, SO 37 and SO 39) in order to clarify the position of a bastion that was thought to be located 20 m southwest of Sounding 30 and 25 m east of the "Lycian Gate".

The South Gate Bastion

In the course of cleaning work conducted on the classical fortification wall, it was understood that the inner side of the wall projects about 1 m toward the south, about 30 m east of the South Gate. This projection begins in the west with a large block, which should be a corner block. As was inferred from the finds, the bastion was built as a closed structure on the curtain wall between the two towers. On the same line as the corner block, there was found a wall built with large blocks adjoining the classical fortification. After about 1m, the wall was destroyed. Behind this wall a pebbled filling was partly discernible and which can be followed about 7 m in front of the fortification. According to the preliminary examination, the ceramic material retrieved from the pebbled filling dates to no later than the Classical period. The filling extends to a supporting wall built with rubble adjoining the fortification at an angle. This wall was built in order to reinforce the filling. In Sounding 32, another wall connected to the fortification but on the outside was discovered. As the section of the fortification between these walls formed the inner side of the bastion and would not be seen at all, it was left in a rough condition. The wall's cross-section, stretching toward the curtain wall, of rough masonry, with piles to the south, the supporting wall to reinforce the filling and the wall extending in connection to the fortification in Sounding 34, all point to the presence of a bastion or a tower of 15 m width in front of the curtain wall, about 20 m east of the Lycian Gate. This structure (a bastion or tower) was built prior to the curtain wall, as a core structure. Its foundations are filled with pebbles and the red soil of erosion. The southern extension of the filling suggests that this

Res. 1 / Fig. 1

Res. 2 / Fig. 2

"Likya Kapısı"nın 20 m. doğusunda kurtine önünde 15 m. genişliğinde bir bastionun veya kulenin varlığına işaret eden verilerdir. Bu bastion veya kule, kurtine'nin yapımından önce çekirdek yapı görevini gören bir yapı olarak inşa edilmiştir. Temeli çakıl ve kırmızı erozyon toprağı ile doldurulmuştur. Dolgunun belirleme bilen güney uzantısı, bu yapının en azından 8 m. öne çıktıtı yaptığına işaret etmektedir. Buluntu özellikle kapınının konumuna dair tipolojik veriler sunmaktadır (Res. 2). Kapıya giden her iki duvar da, öne çıktıtı yapan birer bastion yapısı ile donatılmıştır. Böylece geride kalan kapı, bu bastionlarla da ayrıca korunmuş oluyordu.

Klasik Duvarının Kuzeyinde Kalan Alan

Projenin ikinci yılında çalışmaları, Limyra'nın Klasik sur duvarının arka kısmında kalan alanın yapılaşım gelişimini aydınlığa kavuşturucu bir seviyeye ulaşmıştır. İ.O. 4. yy.'da güneye doğru yönlendirilmiş, küçük odalı, olasılıkla oturum amaçlı anteli erken yapıların (A ve B yapısı) yerini, sur duvarı ve arkasında bulunan, genele açık çakıl dolgulu bir alan almıştır (Plan 1, Res. 1). Sur duvarının arkasındaki bu çakıl dolgulu açık alandan, olasılıkla ahşap bir merdiven ile sur duvarına çıkmaktaydı. Sur duvarı pek çok sayıdaki ahşap destek direklerinin de gösterdiği gibi, üzerinde yürünebilmesi için ahşap konstrüksiyonlarla genişletilmişti (Res. 2). Bu durum olasılıkla sur duvarının yeterince geniş olmayışından kaynaklanıyordu. Epalxis tahta destekler üzerine oturtulmuştu ve bunlar arasındaki mesafe 5 m. olarak belirlenmiştir.

structure projected out at least 8 m. This find provides us with typological information about the gate (Fig. 2). Thus both walls that reached the gate were furnished with a bastion projecting out; consequently the gate in its recessed position was further protected by these bastions.

The area to the North of the Classical Fortification

In the second year of this project, the work reached a level to cast light on the architectural development of the area behind the Classical fortification of Limyra. In the 4th century B.C., the early structures probably built as dwellings, with antae and small rooms (structures A and B), were replaced by the fortification wall and the pebbled open area behind (Plan 1, Fig. 1). Probably from this pebbled open area behind the wall, a timber stairs led up the wall, which was itself widened through a timber construction to facilitate walking along it, as is indicated by the numerous wooden posts (Fig. 2). This timber construction was probably built because of the small width of the wall. The epalxis rested on the timber posts, the distance between which is calculated to be 5 m.

The pebbled area behind the fortification wall was bordered on the west by a two-roomed structure (structure C), which was built soon after the wall was completed and abutted the wall (Fig. 4). The hearth unearthed suggests that this structure had a domestic function. The alterations noted show it was used over a long period of time. The ground level was raised after its

Sur duvarının arkasındaki çakılı alan, batısında iki odalı bir yapı ile sınırlanmıştır (C yapısı). Sur duvarına dayanmış bu yapı, duvarın tamamlanmasından hemen sonra yapılmıştır (Res. 4). Bulunan ocak nedeniyle oturma amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Belirlenen tadiyat çalışmaları, yapının uzun süre kullanım gördüğünü işaret eder. Yapı terk edildikten sonra, seviyenin yükseltilmesi ile sur duvarlarının arkasında kaybolmuştur. Birbiri ardına ortaya çıkartılan katmanlarda tespit edilen yapı kalıntıları, bu alanda her kullanım döneminde yaşaşma olduğunu göstermektedir. Ancak kalıntıların korunum durumları nedeniyle herhangi bir yorumda bulunmak mümkün değildir. Yukarı katmanlardan birinde belirlenen Klasik Dönem'in sonlarına doğru tahrhlenen bir tabakada, yerleşimin sur duvarı hattı boyunca oturan nüfusunun su ihtiyaçlarını giderdikleri bir kuyu çukuru ortaya çıkartılmıştır. Hellenistik yapı ve katmanlara sadece Sondaj 30 ve 36'da rastlanmıştır. Genelde Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait katmanlar Geç Antik zamanda olasılıkla Batı Şehrin sur duvarının ilk yapı evresine rastlayan yaşaşma döneminde tahrif edilmişlerdir. Klasik sur duvarının arkasındaki katmanlarda oldukça zengin seramik malzeme elde edilmiştir. Şimdiye kadar elde edilen stratigrafik veriler İ.O. 5. yy. sonundan 3. yy.'a kadar ulaşır, bundan sonra belirlenebilen ilk tarih Erken Bizans Dönemi'dir. Erken dönem buluntuları ağırlıklı olarak İ.O. 7./6. yy.'a ait buluntular olup, yerleşimin Tunç Çağ'ındaki varlığına dair izlere de rastlanmıştır. Tahrif olmamış Arkaik ve Erken Klasik Dönem tabakalarına önmüzdeki çalışma kampanyasında inilecektir.

Batı Şehri'nin Güneyinde Yapılan Çalışmalar

Batı Şehri'nin güneyinde yapılan çalışmalarla, yüzeyde pek çok sayıda Gaius Caesar'ın kenotaphına ait yapı fragmanları bulunmuştur. Bunlar akantus bezemeli bir köşe pilastr gibi, mimari elemanlara ve insan figürlü küçük parçalardan oluşan friz bloklarına ait fragmlardır. Buluntular arasında dikkati çeken bir parça, ilk incelemeler sonucunda mimari süslemeli yuvarlak bir altar olarak yorumlanmıştır. Bulunan diğer önemli bir parça ise, kaliteli sarımsı bir mermerden işlenmiş lesbos kymationuna ait olup, benzerleri İ.O. 6. yy. İonya mimarisinde görülmektedir. Böylelikle Limyra'da bulunan bu parça, literatürden bilindiği kadarıyla Likya mimarisinde doğrudan Yunan etkisinin görüldüğü en eski örnek olma özelliğini taşımaktadır.

abandonment, resulting in the concealment of the structure. In this area, many strata dating to the 4th and 3rd centuries B.C. were unearthed. These consecutive strata revealed remains of structures from almost every phase; however, it is not possible to draw any conclusions due to the bad state of preservation of these remains. In one of the upper layers, dating from the end of the Classical period, a water well, which supplied the inhabitants living along the inner side of the fortification, was unearthed. Hellenistic buildings and layers were encountered only in Soundings 30 and 36. The Hellenistic and Roman strata were probably destroyed during the initial construction of the fortification of the West City in Late Antiquity. In the layers behind the Classical fortification rich ceramic materials were found. Stratigraphic data recovered to date range from end of the 5th century to the 3rd century B.C., with the next phase identified as Early Byzantine. The early finds usually date to the 7th/6th century B.C. and traces of the Bronze Age settlement were also discovered. The well-preserved Archaic and Early Classical Period layers will be excavated in the next season's work.

The work on the Southern Part of the West City

The work on the southern part of the West City revealed many architectural fragments belonging to the Cenotaph of Gaius Caesar. These are fragments of architectural elements including: a corner pilaster decorated with acanthus leaves and also frieze blocks decorated with human figures. One noteworthy piece is thought to be a round altar with a depiction of architecture carved on it. Another important piece belongs to a Lesbian cymation of a high quality yellowish marble, similar examples are to be found on Ionic architecture of the 6th century B.C. This piece from Limyra, from the presently published evidence, seems to be the earliest example discovered to date that displays Greek influence on Lycian architecture.

Patara Kazısı 2003 / Patara 2003

Fahri IŞIK

Akdeniz Üniversitesi Araştırma Fonu'nun, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün ve Patara dostu Refik Özdamar'ın şükran duyduğumuz parasal katkılarından alınan güçle Patara'da ilk kez bu yıl restorasyona yönelik çok büyük ve zor işler başlamıştır. Restorasyonu hedeflenen bu yapılar; Tiyatro, Likya Meclis Binası, Ana Cadde Güney Kapısı, Korinth Tapınağı ve Markia Tapınak Mezarı'dır. Ayrıca bu dönem, Kıyı Likya'nın ilk yerleşimlerinden biri önemindeki Tepecik Akropolü'ne "ilk kazma" vurulmuş; koşullar, oygu gömütlerde de çalışmaların sürmesinde zorlamıştır:

Tiyatro (Hüseyin Alanyalı)

Sahne binasının dışında batı parados ile kuzey batı köşeden başlayarak yapının ortalarına dek uzanan kesimde yer alan ve 2001 kazı çalışmaları sırasında tespiti yapılarak numaralandırılmış olan bloklara ek olarak; diğer yanında, yani kuzey doğu köşe, doğu parados ve analemma duvarı önünde yiğili mimari blokların da tespit çizimlerine başlanılmış, çalışmalar sonucunda toplam 558 mimari blok taş tarlasına çekilmişdir (Res. 1). 2003 sezonu çalışmaları ayrıca tiyatronun ikinci kat cephe mimarisi konusunda kesin veriler elde etmemizi sağlamıştır ve Ch. Texier'den bilinen cephe çiziminin

Large scale restoration work was initiated for the first time at Patara this year, made possible through the financial contributions made by the Akdeniz University Research Fund, the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations, and Refik Özdamar—a sincere friend of Patara. The restoration of the following structures are within the scope of our reconstruction project: the Theater, the Lycian Assembly Hall (the Bouleuterion), the South Gate on the Main Street, the Corinthian Temple and the Marcia Temple-Tomb. In addition, the first modern excavation was begun at the Tepecik Acropolis, which is one of the earliest settlements on the Lycian coast; the work at rock-cut tombs this year experienced difficulties.

The Theater (Hüseyin Alanyalı)

In addition to the blocks that were recorded and numbered in the 2001 season, outside the stage building, starting from the western parodos and northwestern corner and reaching the middle of the structure; the drawing of the blocks that are piled up in front of the analemma wall and eastern parodos was begun and, finally, a total 558 architectural blocks were removed to the storage field (Fig. 1). The campaign of 2003 also enabled us to collect information on the façade architecture of the second story of the stage building and it was as a result, clearly understood that the drawing of the façade of the theater made by Ch. Texier did not reflect the architectural facts. The richness and vivacity of this facade is not found on any other Anatolian theater facade. The material employed was the local stone. The marble columns stand directly upon projections coming out from the walls and the bases are of Attic-Ionic form, resting on a low plinth. The lower parts of the columns were worked together with the bases. The shape of the block crowning the niche in the middle of the facade suggests that the arch joins with the architrave frieze. The floors of the niches, particularly that of the first one in the southwest are well preserved, and give grounds to hope that the first floor

Res. 1 / Fig. 1

gerçeği yansıtmadığı artık anlaşılmıştır. Bir başka anlaşılan gerçek de, cephedeki zenginliğin ve hareketliliğin bir başka Anadolu tiyatrosunda olmadığıdır. Malzeme olarak yerel taş kullanılmıştır. Mermer sütunlar doğrudan, duvardan öne çıkan yükseltiler üzerine oturmaktadır, kaideeler alçak bir pilinte üzerinde Attika-İyon düzennedir. Sütunların alt bölümleri kaide ile birlikte işlenmiştir. Ayrıca cephe ortasındaki mihrap alınlığını taçlandıran bloğun biçimini, kemerin arşitrav frizi ile birleştigiğini göstermektedir. Mihrap zeminlerinin, özellikle güney batıdaki ilkinin, iyi durumda olması, birinci katın iyi korunmuş olduğunda umutlandırır. Tiyatro'nun genelde iyi korunmuşluğu, dayandığı Kurşunlu Tepe'nin kayalık oluşumundan kaynaklanır. Tiyatro'da, Prof. Joachim Ganzert gibi Limyra'daki başarılı çalışmalarından bildiğimiz bir önemli antik mimari uzmanını, Hüseyin Alanyalı gibi Pamfilya tiyatrolarından deneyimli bir arkeologu 2004 mevsiminden başlayarak "ortak" kazanabilmiş olmak sevindirmiştir.

Likya Meclis Binası (Taner Korkut - Götz Grosch)

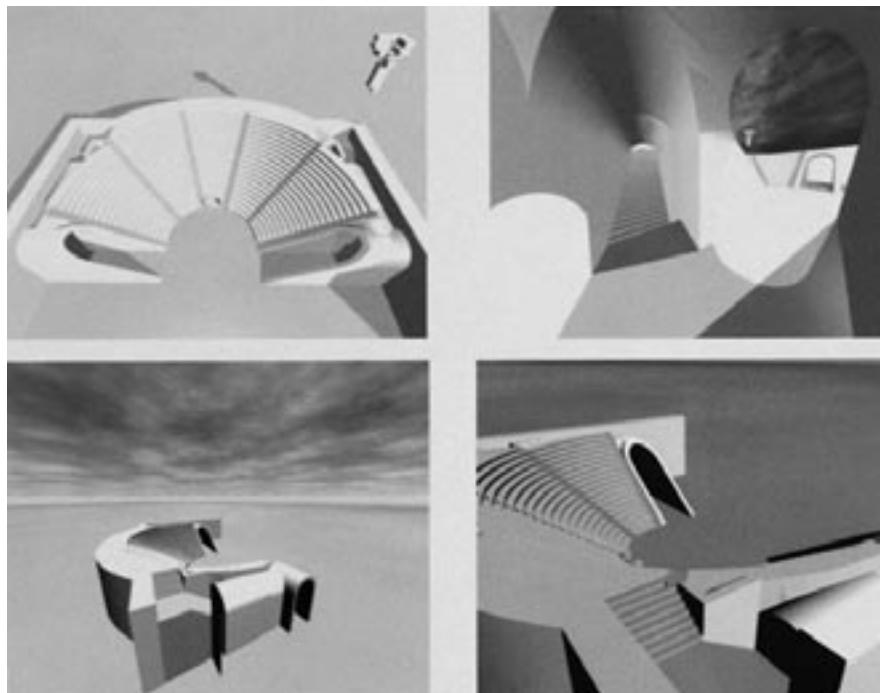
Çalışmalar bu dönemde de iki ayrı aşamada sürdürülmuştur (Res. 2). İşe, önceki yıllarda gün yüzüne çıkarılan taş blokların vinç yardımıyla kaldırılıp taş tarlasına taşınmasıyla başlanmıştır. Yapının içi büyük oranda bloklardan arındırılırken, dışında buna yönelik yapılan

is also well preserved. The theater is in general well preserved due to the rocky nature of the Kurşunlu Tepe that it stands upon. It is a great pleasure for us to have Prof. Joachim Ganzert, known for his successful work at the theater of Limyra, working with us from the 2004 season onwards and Hüseyin Alanyalı, an archaeologist experienced in Lycian theaters, who has been working with us from the 2003 season.

The Lycian Assembly Hall

(*Taner Korkut - Götz Grosch*)

This year the work was carried out in two stages (Fig. 2). It commenced with the removal of the stone blocks unearthed in the preceding years using a crane to place them in the storage field. The interior of the structure was cleaned of fallen blocks to a large extent, while on the outside only the blocks on the surface in front of the eastern wall were removed; the blocks in the rooms exposed on the inside of the wall were also taken to the storage field. Having cleaned the site of materials from later periods, it was possible to gather data on the original plan of the edifice. Thus it was understood that the doorways to the east of the entrance vaults in the north and south were not intended to provide access to the workrooms. This is because a staircase was revealed in the northeast room that reaches over the big vaults and

Res. 2 / Fig. 2

çalışmalarda salt doğu duvarı önünde yüzeyde duranlar kaldırılmıştır; ve duvarın iç kesiminde gün yüzüne çıkan mekanların üstünde kalan taşlar da taş tarlasına çekilmiştir. Bu alanı geç dönemlerde örten dolgu malzemesi temizlendikten sonra, yapının özgün planına ilişkin önemli verilere ulaşılmıştır; bunlara göre: Meclis'e kuzyey ve güneyden girişi sağlayan tonozun doğusundaki kapılar, çalışma mekanlarına giriş amaçlı açılmamışlardır; çünkü kuzyeydoğu köşedeki mekanın içinde açığa çıkan merdiven, büyük tonozların üzerine dek yükselmektedir ve merdivenli mekanın hemen yanındaki odacıkta yapılan kazılar sonucunda da, büyük tonozdan bu mekana açılan bir kapının varlığı bilinmiştir. Sonuçta çalışma mekanlarına hem binanın içerisinde ve hem de doğu duvarına açılan kapılar aracılığıyla girilebildiği anlaşılmıştır.

Ana Cadde (Şevket Aktaş)

Güney-kuzey ekseninde limana inen Ana Cadde kazıları çerçevesinde, Tiyatro ve Meclis önündeki bir Devlet Agorası'na açıldığı sanılan anıtsal Güney Kapı'nın kazısı da restorasyona yönelikti (Res. 3). Çalışmalar sonunda, geçişin sağlandığı alınlıkla taçlanan bir kemerin batı ve doğu ayakları ortaya çıkarılmış; kapı malzemesinden örülən Jüstianus suruna ait yaklaşık 475 devşirme blok, taş tarlasına taşınmıştır. 150 m²'lik bir alan, kazılan dört ayrı açmayı ortalamada 1.50 m. kalınlığındaki bir dolgudan arındırılmıştır. Anıtsal girişin batı ayağı ile daha geniş olan orta ayağın, dördüncü taş sırasına kadar in situ olarak korunduğu görülmüştür; ayaklar onde tam, arkada kısmen silmeye süslenmiştir. Eşigin doğuya doğru devam ettiğine iz veren, orta ayağın doğu ucunun batı uçtakiyle eş biçimde bir köşe yanağı içermesi olgusu, aynı alanda kemer bloklarının bulunması olgusuyla bir arada ikinci bir girişin varlığını düşündürmüştür. Doğu-batı yönündeki orta ayağa kuzyey-güney doğrultusunda yaslanan ve batı yönünde caddeye açılan sütunlu alanın işlevi ve kapı mimarisyle olan bağlantısı tam çözülememiştir. 2,90x7,00 m. ölçülerindeki bu alanın her iki köşesinde kare, ortasında ise iki yuvarlak iyon sütun kaidesi bulunur. Sütunlu ön alanın arkasına ahşap bir kapı ile geçildiği, zemindeki izlerden anlaşılmaktadır. Gerek işçiliği gerek mimari yapisallığı, bu alanın anıtsal giriş kompleksinden sonra yapıldığını düşündürür. Kapının, Jüstianus suruyla kesildiği sanılan arka bölüm hakkında yeterli veri yoktur. İ.S. 2. yy.'a tarihlenen yaklaşık 30 cm. boyundaki "Sabina" tipli mermer portre baş, kazının önemli

the excavation conducted in the adjoining room brought to light a doorway that also opening into the big vault. Therefore, it can be understood that the workrooms could be accessed, both from inside the structure and also through the doorways in the eastern wall.

The Main Street (Şevket Aktaş)

Within the framework of the excavations conducted along the Main Street that extends in a north-south direction towards the harbor, the excavations at the South Gate opening into the State Agora that is located in front of the Theater and the Assembly Hall, aimed at its restoration (Fig. 3). At the end of the work, the western and eastern piers supporting the arch that is crowned by a pediment were exposed and about 475 stone blocks belonging to the gate that had been reused in Justinian's walls, were taken to the storage field. With four trenches dug, an area of 150 square meters was cleaned of filling, removing over this area a depth of 1.50 m of filling. The western pier and the wider central pier of the monumental gate were preserved to a height of 4 courses of stone which remains in situ. The piers of this gateway are decorated completely with moldings on the front and partially at the back. As the eastern end of the central pier repeats the western end, this suggests an extension towards the east, which is supported by the presence of arch voussoirs there. The connection to the gate and the function of the colonnaded area adjoining the east-west oriented central pier in a north-south direction and which opens into the Main Street to the west, could not be clarified. This area measuring 2.90x7.00 m has a square Ionic base at both ends and two round Ionic bases in the middle. Access to the rear of this colonnaded area was via a timber doorway as can be understood from the remains on the floor. Both its architectural features and its workmanship suggest that it was constructed after the gate itself. Information is not available about the rear part of the gate, which is thought to have been cut across by Justinian's fortifications. A marble portrait head of the Sabina type, about 30 cm in height, is among the most important finds from this season's excavations. The fortification wall of Justinian, built with materials from the gate and blocking it toward the Agora, needs to be removed in order for the South Gate to be restored.

Res. 3 / Fig. 3

buluntularındandır. Malzemesiyle yapılan ve Agora'ya doğru önüne set çeken Jüstinyan dönemi suru kaldırılmışmadan, Güney Kapı'nın restorasyonu mümkün değildir.

Korinth Tapınağı (Eray Dökü - Sinan Genim)

“Dünyanın kurtarılması zorunlu anıtları” listesinde yerini alan ve Likya'nın duvarlarıyla ayakta kalmış tek tapınağı öneminde olan yapının restorasyona yönelik kazi çalışmalarına, kaldığı yerden devam edilmiştir. Geçen yılıki kazılarla Bizans Dönemi'nde nekropol olarak kullanıldığı saptanan “basamaklı” ön alanda, bu yıl katmanlaşmış çok sayıda yeni mezarlara bulunmuştur. Dört katmanda bulunan 21 mezarın tümünün çevresi küçük taşlarla sınırlanmış, üzeri büyük ve düzensiz taşlarla örtülüdür. Cesetler, başları çoğulukla batıya bakacak biçimde ve doğrudan toprağa yatırılmışlardır. Tapınak ön alanına ilişkin kazıyla kazanılan verilerden en önemlisi, batı postamenti altında ve 0,55 m. derinlikte temele rastlanılmış olunmasıdır. Ayrıca tapınağın kuzeyinde ve doğu surunun batı dibinde 2002 kazısıyla gün yüzüne çıkan kalın sıvalı küçük odanın yanında, sur duvarına bitişik duran 4,00x1,42 m. ölçülerinde, tonoz örtülü ve kalın sıvalı bir sarnıç ortaya çıkarılmıştır. Tapınak restorasyonunun gerçekleşebilmesi için Ortaçağ surunun, doğu girişi üzerine oturan ve batı duvarına baskı yapan bölümlerinin kaldırılması şarttır.

The Corinthian Temple (Eray Dökü - Sinan Genim)

This temple is the only one standing with its walls intact in Lycia and has been placed on the World Heritage watchlist. The excavations here were continued for restoration purposes. The stepped front area was understood to have been used as a necropolis in the Byzantine period, and in this campaign, many graves in layers were found, as well as 21 graves in four layers, which were all surrounded by small stones and were closed with big irregular stone slabs. The corpses were placed directly in the ground with their heads mostly pointing towards the west. The most important data obtained from excavation work in this front area was that the foundations of the temple were reached at a depth of 0.55 m under the western postament. In 2002 a small room with thick plastering was unearthed, that adjoined the western side of the eastern fortification to the north of the temple, and next to it a cistern was exposed, measuring 4.00x1.42 m, with thick plastering. In order for the temple to be restored, parts of the medieval fortification that are resting on the eastern entrance and pressing on the western wall will need to be removed.

Marcia's Temple - Tomb

(Havva İşkan Işık - Fatih Gülsen)

The work initiated in 2002 at the monumental tomb of Marcia, an important patroness and the daughter of the

Res. 4 / Fig. 4

Markia Tapınak Mezarı (Havva İşkan Işık - Fatih Gülsen)

Patara'nın önemli "Kadın Ana"larından, Lykiarch kızı Markia'nın, öncelikle "kendisi, babası ve kocası için" yaptırdığı Roma tapınağı biçimindeki anıt mezardır. Geçen mevsim başlanan kazı çalışmaları, bu yıl da yine restorasyona yönelik olarak sürdürülmiş ve yapının etrafındaki tüm mimari bloklar kaldırılarak ana kayaya kadar inilmiştir (Res. 4). Geçen dönem çekilen 360 iri bloğa bu yıl 184 yenisinin eklenmesi, yapılan işin boyutunu bilmekte yeterlidir. Kazısı büyük oranda tamamlanmış olan tapınak mezar, dıştan $14,00 \times 9,50$ m. ölçüleridir; batıya, haliçe bakar ve dokuz basamaklı bir merdivenle çıkarılır. Mezar odası işlevindeki naos $5,20 \times 6,80$ m., kuzey duvarı içine açılan hyposorion ise $2,45 \times 6,70 \times 2,00$ m. ölçülerindedir. Varlığını, naos ve hyposorion gibi, yazıtta bildiğimiz temenos ise henüz açığa çıkarılabilmiş değildir. Yapının önünde, daha önce toplanan Akhileus lahdine ait kabartma parçalarına ek olarak, bu kez Meleager'in domuz avı sahnesinin işlentiği bir başka Atina yapını lahde ait kabartma parçaları da bulunmuştur. Bu çok değerli yapıtların genelde yumruk büyüklüğünde ufalanma gerekçesini anlayabilmek mümkün değildir.

Tepecik "Dönmez" Acması (Gül İşin)

Patara'nın ilk yerleşimi ve ilk Akropol'ü önemindeki Tepecik, antik limanın kuzey doğusunda bir höyük gibi

Lyciarch, which was built especially for "herself, her father and her husband", was continued for the purpose of future restoration. All the blocks around this structure that looks like a Roman temple were removed and the bedrock was reached (Fig. 4). In addition to the 360 large blocks removed in 2002, 184 more blocks were removed this year, revealing the dimensions of the work that has been and has yet to be accomplished. The temple-tomb which has been excavated to a great extent, measures 14.00×9.50 m. It faces the estuary to the west and is accessed by a flight of 9 steps. The naos that functioned as the burial chamber and measures 5.20×6.80 m and the hyposorion in the north wall which measures $2.45 \times 6.70 \times 2.00$ m. The temenos, known from the inscription, as are the naos and the hyposorion, has not as yet been found. In addition to the fragments carrying reliefs of Achilles that were gathered from in front of the structure, fragments of reliefs depicting the legend of Meleager and the boar, belonging to another Athenian sarcophagus were also recovered. It has not been possible to understand why these valuable pieces were broken into pieces the size of a fist.

The Tepecik "Dönmez" Trench (Gül İşin)

Tepecik, the site of the first settlement at Patara and of the Acropolis, rises like a mound to the northeast of the ancient harbor. It was explored through a 10-day

yükselir. 1952 yılında, arkeolog A. Dönmez ve J. Tritch tarafından bir deneme kazısıyla 10 gün gibi kısa bir sürede araştırılmış; açmadan gün yüzüne çıkan küçük buluntular, Mehmet Kiriş'in kuzey doğu etekte önceden bulduğu Apollon başı ile birlikte Antalya Müzesi'ne getirilmiştir.

2003 kazı döneminde Tepecik "Dönmez" açmasındaki çalışmanın amacı, yetersiz belgeleme nedeniyle nasıl bir mimari konteks içinden geldiğinde düğümlenen sorunların çözümesine yönelikti. Bu nedenle işe ilkin, 1952 çalışmalarına katılan Saim Kiriş ve Asarcı Cemil Akgül'ün yardımları sonucu açmanın yerini saptamakla başlanmıştır. Alan, tepenin doğu ucunda, 16,00x17,00 m. genişliğindeki büyük bir yapının güney batısında konumlanmaktadır. Batıda A ve doğuda B açmaları olarak genişletilen, duvarları yalıtılmış nitelikli yapının 2,45x5,00 m. boyutunda bir sarnıç olduğunun anlaşılması uzun sürmemiştir. A alanında Dönmez-Tritch deneğinin atık malzemesiyle karşılaşıldığında da, doğru iz üzerinde olunduğu bilinmiştir; çünkü çıkan pişmiş toprak malzeme, Müze deposundaki Erken Hellenistik siyah glazürlü malzeme ile büyük yakınlık göstermektedir. Ayrıca malzemenin, varlığı bilinen ince sofra kaplarının yanı sıra, eski buluntular arasında yer almayan ve glazürlü çömleklerle benzer tarihler veren çok sayıda pişirme ve depolama amaçlı kaba mutfak kaplarıyla farklılaşması şaşırtmamıştır; belli ki onlar "Müzelik değerde" görülmemiştir. Zaten malzeme, tür ve dönem olarak tüm katmanlarda benzerliğini korumaktadır, B açmasının dokusu ve oradan çıkarılan malzemenin niceliği, 1952'de bu alana dokunulmadığını göstermiştir. Bu nedenle buluntular, sağlamaya yakın bütünlükte ele geçirilmiştir ve bunların da -beklenildiği gibi- A açmasındaki benzer özellikler içeriği görülmüştür.

2003 yılı içinde B alanında 1,55 m. derinliğe ulaşıldıktan sonra, döşemin işlevini tam saptayabilmek için de A alanında tabana dek inilmesi amaçlanmıştır; ve burada 3,05 m. derine inildiğinde, iyi korunmuş sıvalı bir zemine rastlanmıştır. Zeminin ve duvarların nitelikli kalın bir sıva ile yalıtılmış olduğunun bilinmesi, yapının sarnıç olarak kullanılmış olabileceği öngörümüzü doğrulamıştır. İçerisinden yoğunlukla ele geçen Erken Hellenistik malzeme, sarnıcın ya bu dönemin hemen başında, ya da öncesi Geç Klasik bir zamanda açıldığı; konumu ise, yukarıda de濂ilen 16,00x17,00 m. boyutundaki yapı bütünlüğü içinde tasarlanmış olduğunu gösterir. Yine buluntuların üretim tarihi ışığında,

excavation by the archaeologists A. Dönmez and J. Tritch in 1952 and the finds from their trench, together with the head of Apollo that was recovered on the northeast slope by Mehmet Kiriş, were all turned over to the Antalya Museum.

The extent of the work conducted on the "Dönmez" trench at Tepecik in 2003 included: searching for the answers to the questions raised concerning the architectural context, questions caused by a lack of adequate documentation. The work began by finding the exact location of the 1952 trench, with the assistance of Saim Kiriş and Asarcı Cemil Akgül, who had participated in the 1952 campaign. The trench was located to the southwest of a large structure measuring 16.00 x 17.00 m at the eastern end of the hill. Shortly afterwards, when the trench was extended, as A in the west, and as B in the east, it was understood that this structure, with its plastered walls was a cistern measuring 2.45x5.00 m. As the dump from the Dönmez-Tritch was found in the A section, we knew we were on the right track, as the terra cotta materials uncovered closely resembled the Early Hellenistic black glazed materials from the 1952 excavations in the Antalya museum depots. In addition, alongside the fine walled pottery, samples of coarse kitchenware that are not found among the earlier finds but which have a similar date to the glazed examples, show that these examples were not considered "worth displaying in the museum" at that time. As a matter of fact, the excavated materials exhibit a unity in all layers in terms of type and date. The structure of B and the quantity of materials recovered, point to the fact that this area was not touched in 1952 excavations. As a result, the finds were recovered almost intact and as expected, have similar features to those recovered from trench A.

In 2003, we reached a depth of 1.55 m in the B trench and planned to reach the bedrock in A. However, at 3.05 m in the A trench, a well-preserved plastered floor was reached. As the floor and the walls were coated thickly with fine plaster, our prediction that it had served as a cistern was verified. The large quantity of Early Hellenistic materials recovered from inside this cistern showed that it was built, either at the beginning of the Early Hellenistic period or at the end of the Classical period, and its location showed that it was built within the borders of the complex measuring 16.00x17.00 m.. Based on the dates of the finds, it can also be suggested that this cistern had lost its function

sarnıcıç Erken Hellenistik sonrasında artık işlevini yitirdiği ve kullanımını seramik çöplüğü olarak sürdürdüğü savlanabilir. Bu ilginç döşemin, içinde konumlandığı yapı bütünü ile olan ilişkisinin saptanması ile, A ve B alanlarının tümüyle açılıp temizlenmesi gibi yarılm kalmış çalışmalar 2004 kazı sezonuna bırakılmıştır.

Oyu Gömütler (Çilem Uygun)

Sorunları hiç eksik olamayan Patara, 2003 yılında da bir "Alaman Memet" sendromu yaşamış; Bodrum Tepesi'nin denize ve antik kente "nazır" güney kenarında, 1. Derece Arkeolojik Sit'te, mezarlara üzerine oturan toprağı tapusuz, yapısı ruhsatsız Dağ Motel'in bu "yeni sahibi"nin asıl amacını -biz oradayken bile- bilmek uzun sürmemiştir. Bu nedenle de kazı izlencesinde olmamasına karşın, varlığı dışardan iz veren oygu gömütlerin açılması kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda, Patara'ya ilk kez bu kararlılıkta "Devletçe" sahiplenebilen Kınık Jandarma'ya, başta komutanları Sedat Bozkurt Başçavuş olmak üzere, teşekkürlerimizi sunmayı borç biliriz.

OG 54: Mezar, Bodrum'un güney yamacında kanal yolunun aşağısında konumlanır. Oda içerisinde dolgu toprak ve molozlar alındıktan sonra, -1,00 m. düzeyinde buluntu gelmeye başlamış; -1,20 m.'de klinelere ulaşılmıştır. 3,00x3,00 m. ölçülerinde bir dördül oluşturan mezar odasında iskelet durumu düzensizdir; güney ve kuzey klinelerinde buluntu yoğunluğu fazladır. 3 altın yüzük, 5 altın defne yaprağı, fayans ve akik taşından boncuklar, -1,10 ve 1,20 m. arasında bulunmuştur. Bir oinoche, saç tokası, spatula, fibula, sandık kilidi ve strigilis iyi korunmuş olarak ele geçen tunç eserlerden dir ve kemikten yapılmış üç ayaklı kazan yontucuğa sağlamdır (Res. 5). Pişmiş toprak buluntular arasında unguentariumlar yoğunluktadır, beşi de bütündür; Hellenistik Dönem tarihini düşündüren sopalı kandil ve siyah glazürlü kase de önemli seramik örnekler arasında sayılır. Gömüt genelinde toplam sayısı 15 olan sikkeden biri gümüş diğerleri ise bronzdanıdır; İ.O. 30-I.S. 43 yılları arası bir tarih verirler.

Res. 5 / Fig. 5

by the end of the Early Hellenistic period and then served the function of being a dumping place for waste ceramics. The connection of this cistern with the complex will be established and the excavation and cleaning of the entirity of trenches A and B will be completed in the 2004 season.

The Rock-Cut Tombs (Çilem Uygun)

Never spared problems, Patara went through the syndrome entitled "Alaman Memet" in 2003. It was not long before the real purpose- even when we were still in the field- of this new owner of the Dağ Motel, an unlicensed and unauthorized construction in a grade 1 archaeological protection area, overlooking the ancient site and sea from the Bodrum hill, surfaced. As a result, despite it not being part of the campaign's planned activities, it became imperative to excavate those rock-cut tombs that were discernible from the surface. In this respect, we are greatly

indebted to the Gendarmerie of Kınık and especially to Sgt. Major Sedat Bozkurt, who showed sincere determination in protecting the antique remains of Patara.

OG 54: This tomb is located on the lower part of the canal road on the south slope of the Bodrum hill. After the removal of the filling and the rubble, finds began to emerge at a depth of -1.00 m, and at a depth of -1.20 m we reached the klines. The quadrangular burial chamber measuring 3.00x3.00 m has irregularly placed skeletons, and the southern and northern klines yielded additional finds. 3 golden rings, 5 golden bay leaves, faience and agate beads were recovered between a depth of -1.10 and -1.20 m. Among the well-preserved bronze objects are: one oinochoe, a hairpin, a spatula, a fibula, a lock of a chest and strigilis; and the statuette of a tripod cauldron carved from bone which is intact (Fig. 5). Among the terra cotta finds, all five unguentaria that were recovered are intact; an oil lamp on a support stand and a black glazed bowl, possibly of Hellenistic date, are amongst

OG 55: Bodrum'un güney yamacında, kanal yolunun aşağısında bulunan bu oygu gömütün açılması için çalışmalar, göçük ağzının yönlendirdiği 2,10x1,70 m. ölçülerindeki alanda başlamıştır. Odanın güney batı köşesinde, -1,40 m. düzeyinde, ikiye parçalanmış pişmiş toprak ölü yatağı ve aynı düzeyde ve kuzey yönünde 1 unguentarium; batı yönünde ise, -1,40 m.'de, biri sağlam ikisi kırık 3 unguentarium, 1 strigilis parçası ve 2 metal nesne ele geçmiştir. Mezarın, dromos olduğu sanılan güney doğusundaki alanda ve -1,50 m. düzeyinde yatay durumda bir stelin bulunmuşluğu yaygın bir uygulama değildir; güneydoğu köşede 0 noktasından -1,10 m. düzeyinde Bizans Dönemi'nden kalma bir tuğla mezarın varlığı gözlemlenmiştir.

OG 56: Bodrum'un güney yamacında iz veren gömüt, DSİ kanal yolunun altında kalmıştır. Giriş ile işlev bağlantısı olan mihrabı iyi durumdadır. Mezar odasının 1,60 m.'lik kısmı korunmuş ve olasılıkla Antik Dönem'de soyulmuştur. İkinci kullanımıyla ilgili olarak, batı klinede üç kafatası ve kırık unguentarium parçaları dışında başkaca buluntu ele geçmemiştir.

"Patara'nın yeniden dirilişi" misyonunda ilk adım, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün 2003 yılı için öngördüğü 25 milyar tutardındaki "başlık"la bu mevsim Ana Cadde'ye dikilecek sütunlarla atılacaktır. Ve bu antik başkentin tarihsel, kültürel ve görsel değeri bilindikçe, biliyoruz ve inanıyoruz ki destek hiç eksik olmayacağı, görev ve hizmet geri kalmayacaktır.

the important ceramic finds from this tomb. One coin found is of silver, while the other 14 are of bronze and they provide us with a date of between 30 B.C. and 43 A.D.

OG 55: *This tomb is located on the lower part of the canal road on the south slope of Bodrum hill. The work was initiated in an area measuring 2.10x1.70 m, where the mouth of the tomb had caved in. The terra cotta bed for the deceased was recovered in two pieces. It was found at a depth of -1.40 m, in the southwest corner of the burial chamber. One unguentarium was discovered at the same level but to the north and, in the west, 3 unguentaria, one of which is intact, were found. 1 strigilis fragment and two metal objects were recovered at a depth of -1.40 m. The presence of a stele lying at a depth of -1.50 m to the southeast, where the dromos is expected to be found, is an unusual find. A Byzantine tile tomb was observed at a depth of -1.10 m in the southeast corner.*

OG 56: *Discernible on the south slope of Bodrum hill, this tomb was left beneath the canal road of DSİ (State Water Works). The niche functionally connected to the entrance is well-preserved. 1.60 m of the burial chamber is preserved and it was probably robbed in antiquity. The only finds related to its secondary use were three skulls found on the western kline and some unguentarium fragments.*

The first step in the task entitled the: "Anastylosis of Patara" will be taken, with the erection of the columns along the Main Street of Patara, made possible by the "donation" of 25 billion TL in 2003 by the Suna & İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations. As the historical, cultural and visual value of this ancient capital becomes more widely known, we believe that support for our work will increase, and our duties and service to ancient Patara will continue.

Perge 2003 / Perge 2003

Haluk ABBASOĞLU

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi'nce yürütülen 2003 yılı Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları kapsamında kazılar Akropolis, Sütunlu Cadde ve Batı Nekropolis'te sürdürmüştür.

Hititlerin başkenti Hattuşa'da bulunan bir bronz levha da adı geçen sınır kenti Parha'nın Perge olarak değerlendirilmesi sonucunda, kentin Roma Dönemi öncesini araştırmak amacıyla 1994'ten beri Akropolis'te sürdürulen kazıların 2003 yılı sezonunda iki alanda çalışmalar yürütülmüştür (Res. 1).

Alan 1'in doğusuna doğru genişletilen çalışmada, Klasik Dönem caddesinin 24 m.'lik bir kısmı belirgin hale gelmiş, caddenin Geç Antik Dönem'e kadar yoğun olarak kullanıldığı saptanmıştır. Klasik Dönem Yapısı'nın

The excavation and restoration works at Perge in the 2003 season were carried out in three areas: on the Acropolis, in the Colonnaded Street and on the Western Necropolis. This work was conducted by the Center for Archaeological Research in the Antalya Region of Istanbul University.

Work on the Acropolis

The border city of Parha which is mentioned in a bronze plaque recovered at Hattusha, the Hittite capital, is understood to signify Perge; work was initiated on the Acropolis of Perge in 1994, in order to collect evidence concerning the pre-Roman past of the city. The 2003 work on the Acropolis was carried out in two sectors (Fig. 1).

Res. 1 / Fig. 1

Res. 2 / Fig. 2

güneydoğu köşesinde yer alan kaba blok taşlarla örülümuş bir duvarın doğusunda bulunan Geç Bronz Çağı malzemesi, şimdiki dek alanda saptanan en eski duvar kalıntısı olduğunu gösterir. Orta ve Geç Bronz Çağı'a tarihlenen yerel keramik malzeme de burada çıkmış olup, ilk kez bu kesimde Erken Bronz Çağı'ndan Arkaik Dönem'e kadar kesintisiz bir tabakalanma izlenmiştir.

Alanın batısında üç Arkaik Dönem evine ilaveten bir dördüncü ev tespit edilmiştir. M.O. 7. yy.'a tarihlenen bu evin üzerinde in antis planlı bir megaron yer alır. Bu yapıların bulunduğu alanda yalnız M.O. 7. yy.'a ait buluntular ele geçmiştir. Ancak megaron M.O. 6. yy. stratigrafisine uyumlu olduğundan bu yüzyılda önceki evlerin yerini aldığı düşünülmektedir.

Alanın tümünde yapılan ayrıntılı incelemelerle yapı evrelerinin tabakaları ve bunların tarihlenmesi daha kesin sağlanmıştır. Prehistorik tabakada bir çocuk gömüsüşi açığa çıkarılmıştır ki, bununla beraber şimdiki dek kap içinde dört çocuk gömüsünün C-14 tarihlemesine göre Kalkolitik Dönem'e (M.O. 4256-4038) ait oldukları sonucu çıkmıştır. Ayrıca kutsal alan dışında Orta ve Geç Bronz Çağları ile Myken Dönemi'ne ve Demir Çağı'na ait yerel keramikler ele geçmiştir. Bu tabakalar, ileride Perge'de yerel malların daha iyi tanımlanmasına katkıda bulunacaklardır.

Perge'deki 2. kazı projesi kapsamında, kentin kuzey-güney doğrultulu ana sütunlu caddesinde uzun aradan sonra 2002'de tekrar başlanan kazı ve anastylosis çalışmalarına 2003'te kent planında P1 olarak kodlanan anıtın kuzeyinde J 9 yoluna kadar tamamen kazılmış ve

The work was extended towards the east of field 1, and a 24 meter section of the street dating from the Classical Period was exposed and its use until Late Antiquity was understood. The Late Bronze Age materials that were uncovered to the east of the wall built of coarse stone blocks in the southeast corner of the Classical Period structure are the earliest wall remains in this section and local pottery, dated to the Middle and Late Bronze Ages came from here. Our first continuous stratigraphy, dating from the Early Bronze Age through to the Archaic Period has been recorded from here.

In addition to the three Archaic Period houses in the western part of the field found earlier, a fourth was discovered that dated to the 7th century B.C. A megaron in-antis lies over this fourth house. Only finds from the 7th century B.C. were recovered in this field; however, the megaron belongs to the 6th century B.C. stratigraphy and it is thought that this megaron replaced the previous houses here.

Detailed study of the entire field provided more accurate information concerning the layers and phases of construction and their dating. One infant burial in the prehistoric level was excavated, bringing the total to four, and C-14 dating indicated this skeleton dates from the Chalcolithic Period (4256-4038 B.C.). In addition, local pottery dating from the Middle and Late Bronze Ages, from the Mycenaean Period and the Iron Age were recovered outside the sanctuary. The local pottery finds from these layers will lead to a better definition

J 9-J 10 yılları arasındaki batı galerinin açılmasına başlamıştır. Galeri zemininin iri tesseralı mozaik, sokak zemininin döşeme taşlarından oluştugu saptanmış, yıkılmış birçok mimari eleman orijinal yerlerine konulmuş, bu arada iki sütun ayağa kaldırılmıştır.

Kentin Batı Nekropolis'indeki kazılar son yılların en verimli kampanyasını oluşturur. Mezarlık caddesi üzerinde daha önceki yıllarda ortaya çıkardığımız M 2 mezar yapısının güneyinde yer alan iki katlı anitsal bir mezar anıtı (M 9) bu yılın en önemli buluntusudur (Res. 2).

Yapının üst katının duvarları 2.34 m.'ye kadar korunmuş olup, çatı tümüyle tahrip olmuştur. Doğu duvarındaki kemerli bir nişin önünde, mozaik taban üzerinde kline kapaklı bir lahit in situ olarak bulunmuştur. Mermerden, özenli işçilik gösteren teknesinde friz halinde Dionisiak bir alay tasvir edilmiştir (Resim 2). Kapakta bir kline üzerinde bu lahtın sahiplerini portreleriyle betimleyen yan yana uzanmış bir karı-koca betimlenmiştir. Attika tipi lahtın üslubu M.S. 3. yy.'ın ortalarına işaret etmektedir.

Günümüze çok iyi durumda kalmış olan M 9 mezar yapısının ilk evresini oluşturan alt kat ise, tonozlu yan yana iki mezar odasından oluşmaktadır. Anitsal görünümlü cephesi kesme kireçtaşlı bloklarla örülülmüş olup mezar odalarına açılan iki kapı yer alır. Bu odalar aynı plana sahiptir. Mozaik tabanı üç taraftan çevreleyen 40 cm. yüksekliğinde sekiler ve bu sekilerden doğuda olanların üzerinde in situ durumda birer lahit bulunmuştur. Kuzeydeki odanın tabanında Okeanos betimli mozaik (Res. 3), içinde de Prokonnessos tipli yarı işlenmiş bir lahit; güneydeki odada ise Medusa betimli

and understanding of the local wares produced at Perge in these periods.

Work at the Colonnaded Street

Excavation and anastylosis work was initiated in the main colonnaded street extending in the north-south direction in the 2002 season, following a long hiatus, within the framework of the second excavation project. In 2003, the section from the north of the monument P1 up to street J9 was entirely excavated and the western gallery between the streets J9 and J10 began to be uncovered. Excavations showed that the gallery floor is paved with a mosaic of large tesserae, while the street is paved with flagstones; many architectural elements that had been scattered about were put back into place and a further two columns were re-erected.

Results from the Western Necropolis

The most productive work in recent years was in the Western Necropolis. The two-storied monumental tomb (M9), to the south of M2 which was uncovered in the cemetery street in the preceding years, is the most important find from the 2003 season (Fig. 2).

The walls of the upper floor have been preserved to a height of 2.34 m, however, the superstructure has caved in entirely. A sarcophagus with a kline type lid, placed upon a mosaic floor in front of an arched niche in the eastern wall, was found in situ. The finely sculpted body of the marble sarcophagus is decorated with a frieze depicting a Dionysiac procession (Fig. 2). On the lid is carved a couple reclining on a kline. The style of this

Res. 3 / Fig. 3

Res. 4 / Fig. 4

Res. 5 / Fig. 5

mozaik (Res. 4) ve teknesinin batı cephesinde Amazonomakhia tasviri bulunan bir lahit yer almaktadır (Res. 5). Amazon frizli bu lahit, morumsu mermerden yapılmış olup muhtemelen Dokimeion imalatıdır. Her iki lahit mezar odasının enini tümüyle kapladığından odaların lahitler yerine konduktan sonra yapıldığı anlaşılmaktadır.

Çok kaliteli üç lahit sahip bu iki katlı bu mezar yapısının kuzey odasının hemen önünde kireç taşından iki lahit daha bulunmuştur. Diğerlerinin aksine Antik Çağ'da kırılmış açılmamış bu lahitlerden zengin mezar hediyeleri ele geçirilmiştir. Bunların arasında altın kolye, küpeler, yüzükler, bronz aynalar, kemik iğneler, cam ve pişmiş toprak kaplar yer alır. Yazılılardan mezar odasındaki Proknessos tipi lahitin sahibiyle dışarıdaki bir lahitin sahibi arasında akraba ilişkisi vardır. Bütün bunlar burada görkemli bir aile mezar yapısıyla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

Dionysos betimli lahit Antalya Arkeoloji Müzesi'ne taşınmıştır. Çok kaliteli mozaik tabanlı odalar lahitlerle birlikte çelik kapı ile koruma altına alınmış, mezar yapısının üstü sundurma ile örtülmüştür. Bu koruma çalışmalarının yanı sıra Agoranın doğu porticosunun sütunları ayağa kaldırılarak her yıl olduğu gibi restorasyon işlemlerine de devam edilmiştir.

Attic sarcophagus points to a date of about the middle of the 3rd century A.D.

The lower floor was the first phase of the monument M9 and it comprises two vaulted chambers that are side by side. The monumental looking facade is built from dressed limestone blocks and two doorways open into the two burial chambers. Both chambers are identical in layout. The mosaic floor is surrounded by benches on three sides and on the eastern benches there is a sarcophagus in situ. In the northern chamber this is a half-finished sarcophagus of the Proconessian type and the mosaic floor carries a depiction of Okeanos (Fig. 3); while in the southern chamber the floor mosaic depicts the Medusa (Fig. 4) and a sarcophagus with a depiction of an Amazonomachia on its western side (Fig. 5). This sarcophagus with the Amazon frieze is of a purplish marble and is probably a product of Dokimeion. As both sarcophagi are of the same width as the chambers, it can be understood that the sarcophagi were put in place first and then the walls to the tomb chambers were built enclosing the sarcophagi.

This two-storied monumental tomb has three sarcophagi of exquisite quality and, in front of the northern chamber, two further sarcophagi of limestone were also found. In contrast to the others, these two sarcophagi were neither broken, nor plundered in antiquity, and therefore, they yielded many burial gifts, including: a golden necklace, earrings, rings, bronze mirrors, bone pins, glass and baked clay vessels. Inscriptions revealed that the owner of one outdoor sarcophagus and the owner of the Proconessian type sarcophagus were related. All this means that here we are faced with a family monumental tomb structure.

The sarcophagus carrying the Dionysos depiction was transported to Antalya Museum. The burial chambers with their high quality mosaic floors and sarcophagi were secured through the installation of steel doors and the entire structure is today protected by a lean-to roof. In addition to these works of protection and preservation, work continued on the columns of the eastern portico of the Agora and restoration work continued as in previous seasons.

Sagalassos ve Çevresinde Arkeolojik Araştırmalar 2003

Archaeological Research at and Around Sagalassos in 2003

Marc WAELKENS

1. Kentteki Kazılar

2003 yılında kentteki kazılar şu alanlarda odaklanmıştır:

Aşağı Agora Düzenleme Çalışmaları: Kentin ikinci büyük meydanı, batı kenarı ve doğudaki dükkanların önü boyunca İonik stoaların inşa edildiği geç Flaviuslar ve Traianus döneminde (geç 1. yy.-erken 2. yy.) bugünkü halini almışa benziyor (Res. 1). Traianus döneminde meydanın kuzeydoğu köşesinde, bir merdiven ve altı adet güzel tanrı büstüyle bezeli basit bir sokak çeşmeli teras duvarından oluşan bir kıvrımlı giriş düzenlemesi gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda agoranın kuzey kenarı boyunca, arkasında dokuz adet heykel nişi bulunan tuğla duvarı ve İonik cepheli ilk anıtsal Roma çeşmesi inşa edilmiştir. Bu düzenlemenin tümü çok sade olup mimari unsurlar bezemesizdir.

Hadrianus zamanında (İ.S. 117-138) agoranın doğu portikosunun ardında, iyi korunmuş bir sokakla ayrılan ve kentin en büyük yapısı olan Roma hamamlarının inşa edilmesiyle her şey büyük oranda değişti. Yine aynı imparatorun hükümdarlığının ikinci yarısında Traianus Çeşmesi'nin hemen arkasında bir üst terasta, iki kat yükseklüğünde Korinth düzeneinde ikinci bir anıtsal çeşme veya nymphaeum inşa edildi. Halen kazılmakta olan bu anıt en az 25 m. uzunluğundadır. En az 8 heykelle ait parçalar ele geçmiş olup bunlardan altısı gerçek boyutta olmasına karşın muhtemelen imparator ve eşiye ait olan iki tanesi yaklaşık 6 m. yüksekligidir. Tümlenebilen heykeller meyve taşıyan satyr, Poseidon ve Aphrodite'dir.

Roma Hamamları: İnşaatı İ.S. 120 civarında başlayan bu muazzam anıt 165 yılından önce tamamlanmış,

1. Urban Excavations

In 2003 the city excavations focussed on the following areas:

The arrangement of the Lower Agora: the city's second largest square seems to have been arranged in its current form during the late Flavian and the Trajanic period (late 1st- early 2nd century AD), when Ionic porticoes were built along the square's west and east side, the latter preceding a row of shops (Fig. 1). Under Trajan a curved access composed of a stairway and a terrace wall with a simple street fountain surrounded by beautiful busts of six gods were arranged in the northeast corner of the square. At the same time a first Roman monumental fountain, composed of an Ionic façade preceding a brick wall with nine arched statue niches, was built along the agora's north side. This whole arrangement was rather simple, the architectural elements being undecorated.

Things changed drastically under Hadrian (AD 117-138), when first of all the construction of the largest building of the city, i.e. the Roman Baths, was initiated along the agora's east side, behind the East portico of the square, from which it was separated by a well preserved street. During the second half of the reign of this emperor, a second fountain or nymphaeum, this time two storeys high and built in the Corinthian order, was erected on a terrace above and immediately behind the Trajanic fountain. It is under excavation now and must have been at least 25 m long. Elements of at least 8 marble statues were discovered, two of them nearly 6 m high and possibly representing the emperor and his wife, the other ones being life sized. Some of them

Res. 1 / Fig. 1

Marcus Aurelius ve Lucius Verus'a ithaf edilmiştir. Son kazı sezonunda, halen mermer döşeli zemini tamamen, duvarlarındaki mermer kaplaması kısmen korunmuş ve büyük bir havuzu bulunan ikinci bir frigidarium kısmen kazılmıştır. Bunun yanı sıra 4. ve 5. yy.'larda güzel bir opus sectile zemin ve de yeni oturma sıraları eklenerek 7. yy.'a kadar kullanılan apodyteriumun da kazısı yapılmıştır (Res. 2).

Büyük Kent Villası: Ardışık üç teras ve kat halinde düzenlenmiş bu büyük malikane halen 43 odaya sahipdir. Tuğla revaklarla çevrili avlusunu 2. yy.'a tarihlenebilir ama özel hamamı, mozaik döşeli bekleme salonları, büyük bir kabul salonu ve yemek salonuna sahip mevcut düzenlemesi, kentlerini yaşadıkları saray yavrusu malikanelerinden yöneten taşra aristokratlarından birinin elinde bulunduğu 4.-5. yy.'lara ait görülmektedir. İ.S. 500 civarındaki bir depremden sonra ev elden geçirilmiş ve kabul salonu yemek salonuna dönüştürülmüştür. Yine, muhtemelen 541/42 yıllarındaki veba salgınından sonra asıl sahipler sahneden yitmiş veya önceki statülerini kaybetmiş olduklarıdan bu büyük konut en az üç daireye bölünmüştür. Bunlardan en az ikisi 7. yy.'a kadar iskan edilmiş ancak gösterişli odaların bir çoğunun, çiftçilik ürünlerini ve hatta inek gübresi depolanan daha "kırsal" bir işlev kazanması karakteristikti. Konut, bir 7. yy. (ortaları) depreminde yıkılmıştır.

could be reassembled already and represent a satyr carrying fruit, a Poseidon and an Aphrodite.

The Roman Baths: *the construction of this immense complex started around AD 120 and was already completed and dedicated to Marcus Aurelius and Lucius Verus in AD 165. Last campaign a second frigidarium, still containing its marble floors, parts of its marble wall revetment and a big pool, was partially exposed, together with a very large undressing room (apodyterium), rearranged in the 4th and again in the 5th century AD, when respectively a nice opus sectile floor and new seats were arranged inside the room, which remained in use until the 7th century AD (Fig. 2).*

A large urban villa: *this complex arranged on three successive terraces and floors, already contains 43 rooms. Its courtyard area, surrounded by brick arcades may already go back to the 2nd century AD, but the main arrangement of the house, including a private bath complex, mosaic paved waiting rooms, a large reception hall and dining room, seem to have been built during the 4th/5th century AD, when the house must have belonged to a member of the provincial aristocracy, ruling the cities from their palatial residences. After an earthquake around AD 500, the house was repaired and the reception hall transformed into a dining room. Yet, most probably as the result of the*

Geç Roma'dan Erken Bizans'a

Sagalassos: Yukarı Agora'nın kuzeydoğu köşesinde, Aşağı Agora'nın doğu kenarı boyunca, İskender Tepesi'nde ve imparatorluk kültü kutsal alanındaki kazılar sırasında Erken Bizans Dönemi Sagalassos'u belgelendirmiştir. Her şeyden önce, kutsal alandaki test sondajları, hem stratigrafik kanıt hem de bir yazıt ile bu kutsal alanın yalnızca Antoninus Pius'a (138-161) ithaf edilmediğini, inşaatın aslında Hadrianus döneminde başladığı ve kendisi öldükten sonra da burada tapım gördüğünü teyit etmiştir. Özel inşaatların kamu alanlarını işgal etmesi burada 5. yy. sonlarında, yüz yılın sonundaki depremden önce görülmüştür. Diğer yerlerde bu tür işgal, hep bu büyük felaket

sonrasına ait görülmektedir. Örneğin Aşağı Agora'nın kuzeydoğu girişine iki adet muhafiz evi inşa edilirken, Doğu Portiko ve dükkanların yerine de en az 7 odası bulunan bir konut inşa edilmiştir. Bazı mekanlar 7. yy.'a kadar kullanılmaya devam ederken diğer bazı yerler ise yalnızca çöplük olarak işlev görmüştür. Yukarı Agora'da da benzer bir durum ortaya çıkmış ve bir sıra erken Bizans dükkanı 7. yy.'da çöplük haline gelmiştir. Tüm bunlar kentin 6. yy. sonu ve 7. yy. başlarında yavaşça kırsallaşlığını ve gerilediğini göstermektedir. 7. yy. ortalarında veya hemen sonrasında büyük bir deprem sonucu kent yerle bir olmuş ve enkazlar asla kaldırılmıştır; ayrıca, kurtulan nüfusun nerede yaşadığı halen bilinmemektedir. Yine de 9./10. ila 10./11. yy.'da Hadrianus ve Antoninus Pius kutsal alanı içinde tahkimatlı bir köy yerleşimi kurulmuştur. Daha sonra 12./13. yy.'da, bir Orta Bizans kalesi İskender Tepesi üzerinde kurulmuş ve bir süre sonra, yakınlardaki Ağlasun'da yerleşen Türkmenler tarafından tahrip edilmiştir.

2. Restorasyon ve Konservasyon

Kazılarla açığa çıkarılan tüm anıtlar, konservasyon ekibince profesyonel şekilde elden geçirilmiştir. KB Heroondaki (Res. 3) restorasyon çalışmaları, anıtın asılları Burdur Müzesi'nde korunan dans eden kızlar betimli ünlü kaide frizinin arkasındaki boşluklarının

Res. 2 / Fig. 2

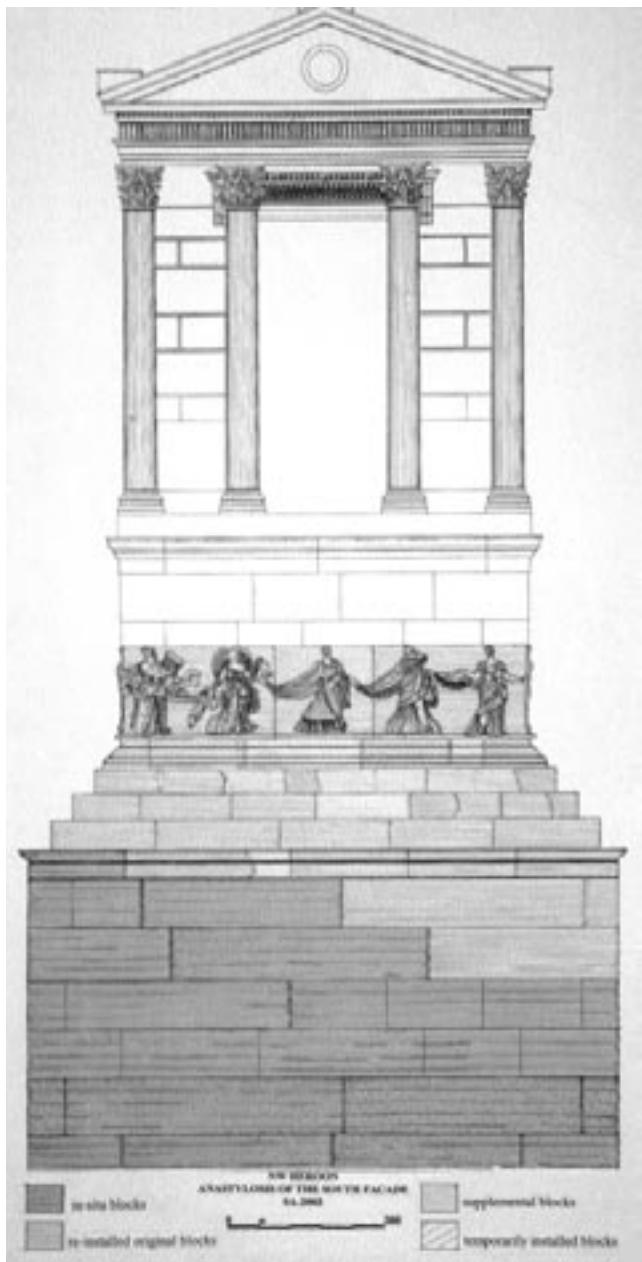
plague of AD 541/2 the original owners disappeared or lost their previous status, and the complex was subdivided into at least three different units. At least two of them were occupied until the 7th century, but it is very characteristic that many of the representative rooms now received a more 'rural' function, being used for storage of farming products and even cow dung. The house was destroyed by a (mid-) 7th century AD earthquake.

Late Roman to early Byzantine

Sagalassos: excavations in the northeast corner of the Upper Agora, along the east side of the Lower Agora, on Alexander's Hill and in the sanctuary of the imperial cult, documented the early Byzantine phase of Sagalassos.

First of all the test soundings in the sanctuary confirmed both through stratigraphical evidence and through an inscription that this sanctuary was not only dedicated to Antoninus Pius (AD 138-161), but that its construction started already under Hadrian who, was worshipped there after he died. The oldest evidence of 'encroachment', meaning that private constructions were installed in former public spaces, occur here already during the late 5th century AD, before the earthquake around the transition of the century. Elsewhere most traces of encroachment seem to go back to the period following this catastrophe. On the east side of the Lower Agora for instance two guard houses were built in the northeast access to the square, whereas a dwelling with at least 7 rooms was installed in the East portico and its shops. Some spaces remained in use until the 7th century, others however, were used as dumps. The same image occurred on the Upper Agora as well, where a row of early Byzantine shops during the 7th century AD also had become rubbish dumps. All of this suggests a slow ruralisation and decline of the site, during the late 6th and early 7th century AD.

After a major earthquake devastated the city completely around the middle of the 7th century AD or shortly after, earthquake debris was never removed and it remains unclear where the remaining population lived.

Res. 3 / Fig. 3

doldurulmasıyla sınırlı kalmıştır. Anıtın üst kısmının mimari incelemesi başlatılmıştır.

Çalışmalar büyük oranda Yukarı Agora'daki Antoninus Nymphaeumunun rekonstrüksiyonuna yoğunlaşmış ve anıtın çok renkli arka duvarı nerdeyse tamamen, sütunları ve kaideleri de büyük oranda restore edilmiştir. Arşitravların bazıları yerlerine konulmuştur (Res. 4).

Yet, from the 9th/10th to the 10/11th century AD, a fortified village was built inside the sanctuary of Hadrian and Antoninus Pius. After that, during the 12/13th century, a mid-Byzantine fortress occupied the Alexander Hill, before it was destroyed by the Turkmen already established in nearby Ağlasun.

2. Restoration and Conservation

All excavated monuments were professionally treated by a conservation team. Restoration activities at the NW Heroon (Fig. 3) were limited to filling in the space behind the monument's famous socle frieze representing dancing girls (originals in the museum of Burdur). Yet, an architectural study of the upper part of the monument still to be completed was also carried out.

Most efforts were given to the reconstruction of the Antonine Nymphaeum on the Upper Agora, of which the polychrome back wall was almost completely restored, as were most of the columns and their bases. Some architraves could be put back into place (Fig. 4).

3. The Territorial, the Suburban and the Urban Surveys

During the spring a ceramological survey in the 1.800 sq. km large territory of Sagalassos managed to fill up several gaps in the settlement history of the area. Especially a large number of Early Iron Age (from 8th to 4th century BC) fortified hill sites, as well as many medieval sites (from mid-Byzantine to early Ottoman period) could be identified.

The 'intensive' survey in an area of 2 hours walking around Sagalassos confirmed a settlement pattern already identified in previous years: during the most flourishing period of Sagalassos (2nd to 4th century AD), the slopes and valleys around the city were occupied by rich villa's, practising olive culture, and by their mausolea. It was only from the 5th century AD onwards, that because of instability, a more intensive agriculture returned to the surroundings of the city.

In the city proper an 'intensive' survey confirmed the domestic character of its southwest part, where a new, third agora was discovered. A geophysical survey established the street plan and buildings in the theatre area, showing that occupation continued further east of the theatre, including a.o. a vast gymnasium and a small bath building. To the northeast of the monument

Res. 4 / Fig. 4

3. Territorium, Banliyö ve Kentsel Yüzey Araştırmaları

İlkbaharda Sagalassos'un 1.8 kilometre karelik territoriumunda gerçekleştirilen seramolojik yüzey araştırması, yörenin yerleşim tarihindeki bazı boşlukları doldurmadan önce sağlamıştır. Özellikle çok sayıda Erken Demir Çağ (İ.O. 8. yy.-4. yy.) tahkimatlı dağ yerleşimleri ve yine çok sayıda Orta Çağ (Orta Bizans'tan Erken Osmanlı'ya) yerleşimi tanımlanabilmüştür.

Sagalassos'dan 2 saat yürüme mesafesindeki "yoğun" bir yüzey araştırması, önceki yıllarda belirlenen yerleşim dokusunu teyit etmiştir: Sagalassos'un dorukta olduğu dönemde (İ.S. 2.-4. yy.) kenti kuşatan yamaçlar ve vadiler, zeytincilikle uğraşan zengin villalar ve mausoleia ile kaplıdır. Ancak 5. yy.'dan itibaren, politik kararsızlık nedeniyle, yoğun tarım faaliyetleri kentin yakınına geri gelmiştir.

Kentsel yerleşim dahilinde yapılan "yoğun" bir yüzey araştırması kentin güneybatı kesiminin evsel karakterini teyit etmiş ve yeni bir üçüncü agora keşfedilmiştir. Yapılan bir jeofizik araştırmaya tiyatro civarındaki sokak dokusu ve binalar saptanmış ve yerleşimin tiyatronun doğu yönünde çok daha ileriye kadar yayıldığı ve bir çok yapının yanı sıra büyük bir gymnasium ve

a chaotic artisanal area with at least 22 kilns or furnaces was identified.

4. Interdisciplinary Research

The geomorphologists concentrated their research mainly on the landslides and erosion in the valley of Ağlasun. Yet, they also carried out a drilling programme in a marshy area near Bereket.

The geologists further focused on the presence and location of iron ore exploited in antiquity and on the seismology and tectonic history of the region. Electrotomography revealed several faults, some of which were still active in historical times. One even runs through Sagalassos itself and may have been responsible for a major earthquake during the 7th century AD.

The botanists further studied the forest regeneration processes in the region as well as the botanical remains retrieved through flotation of excavation material.

The archaeozoologists analysed tens of thousands of faunal remains, mainly from the urban villa, the early Byzantine dwelling on the Lower Agora and the mid-Byzantine fortress on the Alexander Hill.

In the excavation house the ongoing research on ceramics, coins, metallurgy, glass production etc. continued.

küçük bir hamam binası bulunduğu anlaşılmıştır. Anıtın kuzeydoğusunda en az 22 fırın ya da ocak bulunduran karışık bir zanaat alanı belirlenmiştir.

4. Disiplinler Arası Araştırma

Jeomorfologlar araştırmalarını Ağlasun Vadisi'ndeki toprak kaymaları ve erozyon üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca, Bereket yakınındaki sulak bir alanda sondaj programı da gerçekleştirmiştir.

Jeologlar ise çalışmalarını Antik Çağ'da işletilen demir cevherinin varlığı ve yeri ile bölgenin sismolojisi ve tektonik tarihi üzerine odaklamıştır. Elektrotomografik çalışmayla tarihsel zamanlarda halen aktif olan birkaç fay hattı saptanmıştır. Hatta Sagalassos'un tam içinden geçen bir fay hattı aslında 7. yy.'daki büyük deprem felaketine yol açmış bile olabilir.

Botanikçiler bölgedeki orman rejenerasyon süreçlerinin yanı sıra kazı malzemesinin yüzdürülmesiyle elde edilen botanik kalıntıları incelediler.

Arkeozoologlar ise çoğunuğu büyük kent villası, Aşağı Agora'daki Erken Bizans konutu ve İskender Tepesi'ndeki Orta Bizans kalesinden gelen onbinlerce faunal kalıntıyı analiz ettiler.

Kazı evinde seramik, sikkeler, maden eserler, cam üretime vb. konularda devam edegelen araştırmalar sürdürmektedir.

Soli/Pompeiopolis Antik Liman Kenti Kazıları 2003

Excavations at the Ancient Port City of Soli/Pompeiopolis in 2003

Remzi YAĞCI

1999 yılından beri bilimsel başkanlığında yürütülmekte olan Soli/Pompeiopolis Kazıları, 2003 yılı kazı sezonu, 26.6.2003-17.7.2003 tarihleri arasında 4 arkeolog, 1 restoratör, 1 harita mühendisi ve 3 arkeoloji öğrencisinden oluşan bir ekip ile sürdürmüştür. Kazılar, geçen yıllarda olduğu gibi:

- A. Sütunlu Cadde
- B. Soli Höyük'te gerçekleştirilmiştir.

A. Pompeiopolis antik liman kentine ait Sütunlu Cadde'de 2003 kazı çalışmaları, daha önce 2000 yılında kazılmış olan Bizans Dönemi kireç ocağı çevresinde bulunan ve başlıca Hygieia (Salus) ve asker-imparator Balbinus (İ.S. 238) olmak üzere 3. yy. heykellerinin bulunduğu plan karenin (B 43) yanındaki sektörlerde sürdürdü.

Bizans kireç ocağının güneyinde yer alan C43 plankaresinin kuzey doğu köşesinde, mimari parçaların yoğun olduğu stylobat çevresinde 5.40 m. seviyesinde açığa çıkarılan mermer bloğun niteliğinin araştırılması amacıyla derinleşilmiştir. Titiz bir çalışma gerektiren bu sektörde Dionysos-Pan ve panterden oluşan üçlü bir heykel grubu açığa çıkarılmıştır (Res. 1).

C43'ün güneyindeki C42 plankaresinde sürdürülen kazı çalışmalarında da omuz hizasından kırılmış ve tahrip olmuş bir erkek heykeli ile onun sol bacağı hizasında küçük başsız bir personifikasyon heykeli ikili bir grup olarak ortaya çıkmıştır (Res. II). Bu heykel grubunun yanında, arkasındaki civi deliği nedeniyle bir konsola ait olduğu belirlenen başsız bir kadın heykeli (Tyche/Nemesis?) ve çevreye dağılmış olarak; bir heykel kaidesi, yüzünün yarısı kırık başında defne çelengi olan bir erkek heykeli bulunmuştur. Aynı sektörde

The 2003 campaign of excavations at Soli/Pompeiopolis was carried out from the 26th of June to the 17th of July by a team of four archaeologists, one restorer, one cartographer and three students of archaeology under the author's supervision, as has been the case since 1999. The work in the 2003 season focused on both the excavation of the Colonnaded Street and of the Soli Mound as in past seasons.

The Colonnaded Street

The 2003 season's work at the Colonnaded Street was carried out in the sectors next to the grid square B43, where 3rd century A.D. statues such as those of Hygieia (Salus) and the soldier-Emperor Balbinus (238 A.D.) were uncovered, near the Byzantine Period lime kiln that was excavated in 2000.

The northeast corner of grid square C43, to the south of the Byzantine lime kiln, was excavated to a greater depth in order to understand the meaning of the marble block found at a depth of 5.40 m near the stylobate that is surrounded by many architectural pieces. In this sector, which required meticulous work, a group of three statues, of Dionysus, Pan and a panther, were discovered (Fig. I).

The work at grid square C42, to the south of C43, exposed a male statue that was broken at the level of the shoulder and a small headless statue of a personification that from the evidence of its left leg formed a part of a group (Fig. II). In addition to this group there were also recovered: a headless female statue (Tyche/Nemesis?) that is thought to belong to a console due to the mounting hole in the statue's rear, a statue pedestal, and also a male statue with a bay leaf wreath

Hadrianus'a adandığı anlaşılan yazılı bir konsol açığa çıkarılmıştır.

Heykellerin mimari konteksti ve envanteri üzerinde çalışmalar halen sürdürilmektedir. Ancak Dionysos-Pan heykel grubunun portre işleniş, genel uslup özeliliklerine göre ve Praxiteles tipi (Woburn Abbey, Grimanı, Cirene Dionysosları) örnekleriyle karşılaştırılarak Severuslar (İ.S. 193-235) dönemine tarihlenebilir.

Bu durumda: B43 ve C43 plankarelerinde açığa çıkarılan heykeller dikkate alındığında; Sütunlu Cadde'nin bu bölümündeki heykeller için "Severuslar Dönemi" terminus post quem olarak verilebilir.

B. Soli Höyük'te 2003 kazı çalışmaları, G7, G9 yamaç açmalarında sürdürmüştür. 5x5 m.'lik bu iki plankaredede Hellenistik Dönem'den Hittit İmparatorluk Çağrı'na ait mimari, keramik ve küçük buluntular açığa çıkarılmıştır.

G7 plankaresinde 21.05-20.60 seviyeleri arasında ağırlıklı olarak Hellenistik keramik (unguentarium ve Batı yamacı) 19.50-19.39 arasında Klasik Dönem

Res. 2 / Fig. 2

on his head with half of his face broken. In the same sector, an inscribed console that is dedicated to Hadrian was also uncovered.

Work on the architectural context and the inventory of these statues continues. However, the Dionysos-Pan group can be dated to the Severan period (193-235 A.D.) when it is compared to the Praxiteles type examples of this group, such as in Woburn Abbey, the Grimanı and Cirene collections; and from the way the portrait is rendered and also from the general stylistic features of this sculpture.

Therefore, with the statues brought to light in the grid squares B43 and C43, it is possible to say that the Severan Period provides a terminus post quem for those statues that are uncovered in this part of the Colonnaded Street.

Work at the Soli Höyük

In 2003 excavation work at the Soli Höyük was conducted in slope trenches G7 and G9. These two grid squares, defining areas of 5 x 5 meters, yielded architectural structures, pottery and small finds ranging from the Hittite Period through to the Hellenistic Period.

In the G7 grid square: between 21.05 and 20.60 m, were found mainly Hellenistic pottery, unguentarium and Western Slope ware. Between 19.50 and 19.39 m were found Classical Period, red figure ware. Between 19.39 and 18.25 m were found: Archaic Period pottery (Corinthian and East Greek potshards), Archaic architectural painted plaque fragments with Ionic khimation in relief from the 6th century B.C.; pottery parallel with the so-called Tarsus Assyrian Period from the 7th-6th century B.C. and also examples of the Cypriot Middle Iron Age Bichrome IV type (850-700 B.C.) were recovered.

The stratigraphy of the G9 trench began to be studied in 2002. The Wall A (15.11 m) is contemporaneous and in parallel with the Hittite, Early Imperial Period, wall (15.15 m) of F9. Both of these walls, A and B, extend parallel in a northwest-southeast direction are extensions of structure belonging to a monumental piece of Hittite architecture, as is the Hittite Early Imperial wall exposed in F9 in the 2002 season. The fragments of open vessels and trefoil jugs uncovered around both walls, and also the potshards belonging to flasks with an ovoid body and a depressed belly, in parallel with the finds from E9 and F9, are typical examples of

Res. 2 / Fig. 2

(kırmızı figür), 19.39-18.25 arasında ise Arkaik Dönem keramik örnekleri yoğunlaşmaktadır: Korinth ve Doğu Grek keramik parçaları, Ion khimation kabartmalı ve boyalı Arkaik mimari levha parçaları (İ.O. VI. yy.), Tarsus "Assur Dönemi" ile parellellik gösteren (İ.O. VII-VI. yy.) keramikler ile yine Kıbrıs Orta Demir Çağrı "Bichrome IV" (İ.O. 850-700) tipi örnekler ele geçmiştir.

Geçen yıl stratigrafisi araştırılmaya başlanan G9 plankaresinde açığa çıkarılan "A duvarı" (15.11) F9 açmasındaki Hittit Erken İmparatorluk duvarı (15.15) ile çağdaşır ve paralellik göstermektedir. Birbirine paralel uzanan (kuzyebatı-güneydoğu) A ve B duvarları göz önüne alınacak olursa, her ikisinin de F9'da 2002 yılında açığa çıkarılmış olan Hittit Erken İmparatorluk duvarı ile aynı dönemde ait anıtsal bir mimarının uzantısı oldukları anlaşılmaktadır. Her iki duvar çevresinde ele geçen açık kap, yonca ağızlı testi parçaları, E9 ve F9 plankareleri ile paralellik gösteren karın kısmı basık, ovoid gövdeli matara biçimli kap parçaları, Soli Höyük'te Hittit İmparatorluk kontekstinin tipik örnekleridir. Ayrıca 14.36-14.20 seviyesinde Kıbrıs tipi süt kaplarına ait lades kemigi biçimindeki bir kulp, bu dönemde Soli'nin Kıbrıs ile olan deniz ticaretinin varlığına ilişkin önemli bir arkeolojik kanıttır.

Soli Höyük ve Sütunlu Cadde'de yukarıda adı geçen açmalardaki stratigrafik çalışmalarımızda öncümüzdeki yıllarda da sürecekdir.

the Hittite Imperial context at Soli Höyük. In addition, between 14.36 and 14.20 m, a handle that is shaped like a furcula, and belongs to Cypriot type milk bowls, provides us with important archaeological proof for the existence of sea trade between Soli and Cyprus.

The stratigraphic work described above will continue in forthcoming seasons, both in the Colonnaded Street and at the Soli Höyük.

Mersin-Yumuktepe 2003 Kazısı

The 2003 Excavation Campaign at Mersin-Yumuktepe

Isabella CANEVA

Antılar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce verilen izin sayesinde Mersin-Yumuktepe 2003 kazıları 26 Temmuz-14 Eylül tarihleri arasında, Lecce Üniversitesi, Roma La Sapienza Üniversitesi, İtalya Dışişleri Bakanlığı'nın maddi desteklerinin yanı sıra Mimar Sinan Üniversitesi ve Mersin'den çeşitli belediyelerin katkılarıyla gerçekleşmiştir; tüm katkıda bulunanlara teşekkürü borç biliriz. Ekip üyeleri şunlardır: Isabella Caneva, Hititolog Kemalettin Köroğlu, Bizantinist Gülgün Köroğlu, prehistoryacı Zambello, protohistoryacı Tülay Özaydin, topograf Emanuela Brunacci, arkeozoolog Giovanni Siracusano, arkeozoolog Claudia Minniti, arkeolog Lorella Balsorano ve öğrenciler Silvia Ficco, Patrizia Semeraro, Andrea Monaco, Simona Moscadelli, Çağlar

Thanks to the concession by the General Directorate of Antiquities and Museums of Turkey, the annual campaign of excavation at Mersin-Yumuktepe was carried out from the 26th of July to the 14th of September 2003, with funding from the University of Lecce, the University of Rome La Sapienza and the Italian Ministry for Foreign Affairs, as well as with contributions from the Mimar Sinan University and from several Municipalities of the city of Mersin, to whom we are most grateful. Members of the Mission were: Isabella Caneva, Köroğlu, Hittitologist, Gülgün Köroğlu, Bizantinologist, Zambello, prehistorian, Tülay Özaydin, protohistorian, Emanuela Brunacci, topographer, Giovanni Siracusano, archaeozoologist, Claudia Minniti,

Res. 1 Geç Neolitik teras duvarı ve Kalkolitik yerleşim yerleri /
Fig. 1 The Late Neolithic terrace wall and the line of Chalcolithic terrace dwellings

Res. 2 Orta Tunç Çağı aylusundaki direk delikleri ve ocak yeri /
Fig. 2 Post holes and fireplace in a Middle Bronze age courtyard

Özal, Burhan Ulaş ve Ebru Şahingöz. Bakanlık temsilcisi Dr. Ayhan Saltık idi. Misafir uzmanlarımız ise arkeozoolog Hylke Buitenhuis, arkeolog Ivan Pavlu, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün 1947 Mersin-Yumuktepe ekibinden arkeolog William Brice idi.

Alan stratejileri, 1993 ile 1999 yılları arasında Prof. Dr. Veli Sevin başkanlığında yürütülen ilk kazıların yayılanma çalışmaları çerçevesinde stratigrafik ve topografik unsurların kontrol edilmesi üzerine odaklandı. Dolayısıyla kazı çalışmaları Bizans'tan Hitit'e ve tarih öncesi çağlara kadar höyükte tabakalaşmış kronolojik kontekstlere yayıldı. Kazının yanı sıra, taş ve çanak çömlek tipolojileri gözden geçirildi ve farklı zamanlara ait hayvan kemikleri sistematik şekilde incelendi. Toprağın yıkanması ve elenmesi sırasında toplanan toprak örnekleri ve botanik kalıntılar halen Lecce Üniversitesi laboratuvarlarında incelenmektedir.

Kuzeybatı Alan ve Tarih Öncesi Tabakalar

En erken yerleşim evreleri haricinde, şimdije kadar kuzeybatı alanda ortaya çıkartılan tüm Neolitik katlar,

archaeozoologist, Lorella Balsorano, archaeologist, Silvia Ficco, Patrizia Semeraro, Andrea Monaco, Simona Moscadelli, Çağlar Özal, Burhan Ulaş and Ebru Sahingöz, students. Dr. Ayhan Saltık, was the governmental inspector. The following experts were guest visitors of the Mission: Hylke Buitenhuis, archaeozoologist, Ivan Pavlu, archaeologist, and William Brice, member of the former British archaeological Mission at Mersin-Yumuktepe in 1947.

Field strategies focused on controlling stratigraphical and topographical elements in view of the publication of the first campaigns of excavation, which were carried out with the direction of Prof. Dr. Veli Sevin between 1993 and 1999. The excavations were therefore extended to several chronological contexts stratified on the mound, from the Byzantine, to the Hittite and the prehistoric ages. Besides the excavation, an accurate revision of lithic and pottery typologies was made, and a systematic study of animal bones from the different periods was carried out. Meanwhile, soil samples and botanical macroremains collected with soil washing and sieving are now under examination in the laboratories of the University of Lecce.

The North-Western Area and the Prehistoric Levels

With the exception of the earliest settlement phases, all the neolithic levels discovered so far in the north-western area were re-analysed with new sondages. The settlement of what is now defined as the Final Neolithic phase at Yumuktepe revealed particularly interesting new information. In this area, the upper Neolithic layers lay just below the surface and were badly damaged by modern operations, as well as, before them, by the intensive Chalcolithic terracing. The fragmentary remains of walls and floors so far brought to light could therefore hardly be combined in an organic architectural plan. In addition, in the spaces between the houses, stone-paved silo bases were frequently found, which broke the stratigraphic continuity of the levels. In the new 5x15 m wide trench on the eastern side of the previous exposure, the architectural structure and building phases of the partially excavated big stone wall were finally brought to light. This appears to be an impressive terrace wall, built with a careful preparation consisting in a foundations trench filled up with a special clayey red soil. The wide, flat areas delimited by the wall were cyclically paved with flat small stones. The contour of the wall defines the contour and slope of the mound at that time, giving a different

yeni açmalar açılarak yeniden irdelendi. Şu anda Yumuktepe Son Neolitik evre olarak adlandırılan yerleşimde özellikle ilginç bulgulara ulaşıldı. Bu alanda hemen yüzeyin altında yer alan üst Neolitik katmanlar hem Kalkolitik Dönem teraslamaları sırasında hem de modern dönemde büyük tahribata uğramıştır. Dolayısıyla parçalar halinde ortaya çıkan duvar ve taban kalıntılarını organik bir mimari bütün haline getirmek nerdeyse olanaksızdır. Bunun yanı sıra, evler arasındaki boşluklarda çoğu zaman taş döşeli silo tabanları gün ışığına çıkarılmış ve bu tabanlar da katların stratigrafik sürekliliğini kesintiye uğratmıştır. Daha önce kazılan alanın doğu tarafında yeni açılan 5x15 m.'lik yeni açmada, kısmen kazılan büyük taş duvarın mimari yapısı ve yapı evreleri nihayet anlaşılmıştır. Bu duvar, etkileyici bir teras duvarı olmalıdır ve temel açması özel killi bir toprakla doldurulmuş, dikkatli ve özenli hazırlanmıştır. Bu duvar tarafından sınırlandırılan geniş ve düz alanlar ise yassı düz taşlarla döşenmiştir. Duvarın sınırı, yapıldığı dönemdeki terasın ve höyükün sınırını da yansımaktadır ve bu alandaki arkeolojik oluşumun farklı bir resmini sunmaktadır. İ.O. 5800'lere tarihlenen bu evre, krem rengi zemin üzerine boyalı geometrik motiflerle bezeli yüksek kaliteli seramikle karakterize edilir.

Bu alanda tabakalar halinde yeni bulunan Neolitik sonrası teras yerleşimlerinde ise bekleniği gibi, kazı alanının kuzey yönünde genişletilmesiyle birlikte, güneyden kuzeye doğru, yani Kalkolitik Tunç ve Bizans çağlarına doğru, aynı kotta birbirini kesen, bir çeşit yatay tabakalaşma veren, daha geç tarihli teraslar dizisi ortaya çıktı. En iç ve en güneydeki teras Orta Kalkolitik Çağ'a aitti ve son evrenin teras duvarını tahrif ederek Neolitik birikintilerin doğrudan içine kazılmıştır. Burası aynı zamanda en yoğun kısımdı ve bir yolla ayrılmış birkaç ev yer alıyordu ve bunlardan bu sene bulunanı yeni ve büyük bir yapıdır. Yangın sonucu tahrif olan yapının tabanında, çökmüş kerpiç duvarların altında bir insan iskeleti bulunmuştur. Bu Kalkolitik yapılar da sonuçta Tunç Çağ terasları tarafından kesilmiştir. En erken tarihlerinde depo amaçlı çukurlar yer alırken en geç tarihlerinde yanmış bir pişirme alanı bulunuyordu ki, burası muhtemelen ahşap direklerle taşınan bitkisel bir çatı ile örtülü bir avludur. En kuzeydeki ve en yıkıcı teraslar Bizans Dönemi'ne ait depolama amaçlı yapılara aittir ve içlerinde çoğu zaman depolama amaçlı büyük pithoslar bulunmaktadır.

Bu teraslî alanın güneyinde, höyükün merkezinde küçük bir açma açıldı. Son Neolitik evresinin yaklaşık 2 m.

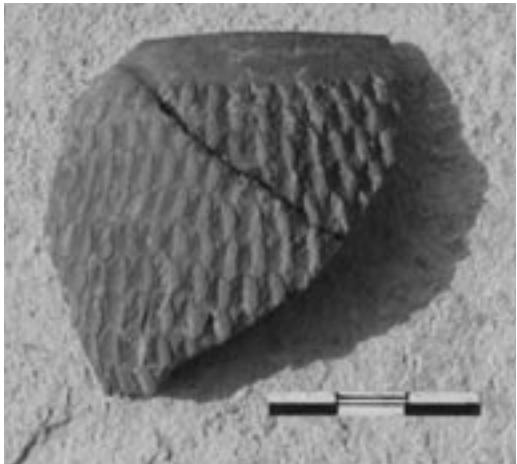
Res. 3 Orta Tunç Çağı seramik parçası /

Fig. 3 Middle Bronze Age postsherd with incised decoration

picture of the formation of the archaeological site in this area. This phase, dated to 5800 BC, is characterised by a high quality pottery, decorated with painted geometric motifs on a cream coloured surface.

As to the post-neolithic terrace settlements which were recently discovered to be stratified in this area, the northward extension of the excavation area brought to light, as expected, a sequence of later terraces which cut each other at the same elevation in a kind of horizontal stratigraphy from south to north, from the Chalcolithic to the Bronze and Byzantine ages. The innermost and southernmost terrace belonged to the Middle Chalcolithic and was directly dug into the Neolithic deposits, which destroyed the terrace wall of the final phase. It was also the most extensive one and contained several dwellings, separated by a road, of which a new, wide structure was discovered this year. The structure was destroyed by a fire and a human skeleton was lying on the floor, below the collapsed mud brick walls. These Chalcolithic structures were in turn cut by several Bronze Age terraces. The earliest ones contained storage pits, while in the latest one a burnt cooking area was found, probably a courtyard covered with a vegetal roof supported by wooden posts. The northernmost and mostly destroyed terraces belonged to Byzantine storing structures and often contained big storage pithos.

South of this terraced area, a small trench was opened in the core of the mound. At an elevation of about 2 m above the levels of the Final Neolithic phase, levels belonging to the local Halaf culture were found for the first time in the new excavations at Yumuktepe. A well

Res. 4 Erken Neolitik seramik parçası /
Fig. 4 Early Neolithic impressed potsherd

kadar yukarısında, yeni kazılar sırasında ilk kez olmak üzere yerel Halaf kültürüne ait tabakalarla karşılaşıldı. Bu alanda birbirine geçişli iki odalı iyi korunmuş kerpiç bir yapı ve dışında kalan bir fırın açığa çıkartıldı. Taş temellerin yokluğu bir önceki Neolitik mimari ile bu mimari arasında ayırt edici özellik durumundadır ama seramikler, Son Neolitik evreninkilerle hemen aynı özelliklere sahiptir. Bu alanda daha geç tarihli bir teraslama da bulunmuştur ve Bizans Dönemi'ne ait taş bir binanın temelleri de Halaf katmanlarının derinliklerine kadar inmiştir.

Güney Alan ve Hitit Tabakaları

Höyükün güney yamacında açılan basamaklı açmada-ki çalışmalarla bu sezonda da devam edildi. Bu, son zamanlarda öne sürüldüğü gibi, höyükün güney yarısında, daha geç bir oluşumun bitişik tabakalaşmasının bulunup bulunmadığını görmek amaçlı küçük bir stratigrafik açmadır. Beklendiği üzere, burada şimdiden kadar açığa çıkarılan tabakalaşma, höyükün kuzeyinden bilmene tam karşılık gelmemektedir. Kazılar son sezonda 13 m. kotunda başladı. Bu kot, kuzey tarafta Halaf kültürünün sonuna karşılık geliyordu ama burada 2000 yıl daha geç tarihli Orta ve Geç Tunç Çağrı'yla karşılaşıldı. Ancak kuzey tarafta olduğu gibi burada da yerleşimlerin teraslar halinde düzenlendiği görüldü. Böylece höyükün tüm yüzeyinin, konturunu çevrelen yamaçlar da dahil olmak üzere iskana tabi olduğu anlaşıldı. Höyükün tepesindeki yapılar ile yamaçlardakilerin farklı işlevlere ve toplumsal konuma sahip olmaları da muhtemeldir. Bu yıl ortaya çıkarılan Tunç

preserved mud brick structure containing two communicating rooms and an external oven was discovered in this area. The absence of stone foundations makes a neat separation between this architecture and the previous neolithic one, while the pottery shows almost the same characteristics as the final neolithic phase. A later terracing was discovered also in this area, with a Byzantine stone building being deeply cut into the Halaf layers.

The Southern Area and the Hittite Levels

Works in the step trench dug on the southern slope of the tell continued this year. The trench was intended to be a small stratigraphic sondage to check whether the southern half of the tell was an adjoining stratification of more recent formation, as was recently proposed. As expected, the cultural stratigraphy so far brought to light did not correspond to the stratigraphy known from the northern part. The excavation started in the last campaign at an elevation of 13 m. This corresponded to the elevation of the end of the Halaf layers in the northern part, but revealed a sequence of Middle and Late Bronze Age levels, approximately 2000 years later. As in the northern area, a terraced layout of the settlements was discovered also in this area. This reveals that the whole surface of the mound, including the slopes all around its contour, was inhabited. It is also probable that the buildings on the top and those on the slopes had different functions and social status. The Bronze age terrace structures discovered this year included small mud brick dwellings, courtyards and store areas, as in the north-western area. In the following, Late Bronze Age, on the contrary, the whole settlement appeared to have been modified with the construction of big mud brick walls and probably the earth filling up of the elevation drop.

The Top of the Tell: From Prehistory to the Medieval Age

a) the Iron Age levels. Investigations on the Iron age levels were resumed in the last campaign. These had been hit in the past campaigns right below the Byzantine levels. Their structures, however, had probably been destroyed by the later installations. In the new trenches, these levels were again found to be heavily disturbed by the foundations dug for the medieval fortification wall. The potsherds collected were, as usual, of the highest quality of manufacture and decoration.

Çağı teras yapıları, kuzey tarafta olduğu gibi küçük kerpiç konutlar, avlular ve depolama alanlarıdır. Ne var ki, izleyen Geç Tunç Çağ'ında tüm yerleşim değişikliğine uğramış ve büyük kerpiç duvarlar inşa edilmiştir ve dolayısıyla Geç Tunç tabakalarının kalınlığı çok daha fazladır.

Höyükün Tepesi: Tarih Öncesinden Ortaçağlara

a. Demir Çağı Tabakaları: Demir Çağı tabakalarındaki araştırmalara geçen sezonda tekrar başlanmıştır. Bu tabakalar, önceki sezonlarda hemen Bizans tabakalarının altında karşımıza çıkmıştı. Ancak bu çağ'a ait yapılar, muhtemelen sonraki tabakalar tarafından ağır şekilde tahrip edilmiştir. Yeni açmalarada da bu tabaka yapıları, Ortaçağ surlarının temel kazıları sırasında ağır derecede tahrip olmuştur. Toplanan seramik fragmanları her zaman olduğu gibi en yüksek kalitede üretim ve bezeme özelliklerine sahiptir.

b. Bizans Tabakaları: Tepede bir yerleşim ve yamaçlarda birkaç teraslı yapıdan ibareti Bizans tabakaları araştırmaları bu sezonda da devam etmiştir. 12. ve 13. yy.'lara tarihlenen bu evrede anıtsal bir yapı ve yerleşimi kuşatan büyük bir sur duvarı dikkati çekmektedir. Surlar höyükün tüm tepesini kuşatmaktadır ve dış yüzeyindeki düzgün kesme taşları eksik olmasına karşın iyi korunmuştur. Surun temelleri eski tabakaların derinliklerine kadar inmektedir. Surların üst kısımları bugüne ulaşmamış olmasına karşın inşa edildiği dönemde aza metli bir taştan kale görüntüsüne sahip olduğu tahmin edilebilir. Büyük kilisenin taş döşeli ve sıvalı tabanlarıyla ve de mimari plandaki farklılıklarıyla en az üç yapı evresi olduğu görülmüştür. Bu yıl incelenen alan, elektrik direkleri ve su boruları gibi modern inşaat faaliyetleriyle büyük derecede tahrip olmuş olmasına karşın hemen yüzeyinin altında çok sayıda iyi korunmuş insan gömüsü açığa çıkartılmıştır. İskeletlerin tümü başları batıya gelecek şekilde sırt üstü yatırılmış ve kolları göğüs üzerinde kavuşmuş pozisyonda bulunmuştur. Bazıları doğrudan yere gömüldürken bazıları da halen korunmuş ahşap lahitlere gömülmüştür. Bulunan iskeletler hem cinsiyet hem de yaş ayrimı olmayan bir dağılıma sahip olduğu için buranın kilisenin papazlarına ait bir mezarlık olmadığı, yerleşimin terk edilmesinden sonra çevrede yaşayan halk tarafından kullanıldığı anlaşılmıştır.

b) the Byzantine levels. As to the Byzantine levels, investigations regarded this year the final occupation phase, which included a settlement on the top of the mound, and several terrace buildings on the slopes. This phase was dated to the XII-XIII centuries and contained a monumental building and a huge fortification wall which surrounded the settlement. The wall appears now to be preserved, although without the outer facing of carefully squared stone blocks, all around the top of the tell. Its foundations were established in a trench which was deeply dug into the previous levels. The upper part of the wall is not preserved but one can imagine that it constituted an impressive stone fortress. At least three different building phases of the big church were identified, with stratified stone paved and plastered floors and probably with changes in the architectural layout. Although the area investigated this year had been heavily disturbed by modern works (electric poles and water pipes), a number of still preserved human burials were found right below the present surface. The skeletons lay in an extended position, on the back, arms crossed on the chest, all oriented in the same way, with the head to the west. Some of them were simply buried in pits, some others in a still preserved wooden sarcophagus. Since both sexes and all age classes were represented by the dead, including juveniles and children, it is clear that this was not a cemetery reserved to the priests of the church, but was rather extended to a population which was living in the surroundings after the abandonment of the site.

Adana Yüzey Araştırmaları 2003 Tufanbeyli-Saimbeyli

Surveys in Adana 2003 Tufanbeyli-Saimbeyli

K. Serdar GİRGİNER

Adana İli'ndeki yüzey araştırmalarımızdaki ilk amacımız, en eski çağlardan Osmanlı Dönemi'nin sonuna kadar olan zaman dilimindeki arkeolojik dokunu kayıt altına almak ve uzun yillardan beri ihmal edilmiş olan kronolojik boşlukları doldurmaktır. Projemizdeki ikinci amacımız ise, yakın çevresiyle birlikte Adana ovaları ve platolarında M.Ö. 2. Bin dokusunu tespit etmektir. Bu amaçlar doğrultusunda geçtiğimiz yıl içinde, Adana'ya 196 km. uzaklıktaki Tufanbeyli'de 29 köy, 1 kasaba ve 11 mahallede; 16 Eylül-09 Ekim 2003 tarihleri arasında ise, Adana'ya 157 km. mesafedeki Saimbeyli İlçesi'nde 25 köye çalışılmıştır.

Tufanbeyli'deki çalışmalarımızda tespit edilen yerleşmeler ve içerdikleri dönemler özetle şöyledir: Küçük Sarı Fakı Höyük; ETÇ, M.Ö. 1. Binin İlk Yarısı ve Roma dönemleri, Bastamba; Alt Paleolitik Sonu - Orta Paleolitik başı, çevrede Roma ve Bizans, Kurt Pınarı; Roma ve Bizans, Ordu Yeri; Roma, Ağa Efendi'nin Yokuşu; Roma, Yuva Tepe; Roma, Damlalı Üstü Sırtı; Roma, Nohut Tepe; Roma, Oluklu Yuvası Sırtı; Roma, Ören Yeri; Roma ve Bizans, Çürükkale; Orta Paleolitik, ETÇ, Roma ve Bizans, Parsık Tepe; Roma, Bizans, Şar: Kıcıkkırık; Neolitik dilgi ve parçaları, ETÇ, M.Ö. 2. Bin ve Roma, Orta Tomas-Çatal Tepe; Geç Hellenistik, Roma ve Bizans, Kavak Tepe; Geç Hellenistik, Roma, Dana-yatan; Roma Dönemi'dir. Bu çalışmalarımız esnasında toplanan seramik ve küçük buluntu ile arazi gözlemlerimize göre, Orta Tomas Tepe ve Çatal Tepe yerleşimleri ile Kavak Tepe'yi "Kappadokia Comana"sı olarak adlandırmak gerekecektir. Uzun yıllar önce kısa süreli sadece Ala Kapı ve Kırık Kilise'de yapılan kazılar ve

Our first goal, of surveying in the province of Adana, is to document the archaeological context and structures from the earliest ages to the end of the Ottoman period and to fill in the chronological gaps in the record that have been neglected for far too long. The second goal of our project is to accurately determine the 2nd millennium B.C. structures in Adana and on the neighboring plains and plateaus. For this purpose in the 2002 season the following surveys were conducted in the Tufanbeyli region of Adana, 196 km from Adana, surveys were conducted in 29 villages, 1 district and 11 neighborhoods and, from the 16th of September to the 9th of October in 2003 surveys were conducted in the Saimbeyli region of the province, 157 km from Adana, where 25 villages were surveyed.

Our surveys in Tufanbeyli yielded the following summary of results: at Küçük Sarı Fakı Höyük there were finds from the: EBA, from the 1st half of 1st mill. B.C. and from the Roman periods; at Bastamba there were finds dated to: the end of Lower Paleolithic- beginning of Middle Paleolithic and Roman and Byzantine finds in its environs; at Kurt Pınarı, finds of Roman and Byzantine date; at Ordu Yeri, Roman finds; at Oluklu Yuvası Sırtı, Roman finds; at Ören Yeri, both Roman and Byzantine finds; at Çürükkale, finds dated to the Middle Paleolithic, to the EBA and to the Roman and Byzantine periods; at Parsık Tepe, both Roman and Byzantine finds; at Şar Kıcıkkırık, finds of Neolithic pins and fragments and finds datable to the EBA, from the 2nd mill. B.C. and of Roman date; at Orta Tomas-Çatal Tepe, finds from the Late Hellenistic, the Roman and

Res. 1 / Fig. 1

epigrafik malzeme de bu düşünceyi desteklemektedir. Bununla birlikte Kummanni Kenti'nin Şar Köyü'nde olup olmadığı ile ilgili çalışmalarımız devam etmiştir. Köy merkezinde M.Ö. 2. Bine ve özellikle de GTÇ'na ait hiçbir buluntu ele geçmemiştir. Köy sınırları içindeki Kiçikirkı'ka ele geçen olasılıkla OTÇ'nın başlarına ait iki adet seramik parçası ise, bu lokalizasyonla ilgili kesin bir kanıt söylemamız. Bu konunun çözüme ulaşabilmesi için, Şar Köyü'nde sondaj kazılarının yapılması gerekmektedir. Bunun dışında Gala Tepe (Res. 1); sürüklenen bir grup eser içinde sileks çekirdek ve parçaları, bunlardan biri Orta Paleolitik, ETÇ, M.Ö. 2. Bin ve bir p.t. Hittit boğa başı, M.Ö. 1. Binin ilk yarısı ile, Geç Hellenistik ve Roma, Helay Tepe; Roma, Köyün Önü; Roma ve Bizans, İğdebel; Roma ve Bizans, Bolatpınar; Roma ve Bizans, Cinli Mezar Tepe; Geç Roma ve Bizans, Kayarcık Kale Tepe; Roma-Bizans, Söğütlü Pınar; Roma, Yüzbaşıının Gediği Mevkii; Roma, Gavurun Namazı Mevkii; Roma-Bizans, Bunsuz Mevkii; Roma, Emircazi Kale Tepe; Roma-Bizans, Eylenbey; Roma ve Bizans, Kemikli Mağarası; Roma, Yassıpınar (Res. 2); ETÇ, Uzun Tepe ile Sarı Pınar; Roma, Mafilli Tepe; Roma, Güleli; Roma, Kara Fatma; Roma ve Çiftlik Tepe; Roma dönemlerini içermektedir. Hanyeri Köyü'ndeki Gezbel Geçidi çevresinde de tarama yapılmış ve M.Ö. 2. Bin ile çağdaş bir veri ele geçmemiştir. Bunların dışında çok fazla sayıda ve tipte de Roma ve Bizans mezarlari ile Nekropolis kayıt altına alınmıştır.

Saimbeyli çalışmalarımızın ilk sonuçları ise şu şekildedir: Ramsay, Saimbeyli ya da Hacın'dan Bizans Dönemi'nde Badimon olarak bahsetmektedir. 12. y.y.'da ise Mazod-Xac veya Mazot-Xac olarak isimlendirilmiş ve daha sonra Hadchin, Hadjine, Hacın, Hadschin, Haçın ve

Byzantine periods; at Kavak Tepe, finds datable to the Late Hellenistic and Roman periods; at Danayatan, finds from the Roman period.

Based on potshards and other small finds collected from the surface and from our observations on the terrain we can characterise Orta Tomas Tepe and Çatal Tepe settlements and also Kavak Tepe, as belonging to the "Kappadokia Comana", as both the short term excavations at Ala Kapı and Kırık Kilise carried out years ago and the epigraphic materials also support this hypothesis. In addition, our study towards identifying Şar village as "Kummanni City" continued. In the village center no finds dating to 2nd millennium B.C. and especially to the LBA were recovered. Two pieces of ceramic, most probably datable to the MBA were recovered at Kiçikirkı, within the village borders however, these fragments do not provide evidence for the localization of this settlement. In order to reach a secure conclusion, sounding trenches need to be made in Şar village.

Other than these sites, at Gala Tepe (Fig. 1), willow seeds (Silex) and fragments within this context of material produced a group of finds, which are datable to the Middle Paleolithic, to the EBA, to the 2nd mill. B.C., and one terra cotta Hittite bull's head, from the first half of the 1st mill. B.C. and finds from the Late Hellenistic and Roman periods; at Helay Tepe, Roman finds were made; at Köyün Önü, there were finds from the Roman and Byzantine periods; at İğdebel, finds from the Roman and Byzantine periods; at Bolatpınar, from the Roman and Byzantine periods; at Cinli Mezar Tepe, finds from the Late Roman and Byzantine periods;

Res. 2 / Fig. 2

1923'den itibaren Saimbeyli olarak anılagelmiştir. Saimbeyli'de arkeolojik olarak tanımlayabildiğimiz en erken dönem, Roma İmparatorluk Çağı'dır. Bunu Bizans ve Ermeni dönemleri izlemektedir. İlçe merkezinde yapılan incelemelerde, Bizans? ve Ortaçağ özelilikleri gösteren Saimbeyli Kalesi (Mazot-Xac Kalesi, Surp Yakop / S. Yakop Kilisesi ve Sağlık Merkezi; yapımı 10.-13. yy., kilisesi 15. yy.) ve yine Ortaçağ'da Hacin diye anılan yerleşmenin (15-20. yy.) kalıntıları belgelendirmiştir. İlçe merkezinde Hacin Manastırı (St. James Manastırı) adı ile anılan yapının ise Ortaçağ özellikleri gösterdiği (15-16. yy.) gözlemlenmiş, Geç Osmanlı taş işçiliği veren yine merkezdeki üç adet taş köprü de belgelenmiştir. Naltaş Köyü'nde Ören Tepe'de taş sanduka bir mezar ve bir yapıya ait olabilecek büyük taş bloklar (Geç Roma- Bizans); Çeralan Köyü Çürükkale'de Roma ve Bizans özellikleri gösteren bir kale, açılmış tonozlu bir mezar ve bu alanda bir at figürini; Aşağı Salak'da Köristan Mevkii'nde tonoz örtülü anıtsal bir mezar ile bu mezarlardan açıklımadan önceki durumu diye düşünüdüğümüz yiğma mezarlar; Çokça Tepe'de pithos mezarlar, taş sanduka mezarlar; Gökmenler Köyü'nde Kocaharman, Karadut ve Dımişkırık mevkilerinde çok sayıda sütun tamburu ve bir Nekropolis (Roma-Bizans); Çatak Köyü'nde Sıradam Mahallesi'nde yine tonoz örtülü mezarlar, Surat Mevkii'nde Geç Roma Dönemi özellikleri gösteren seramik ve cam parçaları; Çorak Köyü'nde Küçük Burun Mevkii'nde yine tonoz örtülü mezar; Çatak Köyü'nde Emirli Mahallesi'nde apsidal bir yapı kalıntısı, üç adet sütun tamburu, Gavurharmani'nda iki yapıya ait olabilecek taş temel izleri, Körce'de anakaya yaslanmış bir yapı kalıntısı; Cumhurlu Köyü'nde Kara Kilise'de büyük bir kilise yapısı (Erken Bizans Dönemi) (Res. 3) ile yiğma mezar; Civıklı'da bir Geç Roma-Erken Bizans Dönemi yerleşmesi, Roma-Bizans

at Kayarcık Kale Tepe, finds from the Roman and Byzantine periods; at Söğütlüpınar from the Roman period; at Yüzbaşıının Gediği Mevki, from the Roman period; at Gavurun Namazı Mevki, finds from both the Roman and Byzantine periods; at Bunsuz Mevkii, Roman finds; at Emircazi Kale Tepe, both Roman and Byzantine finds; at Eylanbey, both Roman and Byzantine finds; at Kemikli Cava, Roman finds; at Yassıpınar, finds were made datable to the EBA (Fig. 2); at Uzun Tepe and at Sarı Pınar, Roman finds; at Maflı Tepe, Roman finds; at Güleli, Roman finds; at Kara Fatma, Roman finds; at Çiftlik Tepe, Roman finds. The Gezbel Pass in Hanyeri village was also explored but no data from 2nd mill. B.C. was recovered. Moreover, numerous and various types of Roman and Byzantine tombs and necropolis were recorded.

Ramsay mentions Saimbeyli, or Hacin as the "Badimon" of the Byzantine period. In the 12th century it was called Mazod-Xatc or Mazot-Xac, and later Hadchin, Hadjine, Hacin, Haschin, Haçin and it has been called Saimbeyli since 1923. The first results of our surveys in Saimbeyli in 2003 are as follows: archaeologically the Roman period is the earliest to be recorded at Saimbeyli. The Roman period is followed by Byzantine and Lesser Armenian periods. From our surveys in the town center the following were documented: the Byzantine? and medieval Saimbeyli Fortress (Mazot-Xac Fortress, Surp Yakop or S.Yakop Church and the health center built in the 10th to 13th centuries, the church dating from the 15th century) and the settlement (from the 15th to the 20th centuries) was called Hacin in the Middle Ages. In the town center, the Hacin Monastery (St. James Monastery) exhibits medieval features (datable to the 15th-16th centuries) and there are also three Late Ottoman bridges, built with stone masonry, which were also documented.

The following were recorded: a stone cist grave and large stone blocks belonging to a building dating from the Late Roman - Byzantine period at Ören Tepe in Naltaş village; a fortress from the Roman and Byzantine periods, a vaulted tomb which had already been disturbed, and a horse figurine from Çürükkale in Çeralan village; a monumental vaulted tomb and other tumulus tombs, which we understood to be the original form of the disturbed tomb at Köristan Mevkii in Aşağı Salak; pithos and cist tombs at Çokça Tepe; numerous columns drums and a Roman-Byzantine necropolis in the Kocaharman, Karadut and Dımişkırık areas of Gökmenler village; vaulted tombs in the Sıradam

Res. 3 / Fig. 3

mezarları, yazılı taban mozaikli bir Erken Bizans Dönemi Kilisesi; Kandilli Köyü'nde Kale Mevkii'nde bir gözetleme kulesi (Erken Bizans Dönemi), bir yiğma mezar, Çambel Mevkii'nde sütun parçaları, tamburlar ve mimari parçalar, Bahçecik Mevkii'nde taş mimari bloklar, Sarıyakup Mahallesi'nde Beşçatal Mevkii'nde apsidal bir yapı, Koca Ören Mevkii'nde bir kilise ve bir mimari eleman üzerinde yaban domuzu kabartması; Mahmutlu Köyü'nde Pınarcık, Kirazlı, Ulucak mevkilerinde çeşitli mimari elemanlar, Fincankayası'nda kaya çanakları; Avcıpınarı Köyü'nde Obrukbaşı Mevkii'nde bir gözetleme kulesi, Cöbükk'te sütun tamburu, Karıncalı Tepe'de de bir adet yiğma mezar; Beypınarı Köyü'nde Cincipinari'nda kaya çanakları, Erikliboğaz ve Sarıc mevkilerinde tonoz örtülü anıtsal mezarlar ile iki adet Antik Dönem su kuyusu; Eyüplü Köyü'nde Atma'da bir Nekropolis, Oluk'ta bir yapı kalıntısı, Büyük Kale'de yiğma mezar; Yardibi Köyü'nde Evlikkaşırı'nda, apsidal bir yapı, Gavuroluğu'nda bir çeşme yapısı, Çardakyeri'nde bir Nekropolis, Kirazlıpınar'da yuvarlak bir mezar, mimari elemanlar ve tonoz örtülü mezarlar ve apsisli bir yapı kalıntısı; Değirmenciuşağı Köyü'nde (Res. 4) Mektep Mağarası'nda iki leopar kabartmalı taş örgü duvar, Susuz ve Uzunkol'da Nekropolis, Ören'de büyük bir kilise; Karakuyu Köyü'nde Kale Mevkii'nde aynı tip bir mağara, Kepen'de Nekropolis; Payamburnu Köyü'nde çeşitli taş mimari bloklar ve tonoz örtülü mezarlar, Zoplolar Mahallesi'nde klineli bir kaya mezarı; Aksağaç Köyü'nde Gölyeri ve Çığlıkbaşı'nda tonoz

neighborhood, pot-shards and glass-shards dated to the Late Roman period in the Surat area of Çatak village; a vaulted tomb in the Küçük Burun Mevkii of Çorak village; the remains of an apsidal building and 3 columns drums in the Emirli neighborhood, and the stone foundation remains, possibly belonging to two different structures, at Gavurharmani, and the remains of a structure leaning on the bedrock in the Körce area of Çatak village; a large church building dated to the Early Byzantine period and a tumulus tomb at Kara Kilise by Cumhurlu village (Fig. 3); a late Roman-Byzantine settlement, Roman-Byzantine tombs and an Early Byzantine church with mosaic floor and an inscription at Cıvıklı; an early Byzantine watchtower, a tumulus tomb at Kale Mevkii, column fragments, drums and architectural pieces at Çambel Mevkii, stone architectural elements at Bahçecik Mevkii, an apsidal structure at Beşçatal Mevkii in the Sarıyakup neighborhood, a church and a plaque carrying a depiction of a boar at the Kocaoğren Mevkii of Kandilli village; various architectural fragments at Pınarcık, Kirazlı and Ulucak Mevkii and carved rock-cups at Fincankayası in Mahmutlu village; a watchtower at Obrukbaşı Mevkii, a column drum at Cöbükk, a tumulus tomb at Karıncalı Tepe in Avcıpınarı village; carved rock-cups at Cincipinari, vaulted monumental tombs and two wells from antiquity at Erikliboğaz and at Sarıc Mevkii of Beypınarı village; a necropolis at Atma, the remains of one building at Oluk, one tumulus tomb at Kale

Res. 4 / Fig. 4

örtülü mezarlarda; Karakuyu Köyü’nde Mursal’da çok sayıda yiğma mezar; Kapaklıkuyu Köyü’nde iyi durumda bir Heroon, Kapaklıkuyu’da bir sarnıç, Bostanlık’ta iki adet yapı kalıntısı ile bir Heroon, Ören’de iki yapı kalıntısı ve Çekkelikuyu’da da pınar odası; Ayvacık Köyü’nde Kale Mevkii’nde iki yapı kalıntısı, bir su kuyusu, köy merkezinde sarnıç, kilise, köy girişinde tonoz örtülü mezarlarda; Himmetli Köyü’nde Ören’de Nekropolis, iki kaya nişi, su kuyusu ve apsisli bir yapı, Emene ve Camel’de su kuyuları, Göz’de bir kale, Kuyuyanı, Tellipinar, Cevizoluk, Kartal’daki farklı tiplerde mezarlarda; Tülü Köyü’nde Yaprakkaya, Hüseyin Belen Mahallesi’nde ve Çınarcık’ta yiğma mezarlarda, tonoz örtülü anıtsal mezarlarda, Gürleşen Köyü’nde Armutlu’da bir adet tonoz örtülü mezar ve Bağoluk’ta da mimari elemanlar tespit edilmiştir.

by Eyüplü village; an apsidal structure at Evlikkaşı, a fountain at Gavuroğlu, a necropolis at Çardakyeri, one round tomb, architectural fragments, vaulted tombs and an apsidal structure at Kirazlıpınar of Yardibi village; a stone masonry wall with the reliefs of two leopards at Mektep Cave, necropolises at Susuz and Uzunkol, one big church at Ören of Değirmenciuşağı village (Fig. 4); a similar cave to the Mektep Cave at Kale Mevkii and a necropolis at Kepen of Kayaburnu village; a rock tomb with kline in the Zoplars neighborhood, and various architectural elements of stone and vaulted tombs in Payamburnu village; vaulted tombs at Gölyeri and Çığlıkbaşı of Aksaağaç village; many tumulus tombs at Mursal of Karakuyu village; a well-preserved heroon and a cistern at Kapaklıkuyu village and the remains of two structures and a heroon at Bostanlık, and two structures at Ören, and a spring chamber at Çekkelikuyu of the same village; the remains of two structures and one well at Kale Mevkii, a cistern, a church in the village center and vaulted tombs at the entrance to the village of Ayvacık; a necropolis, two rock-niches, a water well and an apsidal structure at Ören, wells at Emene and Camel, a fort at Göz, various tombs at Kuyuyanı, Tellipinar, Cevizoluk and Kartal of Himmetli village; tumulus tombs and vaulted monumental tombs at Yaprakkaya, in the Hüseyin Belen neighborhood and in Çınarcık of Tülü village; a vaulted tomb at Armutlu and architectural elements at Bağoluk of Gürleşen village.

Bey Dağları Yüzey Araştırmaları 2003

Neapolis-Kelbessos

Surveys in the Bey Mountains in 2003

Neapolis-Kelbessos

Nevzat ÇEVİK - Burhan VARKIVANÇ - Engin AKYÜREK - Süleyman BULUT - İsa KIZGUT

Geçen yıllarda olduğu gibi bu yıl da çalışmalarımız gerektiği kadar destek ve ilgi görmüş ve mali yönden sıkıntısız bir yıl daha geçirilmiştir. Asal destekçilerimiz yine Akdeniz Üniversitesi ve Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü olmuştur. Bu yıl çalışmalarımıza Nantes Üniversitesi'nden de üyeleri kabul edilmiştir. 2003 çalışmaları üç koldan yürütülmüştür:

As before, our surveys in 2003 were generously supported and no financial problems were suffered. Our main sponsors have been Akdeniz University and the Suna-İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED). New members from Nantes University joined our team in 2003. The work in 2003 was carried out in three fields:

Res. 1 / Fig. 1

1. Neapolis, 2. Kelbessos, 3. Çevre Keşifleri.

Neapolis Çalışmaları

İlk kez 1997 yılında aynı ekip tarafından ön araştırması yapılan ve ilk keşif gözlemleri gerçekleştirilen Antalya Doyran Bölgesi'ndeki Keldağ'ın tepesinde bulunan Neapolis'te, detaylı haritalama ve envanter çalışmalarına başlanmıştır. Neapolis çalışmaları 4 grupta ele alınmıştır: Dinsel yapılar, Sivil yapılar, Kamu yapıları ve Mezarlar. Kente çıkan antik yol boyunca -Roma Dönemi mezarlıklarından alıştığı biçimde- Nekropol uzanmaktadır. 45 civarındaki mezarın çoğu lahit, kalan ise ostothekelardır. Çoğunluğu oluşturan bu mezarlar dışında bir aedicula ve bir de oda mezardır. Nekropol çalışmaları 2004'te gerçekleştirilecektir. Yerleşimin çok zor hareket edilebilen ve yükseklik farklarının çok olması ve bitki örtüsü nedeniyle çok zor ölçüm yapılabilen güney yarısında yaklaşık 3.000 nokta alımı yapılarak, 6,500 m²'lik bu kesimin haritası detaylıca tamamlanmıştır. Bu sezon yerleşimdeki en yoğun yapı grubunu oluşturan konutlar, sarnıçlar ve işlekler ele alınmış ve tapınaklarda çalışmalar yapılmıştır (Res. 1).

Tapınaklar (N. Çevik, İ. Kızgut)

Kentin, 560 m. denizden yüksekliği olan en üst yapı teraslarından birinde yer alan tapınaklar yazıtları ve konumları ile önemli bilgiler taşımaktadır. V. Çelgin tarafından incelenen yazıtların içeriklerine bakıldığından, Artemis, Zeus ve Dionysos'a ait tapınakların bulunduğu anlaşılan yerleşimde şimdiden kadar ancak iki tapınak belirlenebilmiştir. Bunlardan biri Artemis Tapınağı'dır (Res. 2). Yerleşimin en yüksek yapısı olan ve Antalya Körfezi'ne bakan sarp kayalıkların ucuna kurulan tapınak doğuya yönelik ve in antis plânlıdır. Alt yapısının tamamı ve gövdede iki-üç sıra nitelikli kesme blok taşların korunduğu yapının hemen güney yanında tapınak olması gereken ve plâniyla bu öngörüyü destekleyen başka bir tapınak daha vardır. Artemis Tapınağı'yla organik ilişkili ve ortak ön alanı kullanan bu yapı da in antis plânlı olup daha küçük ölçeklidir. Tapınakların önünde yazıtlar da bulunmaktadır. 4 yazıt burada iki tapınak olduğunu ve hangi tanrılarla adandıklarını da göstermektedir. Yazıtlardan birinde 'Trokondas'ın bu tapınağı Artemis'e adadığı' yazılmaktadır. Tapınağın önünde duran bir heykel altlığında ise, 'Tiberius Claudius Marcellus'a ait bir onur yaziti' vardır. Diğer iki yazıt asıl yerleri ve konumlarıyla güneydeki ikinci tapınağa

1. Neapolis, 2. Kelbessos, 3. Exploration of the neighboring areas.

Work at Neapolis

Neapolis atop Keldağ in Doyran-Antalya was first surveyed by the present team in 1997; detailed mapping and inventory work have been recently initiated. The work at Neapolis covered four areas: religious structures, civilian structures, public structures, and tombs. Along the road leading up to the city extends the necropolis- as would be expected of Roman cemeteries. Most of the tombs, about 45 in total, are sarcophagi and the rest are ostothecks. Apart from these, there is one aedicule and one tomb chamber. Work at the necropolis shall be done in 2004. The southern part of the settlement extends on a sheer cliff, and covered with dense vegetation, thus rendering movements dangerous and slow. Yet, 3,000 points were measured, and the detailed map of this section covering 6,500 square meters was completed. In this campaign, the houses, cisterns and work areas, which altogether form the most extensive building group, were explored and the temples were surveyed (Fig. 1).

Temples (N. Çevik, İ. Kızgut)

The temples are located on the uppermost terrace of the city about 560 meters above the sea level, and their inscriptions and locations bear significant information. The contents of the inscriptions studied by V. Çelgin suggest the presence of the temples of Artemis, Zeus and Dionysos; however, only two temples have been located until now. The temple of Artemis with in antis layout is the highest structure of the settlement and stands on the edge of the sheer cliffs overlooking the Gulf of Antalya (Fig. 2). The substructure and the lowermost two or three courses of finely dressed stones have been preserved. Just to the south is a structure whose layout suggests its identification as a temple too. This structure with in antis layout is smaller in size and uses the same area as forecourt owing to its organic connection to the Artemis Temple. There are inscriptions in front of the temples. Four inscriptions inform us that there are two temples here and identify the deities worshiped. One inscription tells that 'Trokondas dedicated this temple to Artemis'. A statue base in front of the temple tells that it is 'an honorary inscription for Tiberius Claudius Marcellus'. The other two inscriptions should belong to the second temple on

Res. 2 / Fig. 2

ait gibi görülmektedir. Bunlardan biri, iki yanında Nike kabartmalarının yer aldığı lento üzerindedir ve içeriğinde ‘tapınağa katkıda bulunanların isim listesi’ bulunmaktadır. Asıl önemli olan ve baştan ikinci bir tapınağın varlığına işaret eden diğeri ise güneydeki tapınağın doğu ante ucu önünde duran bir altlık üzerindedir. Bu yazıtta ise ‘Dionysos rahibi Termilas oğlu Hermaios’ ait onur yazısı’ olduğu şeklärindedir. Sonuç olarak güneydeki yapının plan ve konum özellikleriyle bu alandaki ikinci tapınak olduğunu göstermektedir. Aynı planlı, farklı yönelimli iki tapınağın da cellaları ortasında birer *in situ* altlık yer almaktadır. Yani iki tapınak birbirine doksan derecelik bir açıyla yan yana konumlanmış ve aynı ön alana açılmaktadır. Burada tapınakların kuzeyinde kayaların kesilmesi ve teraslanmasıyla bir temenos alanı oluşturulmuştur. Temenos girişleri Artemis Tapınağı'nın kuzey ve güney yanlarındadadır. Temenos doğusunda ana kaya üzerinde de bazı stel yada sunaklar yerleştirildiği kaya üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır. Tapınakların doğuya baktığı ön kesimde ana kaya kesilip düzleştirilerek doğrudan Pamfilya Denizi'ne bakış sağlanmıştır. Tapınakların ön

*the south based on their original locations and positions. One is found on a lintel with Nike reliefs on both ends and includes the ‘name list of contributors to the temple’. The other and more important inscription is found on a base in front of the eastern anta of the southern temple, and points to the presence of a second temple here. This inscription is ‘an honorary inscription for Hermaios, son of Termilas, the priest of Dionysos’. Consequently, this shows that the second structure on the south is the second temple based on its layout and location. Two temples with the same layout but different orientation have an *in situ* base in the middle of their cellas. That is, two temples side by side are located with a difference of 90 degrees in orientation and open into the same forecourt. Here, on the north a temenos area was formed with the bedrock hewn into terraces. The accesses to the temenos are found to the north and south of the Artemis Temple. Traces on the bedrock suggest that steles or altars were placed in the eastern part of the temenos. In the forecourt of the temples, the rock is hewn and leveled off providing a direct look over the Pamphylian Sea.*

alanını doğudan sınırlayan kayalık uçurum sınırında ana kayadaki izlerden, kuzey güney uzantılı bir stoanın varlığını düşündürecek veriler vardır.

Konutlar (B. Varkıvanç, S. Bulut)

Konutlar şimdilik, I. Tapınak Mahallesi, II. Yamaç Evleri, III. Meydan Mahallesi IV. Aşağı Mahalle, V. Merkez Mahallesi olarak bölümlenmiştir.

Kentin yapıları arasında çoğunluğu oluşturan konutların tespit edilebilmesiyle yerleşimdeki şehircilik ve plânlama kolaylıkla anlaşılmaktadır. 2003 sezonunda tamamlanan güney kesimde yaklaşık 30 konut ya da konut kompleksinin detaylı rölöveleri çıkarılmış ve haritaya işlenmiştir. Topografik alımları yapıldığı halde yapıların alımı gerçekleşmeyen kentin kuzey kesimi 2004 sezonuna bırakılmıştır. Kente halihazırda su ya da su kaynağı olabilecek herhangi bir yapı yoktur. Yerleşime en yakın su kaynağı Zoplan Suyu'dur. O da yerleşimin eteklerinden geçmektedir. Ancak konutlar içerisinde pek çok sarnıç bulunmaktadır. Bunların çoğu büyük ölçülerde olup arazinin çok açılı eğimi nedeniyle bazı bölgeleri örülüdür. İçlerindeki nitelikli sıvıda günümüze dek korunmuştur. Ve arazinin, ev önlere alanlarını da çoğaltan bir tür teras görevi üstlenecek biçimde tasarlanmışlardır. Yine konutlarla birlikte işçiler de yer yer gözlenmektedir. Evler kuru taş duvarlarla örülüdür ve hemen tamamı -arazinin çok eğimli olması dolayısıyla- teraslara oturmaktadır. Çoğunluğu kapı ve pencereleriyle ayakta duran evlerin yukarıda da belirtildiği gibi plânları rahatlıkla anlaşılabilir durumdadır. Kenti kuzey güney doğrultusunda, farklı kotlarda geçen ana yolların dışında evlerin arasında yukarıdan aşağı inen sokaklar da bulunmaktadır. Neapolis'in en önemli yanlarından biri konut mimarlığı ve şehirciliğin anlaşılmasına sunduğu özgün verilerdir.

Kelbessos Savunma Sistemi Çalışmaları

(N. Çevik, İ. P. Pédarros)

Kelbessos'ta bu sezon ağırlıklı olarak Fransız ekiple çalışılmıştır. 2003 için önceden plânlandığı gibi program sadece Kelbessos'un savunma sistemi ve sur duvarlarını içermektedir. Buna bağlı olarak sur duvarlarının topografik haritası çıkarılmış ve duvar-taş işçiliği detaylıca araştırılmıştır. Kentteki veriler Hellenistik Dönem'den Geç Antik Dönem'e kadar bir süreçte yerleşim gördüğünü göstermektedir. Sur duvarları, doğu ve güneyden sarp kayalık olan bir tepeyi çevreler. Doğal savunma sistemi tamamen ve elden geldiğince kullanılmıştır.

Traces on the cliff edge of the bedrock to the east of the temples suggest the presence of a stoa in the north-south direction.

Houses (B. Varkıvanç, S. Bulut)

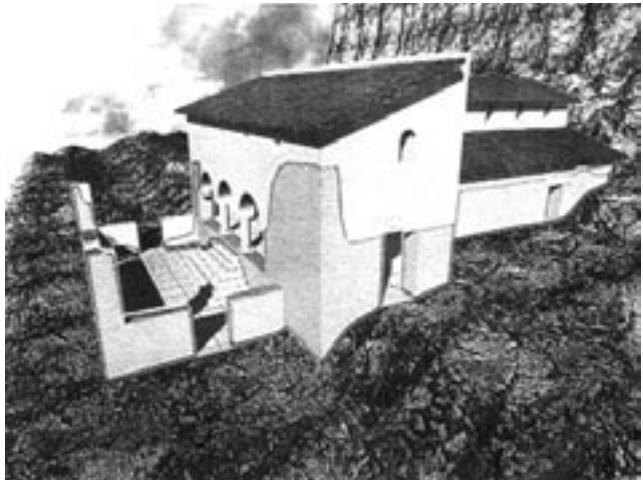
For the time being and for convenience the houses have been grouped as follows: I. Temple Quarter, II. Houses on the Slopes, III. Square Quarter, IV. Lower Quarter, V. Central Quarter.

The placement of the houses, which constitute the majority of the structures in the town, has contributed to the understanding of the city planning and urbanism. In the southern section plans of about 30 houses or house complexes were drawn to the scale and plotted on the map. The detailed work in the northern part of the town has been left for the 2004 campaign although its topographical mapping is complete. In the present state of research, there has been found no springs or structures related with water. The nearest river is the Zoplan Suyu flowing by the skirts of the settlement. However, there are many cisterns in the houses. Majority of the cisterns are quite big and owing to the slope of the terrain some parts of them are of masonry construction, and the high quality plaster inside them has been well preserved. The cisterns were designed to increase the terraced areas in front of the houses. Here and there are work areas. Houses were built with dry stonewalls and almost all stand on terraces thanks to the slope of the terrain. Most of the houses are preserved with their doorways and windows, thus, their plans can be explicitly observed. The main streets in the north-south direction cross the city at different altitudes and there are streets descending down between the houses. An important feature of Neapolis is its contribution to the understanding of domestic architecture and urbanism.

Work on the Defense System of Kelbessos

(N. Çevik, İ. P. Pédarros)

It was mainly the French team that was involved in the work at Kelbessos this season. As planned before, the campaign of 2003 included the exploration of the defense system and the fortifications of Kelbessos only. Thus, the topographical map of the fortifications was prepared and masonry and stonework were examined meticulously. Data available suggest a continuous settlement from Hellenistic Period through Late Antiquity. Fortifications encircle a rocky hill, which is very sheer

Res. 3 / Fig. 3

Bazı yerlerde kayalar arasındaki boşlukların kapatılmaması savunma sistemini tamamlamaya yetmiştir. Duvarlar, değişik kotlarda, tepenin dış çizgisini takip etmektedir. Savunma sistemi bilinen surlu yerleşim sınıflarına çok da uymamaktadır, karşılaşırılaçak yakın benzeri yoktur. Pek çok yapı sur duvarlarına bitişik yapılmıştır. Diğer yapılar da savunma sistemi içerisinde yer almaktadır. Bu da sistemi anlamayı güçlendirmektedir. Şehir duvarlarından aksiyal plânlı iki kapı ile girilir. Bunlardan biri kuzeydedir ve bir rampayla çıkarılır. Diğer ise batıdır. Batı kapı, bir ana giriş niteliğinde plânlanmıştır. Yollar silmeli bloklar, sütunlar, altlıklar ve daha pek çok mimari parça ve molozla Kaplanmıştır. Bu parçalar çevredeki anıtsal yapıların nicelik ve niteliğine ilişkin bilgi vermektedir. İki dikdörtgen kule, iyi bir güvenlik konumunda duvari desteklemektedir. Biri kuzey-doğu, diğer güney-doğudadır. Doğu üçüncü bir kule görülür. Poligonal plânlı bu kule, dış yüzden payandalarla desteklenmiştir. Bu kayalık yamaçta kuleyi konumlandırma güçlüğüne karşılamaya yönelik bir düzenleme olarak görülmektedir. Kelbessos'taki iki dikdörtgen kule ana savunma noktalarını oluşturur. Bunlar top atışları ve yay kullanımı için kullanılacak en kullanışlı noktalardır. Ve buna uygun tasarılmışlardır. Duvarların üstlerinin kullanıldığına ilişkin herhangi bir basamak izine rastlanmamıştır. Olasılıkla üst duvarlara kule üstlerinden, alt kottaki duvarlara da ahşap merdivenlerle ulaşılıyor olmalıdır. Diğer taraftan, dış tarafta küçük kapıların olmayışi, onlara saldırganlara karşı güçle karşı koyma şansı vermiyordu. Kapı ve küçük çıkışların azlığı göze batmaktadır. Açıkgâa anlaşılıyor ki, savunmacılar savaşlarını duvarların içinde vermiyorlardı. Tüm savunma yüksek kulederde yoğunlaşıyordu. Yerleşimin

in the east and south. Natural defense features were exploited as a whole as much as possible. At places it was enough to close the gap between the rocks in order to complete the defense system. The walls follow the outer contour of the hill at different altitudes. The defense system does not resemble the known fortified settlement patterns, thus, it is incomparable. Many structures were built adjoining the walls and other structures are included within the circuit of the walls. This renders the understanding of the system difficult. Two gates with axial layouts provide access into the city: one gate is in the north and is accessed via a ramp while the other in the west is designed as the main gate. The roads are paved with blocks with moldings, columns, bases, other architectural elements, and rubble. These pieces reveal the quality and quantity of the monuments around. Two rectangular towers, one in the northeast and the other in the southeast, reinforce the wall at secure spots. The third tower in the east, which is polygonal, is supported with buttresses on the outside. This is an arrangement to defeat the difficulty in positioning the tower on this sheer rocky cliff. The two rectangular towers constitute the main points of defense because they are designed for and located at very appropriate points for shooting missiles and arrows. No traces of stairs regarding the use of the banquette atop were found. It is plausible to think that access to the top was via the towers and to the bottom via timber ladders/ stairs. On the other hand, the lack of small gates on the outside did not facilitate an effective resistance against attackers. The few number of gates and auxiliary accesses is noteworthy. It is explicitly understood that the defenders fought their combat not inside the walls. All defense focused on the tall towers. A few phases of the settlement are discernible. The fortifications were built in the Hellenistic Period, and modified and repaired in the Roman Period. The original settlement was much smaller compared to the present size of the Roman settlement. As understood clearly from the necropolis, the settlement had its high times in the Roman Period.

During the surveys in 2003, various pottery examples were picked from the surface and what is more important, the materials scattered around because of the illicit digs by treasure hunters were gathered for protection. This work focused on the examination of the earth and rubble taken out from the Cistern I by treasure hunters and gathering of the artifacts that missed the attention of or were found valueless by the looters.

birkaç evresi gözlemlenebilmektedir. Sur duvarları Helenistik Dönem boyunca yapılmıştır. Roma Dönemi'nde de bazı modifikasyonlar ve onarımlar geçirmiştir. Başlangıçta Roma Dönemi'ndeki yaygın yapılarına göre çok daha küçük bir alanda yayılmış yapılarıyla küçük bir yerleşim vardı. Nekropolden de açıkça anlaşılacağı gibi, yerleşim en parlak zamanını Roma Dönemi'nde yaşamıştır.

2003 araştırmaları boyunca yüzeyde yapılan gözlemlerde farklı yerleşimlerden toplanan seramikler dışında Kelbessos antik kentinde defineciler tarafından yapılan kaçak kazılar sonucu ortaya çıkan malzemelerin toplandıktan kurtarılması için de çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, I. Sarnıçtan defineciler tarafından dışarı atılan toprak ve molozun elden geçirilerek, definecilerin gözünden kaçmış yada değerli görülmemiş malzemelerin toplanmasına yönelik yoğunlaşmıştır.

Gerçekleştirilen çevre araştırmalarında bu yıl pek çok yeni ve önemli kalıntı da tespit edilmiştir. En önemli keşif İn Önü yerleşimidir. Dervent Deresi, Karagür, Zeytin Beleni, Aşık Ini Önü, Bozbelen, Aslanlıtaş, Emir Efendi Mezarlığı ve Keneli Tepe gibi pek çok yerde, genellikle çiftlik ve işliklerle ilgili kalıntılar bulunmuştur.

Bizans Çalışmaları

(E. Akyürek, A. Tiryaki ve G. Kızılkayak)

Önceki yıllarda başlanan ve çoğu bitirilen bazı rölöve çalışmaları tamamlanmış ve çevredeki arkeolojik surveylerde Bizans Dönemi incelemeleri yapılmıştır. Bunlardan geçen yıllarda yapılan Kilse Çukuru Manastırı rölöve çalışmalarındaki bazı eksikler bu yıl giderilmiş ve Mezar Şapeli yeniden çizilmiştir. Manastır Orta Bizans Dönemi yapısallığıyla verdiği önemli bilgiler yanında, Selçuklu av köşküne dönüştürülmüş bölümleriyle de oldukça ilginçtir. Bu Manastır'da 2004 yılında temizlik ve korumaya yönelik çalışmalar yapılması gereklidir. Yine geçen yıllarda rölövesi yapılan Neapolis Bazilikası'nın, rölöve çalışmalarının eksikleri giderilmiş, yapının plan ve kesitleri tamamlanmış, görsel belgeleme yapılmıştır Yapı bilgisayar ortamında ayağa kaldırılmıştır (Res. 3).

2004 sezonunda Neapolis çalışmaları tamamlanacak, İn Önü'de haritalamaya başlanacak ve Kelbessos çalışmaları devam edecektir.

The surveys in the neighboring areas revealed many new and important ruins. The most important one is the İn Önü settlement. At many sites such as Dervent Deresi, Karagür, Zeytin Beleni, Aşık Ini Önü, Bozbelen, Aslanlıtaş, Emir Efendi Mezarlığı and Keneli Tepe were discovered many ruins related to farms and work areas.

Byzantine Work

(E. Akyürek, A. Tiryaki ve G. Kızılkayak)

The relevé works started in the previous years were completed, and in the archaeological surveys in the neighboring areas the Byzantine period was explored. The relevé work done at Kilse Çukuru Monastery was completed and the plan of the funeral chapel was redrawn. The monastery sets an interesting example with its construction in the Middle Byzantine Period and its conversion into a hunting kiosk in the Seljuk Period. It is necessary to carry out cleaning and protective works here in 2004. The Neapolis Basilica's plan and cross sections prepared in the preceding years and its visual documentation were also completed. The structure is restituted in digital medium (Fig. 3).

In 2004 the work at Neapolis will be finalized, mapping of İn Önü shall be started and the work at Kelbessos will continue.

Dağlık Kilikya'daki Erken Bizans Konutları Yüzey Araştırması 2003

Surveys of Early Byzantine Houses in Rough Cilicia, 2003

Ina EICHNER

2003 yılı Temmuz ayında Dağlık Kilikya'nın (Kilikia Trakheia) Kalykadnos kıyısında yer alan Seleukeia (günümüzde Silifke) çevresinde sürdürülen yüzey araştırmalarının amacı, henüz 1998-2000 yılları arasında tarafımızdan ayrıntılı olarak tespitleri yapılan Bizans konutlarının benzerlerini araştırmak olmuştur. 1998-2000 yıllarında sürdürülen üç yüzey araştırmasında Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri sayesinde Kilikya sahilinin hinterlandındaki küçük köy yerleşimlerinde iyi korunmuş birkaç Bizans konutunun sonraki araştırmalara temel oluşturacak şekilde, 1:50 ölçüğünde ayrıntılıca tespiti yapılmıştır. Araştırma konusu konutlar, Yapışgizel, Şamlıgöl, Emirzeli, Manastır ve Cennet Cehennem gibi kırsal yerleşimlerde yer almaktadır. Akdeniz'e kıyısı olan diğer bölgelerde konut mimarisinin uzun yıllardır araştırılmasına karşın, Küçük Asya'da herhangi bir bölgenin Erken Bizans kırsal konut mimarisinin ayrıntılı araştırmaları günümüze kadar yapılmamıştır. Özellikle, Dağlık Kilikya'da yer alan Seleukeia çevresindeki oldukça iyi korunmuş Erken Bizans konutları (Res. 1) monografik bir araştırmaya konu edilmişlerdir. Geç Antik Dönem Kilikyası'nın kırsal alanlarında karşılaşılan konut formları, plan tipleri, bağlı bulundukları gelenek ve bölgenin dinsel mimarisine etkileri bugüne deðin araştırılmamıştır. Yapıların yeni tespitleri göz önüne alınarak, önceki araştırmalarda oluşan biribirinden farklı genel izlenimlere karþın, konutlarda tek bir ana tipin var olup olmadığı sorusu tartışımeye açılmış ve bu tipin komþu Kuzey Suriye Bölgesi konutları ile ilişkisi, bunlara baþımlılıðı ya da bunlardan baþımsızlığı sorgulanmalıdır. Bunlar yanında, hangi konut formlarının ve niteliklerinin kırsal bölgede kullanıldığı,

The intention of the surveys during July 2003 around Seleukeia (modern Silifke) by the river Kalykadnos in Rough Cilicia was to find structures, similar to those Byzantine houses we had already explored in detail from 1998 to 2000. In the three surveys carried out from 1998 to 2000, with permission granted by the General Directorate of Monuments and Museums, several well-preserved Byzantine houses, that were located in small villages in the hinterland of the Cilician coast, were surveyed and their plans to a 1:50 scale were prepared. The houses in question are located in rural settlements such as Yapışgizel, Şamlıgöl, Emirzeli, Manastır and Cennet Cehennem.

Despite the fact that researches on housing in other Mediterranean lands have been conducted for many years, no detailed research has been done on Early Byzantine rural housing in any part of Anatolia. In particular, the well-preserved Early Byzantine houses (Fig. 1) around Seleukeia in Rough Cilicia have not been explored within the context of any monographic research to date. The house forms and their plan types that are to be found in rural areas and the tradition they belong to, together with their influence on the religious architecture in the region, in Late Antique Cilicia have not been explored to date. Based on our new observations of these structures, despite various previous comments, the question as to whether any single house type exists must be opened for discussion and this type's relationship to the houses of neighboring North Syria, its dependence or independence must be carefully understood. Moreover, which house forms, exhibiting what qualities were preferred in the rural areas

Res. 1 / Fig. 1

tekil mekanların hangi amaçlarla kullanıldıkları sorusu da büyük önem taşımaktadır.

S. Eyice'nin 1970'li yıllarda yürüttüğü, Silifke çevresi Bizans yerleşimlerindeki Bizans anıtlarının envanterlenmesi proje sayesinde bölgenin dinsel yapıları yanında bazı konutları da tespit edilerek belgelenmişlerdir. Eyice'nin araştırmalarının ne yazıkki kesin sonuçları ile günümüze kadar yayınlanmamış olması, bizim 2003 yılında yeni bir araştırmamızı gerekli kılmıştır.

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün dostane izinleri ve temsilcimiz Kastamonu Müzesi'nden Nuray Demirtaş'ın katılımcı, destekleyici ve teşekkürdeğer katkılarıyla Kilikya'da sürdürdüğümüz bu araştırmmanın amacı, 70'li yıllarda S. Eyice tarafından tespitleri yapılan, Kalykadnos kıyısında yer alan Seleukeia çevresindeki Erken Bizans konutlarını tarafımızdan 1998-2000 sezonlarında yeni tespitleri yapılan konutlarla karşılaştırmak olmuştur. Burada S. Eyice tarafından şematik biçimde tespiti yapılan Karakabaklı, İşenkale, Sinekkale ve Öküzlü'deki konutlar ele alınmış olup, bunlar tarafımızdan tespit edilen Yapışgüzeli, Şamlıgöl, Manastır ve Cennet Cehennem gibi küçük köy yerleşimlerindeki konutlar gibi sahilin hinterlandında yer almaktadırlar. 70'li yıllarda S. Eyice tarafından ön raporlarla yayınlanan konut planları çalışmalarımız sırasında gözden geçirilmiş, eksik bölümler saptanan bir kaç konutta

and the functions related to single rooms are questions that need to be answered.

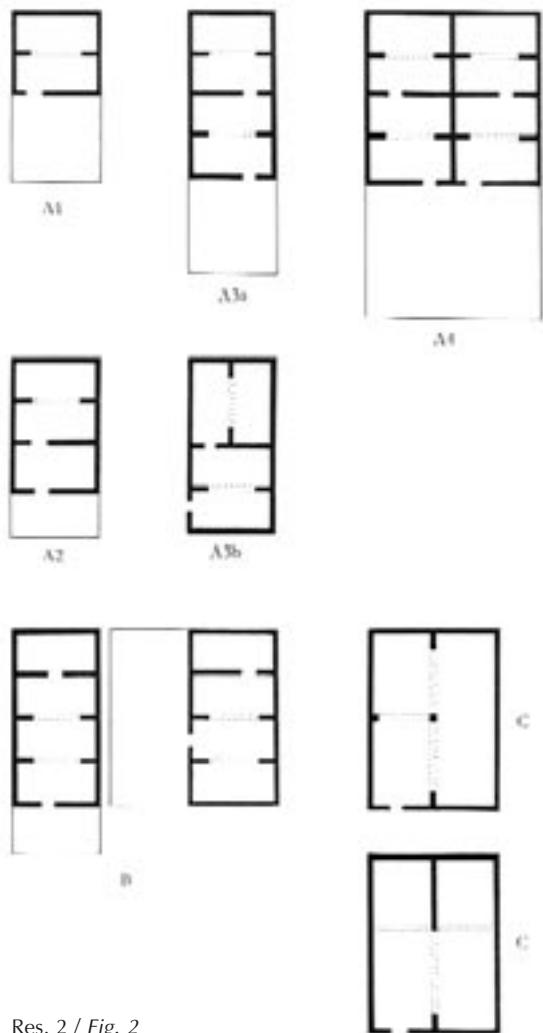
Byzantine monuments in Byzantine settlements around Silifke in the inventory project conducted by Semavi Eyice in the 1970's, included several Byzantine houses as well as religious buildings. However, the final reports from Eyice's surveys were never published; and so, we were obliged to conduct a new survey in 2003.

With the permission issued by the General Directorate of Museums and Monuments and the supportive contributions made by the ministry representative, Nuray Demirtaş from Kastamonu Museum, we aimed at comparing the new houses we had already surveyed in 1998-2000 with the houses that Eyice had surveyed around Seleukeia on the river Kalykadnos in 1970s. Here we took the houses at Karakabaklı, İşenkale, Sinekkale and Öküzlü, which were surveyed schematically by Eyice, and which are located in the hinterland of the coast, like the Byzantine structures in the small village settlements of Yapışgüzeli, Şamlıgöl, Manastır and Cennet Cehennem. The house plans published in the preliminary reports by Eyice in 1970s were re-investigated and some plans were corrected, as we discovered some missing sections. In addition to the surveys in 1998-2000, our surveys in the summer of 2003 have produced the following results:

düzeltilmeleri gidilmiştir. 1998-2000 yıllarındaki araştırmalar yanında, 2003 yazındaki yüzey araştırmasında ana hatları ile aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Seleukeia, Korykos ve Elaiussa Sebaste'nin kırsal hinterlandındaki konutlar genel olarak iki yada üç katlı olup, bazıları yalnızca bir zemin katına sahiptiler. Konutların zemin katında tarım, günlük kullanım odaları yanında, kiler, depo ve ahırlar, birinci katta ise oturma odaları yer almaktı idi. Ahır ve işlik gibi mekanların zemin katta bulunması, Likya yanında doğu Kilikya'daki Akören Erken Bizans Dönemi kırsal konutlarında da karşımıza çıkmaktadır. Kuzey Suriye'de, Harran'da ve Filistin'de aynı işlev bölünmesi vardır. Genelde uzunlaşmasına oda dizinine sahip olmaları (Res. 2, A2 - A4, B) araştırılan bölgedeki, çoğu çok odalı konutların ortak özellikleridir. Odalar konutun uzun eksende ard arda dizilmiş ve geçiş odaları olarak tasarılmışlardır. Çoğu konutun ana cephesinde, yüksek duvarlarla çevrili ve tek bir girişe sahip avlu yer almaktadır. Konuta ulaşım için avludan geçilmesi kaçınılmazdı. Avlular genelde çok büyük olmayıp, içte başka yapılar içermezler.

Konutların zemin katında bir yada iki kemerle bölünmüş odaların yer olması karakteristik bir özelliktir. Bunların ön ve arkalarına birer küçük oda eklenmiştir. (Res. 2, A2). Odaların farklı boyutlara sahip olmaları, bunların hiyerarşik nitelikleri ile ilişkilidir. Bunun yanında, aynı boyutlara sahip ve ard arda dizilmiş odalar da mevcut olup, bunlar da bir kemer ile bölünmüşlerdir ve eşit boyutları ile aynı niteliği taşırlar. (Res. 2, A3). Gerek sıralı konatlarda (çok aileli konutlar), gerekse tekil konatlarda her iki plan da karşımıza çıkmaktadır. Bunlar yanında iki konutta ayrıcalıklı bir zemin kat planlaması görülür. Bu konatlarda birbirine dik açı ile oluşturan iki kemer, merkezi bir paye üzerinde yada bir duvar uzantısında birleşirler ve böylece, kemerli birinci kat zeminini taşıyabilen büyük odanın olmasını sağlarlar (Res. 2, C). Uzun eksende ard arda dizilmiş geçiş odalarının ana şeması, peristile sahip konutlar yanında daha büyük konatlarda da görülür. Aynı zamanda çok aile konutu olan Kabaklı'daki iki peristilli konut, bölgesel konut mimarisinin ana şemasını tek bir fark dışında tekrarlamaktadır ve bu konutlar önünde duvarlarla çevrili basit bir avlu yerine, peristilli bir avlu yer almaktadır (Res. 2, A4). Kabaklı'daki her iki konutun peristili, Antiokheia'daki kent dışındaki Roma Dönemi ve Geç Antik peristilli villardan, Apameia'daki peristilli konatlardan ya da Kuzey Afrika'daki Roma Dönemi ve Geç Antik peristilli büyük evlerden farklı

Res. 2 / Fig. 2

The houses in the rural hinterland of Seleukeia, Korykos and Elaiussa Sebaste are generally two or three-storied, some however are only single storied. The ground floors had rooms for agricultural and daily use rooms, alongside cellars, depots and stables, while in the upper floors were the living rooms. As in Lycia, the Early Byzantine rural houses in Akören in East Cilicia have the stables and work areas on the ground floor. A similar functional distribution is also to be observed in North Syria, Harran and Palestine. One feature common to most of the multi-roomed houses in the region surveyed, is a long row of rooms (Fig. 2, A2-A4, B). These rooms are aligned one after the other, along the long axis of the house, and are designed as interconnected rooms. Most of the houses have a courtyard in the front, encircled by a high wall containing a single gateway. To reach the house, one had to pass

olarak, konut içinde merkezi bir konumda olmayıp, hemen konut cephesinde yer alır ve peristile direkt dışarıdan girilir.

Böylece peristol, kentsel alanların tekil bir elementi olarak, bizim şimdide kadar yalnızca yöresel ve kırsal konut mimarisinden tanıdığımız plan önüne basitçe yerleştirilmiştir. Geleneksel bir avlu yerine yapılan peristolin konut cephesindeki alışılmış dışı konumu, bölgenin geleneksel konut formu ile bütünlüğünü olmasından kaynaklanmaktadır.

Kilikya konutları, diğer bölge konutlarından tekil odalılık ile değil, bu odaların biraraya getirilmesi ve bütünlüğün sağlanması ile ayrılmaktadır ve bunda konutların planı da önemli bir rol oynamıştır. Kilikya konutlarının Kuzey Suriye'nin kireç taşı kayalıklarındaki konutlarla karşılaştırılması, her iki bölgenin, biribirlerine yakın olmalarına ve yapı malzemesi (kireç taşı) açısından benzer koşullara sahip olmalarına karşın, oldukça farklı bir konut mimarisi geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Kuzey Suriye'nin kırsal yerleşimlerinde yalnızca tek bir konut tipi yaygındır. Bu tip her ne kadar bir çok varyasyon gösterse de, özde hep aynı konut tipini yansıtmaktadır. Bu ana tipin uzun bir zaman dilimindeki sürekliliği (İ.S. 1.-6. yy.) Kuzey Suriye konut mimarisinin en önemli özelliklerinden biridir.

Kuzey Suriye konutları genellikle doğu-batı yönünde uzanır ve cepheleri ile avluyu sınırlarlar. Çok odalı konutlardaki her odanın dışarıdan girişe sahip olması en belirgin özelliklektir. Tüm kapılar, genellikle güneşe yönelik cepheye yer alırlar. Odalar çoğunlukla biribirleri ile bağlantı içermeyen ve zemin katındaki bu düzenlemeye, dışarıdan bir portikten geçerek ulaşılan üst katta da tekrarlanır. Kuzey Suriye konutlarına özgü her olgu, düzenli olarak Kilikya'da karşımıza çıkmaz: Kuzey Suriye konutlarından ayrılan en önemli yön, Kilikya konutlarının tekil odalarının ard arda dizilmiş, geçiş odaları olarak düzenlenmiş olmalarıdır. Kilikya konutlarının uzunlamasına formu nedeniyle avlu, konutun dar yüzünde yer alır. Bu, uzunlamasına plana sahip çok aileli konutlarda özellikle dikkat çekicidir. Konutlar, geçiş odalarından oluşan planlama nedeniyle her katta tek bir girişe sahiptirler. İçeri bir kez girildiğinde diğer tüm odalara içерiden ulaşılabiliniyordu. Üst kata giriş, bazı konutlarda konut içindeki bir merdivenle de sağlanıyordu. Kuzey Suriye'de ise zemin ve birinci kattaki her oda dışarıdan girişe sahipti. Bu durumda, Kuzey Suriye konutlarının vazgeçilmez ögesi portik karşımıza çıkmaktadır ve bu öge, dış mekandan konut içine bağlantı sağlaması yanında alt kattan üst

through the courtyard. These courtyards are generally not large and do not have any other structures in them.

One characteristic of these houses are that the rooms are divided by one or two arches on the ground floors and these also have one room attached to their front and back (Fig. 2, A2). Differing sizes of the rooms are related to their hierarchical qualities. In addition, these interconnected rooms of equal size, each of which is divided by an arch, have the same quality due to their equal sizes (Fig. 2, A3). Both plan types are found in houses with a row of rooms (houses for multiple families) and in single houses. Only two of the houses we surveyed have a special layout on their ground floors. In these houses, two arches perpendicular to each other join at a pier in the middle or on a wall extension and thereby, form a large room, and this arch supports the upper floor (Fig. 2, C). The main layout of a row of rooms along the long axis is found in both peristyle houses and larger houses. The two peristyle houses for multiple families at Karakabaklı repeat the main regional layout with one exception, and these houses have a peristyle courtyard instead of a simple courtyard in front (Fig. 2, A4). The difference of the peristyles of Karakabaklı, from those of Roman and Late Antique peristyle villas outside Antiocheia, the peristyle houses at Apameia, and the Roman and Late Antique large peristyle houses in North Africa, is that the peristyles of Karakabaklı are not in the middle of the house, but rather, are situated in front of the house and are accessed directly from outside.

Thus, the peristyle is simply taken as a single element from urban areas and placed on the front of the plan that we know from regional and rural house architecture. The unusual location of the peristyle, in front of the house, thereby replacing the traditional courtyard, is due to its fusion with the traditional house form of this region.

Cilician houses distinguish themselves from other regions, not through their single roomed layout but rather in the way that these rooms are brought together and linked, and in this, house layouts played an important role. When the Cilician houses are compared with those on the limestone rocks of North Syria, it is to be observed that both regions developed house architectures very different from each other, despite the proximity of the regions and the similarity in the construction materials (limestone) employed. In the rural areas of North Syria, there is only one house type. Though it displays a wide variety, this house type is

kata geçişe de olanak veriyordu. Bazı Kilikya konutlarında portik işlevini yansıtabilecek bölümler saptansa da, bölgenin araştırılan alanında çok özel bir yapı formu ile karşılaşılmıştır: Bu, portiğin işlevini üstlenen kemerli bir ön yapıdır. Bu yapı ile portik arasındaki form farkı, Kuzey Suriye ve Kilikya konutlarına önemli ölçüde farklı bir görüntü kazandırıyordu (Res. 1). Bu araştırmada incelenen bölge ile Kuzey Suriye'de bulunan konutlar arasındaki tek ve genel bir benzerlik, özellikle kemerlerle ayrılan odaların varlığı ile zemin kat odalarının üretim amaçlı, üst kat odalarının ise yaşam amaçlı olarak kullanılmalarıdır.

constant in its essentials. The continuity of this type of building, extending over a long period of time (from the 1st to the 6th c.), is an important characteristic of house architecture in North Syria.

North Syrian houses generally extend in an east-west direction and they border the courtyard. Their most outstanding characteristic is that each room of the multi-roomed houses has a direct connection to the outside. All the doors are usually found on the side facing south. The rooms are generally not connected to each other. This layout, to be observed on the ground floor is also repeated on the upstairs, which is accessed via a portico. Every characteristic of North Syrian houses is not automatically to be found in Cilicia houses: the most important difference is that the row of rooms in Cilician houses provided access from one room to the adjacent room. The longitudinal layout of Cilician houses results in the courtyard being located on the short side and this is especially noteworthy in those long houses for multiple families. Due to the interconnected layout, there is only one doorway to each floor. Once inside the Cilician house, it was possible to reach all the other rooms, while access to the upstairs floor, was provided by an interior staircase. However, in North Syria, each room on both the ground floor and the upper floors had direct access from outside. This results in the use of a portico, unavoidable in the North Syrian houses, which provided the connection from outdoors to indoors and between the floors. Although sections that may be termed a portico were found in Cilician houses, the area surveyed revealed one peculiar structural form: this is an arched fore-structure that functioned as a portico. The difference in form of this Cilician fore-structure and the North Syrian portico, led the houses of these two regions to assume very different appearances (Fig. 1). The only and general similarity between the houses of Cilicia and of North Syria is the presence of rooms divided by arches and, the fact that the rooms on the ground floor are used for production-storage, while the rooms upstairs are the rooms used for living in.

Gölßer Bölgesi (Antik Pisidya) Yüzey Araştırmaları 2003

Surveys in the Lakes Region (Ancient Pisidia) in 2003

Mehmet ÖZSAİT

Günümüzde Burdur ile Isparta illerinin tümünü, Antalya'nın kuzeyini, Konya'nın da batısını kapsayan Gölßer Bölgesi Antik Çağ kaynaklarında Pisidya adı ile geçmektedir. Bölgede, esas olarak 1974 yılında başladığımız arkeolojik yüzey araştırmalarını 27 yıldan beri sürdürmektediriz. Uzun vadeli yapılan çalışmalarımızda ağırlıklı olarak amaçlanan bölgenin tarih öncesi çağları ile M.Ö. II. Binyılı, Demir Çağı ve Roma Çağı sonuna kadar olan geniş zaman dilimlerine ait yerleşme yerlerini tespit etmek, kültürlerini incelemek ve bu merkezleri çağlarına göre yapacağımız haritalara geçirmektedir. Anadolu'nun pek çok bölgesinde olduğu gibi, Gölßer Bölgesi'nde de kültür envanteri ve tarihi coğrafya tam olarak yapılmış değildir. Bu bakımdan daha kapsamlı araştırmalarla bölgenin tarihi coğrafyasındaki eksiklikleri olabildiğince tamamlamak, bölgenin kültür varlıklarının envanterini yapmak, Pisidçe'nin çözümüne katkısı olabilecek yazıtları bulmak amacındaydık. Bunda, zaman ilerledikçe arzu ettiğimiz sonuca yakınlıyoruz. Bölgedeki çalışmalarında, Son Neolitik Çağ'dan Geç Antik Çağ sonuna kadar olan zaman dilimine ait buluntular veren 300'den fazla yerleşme yeri saptadık. Bunlardan bazıları yapı kalıntıları, teras duvarları, sur ve mezarlarıyla bir Hellenistik ve Roma Çağı kentidir. Araştırma sonuçlarımızın bir bölümü, Gölßer Bölgesi kültürlerinin dağılım haritalarıyla birlikte, yazımı son aşamasına gelmiş olan İlkçağ Tarihinde Yalvaç, Antiokheia adlı kitabımızda verilecektir.

Burada 2003 yılında bölgede yaptığımız yüzey araştırmalarının sonuçlarına ana hatlarıyla değineceğiz. Bu yıl, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına, Üniversitemiz Araştırma Fonu'nun maddi desteği, Isparta

The Lakes Region, the area known as Pisidia in antiquity, today covers the entire provinces of Burdur and Isparta, the northern portion of Antalya province and the western portion of Konya province. Our surveys in the region started in 1974 and have been proceeding for 27 years. The main goals of our longitudinal surveys have been to locate the settlements dating from prehistoric times, to the 2nd millennium BC, the Iron Age and all those settlements established until the end of the Roman Period, to study their cultures, and to mark these sites in a series of maps, to be prepared according to all the finds from a particular chronological period recorded on each map. As is the case in most parts of Anatolia, the cultural inventory and the historical geography of the Lakes Region has not been fully accomplished to date. Thus, we aimed at filling in the gaps in the historical geography, to prepare the cultural inventory and hoped to discover some more inscriptions that would shed light on the decipherment of the ancient Pisidian language. As time has passed, we have come closer to achieving our goals. Our surveys revealed more than 300 settlements dating from the Late Neolithic through the end of Late Antiquity. Some of these are Hellenistic or Roman cities with their architectural remains, terrace walls, fortifications and tombs. A part of our results will be published in our book Yalvaç (Antiokheia) in Antiquity, together with maps that record the distribution of cultures in the Lakes Region.

The major results from our survey of 2003 are presented here. We carried out our survey project in 2003 on behalf of Istanbul University's Faculty of Letters, with

Res. 1 / Fig. 1

Valiliği ve Yalvaç Kaymakamlığı'nın katkılarıyla 16-30 Eylül 2003 tarihleri arasında Isparta İli'nin, Merkez İlçe, Atabey, Eğirdir, Gelendost, Şarkikaraağaç ve ağırlıklı olarak da Yalvaç ilçelerinde ve köylerinde çalışmalarımızı sürdürdük. Başkanlığımız altında sürdürülən yüzey araştırmalarına, arkeolog Nesrin Özsait, doktora ve yüksek lisans öğrencilerimizden arkeolog Derya Çığır, Özden Özdemir, lisans öğrencilerimizden Göknur Bektaş, Harun Oy, İsmail Baytak, Salih Kaymakçı, Pelin Ercan, Beyil Öner, Gökhan Ağaoğlu, Atilla Dursun, Yeliz Aslan ve Bakanlık temsilcisi olarak da, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürliği elemanı arkeolog Hüdaverdi Benzer (Demirseren) katılmışlardır. Önce, Isparta Merkez İlçe'de yer alan Büyük Gökçeli Kasabası'nın 2 km. kadar kuzeydoğusunda bulunan Kaleburnu (Hellenistik-Roma Çağı) yerleşmesi sonra da, Atabey İlçesi'nde Göndürle, Pamuklu ve Kızıl höyükler incelenmiştir. Göndürle Höyük (SK + İTC + OTÇ + STÇ + Roma) ve çevresinde yaptığımımız araştırmada, geçen yıl da olduğu gibi, höyükün 300 m. kadar kuzeydoğusundaki bir alanda, ova seviyesinde, M.O. II. Binyıl keramikleriyle, Hellenistik ve Roma Çağı keramiklerini bulduk. Burada, Göndürle Höyük'un çok geniş alana yayıldığı bildiğimiz mezarlık alanının üzerine, geç devirde yerleşildiği düşündesindeyiz.

financial support from the Research Fund of our university and with contributions from the Isparta Governor's Office and the Yalvaç Kaymakam's Office. The survey was conducted from the 16th to the 30th of September in the central township of Isparta, in Atabey, Eğirdir, Gelendost, Şarkikaraağaç and mostly in the Yalvaç townships of Isparta. The team under the direction of Mehmet Özsait comprised: archaeologist Nesrin Özsait, graduate student archaeologists Derya Çığır, Özden Özdemir, undergraduate students Göknur Bektaş, Harun Oy, İsmail Baytak, Salih Kaymakçı, Pelin Ercan, Beyil Öner, Gökhan Ağaoğlu, Atilla Dursun, Yeliz Aslan, with archaeologist Hüdaverdi Benzer (Demirseren), the representative of the Ministry of Culture.

Firstly, we examined the Kaleburnu settlement (Hellenistic-Roman) 2 km. northeast of Büyük Gökçeli town in the central township of Isparta, then the mounds of Göndürle, Pamuklu and Kızıl in the township of Atabey. Our study on and around the Göndürle mound (LCh + EBA + MBA + LBA + Roman) yielded potshards from the 2nd mill. B.C., together with potshards from the Hellenistic and Roman periods in an area about 300 m northeast of the mound, as was the case in 2002. We are of the opinion that the cemetery of the Göndürle mound extended over a wide area and that a settlement was established upon in a late period.

Eğirdir İlçesi Araştırmaları

Eğirdir'in Barla (Kocapınar = Parlais), Bağören, Gökçe (Bedre) ve Akpınar (=Prostanna) kasaba ve köylerini araştırdık. Barla Kasabası'nın 1.5 km. kuzeybatısında bulunan ve M.O. 25 yılında kurulan Galatia Eyaleti içinde, İmparator Augustus tarafından "Colonia Iulia Augusta Parlais" adıyla Roma kolonisi yapılan Parlais'i ve territoriumunu ayrıntılı olarak araştırdık. Eğirdir İlçesi'nin güneybatısında, Akpınar Köyü toprakları içinde kalan Sivritepe'nin (Viarus) üzerinde ve eteğinde yer alan antik Prostanna ören yerini kapsamlı olarak inceledik. Hacılar ile Yeşilköy arasında, Eğirdir Gölü'nün doğu kıyısındaki bir sırtın üzerinde ve bugün bir kısım kalıntıları göl içinde olan İskele Höyükü (İTC 2+0TC+STÇ+Roma Çağı) inceledik. Gölün karşı sahilinde, Barla Kasabası'ndaki Badınlıaltı'nda (İTC) olduğu gibi, İskele Höyük yapı temelleri de, göl sularının yükselmesiyle, yeniden sular altında kalmıştır.

Gelendost İlçesi Araştırmaları

Esas olarak Gelendost İlçesi'ni 1992 yılında oldukça kapsamlı olarak araştırmıştık. Bu yıl, daha önceki yıllarda yeterince araştıramadığımız Akmescit (Res. 1), Madenli, Mallık, Mandal Kırı ve Gelendost Höyük ile çevresini araştırdık. Bölgenin en önemli yerleşmelerinden biri olan Gelendost Höyük (İTC 1-23+0TC+STÇ), neredeyse, tamamen tahrip edilmiş ve kalan kısımlarının da üzeri elma ağaçlarıyla kaplanmıştır.

Yalvaç İlçesi Araştırmaları

2003 yılında, Yalvaç'ın, önceki yıllarda yeterince araştıramadığımız kesimleri ile önce araştırdığımız yerlerin son durumlarını görmek amacıyla çalışmalarımızı sürdürdük. Yarikkaya Köyü araştırmalarımızda daha önce bulduğumuz Kayadibi yerleşmesi ve Yarikkaya Höyük (Res. 2) incelendikten sonra, yine Sultan Dağları'nın güneybatı eteklerinde, Kayadibi yerleşmesinin 600 m. güneydoğusunda, Kayaönü mevkiinde bir Hellenistik ve Roma Çağı yerleşmesi tespit ettik. Kayadibi yerleşmesi tek evreliydi ve bölgenin erken çağlarına (SKÇ) ait buluntular veriyordu. Şimdi bu yerleşmesinin ölçüde tahrip edildiğini gördük.

Yalvaç'ın Bağkonak Kasabası'nda Döertyol Höyük, Dedeçam Kasabası'ndaki Kırkuyusu Mevkii'nde Dedeçam Höyük, Süküllü Kasabası'nda Teknepınar Höyük, Tokmacık Kasabası'nda Tokmacık ve Altınoluk höyüklerinin (Res. 3) ve Kurusan'da tespit ederek köyün adını verdigimiz höyükün de tarımsal faaliyetler için yer

Surveys in Eğirdir Township

We surveyed in the Barla (Kocapınar = Parlais), Bağören, Gökçe (Bedre) and Akpınar (= Prostanna) villages and districts of Eğirdir. We examined in detail Parlais and her territory located 1.5 km. to the northwest of Barla and which was made "Colonia Iulia Augusta Parlais" by Emperor Augustus within the Province of Galatia, established in 25 BC. We examined in detail the site of ancient Prostanna located on and in the environs of Sivritepe (Viarus), near the village of Akpınar, to the southwest of Eğirdir. We examined also the İskele mound (EBA 2 + MBA + LBA + Roman) on a slope between Hacılar and Yeşilköy on the eastern coast of the lake, part of its remains are under water. As in the case of Badınlıaltı (EBA) in Barla, on the opposite coast of the lake, the foundations of buildings on the İskele mound were submerged when the water level of the lake rose.

Surveys in Gelendost Township

We had surveyed in detail the township of Gelendost already in 1992. This time we focused on Akmescit (Fig. 1), Madenli, Mallık, Madal Kırı and Gelendost mounds, which we were unable to survey thoroughly before. Gelendost mound (EBA 1-23+ MBA + LBA) is one of the most important mounds of the region; however, it has been almost completely destroyed, and what remains of it, has today been covered with apple trees.

Surveys in Yalvaç Township

We continued our survey in the township of Yalvaç focusing on sites, which we had no earlier opportunity to examine, and to see the conditions of other sites, which we had examined earlier. We reexamined the Kayadibi settlement and Yarikkaya mound (Fig. 2) in Yarikkaya village and then, on the southwest slopes of Sultan Mountain spotted a Hellenistic-Roman settlement in the Kayaönü area, about 600 m. southeast of the Kayadibi settlement. The Kayadibi settlement had a single phase and yielded evidence for the early history of the region (LCh). We observed great destruction in this settlement.

We also observed that the following mounds in the area of the Yalvaç township have suffered destruction due to the efforts made for expanding the area of cultivated land for agriculture and from the activities of

Res. 2 / Fig. 2

kazanılmak ve define aramak amacı ile tahrip edildikleri gözlemlenmiştir. Akçaşar Köyü'nde Akçaşar Höyük incelendikten sonra, çevrede yaptığımız araştırmalarda, köyün 2 km. kuzeybatısında Kurbanlı Dere'sinin güneyinde, kayalık bir sırt ve hemen eteğindeki düzlükte yer alan bir yerleşme tespit edilmiştir. Kurbanlı Kaynağı'nın 300 m. kuzeyinde iki tepe halinde görülen yerleşmenin boyutları 150x250 m., dere seviyesinden yüksekliği ise 30 m. kadardır. Yerleşme yüzeyinde Hellenistik ve Roma keramikleri görülmüştür. Yine, Akçaşar'ın 1 km. kuzeyinde Küçük Seki mevkiinde Roma ve Geç Antik Çağ yerleşmesi tespit ettik. Yalvaç'ın 18 km. kuzeybatısında yer alan Ayvalı Köyü'nün hemen güneyinde, bugün köy mezralığı olarak kullanılan, 125x75 m. boyutlarındaki Ayvalı Höyük incelendikten sonra, burada yaptığımız araştırmalarda, köyün 500 m., Köy Önü Dere'sinin de 100 m. batısında tespit ettiğimiz höyüge, mevkiin adından dolayı Ayvalı-Maşat Höyük ismini verdik. Çapı 200 m. kadar, yüksekliği de ova seviyesinden 4 m. olan höyük yüzeyinde Kalkolitik ve Tunç Çağı yerleşmelerine ait keramikler görülmüştür. Yalvaç'ın 15 km. kuzeybatısındaki Çamharman Köyü'nde Çamharman Höyük ile, bir yamaç yerleşmesi olan Kiremitlik incelenmiştir. Bunlardan, İTC 2 safhasının önemli yerleşmelerinden biri olduğu anlaşılan Çamharman Höyüğu'nun yüzeyinde çeşitli ve son derece kaliteli buluntular görülmektedir. Ova yüzeyinden 2 m. kadar yükseklikte olan höyükün yüzeyi önemli ölçüde elma ağaçları ile kaplanmış olduğundan, boyutlarını saptayamadık.

illegal digging and looting: the Dörtyol mound in Bağkonak; the Dedeçam mound in the Kırkuyusu area of Dedeçam; the Teknepinar mound in Sıcullü; the Tokmacık and Altınoluk mounds (Fig. 3) in Tokmacık and the Kurusan mound in Kurusan. After examining the Akçaşar mound in Akçaşar village, we surveyed the nearby areas and discovered a settlement built on a rocky slope and on the flat area below, to the south of Kurbanlı Creek, 2 km. to the northwest of the village. There is a settlement on two hills 300 m. to the north of the Kurbanlı spring that extends over an area of 150 x 250 m and is 30 m. above the present level of the creek. On the surface are Hellenistic and Roman potshards. Again, 1 km north of Akçaşar in the Küçük Seki area is a Roman and Late Antique settlement. Just to the south of Ayvalı village, 18 km. north of Yalvaç, is the Ayvalı mound, measuring 125 x 75 m., which is today used as the village cemetery. After examining the Ayvalı mound, we spotted another mound 500 m. to the west of the village and 100 m. to the west of the Köyonü Creek, and we named it the Ayvalı-Maşat mound. This mound has a diameter of ca. 200 m. and rises about 4 m. above the level of the plain, here we noticed potshards dating to the Chalcolithic and the Bronze Ages. In the Çamharman village 15 km. to the northwest of Yalvaç, we examined the Çamharman mound and the slope settlement of Kiremitlik. The Çamharman mound seems to be an important EBA 2 settlement and presented various high quality finds on

Res. 3 / Fig. 3

Bu yıl, Yalvaç'ın 11 km. kadar batısında yer alan Eyüpler Köyü'nde oldukça kapsamlı araştırmalar yaptık ve aşağı vereceğimiz sekiz yerleşme tespit ettik. Eyüpler Köyü'nün 2 km. kuzeyinde İpekler Pınarı'nın 300 m. kadar doğusunda Hanönü Köy'ün (İTC+ Roma Çağı+ Ortaçağ); yaklaşık 1 km. güneydoğusunda Çevrik Mevkii- Kilise Mevkii (İTC ve Roma Çağı); köyün 400 m. ve Çaylak Pınarı'nın 150 m. doğusunda bir yamaç yerleşmesi durumunda olan Yakabağı yerleşmesi (Roma Çağı); köyünün 2 km. kadar güneydoğusunda, Yapraklı sırtlarında, Yapraklı eski mezarlığının yanındaki alanda Yapraklı Yerleşmesi (Roma Çağı); köyün 2 km. kadar güneydoğusunda, Sivri Tepe'nin güney eteğinden çıkan Molla Çeşmesi'nin 500 m. kadar güneydoğusunda Kekeç Höyük (İTC+Roma Çağı); köyün 3.5 km. batısında, Danışman Dede'nin ve Danışman Kaynağı'nın güneybatısında Danışman (=Danışman: İTC+Roma Çağı) yerleşmesi; köyün 3 km. güneybatısında, Yunus Deresi sırtında, Danışman Pınarı'nın 500 m. kadar kuzeybatısında geniş bir alanda Karakumluk Mezarlık Alanı (Roma Çağı mezarlık alanı); Yine, Eyüpler Köyü'nün 2.5 km. güneyinde Harman Pınarı'nın çevresinin araştırılması sırasında çok geç devir çanak çömleği yanı sıra, tek bir parça İTC keramiği görülmüştür. Yalvaç'ın Kumdanlı Kasabası çevresinde, daha önceki yıllarda tespit ettiğimiz Ağıl ve Çayköprü höyüklerini inceledik. Kumdanlı'nın 6 km. güneybatısında, Yalvaç-Kumdanlı-Senirkent karayolunun 400 m. güneyinde, Erikçalıları Mevkii'nde yer alan Ağıl Höyük yüzeyinde yine İTC 1

the surface. The mound rises about 2 m above the level of the plain. However, because of the apple trees growing all over it, we were not able to establish its absolute dimensions.

This year we carried out extensive surveys in Eyüpler village, lying 11 km. to the west of Yalvaç and discovered the following 8 settlements: in the Çevrik area - Kilise area (EBA + Roman) located 2 km to the north of Eyüpler and 300 m. to the east of İpekler spring and about 1 km southeast of Hanönü village (EBA + Roman + Medieval); the Yakabağı settlement (Roman)- a slope settlement- 400 m. to the east of the village and 150 m. east of the Çaylak spring; the Yapraklı settlement (Roman) next to the old Yapraklı cemetery, on the Yapraklı slopes about 2 km. to the southeast of the present village: the Kekeç mound (EBA + Roman) lying approximately 2 km. southeast of the village, 500 m. to the southeast of the Molla Çeşmesi emerging from the south slope of the Sivri Tepe; the Danışman (= Tanışman) settlement (EBA + Roman) lying to the southwest of Danışman Dede and Danışman spring, 3.5 km. west of the village; the Karakumluk burial area (a Roman cemetery), lying 3 km. southwest of the village on the slope of Yunus Deresi, about 500 m northwest of the Danışman creek. Our surveys around Harman Pınarı, 2.5 km. to the south of Eyüpler village, revealed numerous late antique potshards but only one piece of EBA pottery.

keramiklerinin yanı sıra, İTC 2 ve özellikle, bölgenin tipik karakterini yansitan portakal kırmızısı astarlı, İTC 3 fincanlarına ait kulp parçaları (oval-ilmik) ile M.Ö. II. Binyıl yerleşmesine ait beadrimli keramikler görülmektedir. Üzerinde tanım yapılan höyük, oldukça tahrip edilmiştir. Kumdanlı'nın 3 km. güneybatısında, Gökçeali Köyü'nün 500 m. kuzeybatısında, Eleksu Deresi'nin 100 m. kadar güneydoğusunda yer alan Çayköprü Höyük yüzeyinde İTC ve Hellenistik-Roma Çağı yerleşmelerine ait keramikler yanı sıra, Teknepınar Höyük'te olduğu gibi, Hacılar VI ile çağdaş monokrom Son Neolitik Çağ yerleşmesine ait ince cidarlı, akläkili, iyi işçilik gösteren keramikler bulunmaktadır. Üzerinde tanım yapılan höyük oldukça tahrip edilmiş ve ova yüzeyi ile aynı seviyeye inmiştir. Yalvaç'ın 10 km. kadar güneydoğusunda yer alan Kuyucak Köyü'nde, önceki yıllarda tespit ettiğimiz Kuyucak Höyük incelendikten sonra, Kuyucak baraj alanı kesiminde, Ağılıönü mevkiiinde Roma ve Geç Antik Çağ yerleşmelerine ait keramikler görülmüştür. Bunların dışında, son durumlarını görmek için Değirmen, Yağcılar, Terziler ve Çetince höyükleri ziyaret edilmiş, Çetince ve Yağcılar höyüklerinin tahrip edildiği görülmüştür.

Şarkikaraağaç İlçesi Araştırmaları

Burada, önceki yıllarda做的 çalışmalarımız sırasında tespit ettiğimiz Arak Höyük'ü inceledik. Höyük, Isparta-Beyşehir-Konya yolu açılırken ortasından ikiye (Arak ve Çaltı kesimleri) bölünmüştür. Her iki kesimini de ayrıntılı olarak incelediğimiz Arak Höyügün iki kesimi de, yalnızca tarım değil, tesviye amaçlı olarak çok önemli ölçüde tahrip edilmektedir. Bir taraftan Konya Ovası, diğer taraftan da Afyonkarahisar kesimindeki yerleşmelerle benzer buluntular veren Yalvaç-Şarkikaraağaç yerleşme yerleri, aynı zamanda, iç bölgede, Isparta Ovası höyükleriyle de ortak özellikler taşımaktadır. Bu benzerlik, Neolitik Çağ ve Kalkolitik Çağ buluntularında olduğu gibi, daha çok da İTC2 dönemi buluntularında görülmektedir.

Bölge kültürlerinin aydınlatılması açısından önemini olduğunu düşündüğümüz yüzey araştırmalarına önumüzdeki yıl da devam etmek düşüncesindeyiz.

We re-examined the mounds of Ağıl and Çayköprü, which we had discovered in preceding years. Ağıl mound is located 6 km southwest of Kumdanlı and 400 m south of the Yalvaç-Kumdanlı-Senirkent road and on its surface we found EBA 1 and EBA 2 pottery, alongside handle pieces (oval loop handle) characteristic of the EBA 3 cups of the region and bead-rim pottery typical of the 2nd mill. BC. settlement. This mound is heavily destroyed. Çayköprü mound is located 3 km southwest of Kumdanlı, 500 m northwest of Gökçeali village, and 100 m southeast of Eleksu creek, and we have found pottery of EBA, Hellenistic and Roman periods alongside burnished monochromatic pottery with thin walls, fine workmanship from LNA, contemporary with Hacılar VI, as is the case also with the Teknepınar mound. This mound has been heavily destroyed and has been reduced to almost the same level as the plain surrounding it. Having re-examined the Kuyucak mound, which we had discovered in the preceding years in the village of Kuyucak, about 10 km southeast of Yalvaç, we found potshards of Roman and Late Antiquity in the Ağılıönü area of the Kuyucak dam area. In addition, we visited the mounds Değirmen, Yağcılar, Terziler and Çetince in order to observe their present condition and discovered that the mounds of Çetince and Yağcılar have been destroyed.

Surveys in Şarkikaraağaç Township

We examined the Arak mound, which we had discovered earlier. The mound was split into two (the Arak and Çaltı parts) during the construction of the Isparta-Beyşehir-Konya road. We were able to examine both parts of the mound in detail and saw that it has been destroyed due to recent agricultural activities and terracing. Settlements in the Yalvaç-Şarkikaraağaç townships present us with similar material to that which is found in the settlements in the Konya Plain and in the Afyonkarahisar region on one hand, and have common properties with the settlements of the Isparta Plain on the other hand. This parallelism is to be observed not only for the finds from the Neolithic and the Chalcolithic Periods but also for EBA 2 finds as well.

We intend to continue our survey work in 2004, as we consider it important to shed further light on the local cultures of the Lakes region.

Likçe Yazılı Anıtlar Projesi: Ksanthos 2003 Yılı Çalışmaları Üzerine Bazı Düşünceler

The Lycian Inscribed Monuments Project: Some Thoughts Concerning the Season 2003 at Xanthos

Martin SEYER

"Likçe Yazılı Anıtlar Projesinin" (<http://www.univie.ac.at/Klass-Archaeologie>) 2003 yılı çalışma sezonunda Ksanthos'daki Likçe yazılı mezarların belgelenmesine başlanmıştır. Kazı başkanı Prof. Dr. J. des Courtils'in dostane yetkilendirmesi sayesinde şu mezarlar standart yöntemler kullanılarak belgelenmiştir (bk. Borchhardt 1997-99: 11 vd): Mede (TL 37), Ijetruxle (TL 38), Memruwi (TL 39), [H]u[ra]e (TL 47), ve Padrāma (TL 48+49)'nın kaya mezarları, Ahqqadi Lahdi (TL 36) ve tiyatrodaki payeli mezardır (TL 50). Merehi (TL 43) Lahdinin hyposorionunun kaydı başlatılmıştır.

Henüz çeşitli anıtların arkeolojik ve epigrafik belgeleme aşamasında dahi mimari ve ölü gömme gelenekleri hakkında ve hatta bazı mezarların daha hassas tarihlenmesi yönünde önemli yeni açılar kazandık. Bu konularla ilgili bazı düşüncelerimizi burada anlatacağız, ancak bu düşüncelerin yalnızca birer öngörü olduğu ve de kesin sonuçlar olmadığı akılda tutulmalıdır.

Likya agorasının güney yamacında bulunan Memruwi mezarının cephesi, Ksanthos'daki diğer mezarlar gibi ev tipinde olmayıp İonik bir tapınak şeklinde tasarımlanmıştır (Res. 1) (Demargne 1958: 122 vd. fig. 24-26 pl. 57-59). Bizim varsayımlarımıza göre, İonik veya Dorik düzende cephe gibi Grek unsurlara sahip ya da Likçe-Grekçe çift dilli yazılı kaya mezarları, Likya'nın yavaşça Hellenleşmesinin işaretleri olarak görülmeli ve dolayısıyla M.Ö. 4. yy.'ın ikinci yarısı gibi görüce geç

During the working season 2003 of "The Lycian Inscribed Monuments Project" (<http://www.univie.ac.at/Klass-Archaeologie>) the recording of the tombs bearing Lycian inscriptions at Xanthos was initiated. Thanks to the friendly authorisation of the leader of the excavations, Univ.-Prof. Dr. J. des Courtils, the following tombs could be documented completely using a standard method (see Borchhardt 1997-99: 11 ff): the rock-tombs of Mede (TL 37), of Ijetruxle (TL 38), of Memruwi (TL 39), of [H]u[ra]e (TL 47), of Padrāma (TL 48+49), the sarcophagus of Ahqqadi (TL 36) and the so-called theatre-pillar (TL 50). The recording of the hyposorion of the sarcophagus of Merehi (TL 43) was begun.

Already during the archaeological and epigraphical documentation of various monuments we were able to gain important new insights into the architecture, details in burial customs and possibly even into a more precise dating of some of the tombs. Some considerations of these are presented here; however, it should be noted, that these ideas have to be regarded as purely tentative drafts and not as definitive results.

On the south slope of the Lycian agora lies the tomb of Memruwi, whose facade is not designed as a Lycian house-tomb as all others at Xanthos are, but has the shape of an Ionic temple (Fig. 1) (Demargne 1958: 122 ff. fig. 24-26 pl. 57-59). According to our assumptions

Res. 1 / Fig. 1 (Photo: R. Hugli)

bir tarihleme yapılmalıdır. Bu sav, Memruwi mezarındaki kitabenin projemizin linguisti H. Eichner tarafından birinci okumasına göre paleografisiyle de desteklenmektedir.

Mezar odasında, bu aile mezarına bırakılacak çeşitli kişiler için altı adet loculus bulunmaktadır. Her iki yan duvar ve arka duvarda üst üste ikişer loculus yer alıyor; sağda alta yer alan loculus yarılmıştır. Sol duvardaki iki loculusun altında iki kline kabartması yer alıyor: alttaki normal bir yatak biçimindeyken üstteki zarif ayaklara ve bezemeye sahiptir (Res. 2). Bu kabartmalar bu loculuslar için özel vurgulama olarak algılanmalıdır çünkü diğerlerinde böyle bir şey yoktur. Mezar odasının sol tarafının vurgulanması, örneğin Myra Batı Nekropolis'deki Erimñuha (TL 86) (Borchhardt 1975: fig. 25 pl. 62 B) mezarında da görülür ve bu durum, bizim buranın mezar sahibine ve ailenein erkeklerine ayrıldığı ve kadınların ise sağ taraftaki sekiler üzerine yatırıldığı savımızı teyit eder (ayrıca bk. Blakolmer 1999). Farklı şekilde bezenmiş kline kabartmaları da, üst üste konumlanma durumunda üsttekinin daha prestijli ve de ailenein en önemli erkeğine ait olduğu, alttakinin de ailenein daha az önemli bir başka erkek üyesine ya da sadece ölü hediyelelerine ayrıldığı savını destekler.

rock-tombs with Greek elements such as facades of temples in Ionic or Doric order, or Lycian-Greek bilingual inscriptions have to be seen as a sign of the gradual Hellenisation of Lycia, and therefore point to a relatively late dating in the second half of the 4th century B.C. This hypothesis could be supported by the tomb of Memruwi, as the palaeography of the inscription - after a first reading by the linguist of our project, H. Eichner, - also supports such a late dating.

The chamber contains a total of six loculi for the reception of the various burials in this family tomb. Both side walls and the rear wall each contain two superposed loculi; the lower one on the right side is incomplete. Below the loculi on the left wall are depicted reliefs of two klinai; while the lower one has the shape of an ordinary bed, the upper one is furnished with elaborated legs and decoration (Fig. 2). These reliefs have to be regarded as a deliberate accentuation of these loculi, as the others are devoid of any decoration. The accentuation of the left side of the tomb chamber, which can also be seen for example at the tomb of Erimñuha (TL 86) at the western necropolis in Myra (Borchhardt 1975: fig. 25 pl. 62 B), confirms our assumption that this area was reserved for the tomb owner and the men of the family, whereas the women in all likelihood were buried on the benches in the right side of the chamber

Res. 2 / Fig. 2 (Photo: R. Hügli)

Nekropolis'in kuzey yamacındaki Padrāma (Demargne 1974: 41 vd. fig. 16, 1. 3-5 pl. 19-20) kaya mezarı ise bir yerine üç kitabeli olmasıyla önemlidir (TL 48 a, b, ve 49). Klasik bir ev tipi mezar biçimindeki cephe üzerinde yuvarlak ağaç kütükleri ve fasciasıyla ayrı işlenmiş ve iki adet kenetle kayaya tutturulmuş çatı bölümü yer alır ki, bu konstrüksiyon bugün mevcut değildir. Çatının üzerindeki kaya ise düz bir yüzey şeklinde işlenmiş olup üzerindeki dikdörtgen açıklıklara ulaşan kurşun dökme kanalları buraya konstrüksiyonel bir unsurun oturduğunu göstermektedir (Res. 3). Bu açıklıkların şekli, kanalların konumu ve fazladan yağmur suyunu drene etmek için çörtenlerin açıldığı düzgün yüzey bu unsuru, çatı konstrüksyonunun kayıp bloğuna benzer şekilde monte edilmiş masif bir levha olduğunu akla getirmektedir.

Başa, bir kaya mezarnın çatısının üzerine tek bir levha monte etmenin bir mantığı olmadığı sanılabilir ancak bu levhanın, kaya mezarnın üzerinde yükselen bir lahde ait olması olasıdır. Bir ev tipi mezar ve üzerinde bir lahitten oluşan kompozit anıtlar, Likya ölü gömme mimarisi çerçevesinde özgün bir tip oluşturur ve hem serbest mezarlardan hem de kaya mezarları arasında görülebilir. Karşılaştırma amacıyla Çindam'da Ñturigaçā (TL 77), Karmylessus'da Trijē(tezi] (TL 7), veya Limyra P II Nekropolisi'ndeki Uhētei (TL 124) mezarlari verilebilir.

(see also Blakolmer 1999). The different elaboration of the reliefs of the klinai furthermore supports the theory, that - in the case of one bench above another - the upper one usually was privileged and belonged to the most important male burial, while the lower one served for the sepulture of a less important member of the family or even as a bench for burial objects.

On the north slope of the necropolis lies the rock tomb of Padrāma (Demargne 1974: 41 f. fig. 16, 1. 3-5 pl. 19-20), which is noteworthy insofar as it contains not only one but rather three inscriptions (TL 48 a, b, and 49). The facade takes the form of a classical house tomb, whose roof, with its round beams and fasciae was cut out of a separate block, applied afterwards and joined to the rock via two clamps - this construction is lost today. The rock on the top of the roof is worked as a flat surface, in which several rectangular cuttings with channels for lead groutings are cut, which in all likelihood served for the bracing of a constructional element (Fig. 3). The shape of these cuttings, the position of the channels, and the flat surface, in which in addition two gutters were cut to drain off incoming rainwater suggest that this element was a massive plate which was braced in a similar manner to that of the lost block of the roof construction.

Res. 3 / Fig. 3 (Photo: R. Hügli)

Bu olgu, örneğin Pinara ve Ksanthos nekropolislerindeki birkaç örnekten de bilindiği üzere yalnızca kitabeli mezarlarda sınırlı değildir. Padrāma mezarında gözlemlenen çeşitli işçilik izleri, bu mezarın da benzer şekilde rekonstrükte edilmesi gerektiğine işaret ediyor.

TL 48 a ve b ile TL 49 kitabelerinin yorumlarıyla ilgili yeni düşünceler (Laroche, Demargne 1974 içinde: 132; Melchert 1989: 42 vd) de yoldadır. Eichner tarafından bu metinler için önerilen yeni tercümeye dayanarak, sadece mezar sahibini kendisi için yeni bir mezar yapmak istemesi nedeniyle mezarın satıldığını sanıyoruz. Mezarı kendisi ve kuzenleri için yaptıran Padrāma - belki de beklenmedik şekilde ölünce- oğlu mezarı geri satın aldı ve babasını hemen oraya gömdü ve bu durumu TL 48'e ek olarak 4-8 satırlarda anlattı. Padrāma'nın gömülmesi için özellikle uygun olan bu mezarda, mezar sahibinin gömüldüğü loculus, masif bir taş levhayla kapatılabilirdi. Kumaza ünvanından rahip olduğu anlaşılan Padrāma için belki de onun bir başka kişiyle aynı mezar odasında aynı seki üzerinde

At first, the fixing of a single plate on the roof of a rock tomb does not seem to make any sense; it is possible, however, that this plate was part of a sarcophagus which rose above the tomb. Composed monuments, consisting of a house tomb and a sarcophagus above it form a particular type within Lycian funerary architecture and can be found among free-standing tombs as well as among rock tombs. For comparison the tombs of Ñturiqaxā at Çindam (TL 77), of Trijē(tezi] at Carmylessus (TL 7), or the one of Uhētei in necropolis P II of Limyra (TL 124) are cited. The phenomenon is not limited to tombs with inscriptions though, as a few examples in the necropoleis of Pinara and Xanthos - to mention only two of them - reveal. The various traces of workmanship on the roof of the tomb of Padrāma suggest that this tomb has to be reconstructed in the same way.

New ideas for the interpretation of the inscriptions TL 48 a and b, and TL 49 (Laroche in Demargne 1974: 132; Melchert 1989: 42 ff.) were also forthcoming. Due to a new translation of the texts by Eichner, we suppose, that the tomb was sold, possibly because the owner wanted to build another construction for himself. When Padrāma who built the tomb for himself and his cousins - maybe unexpectedly - died, his son bought the tomb back, subsequently buried there his father, and noted this in a supplement to TL 48 in lines 4-8. For the burial of Padrāma it was especially suitable, as the loculus, which was constructed for the tomb owner, could be locked up with a massive stoneplate. For Padrāma, who according to his mentioned title kumaza was a priest, a tabu might have existed, which forbade him to be buried with another person on the same bench in the burial chamber. Furthermore, it is conceivable that he additionally was separated from the „profane members of the family“ by a closure stone. This seems to have been common practice, as there is a striking parallel in the tomb of the priest Masasi in necropolis PII in Limyra (TL 134).

The palaeography suggests that the inscriptions TL 48 a and b (Fig. 4) ought not to be dated to the same time (see already Kalinka 1901: 51 TL 48). Evidently the „p“ of the inscription concerning the construction of the tomb (TL 48 a) shows the older, angular form, whereas in the text concerning the selling and rebuying it (TL 48 b) the later form is used. Moreover, the „ā“ in Padrāma and χυπᾶ of the two inscriptions are rather different. Therefore, we propose that TL 48 a und 49 both originate from the time of the tomb’s construction, while 48 b was added later.

Res. 4 / Fig. 4 (Photo: R. Hügli)

görmülmemesini yasaklayan bir tabu söz konusuydu. Dahası, “ailesinin seküler üyeleriyle” bir kapak taşıyla ayrılması da anlaşılabılır. Limyra P II Nekropolisi’ndeki rahip Masası’nın (TL 134) mezardan da bilindiği üzere bu durum, yaygın bir uygulama olabilir.

Paleografiye göre TL 48 a ve b kitabeleri (Res. 4) aynı zamana tarihlenmemelidir (bk. Kalinka 1901: 51 TL 48). Mezarın inşasıyla ilgili TL 48 a kitabesindeki “p” harfi daha eski ve daha eğik olan formdadır halbuki satım ve yeniden alımla ilgili metinde (TL 48 b) daha geç tarihli bir form görülür. Dahası, her iki kitabedeki Padräma ve χupā’da yer alan “ā” oldukça farklıdır. Bu nedenle, TL 48 a ve TL 49 kitabelerinin mezarın inşa zamanına ait olduğunu ve 48 b’nin daha sonra eklendiğini düşünüyoruz.

Likya'da Bizans Dönemi Araştırmaları 2003

Surveys of Byzantine period in Lycia, 2003

Sema DOĞAN

1998 yılından itibaren sürdürülen "Likya'da Bizans Dönemi Araştırmaları" konulu yüzey araştırmasının bu yıl planlanan bölümü, 16-29 Ağustos 2003 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu yıl, Bizans evresi saptanın 13 yerleşim ve yapıda incelemelerde bulunulmuş, 2 kilisenin planlarının kroki çizimleri yapılarak envanterlenmiş ve görsel kayıtlarla belgelenmiştir. Yapı ve yerleşimlerdeki 8 mimari taş eserin envanteri yapılmış, böylece 1998 yılından itibaren projemiz çerçevesinde belirlenen taş eser sayısı, bu yıl 356'ya ulaşmıştır.

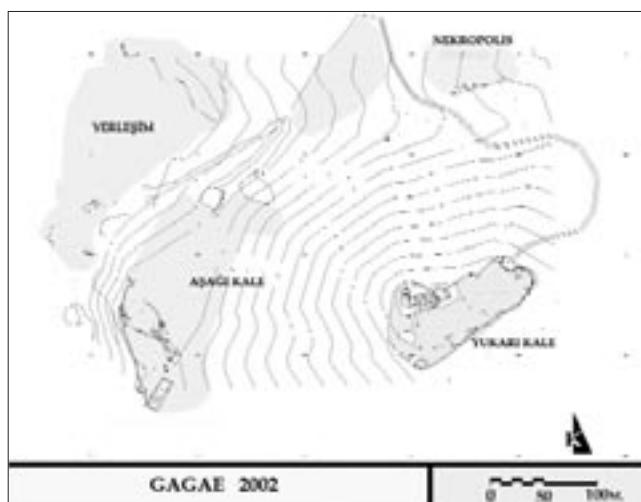
2003 yılı çalışmalarında Antalya İli, Kumluca, Finike ve Elmalı İlçeleri merkez alınarak çevresindeki yerleşimler incelenmiştir. Kumluca İlçesi, Mavikent Beldesi'nin Aktaş Mevkii'ndeki Gagae antik yerleşiminde 2002 yılında başlayan çalışmalar, bu yıl da sürdürmüştür. Geçen yıl bir topograf eşliğinde elektronik theodolit kentin ve kiliselerin plâni çıkarılmış, alınan noktalar ülke koordinatlarında yerleştirilerek bilgisayar ortamına aktarılmış ve AutoCad programı ile çizimler yerinde yapılmıştır (Res. 1). Bu yıl ise kentin Aşağı Yerleşimi'ndeki Hamam yapısının plâni çıkarılmış, Yukarı ve Aşağı Kale'deki eksik ölçüler tamamlanmış, tarihlendirmeye ilişkin malzeme ve teknik özellikler tüm kent duvarlarında incelenmiştir.

Kent, Yukarı ve Aşağı Kale ile Aşağı Yerleşim olarak adlandırdığımız üç farklı seviyedeki Bizans Dönemi surları içinde, sivil ve savunma işlevli yapıları içermektedir. Yukarı Kale, kentin en yüksek noktasında kurulmuş, yaklaşık 148.00x77.00 m. boyutlarındadır. Surlarda kısmen Hellenistik duvarlar, büyük kısmında Erken, Orta ve Geç Bizans Dönemi duvarları belirlenmiştir. Yukarı Kale'deki Hellenistik duvarlarla kesişen bir kilise, 3 nefli bazilikal plânlı, doğusu içte ve dışta yarımdaire biçiminde apsislidir (Res. 2). Aşağı Kale, tepenin daha alçak bir seviyesinde, yaklaşık 136.50x42.00 m. boyutlarındadır. Surlar, duvar teknigi ve malzeme nitelikleri

The "Byzantine Period Surveys in Lycia" have continued since 1998, and this year's program was conducted from the 16th to the 29th of August, 2003. This year 13 sites and structures, where Byzantine phases were discovered, have been surveyed, the sketch plans of two churches were drawn and their inventories plus their visual documentation were accomplished. This season 8 stone architectural elements were inventoried, bringing the total of Byzantine architectural elements recorded to 356 since 1998.

In the 2003 surveys, Kumluca, Finike and the Elmalı townships of Antalya, and their environs were surveyed. The work initiated in 2002 at the ancient site of Gagae in the Aktaş area of the Mavikent district of the township of Kumluca was continued. In the preceding year, the plans of the city and the churches were drawn, using electronic surveying equipment accompanied by a topographer, the survey points obtained were placed within the coordinates of the area, and the digital information was fed into the computer and plans were drawn up using the AutoCad program (Fig. 1). In 2003, the plan of the baths in the Lower City was prepared; the missing dimensions from the Upper and the Lower Fortresses were obtained; the material and the technical features of the city walls, paying regard to dating, were examined.

The city included civilian and defensive structures within the Byzantine walls at three levels, which we have called: the Upper and the Lower Fortresses and the Lower City. The Upper Fortress is located on the highest point of the site and covers an area of approximately 148.00 by 77.00 square meters. These walls partially date from the Hellenistic period, but are largely to be dated to the Early, Middle and Late Byzantine periods (Fig. 2). In the Upper Fortress, the church intersecting with the Hellenistic period wall, is a three aisled

Res. 1 / Fig. 1

ile Bizans Dönemi'ne aittir. Aşağı Yerleşim ise, kentin en alt düzlemdeki bölümüdür; yaklaşık 104.50×39.00 m. boyutlarındadır. Surların kuzeybatı köşesinde bir kiliseye ait apsis duvarı ayaktadır; yapının diğer bölümleri mevcut değildir. Bu yıl, Autocad programında plân ve çizimleri tamamlanan Hamam yapısı, duvarlarının malzeme ve teknik niteliklerine göre, bölgedeki Bizans Dönemi'nin ünik bir örneğidir. Yerleşimin dışında geçen yıl belgelenen tonozlu bir yapının, bu yıl tamamen ve kireç ocağıının kısmen çevredeki sera sahipleri tarafından yıkılmış olduğu görülmüştür. Bu durum, bir rapor ve görsel belgelerle Antalya Arkeoloji Müzesi'ne taramızdan bildirilmiştir.

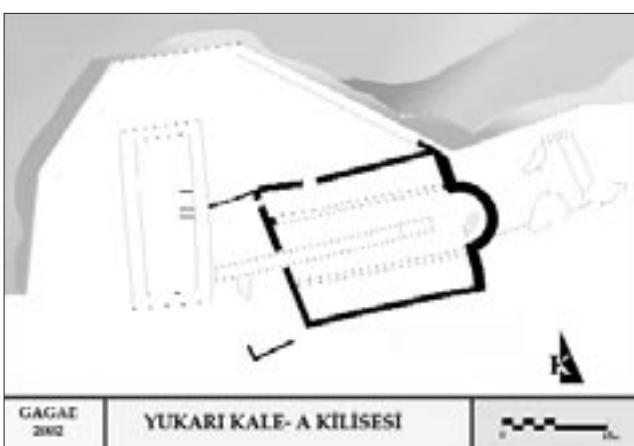
Gagae'den sonraki 10 günlük sürede, aşağıda söz ettigimiz yerleşim ve yapırlarda çalışılmıştır:

Finike İlçesi Asarönü Köyü'ndeki Asar Tepe'de Bizans Dönemi'ne tarihlediğimiz olasılıkla yerleşime ait duvar kalıntıları ile iki sarnıç yapısı bulunmuştur. Köyün batısında Gülmezasar olarak tanımlanan tepenin yamacında ise bir diğer Bizans yerleşimi belirlenmiştir. Burada yerleşime giriş oluşturan yapıdan geçilerek ulaşılan bazilikal plânlı bir kilise ve mimariye ait taş öğeler envanterlenmiştir. Finike İlçesi'nde Asarönü Köyü'nün doğusunda bulunan Keşlik Dağ, bu mevkideki en yüksek dağ olarak dikkati çekmektedir ve zirvesinde bir Bizans yerleşimi barındırmaktadır. Bu yerleşime ait duvarların ve bir sarnıç yapısının yanısıra, 3 nefli, güneydoğusunda ek yapıların yer aldığı, duvar resimleriyle bezenmiş olduğu kimi izlerden anlaşılan, bazilikal plânlı bir kilise saptanarak kroki plân çizimi yapılmıştır. Aynı zamanda kilisenin liturjik işlevli elemanlarına ait taş öğeler envanterlenmiştir.

basilica and has an apse of semicircular form, both on the interior and exterior. The Lower Fortress is located at a lower point on the same hill and it covers an area of approximately 136.50 by 42.00 square meters. The masonry and the materials employed in the construction, date these walls to the Byzantine Period. The Lower City is to be found at the lowest level and it covers an area of approximately 104.50 by 39.00 square meters. In the northwest corner of the walls there is an apse wall of a church, the rest of this building is no longer extant. This year, the plans and drawings of the baths, were completed, using AutoCad. These baths are a unique example from the Byzantine Period in the region due to the masonry technique and the materials employed in its walls. Regrettably a vaulted structure outside the settlement, that was studied the previous year, had been entirely ruined by the time of our visit in 2003; while a lime kiln had been partially ruined by the actions of greenhouse owners in the area. This situation was reported in writing, with additional visual documentation, to the Antalya Museum.

In the 10 days remaining, following our work at Gagae, the following settlements and structures were surveyed:

The remains of walls and two cisterns that were dated to the Byzantine Period were discovered at Asar Tepe, in the Asarönü village of Finike township. Another Byzantine settlement was discovered on the slopes of Gülmezasar hill to the west of the village. Here, a basilical church that was accessed through a structure serving as a vestibule and the visible elements of stone architecture were inventoried. Mount Keşlik to the east of Asarönü village is the tallest peak in the region and has a Byzantine settlement on its summit. The walls of this settlement and a cistern were documented,

Res. 2 / Fig. 2

Kumluca İlçesi Altınyaka/Gödene Beldesi'ne bağlı Güneşli Mahallesi'nde yer alan Gedelma antik yerleşimindeki Kale'nin arkasındaki tepede yoğun bitki örtüsü arasında izlenebilen duvar kalıntıları ile kısmen ayakta kalan Kilise, yerleşimin Bizans Dönemi'ne ilişkin verilerdir. Tek nefli, doğusu Likya'nın bölgesel özelliği olan üç yapraklı yonca (trichonchos) plânlı kilise, güneydoğusunda farklı bir evreye ait tek nefli bir şapel ile sınırlanır. Burada da yapı kompleksinin kroki plân çizimi yapılmıştır. Kumluca İlçesi Altınyaka/Gödene Beldesi'nde Kotanna antik adıyla bilinen yerleşim, beldenin batısındaki tepe üzerinde yer alır. Tepenin en üst düzleminde bir TV vericisinin yerleştirilmesi, tepeye çıkıştı sağlayıp geniş bir yolun açılmasına neden olmuştur. Uydunun bulunduğu alan da dikenli tellerle çevrilmiş ve açılan yol düzlenmiştir; bu çalışma sırasında yıkılmış olan yerleşime ait duvarların molozları ve hatta üzeri resimli duvar sıvaları yol kenarında gözlenmektedir. Yamaçta kalan duvar kalıntıları olasılıkla bir savunma yapısına aittir. Tepenin alt kısmında 1955 tarihli Altınyaka Merkez Camii'nin avlusunda ise kentten alınmış mimari işlevli ve Bizans Dönemi'ne tarihlediğiımız 3 taş ögenin, devşirme ve bahçe düzenlemesinde kullanıldığı saptanarak envanterlenmiştir. Kumluca İlçesi Gölcük Köyü'ndeki Kale - Yerleşim (Kitanaura?), düzükte yer alan köyün hemen yanında yükselen tepenin üst düzlemindeki geniş alanda yer almaktadır. Surlarla çevrili yerleşimdeki yapı kalıntıları, duvar malzeme-teknigi ve anitsal nitelikleriyle Roma Dönemi'ne ait olmalıdır. Burada herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Elmalı İlçesi'nde Karamık Köyü'nün güneydoğusundaki Podalia Kale, yüksek bir tepenin üst düzlemi ile yamacında iç ve dış kaleden oluşmaktadır. İç Kale yaklaşık 0.60-0.70 m.'lik bir alanı kaplamaktadır. Yamaçtaki Dış Kale'de sura bitişik mekan düzenlemesi yapılmıştır. Duvar malzeme ve teknigi Roma özelliklerini yansımaktadır. Elmalı İlçesi'nin Çobanisa Köyü'nde, karayolunun hemen kenarındaki üç bölümlü tepenin güney kısmında yer alan Gilevgi Kale, surlarla çevrili kent görünümündedir. Kente kuzeydoğu bir kapı ile girilmektedir. Batı cephede dörtgen kulelerle desteklenen surların içinde kimi yapı kalıntıları yer alır. Yerleşimin düzgün, kesme taş örgü duvarlarının malzeme ve teknik özelliği, Roma Dönemi niteliklerini yansıtır. Elmalı İlçesi'nde Zümrütova Köyü'ndeki kale, köyün yanında yer alan tepe üzerindedir. Yaklaşık 0.70 - 0.80 m. boyutlarındaki alanda kale duvarları doğu, batı, güney yönlerde yapılmış; kuzyede ise kayalıklara yaslanmıştır.

together with a three aisled basilical church with some annexes to the southeast, the church originally was decorated with wall paintings as can be understood from the remaining traces and a sketch plan of this church was drawn. Moreover, those stone elements related to the liturgy were inventoried.

The walls that are discernible through the dense vegetation and the remains of a still partially standing church on the hill behind the fortress, comprise the Byzantine data that is presently available from the ancient site of Gedelma, in the Güneşli neighborhood of the Altınyaka/Gödene district of Kumluca township. The single aisled church, having a triconch apse to the east, a type peculiar to Lycia, is bordered by a single aisled chapel, constructed at a different date, to the southeast. A sketch plan of this complex was prepared. The ancient settlement of Kotanna extends over a hill to the west of Altınyaka/Gödene district of Kumluca. A wide road was opened when a television transmitter was erected on top of this hill, and the area around the transmitter is fenced off and the road was stabilized. This road construction resulted in the destruction of some structures, as the traces of wall plaster with painting and the rubble from the walls can be observed along the road. The wall remains on the slope probably belong to a defensive structure. In the courtyard of the Altınyaka Merkez Mosque that was built in 1955, three stone elements that had obviously been taken from the ancient site were inventoried. The fortress settlement (Kitanaura?) in the Gölcük village of Kumluca township is situated on a wide flat area on top of the hill, adjacent to the lower lying village on the plain. These building remains are encircled with walls and belong to the Roman Period based on the masonry employed, the material features of the walls and their monumentality. No work was done here.

Podalia Fortress, lying to the southeast of Karamık village of the Elmalı township, has both an inner and an outer fortress, with the inner fortress located on the flat area on top and the outer fortress on the slope. The Inner Fortress covers an area of approximately 60 by 70 m. The Outer Fortress on the slope has an arrangement of rooms adjoining the walls. The masonry technique and the materials employed have Roman characteristics. The Gilevgi Fortress on the southern part of the tripartite hill by the road in the Çobanisa village of Elmalı township seems to have been a fortified city. The entrance to the city was through a gate to the northeast. Inside the western wall, which is rein-

Res. 3 / Fig. 3

Res. 4 / Fig. 4

Batıda duvarlar kayalar üzerine oturtulmuştur. Surların güneyinde sura bitişik iki kare plânlı mekan, kale mimarisinde çoğunlukla görülen bir özelliktir. Elmalı İlçesi'nin Avdan Köyü'ndeki Kale, tepenin doğu kısmındaki düzülükte yer alan yaklaşık 200x0.80 m. boyutlarında surlar ile içinde pek çok yapı içermektedir. Duvarların malzeme ve tekniğinin yanı sıra yerleşimde envanterlediğimiz mimari işlevli bir taş eser, kalenin Bizans Dönemi'ne ait olduğunu işaret etmektedir. Elmalı İlçesi'nin Ovacık Köyü'ndeki Kale, yaklaşık 0.70x0.80 m. lik bir alanda yer alan sur duvarları ile içinde güney ve batı surlara bitişik mekanlardan oluşmaktadır. Duvarlar harçsız, yığma tekniğinde, taşlar oldukça düzgün işlenmiştir. Elmalı İlçesi'nin Yuva Köyü'ndeki Asar Tepe, tepenin batısındaki alçak düzülükte yer alan küçük bir savunma yapısı içermektedir. Kayalar üzerinde oturan duvarlar olasılıkla sur niteliğindedir. Batı kayalıklardaki oyma bir niş, boyutları nedeniyle mezar nişi olmalıdır. Duvarların ve bu nişin niteliği, yerleşimin Bizans Dönemi'ne ait olduğunu düşündürmektedir.

Likya'nın kuzyeyinde, özellikle Elmalı çevresinde belirlediğimiz büyük boyutlu olmayan bu yapıların, olasılıkla savunma ve gözlem amaçlı yapıldıklarını ve küçük toplulukları barındırdıklarını düşünüyoruz. Tepelerin üst noktalarına kurulmuş bu yerleşimlerde, kıyı bölgelerden farklı bir malzeme ve duvar teknigi izlenmektedir. Gilevgi Kale ise, boyutlarıyla, içindeki çeşitli yapılarla ve surların özenli malzeme ve teknigi ile bu gruptan ayrılmaktadır.

Bu yıl araştırma programı plânlandığı gibi uygulanmış; incelenen 13 yerleşimin 8'inde Bizans Dönemi'ne ait dinsel, savunma işlevli ve günlük yaşama ilişkin yapılar

forced with rectangular towers, are the remains of some buildings. The fine dressed stone masonry technique and the materials employed at this site suggest a Roman date. The fortress of Zümrütova village of Elmalı township is on a hill next to the village. The fortress encloses an area of 70 by 80 square meters and has man-made walls to the east, the south and the west while on the north side are rocks. On the west side the walls stand upon rocks. To the south of the walls, two square rooms that adjoin the walls, are quite a common feature of fortress architecture. The fortress in the Avdan village of Elmalı township has walls that enclose an area of 200 by 80 square meters on the flat part of the east of the hill, this wall encircles many structures. The materials and masonry technique employed in the walls, plus a stone architectural element, suggest a Byzantine date for this fortress. The fortress situated in the Ovacık village of Elmalı township encloses an area of 70 by 80 square meters and has rooms adjoining the western and southern walls on the inside. The walls do not have mortar and the stones are fine worked. Asar Tepe, in the village of Yuva, in Elmalı township, has a small defensive structure on the lower flat area to the west of the hill. The walls standing on rocks were probably built for fortification purposes. A carved niche in the western rocks, from its dimensions, should be a burial niche. The walls and the niche suggest a Byzantine date for this settlement.

We are of the opinion that these small structures that we have surveyed in northern Lycia, especially those around Elmalı, were probably built for defensive and observation purposes and seem to have housed only

belirlenmiştir. Bölgedeki araştırmalarımız sürdürülürken, proje kapsamında Likya'nın Bizans taşları üzerine bir kitap hazırlanmaktadır (Res. 3-4).

small groups of inhabitants. Those settlements that are located on hilltops are constructed from materials and employ masonry techniques different from those employed along the coasts. The Gilevgi Fortress distinguishes itself from this group because of its size, the structures inside, and fine workmanship and materials employed in this fortress-settlement.

The program for 2003 was accomplished as planned, with those Byzantine period religious, defense and habitation structures recorded at 8 sites out of a total of 13. As our surveys of the Byzantine remains in the region continue, we are preparing a book of our findings concerning the Byzantine stone repertory of Lycia, within the framework of this project (Fig. 3-4).

Pisidya Yüzey Araştırması Projesi: Pednelissos Antik Kenti Yüzey Araştırması 2003

The Pisidian Survey Project: Surveys in Pednelissos 2003

Lutgarde VANDEPUT - Veli KÖSE

T.C Kültür Bakanlığı Kültür Varlıklar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından verilen izinle, Pednelissos antik kentinde gerçekleştirilen üçüncü sezon çalışmaları 01.09.2003 ve 28.09.2003 tarihleri arasında, aynen geçen seneki gibi geniş ve farklı uzmanlardan oluşan bir ekiple Köln Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü'nce gerçekleştirilmiştir. Dr. L. Vandepur'un başkanlığında ve Veli Köse'nin vekaletinde yürütülen araştırmada Alman, Belçika ve Türk bilimadamları ile öğrenciler görev almışlardır.

Topografik Harita

2003 sezonunda Kuzey Nekropolü'nün bulunduğu kentin kuzeyindeki kesim bitirildi. Bu alanda kentin bulunduğu tepenin hemen yanında bulunan ve daha alçak olan bir diğer tepenin üzerinde çiftlik ya da malikane olduğu sanılan ve henüz kesin fonksiyonu bilinmeyen yeni bir yapı kompleksinin kalıntıları bulundu ve bu mevkii topografik haritaya dahil edildi.

Detaylı İncelenen Başlıca Yapılar

Kent surları ve kapıları:

2003 kampanyası ile birlikte kentin sur ve kapılarının detaylı incelenmesine başlandı. Kentin kuzey surlarının, kapının hemen batı kanadından itibaren batıya doğru uzanan kesimi, bosajlı ve kalın bloklarıyla en erken yapım evresine aittiler. İkinci bir yapım evresinde, bu kapının doğu ve batı kanadının uzantısı, kentin batı ve güney kapısının olduğu kesimle birlikte tekrar inşa edilmişlerdir. Kapıların hemen yanlarına, beraber-

With the permission granted by the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, the third season of surveys in ancient Pednelissos was carried out from the 1st through to the 29th of September by the Department of Classical Archaeology at Köln University with a large group of scholars, comprising specialists from many disciplines. This survey was under the direction of Dr. L. Vandepur, director, and Dr. V. Köse, the deputy director, and was carried out by both scholars and students from Turkey, Germany and Belgium.

The Topographical Map

The topographical mapping of the northern part of the city, where the North Necropolis lies was completed in the 2003 season. The part of the northern fortifications extending west from the gate, has bossed and thick blocks and belongs to the oldest constructional phase. In a second phase, the extensions to the eastern and western wings of this gate were rebuilt, together with the section including the western and southern gates of the city. Just next to the gates an adjoining tower was built. Probably in this period too, a new fortification wall was built in the Lower City, thus enlarging the city towards the west (Fig. 1). The third phase includes ancient repairs here and there to the walls and gates. An inscribed block dated to the 2nd century A.D. was reused in the western jamb of the North Gate and provides a dated reference point for these repairs. Similarly, repairs are observed, made especially to the South gate and at points on the walls. Further, probably in this period, an arched doorway was opened in the

lerinde birer kule dikilmiştir. Olasılıkla bu zamanda kentin aşağı şehir olarak adlandırılan mevkiinde, yeni bir sur duvarı inşa edilerek kent batıya doğru genişletilmiştir (Res. 1). Üçüncü yapımlı evresinde, yer yer kent surlarında ve kapılarında antik onarım çalışmaları tespit edilmiştir. Kuzey Kent Kapısı'nın batı sipesinde devşirme olarak kullanılan ve M. S. 2. yy.'a tarihlenen yazılı blok, bu onarım için bir çıkış noktası sunmaktadır. Aynı şekilde onarım faaliyetleri özellikle güney kapısında ve yer yer kent surlarında göze çarpmaktadır. Olasılıkla yine bu evrede, batı kulesinin hemen kuzeydoğu köşesine kemerli bir geçiş inşa edilmiştir. Özellikle yukarı kent batı kulesinde, blokların yer yer Roma harcıyla birleştirilmesi veya kaplanması olasılıkla bir dördüncü evrenin ürünü olsa gerektir.

Bazilikalar

2003 sezonunda Pednelissos'un başlıca yapılarından olan Geç Antik Dönem bazilikaları iki kişilik ekip tarafından incelenmiştir. Geçen iki sezonda, iki bazilika binasının plan çizimleri gerçekleştirılmıştır. İki haftalık bir çalışma sonucunda dört bazilikanın daha çizimleri gerçekleştirilmiştir. Bazilikaların biri agoraın hemen güneydoğusunda, diğeri agoraın hemen kuzeyinde ve kuzey-güney caddesi üzerinde, bir diğeri batı kulesinin hemen kuzeydoğusunda, dördüncüsü yine kent surları içinde ve şehrin güneybatısında, beşincişi aşağı şehirde bulunan büyük tapınağın hemen kuzeydoğusunda ve altıncısı kent surları dışında Apollon Kutsal Alanı'nın güneybatısında bulunmaktadır. Hepsinde ortak olan özellik, üç nefli oluşlardır. Çalışmalar, bunlardan kent surları içinde kalan ve şehrin güneybatısında bulunan bazilikanın plan, yapımlı ve süslü blokları ile kentin ana bazilikası olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Aşağı şehirde bulunan anıtsal kapı binası

2001 ve özellikle 2002 sezonu arkeolojik ve jeofizik yüzey araştırmaları, aşağı kentte kent kapısının hemen doğusundan itibaren başlayan ve aşağı kenti yukarıya bağlayan bir caddeyi ve bu caddenin hamam binasının hemen güneyine rastlayan ortalarında bir yerinde bulunan anıtsal bir kapı ile bu kapının açıldığı agora benzeri bir açık alanın varlığını ortaya koymuştur. İki ya da üç girişi bulunan kapıdan bir kaç merdiven sayesinde agora benzeri açık alana inilmektedir. Blokların çoğunu görülemeyiği, ya toprak altında kalmış olduğuna ya da diğer yapıların yapımında yeniden kullanılmış olduğuna işaret olsa gerektir.

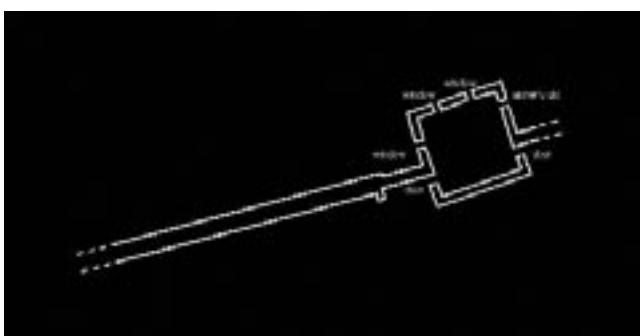
northwest corner of the west tower. The blocks were joined or coated with Roman mortar in various places, particularly on the western tower of the Upper City, which may be the result of a fourth phase of repair work.

The Basilicas

In 2003, a team of two explored the Late Antique basilicas of Pednelissos, which are among the important monuments of the city. In the previous two seasons, the plans of two basilicas were prepared. The six basilicas are situated in the following locations: just to the southeast of the agora; just to the north of the agora, on the north-south street; just to the northeast of the western tower; in the southwestern part of the city within the walls; just to the northeast of the big temple in the Lower City; while the last is to the southwest of the Apollo Sanctuary outside the walls. All of these basilicas are three-aisled. Our surveys showed that the one in the southwestern part of the city within the walls was the main basilica of the city, based upon both the construction and the architectural decoration employed.

The Monumental Gate in the Lower City

The archaeological and geophysical surveys in the 2001 and 2002 seasons revealed the presence of a street starting from just to the right of the city gate in the Lower City and leading to the Upper City, and a monumental gate building, just to the south of the baths and about halfway along this street, together with an open square, which this gate leads into. From this gate, with its two, or possibly three, apertures, a few steps lead down into the open square that is like an agora. Most of the blocks are not visible today because they are either buried or they were reused in some structure elsewhere.

Res. 1 / Fig. 1

Res. 2 / Fig. 2

Kuzey ve Güney Nekropolü'nde bulunan mezar anıtları:

Kuzey Nekropolü'nün topografik haritası ile birlikte bu alanda ilk etapta önem ihtiyaçına inanılan bazı mezar anıtları yakından incelenmiştir. Bunlardan birini, varlığına ilk olarak 2002 sezonunda saptanılan bir mezar türü oluşturmuştur. Bu yeni tip mezar şekli aedikulalı bir nişi andırmaktadır. Tepesi semerdam, tepe ve köşe, palmet motifinde işlenmiş akroterlidir. Nişler olasılıkla ahşap ya da diğer malzemeden, kapı benzeri bir kapak ile örtülülmüş olmaliydi, çünkü köşelerde bu kapakların oturacağı oyuklar vardır. Yine Kuzey Nekropolü'nde çalışmalar sırasında, benzerlerine diğer Pisidya kentleri olan Ariassos ve Sia'da rastladığımız küçük tümülüslerin Pednelissos'ta da varlığı saptanmıştır. Bunlardan birinin kaçak kazılar sonucunda tamamen açılarak yağmalandığı tespit edilmiştir. Güney Nekropolü'nde yürütülen bu sezonki jeofizik yüzey araştırmaları sonucunda toprak altında kalmış ve toprak üzerinde hiç bir ipucu vermeyen mezar yapılarının varlığı tespit edilmiştir. Kuzey ve Güney Nekropolü'ndeki çalışmalar hem Pednelissos hem de Pisidya halkın ölüm gümme

The Monumental Tombs in the North and South Necropoliess:

Together with the preparation of the topographical map of the North Necropolis, several monumental tombs that were thought to be of importance were surveyed in detail. One tomb is of a new tomb type first seen in 2002. This new tomb type looks like a niche with an aedicule. The top is saddle shaped, and on top and at the corners are palmette - acroteria. Based on the holes on the corners, it is plausible to think that these niches were closed by door leafs of timber or some other material. Also during our surveys in the North Necropolis, small tumuli, similar to those that have been found at Ariassos and Sia in Pisidia, were discovered. One tumulus had already been disturbed and plundered by illegal digging. Geophysical surveys in the South Necropolis revealed the presence of tombs that were entirely buried below the surface. Work in both the South and North Necropolises of Pednelissos revealed important data concerning the burial traditions of both the local populations and the Pisidians. Apart from the two burial types mentioned above, cornered ostothecks of the Hellenistic period, that are commonly found in other cities of Pisidia are also found in Pednelissos, and they too, have depictions of doors on the short sides (Fig. 2). Only one carries the depiction of a round shield on the long side and this solitary example was found in the South Necropolis. Most of the tombs are sarcophagi. In addition, there are monumental tombs of the temple type. These temple-tombs do not have any relief decoration but have only some simple profiles and have survived today in a poor state of preservation.

The Ceramic Surveys

The second main branch of surveys conducted at Pednelissos in the 2003 season concerned the ceramic surveys. Our survey team collected potshards from those parts of the town, which we thought would yield important material, and the identification and analysis of our finds began. Taking into consideration the previous archaeological and geophysical surveys, we aimed to study the potshards in two separate categories, those potsherds found in a public context and those found in a private context. In this campaign, only those potshards from areas that we understood to have had a public character, were systematically gathered. These areas were: the Apollo Sanctuary, the agora-like square

Res. 3 / Fig. 3

gelenekleri hakkında çok önemli bilgiler vermiştir. Yukarıdaki iki mezar tipinin haricinde, diğer Pisidya kentlerinde de görülen, Hellenistik Dönem'e tarihlenen köşeli ostoteklerden Pednelissos'ta da bulunmuştur. Her iki kısa yüzlerinde, burada da kapı tasvirleri bulunmaktadır (Res. 2). Bunlardan sadece birinin uzun yüzünde yuvarlak kalkana rastlanmıştır ve bu parçada şimdije dek sadece Güney Nekropolü'nde bulunmuştur. Mezarların büyük kısmını lahitler oluşturmaktadır. Bunlardan başka yer yer tapınak formlu anıtsal mezarların varlığı saptanmıştır. Genelde rölyef ihtiva etmeyen basit profillerle süslü olan bu tapınak mezarlar oldukça kötü durumda günümüze kalmışlardır.

Keramik Yüzey Araştırması

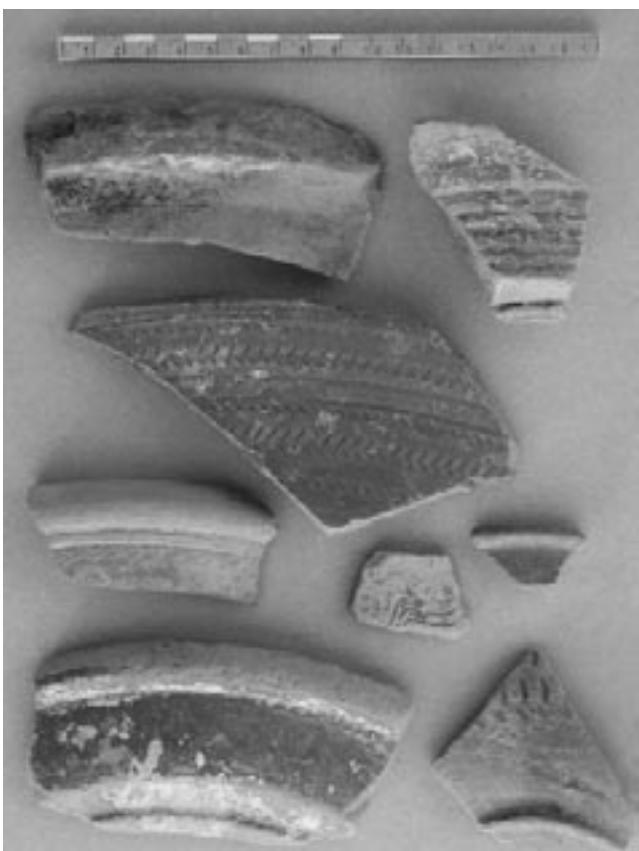
2003 Pednelissos Yüzey Araştırması'nın ikinci ana kolunu keramik yüzey araştırması oluşturmuştur. Kentin keramik toplanılmasına imkan verecek ve ekibimizce önem ettiği düşünülen muhtelif kesimlerinde keramikler toplanarak, incelenmeye başlanmıştır. Daha önceki arkeolojik ve jeofizik yüzey araştırmalarının sonuçları göz önünde tutularak karar verilen keramik yüzey araştırması, kamu ve özel mülkiyet olmak üzere iki alanda incelemeye alınmak istenmiştir. Bu kampanyada sadece kamuya ait olduğunu düşündüğümüz alanlarda

by the monumental gate in the Lower City, and the portico-like construction that is entirely buried, to the south of the big temple that was detected by the geophysical surveys of 2002. These ceramic surveys (Fig. 3) revealed the fact that the apparently isolated position of Pednelissos, up in the mountains away from the Mediterranean trade routes, is deceptive; as numerous examples of imported wares were recovered from the city. In addition to East Sigillata, Syrian and Phoenician potshards, the survey also produced fragments of ceramic products from nearby towns such as Perge and Sagalassos (Fig. 4). In addition, some other fragments that may well be the product of a regional or local manufacture of an unknown origin, were also collected. A consequence of this survey is that the ceramic surveys verified the architectural surveys; that is, that public areas, from where these examples were gathered, had only fine wares, we did not find any examples in these areas of ordinary coarse wares. Moreover, the potshards gathered to date, verify the architectural data, as they do not date to before the second half of the 2nd century B.C. These results show the interesting nature of archaeology in the Pisidian cities and raise many questions that await answers.

keramikler planlı bir şekilde toplanmıştır. Bunlar Apollon Kutsal Alanı, aşağı şehirde anıtsal kapının önünde var olduğu düşünülen agora benzeri açık alan, geçen sene jeofizik yüzey araştırmaları sonucunda ortaya çıkan büyük tapınağın güneyinde toprak altında kalmış portiko benzeri yapılaşma aktivitesinin bulunduğu kesimdir. Keramik çalışmaları (Res. 3), öncelikle Pednelissos'un bugünkü, dağların zirvesinde ve Akdeniz ticaretinden uzak gibi gözüken görünümünün ne kadar da aldatıcı olduğunu ortaya koymuştur. Kentte bir çok ithal keramik bulunmuştur. Doğu Sigilata, Suriye, Finike kap parçaları yanısıra Perge ve Sagalassos gibi yakın çevrede üretilen keramik ürünlerinin parçalarına da rastlanmıştır (Res. 4). Ayrıca diğer bazı bölgesel olduğu düşünülen, ancak henüz kesin üretim yerleri bilinmeyen yerel olabilecek keramik ürünleri de bulunmuştur. Bir başka sonuç, keramik incelemesinin mimari incelemeyi doğrulaması olmuştur. Keramiklerin toplandığı alanlar buradaki yapıların kamuya ait olduğunu doğrularcasına sadece 'fine keramik' bulundurmaktır ve hiç bir kullanım kabı sunmamaktadır. Bir diğer sonuç, şimdije kadar bulunan keramiklerin tıpkı anıtsal mimari gelişimine paralel olarak M.O. 2. yy.'ın 2. yarısından önceye giden bir tarih vermeyeşidir. Bu durum Pisidya kentleri arkeolojisini daha da çekici ve bilinmez kılmaktadır.

Jeofizik Yüzey Araştırması

Araştırmalarımızın beşinci büyük halkasını jeofizik yöntemlerle gerçekleştirilen yüzey araştırması oluşturmuştur. Yaklaşık yine on gün süren bu çalışmalarında, geçen kampanyanın devamı olarak daha güneye ve güneybatıya gidilerek şehir surları dışına taşılmıştır. Amaç kentin, surları dışına taşıp taşımadığını anlamaktı. Bu alanda ağırlıklı olarak manyetik yöntemlerle gerçekleştirilen çalışmalar pozitif sonuçlar vermiştir. Jeofizik çalışma gerçekleştirilen alanlar, metrelerle önceden ölçmek yerine, bu kez yeni bir yöntem olan GPS yardımıyla tespit edilmiştir. Bu metod doğru sonuçlar verdiği gibi ekibe çok zaman kazandırmış ve bu sayede geçen seneye oranla çok daha fazla alanlar katedilmiştir. Hemen hemen tüm Güney Nekropolü'nü içine alan kesim, diklesen yamacaya yaklaşabilinen mevkiiye kadar taramıştır. Dik yamaçlarda aletler ile yürümek imkansız olduğundan daha yukarılara çıkmamamıştır. Bu alandaki çalışmalar sonucunda, yapılanmanın kentin surları dışında çok yayılmadığı ortaya çıkmıştır. Sadece sur duvarlarının hemen yakın çevresinde bazı yapı ve anomali faaliyeti

Res. 4 / Fig. 4

The Geophysical Surveys

The third branch of surveys conducted at Pednelissos concerned our geophysical surveys. These surveys extended over a period of about 10 days and, continuing to the south and southwest, we proceeded beyond the city walls. Our aim was to find out whether the city extended beyond the walls of the city or not. Here we mostly used the magnetic methods and received positive results. Other areas were not measured with meters but rather with the GPS. Due to this new technology, the results were more accurate and the team saved much time, covered a wider area than in the previous year. The area surveyed including almost the entire South Necropolis and as close to the cliff as was possible was surveyed. As it is not possible to walk with the instrument in hand on the edge of the steep cliffs, we could not go up the hill. The surveys in this area showed that the city did not extend much beyond the city walls. Some structures and other anomalies were detected but only near the fortifications. However, distant from the city, monumental tombs were detected. These tombs must have been situated along the ancient

görülebilmiştir. Bunun haricinde, kentin çok uzağında bile yer yer anıtsal mezarlaraın yer aldığı anlaşılmıştır. Bu mezarlara olasılıkla antik yol üzerinde bulunmuş olmalıdır. Bunlardan biri üzerinde, aynı zamanda radar yöntemi de uygulanmış ve kontrolü yapılmıştır. Toprak üzerinde sadece tarla olarak gözüken alanın altında, çok düzgün form gösteren kare planlı bir mezar anıtının varlığı saptanmıştır. Jeofizik yüzey araştırmasının yürütüldüğü ikinci bir mevkii, Apollon Kutsal Alanı'ydı. Kutsal alanın temenos duvarı içinde kalan oldukça düzgün ve araştırmaya elverişli bir araziden ibaret, küçük kesiminde radar yöntemi denenmiş ve alanın güneybatı kenarında dörtgen planlı bir yapının köşesine rastlanmıştır. Ayrıca bu yapının önündede fonksiyonları henüz bilinmeyen küçük dikdörtgen noktalar tespit edilmiştir. Üçüncü bir çalışmayı, ormancıların Bodrumkaya'nın zirvesindeki yangın kulesi için 70'li yıllarda açtığı ve antik şehri ikiye bölen toprak yolun manyetik yöntemlerle incelemesi oluşturmuştur. Bu yol yaklaşık 3-4 m. genişliğinde ve 500-1000 m. uzunluğundadır. Özellikle kent surları ve onun içinde kalan kesimlerinde bazı duvarların varlığı ortaya çıkmıştır. Bunlar topografik haritada görülen duvarlarla doğru orantıda çakışmaktadır.

Sonuç

Pisidia Yüzey Araştırması Projesi kapsamında, Pednelissos antik kentinde 2003 sezonunda gerçekleştirilen çalışmalar aynen önceki senelerde olduğu gibi çok faydalı olmuş ve kent hakkında bilinenlere yenilerini katmıştır. İlk defa çalışmalara bu sezon başlanılan keramik yüzey araştırması, Pednelissos kentinin gelişimine yeni ışıklar ve ufuklar sunmuştur.

Ağırlıklı olarak Roma Dönemi'nden olduğu gibi Hellenistik Dönem'e tarihlenen keramik buluntuları, kentin Hellenistik Dönem'de bile tüm Akdeniz havzasındaki kentlerle yakın ilişki içinde olduğunu göstermiştir. Erken Roma Dönemi'ndeki buluntuların yanı sıra Geç Antik Dönem buluntuları, Pednelissos'un bu dönemde de Kıbrıs ve Finike gibi, Doğu Akdeniz kentleri ile yoğun bir ticaret alışverişinde bulunduğu göstermiştir.

road. The radar method was used upon one tomb and checks were made. In one area, which appears to be a flat field, a regular square shaped tomb that is today entirely buried beneath the surface of the ground was detected. Geophysical surveys were also carried out at the Sanctuary of Apollo: surveys in the temenos area revealed the corner of a quadrangular structure in the southwest and small rectangular spots of unknown function were located and noted in front of this structure. A third area surveyed covered the road opened by the forestry workers in the 1970s and which divides the city into two. This road is 3-4 m wide and about 500-1000 m long. Especially in the area beside the fortifications and within the walls some buried walls were detected. These walls overlap with those walls recorded on the topographical map.

Conclusion

The surveys at Pednelissos conducted in 2003, were very useful, as were the earlier surveys, and providing much new information about the site. With the start of the ceramic surveys, a new light has been cast on the development of the city, presenting us with new horizons and new information. The ceramic finds, mainly from the Roman period, as well as finds from the Hellenistic period, showed that the city, in its apparently isolated situation, in fact had close relations with all the cities in the Mediterranean basin. In addition to the early Roman finds, the finds from Late Antiquity showed that the city had intensive trade contacts at this time with the Eastern Mediterranean cities, such as those in Cyprus and Phoenicia.

Phellos (Orta Likya) Yüzey Araştırması 2003

Survey in Phellos (Central Lycia) 2003

Martin ZIMMERMANN

2003 yılında araştırma grubumuzca Phellos'da belgeleme ve plan çizimi gerçekleştirilmiştir. Arkeolojik araştırmalar, bölgesel akkültürasyon süreçleri dahilinde Phellos yerleşimin gelişme özelliklerini ve Phellos ile limanı Antiphellos arasında ne gibi farklar bulunduğu konuları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Phellos yerleşimi, çevresindeki dağlık bölgeye hakim bir sırt üzerindedir. Kuzey ve güney yönündeki sarp kayalıklarıyla bu sırt, mükemmel bir koruma sağlamıştır. Seramik buluntularına dayanılarak yerleşimin tarihi İ.O. 7. yy.'a kadar geri götürülebilse de yerleşimin net bir görüntüsünü ancak İ.O. 6. ila 4. yy.'lar arasında elde etmek mümkündür.

Bu dönemde, yerleşimin bulunduğu sırt, merkezi bir içkaleyi kuşatan gösterişli surlarla güvenlik altına alınmıştır. Arkaik ve Klasik dönemlerde Phellos'un önemi hem yerleşimin ve surlarının boyutları hem de özellikle mezarlarında kendini göstermektedir. Yaklaşık 130 mezarın yarısı İ.O. 6. ve 4. yy.'lar arasına tarihlenmekte olup mezar anıtlarının yüksek kalitesi özellikle dikkat çekmektedir.

Eskiçağ'da ana yolda batıya doğru ilerleniyor, mezarları geçip kuzeydoğudaki bir kapıdan geçerek hemen içkalenin altında büyük bir açık alana ulaşılıyordu. Muhtemelen yerleşimin agoraşı olan bu açık alanda halen Arkaik Dönem'den bir payeli mezar anıtı ve geç 5. ve erken 4. yy.'da yaşamış kentin ileri gelen ailelerinin gömülü olduğu ev tipi kaya mezarlar bulunmaktadır. İçkalenin batısında yeni keşfettiğimiz ev tipi kaya mezarlarda yerleşimin aristokrat ailelerine özgü ayırt edici mimari işaretler dikkat çekicidir. Batı Kapısı yakınındaki dynastlara ait heroon, bu anıt dizisinin en etkileyici örneğidir. Hükümraniş süren aile bu şekilde agorada gömülme geleneğinin sürekliliğini kırmış ve kendine özgü bir mezar temenosu kurmuştur.

In 2003, a research team examined the ancient ruins of Phellos and was able to document, measure, and draw the entire site. This archaeological investigation focused on how the development of Phellos as a settlement fits within the backdrop of regional acculturation processes and what differences can be determined between Phellos and its harbor of Antiphellos.

The settlement of Phellos is situated on a ridge that dominates the surrounding mountainous area. This particular ridge, with its steep rock faces to the north and south, also afforded excellent protection. Based on ceramic evidence, the settlement can be dated back to the seventh century B.C., but our picture of the site only becomes clearer in the period between the sixth and fourth centuries B.C.

In this period, the ridge was secured by imposing fortification walls enclosing a central citadel. The importance of Phellos during the Archaic and Classical periods is reflected not only in the size of its defences and settlement, but particularly in its tombs. Half of the approximately 130 graves belong to the period between the sixth and fourth centuries B.C., but here the high quality of the grave monuments particularly stand out.

In ancient times, one would have passed through a gate in the northeast along a main road leading westward, past the tombs to a large open area directly below the citadel. This open area, which was most likely the agora of the settlement, still contains the remains of an Archaic pillar tomb and the remains of rock-cut house tombs in which the leading families of the town were buried during the late fifth and early fourth centuries B.C. West of the citadel, we discovered additional rock-cut house tombs, which constituted distinct architectural markers of individual aristocratic families

Res. 1 Anitsal mezâr (Heroon I) / Fig. 1 The monumental tomb (Heroon I)

İzleyen Hellenistik Dönem'de, her şeyden önce teraslı yapılara yer açmak amacıyla surlar genişletilerek Phellos'un yerleşim alanı büyütülmüştür. En geç bu dönemde inşa edilen bir dizi konut, aristokrasinin yaşama alanı olmuştur. Ancak bu evlerin kalıntıları, tipki kamu yapılarının kalıntıları gibi, Likya'daki diğer yerleşimlere kıyasla daha mütevazıdır; hiçbir mimari bezemeyle rastlanmamıştır. Yine de iğkale ile konutlar arasındaki ana yollardan biri boyunca yer alan bir bölgede kamu yapıları bulunuyordu. Hellenistik Dönem'e ait en önemli yapı, 2003 yılında keşfettiğimiz küçük tiyatro olmalıdır. Tiyatrodada yaptığıımız inceleme bizi, daha önce agora'da bulunan bir Hellenistik yapı kitabesine götürdü. Söz konusu yazıt, Phellos halkına (demos) ve Dionysos'a adanan bir yapı bağışi hakkındadır. Arkeolojik birikim ve gözlemlerimize dayanarak, kalenin doğu suruna yaslanır konumda inşa edilen ve Bizans yapılarının molozlarıyla örtülümsü haldeki tiyatronun dış hatlarını saptayabildik.

Ancak inşa yeri daha da fazla ipucu veriyor. Tiyatro ve agoranın Phellos'da olduğu gibi bir birlikteliği aslında Grek öncülerine dayanır ve özel bir karaktere sahiptir. Hellenistik Dönem'de tiyatro, yukarıda anlatılan ve Doğu Mahallesi'ndeki mezârlar arasından geçen ana yolu mimari olarak sonlandırıyordu. Diğer perspektiften bakıldığımda ise, Klasik Dönem'in etkileyici anıtları, tiyatrodaki ziyaretçinin gözleri önüne seriliyordu. Tiyatro, agora ve mezârları bir arada bulunduran Ksanthos kent düzenlemesinin Phellos'dakinin en yakın benzeri olması belki de tesadüf değildi.

Hellenistik-Roma dönemlerinden başka bir kamu yapısı bulunmaması ilginç bir durumdur. Aslında kentsel

within the settlement. The impressive climax to these series of monuments emerges with the heroön of the dynasts located near the West Gate. In this way, the ruling family decided to break with the continuity of burial on the Lycian agora and established a self-contained grave temenos.

In the succeeding Hellenistic period, Phellos extended its settlement area, as can be seen above all through the extension of the fortification walls to create new room for terraced buildings. A series of representative houses were built during this period at the latest, and they formed the living quarters for the aristocracy. The remains of these houses, however, like those of the public buildings, appear rather modest in comparison with other sites in Lycia. We did not find, for example, any trace of architectural decoration. Nevertheless, an area of public buildings did exist along one of the main roads between the houses and the citadel. The most important structure of the Hellenistic period appears to have been a small theater, which we discovered in 2003. Our investigation of the theater led us back to a Hellenistic building inscription, which had been discovered on the agora. This inscription refers to the donation of a building to the demos of Phellos and to Dionysus. With great archaeological acumen, we were able to reconstruct the outline of the theater, which was built against the citadel's east wall, from amidst the rubble maze of Byzantine remains.

The site chosen for this construction, however, is even more informative. The combination of theater and agora represented at Phellos is based on Greek precedent and has a particular character. During the Hellenistic period, the theater architecturally rounded

Res. 2 Klasik Dönem'e ait boğa kabartması (Heronon I) / Fig. 2 A classical relief of a bull (Heronon I)

büyübümeye olan yatırıma tanıklık eden veri azlığı, İmparatorluk Dönemi lahitlerinin azlığı ile de destekleniyor. Lahitler toplam 130 mezarın yalnızca yüzde onunu oluşturmaktadır ve de eski mezarlardan tekrar kullanılmıştır. Erken tarihle kuşatılmış böylesine müze gibi bir yerde yaşamın eski mezarlardan tekrar kullanmaya yönelik mesini gözlemlemek pek de olasılık dışı değildir.

Yukarıda özetlenen yerleşim yapısında dramatik bir değişim ilk kez Bizans Dönemi'nde gerçekleşmiştir. Kale tadil edilerek magazin, yani tahkim edilmiş depolara dönüştürülmüştür. Yeni inşa edilen surlar ise kentsel alanın, merkezi kalenin batı ve güneyinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Önemli binaların ve işlenmiş mimari unsurların yokluğu başta olmak üzere arkeolojik bulgular dikkate değerdir ve de polis territoriumunun boyutlarıyla aynı orantıda oldukları pek söylenenmez. Aslında, bölgedeki nispeten daha küçük kentlerde bile çok daha iyi kalitede bina kalıntıları görülmektedir.

Bunları açıklayabilmek için Antiphellos limanına bakmak gereklidir. Hellenistik Dönem'de etkileyici surlarla çevrili kent alanında bir bouleuterion, dükkanları bulunan ve kolonatlarla çevrili büyük boyutlu bir agora ve bir tiyatro yer almaktadır. İmparatorluk Dönemi'nde iki hamam; Geç Antik Dönem'de de iki büyük kilise inşa edilmiştir. Aslında nekropolislerdeki lahitlerin çoğu Hellenistik ve İmparatorluk dönemlerine aittir. Bu durumda, yerleşimin, Phellos'da olduğunun tam tersi yönde geliştiği söyleyenbilir. Her iki yerleşimin konumları ve asıl politik bağları göz önüne alındığında, sürekli ve yakın bir ilişkinin bulunduğu var saymak muhtemeldir. Polis Phellos'un yerli seckinlerinin, çevredekileri

off the main road already described, which led through the grave monuments of the East Quarter. From the opposite perspective, the theater audience had the imposing monuments of the Classical period unfolding before his eyes. It is perhaps not entirely accidental that the complex has, as its nearest parallel, the Hellenistic ensemble of theater, agora, and grave monuments at Xanthos.

The lack of other public monumental buildings from the Hellenistic-Roman period is conspicuous. In fact, the scant evidence for investment in the urban expansion of the site corresponds with the low number of sarcophagi from the Imperial period. These sarcophagi comprise only ten percent of the total 130 graves, and at the same time the old graves were being reused. It is perhaps not far-fetched to observe that life in such a museum-like place enveloped by its early history would also extend to the reuse of the earlier tombs.

A dramatic change in the above-outlined settlement structure seems to take place only in the Byzantine period when the citadel was remodeled into a magazine or fortified storehouse. The new fortification walls now show a concentration of the urban area to the south and west of the central citadel.

The archaeological findings, especially the lack of important buildings and particularly worked architectural elements, are remarkable, and appear hardly commensurate with the size of the territory of the polis. Indeed, other sites in the region, which are considerably smaller than Phellos in size, generally show a far better quality of building remains.

Res. 3 Lahit (Klasik Dönem)

Fig. 3 Sarcophagus (Classical Period)

bereketli topraklardan elde ettiği gelirin büyük bölümünün limanı özel ve fazla gösterişli tesislerle donatmak için harcadığını düşünmek olası görünüyor.

Bu birlikte varolmanın temeli, idarede bulunan sosyal sınıfların üyelerinin arasındaki temaslardır. Buna tipik bir örnek olarak yenice keşfettiğimiz bir yazıtta tanıdığımız bir zatı verebiliriz: Yönetici sınıfın üyesi olan bu zat hem Phellos hem de Antiphellos vatandaşıydı. Lykia Koinon'undaki kariyerine ek olarak her iki polis'te de bouleutes olarak görev yapıyordu. Phelloslu birinin her iki mecliste yaşam boyu üyeliğe sahip olması tekil bir olgu olmasa gerektir.

Phellos, kentsel gelişmenin pek uygulama alanı bulamadığı bir yer olarak kaldı. Arkaik-Klasik dönemlerdeki yerleşim görüntüsü, bölgede yerel unsurların sürekliliğini gösteren tekil bir örnektir. Phelloslular büyük polislerinin merkezini, kendi Likya tarihlerinin bir müzesi olarak tasarımlamışlardır.

An explanation for this can possibly be found if one turns to the harbor of Antiphellos. In Hellenistic times, the city area, which was secured by an impressive fortification wall, was provided with a bouleuterion, an agora of generous dimension with stores and the surrounding columned passage, and a theater. In the Imperial period, two baths were erected; in Late Antiquity, two larger church buildings were constructed. Indeed, the majority of the sarcophagi in the necropolis belong to the Hellenistic and Imperial periods. The evidence would suggest, then, that the settlement developed in a direction contrary to that of Phellos. Given the location of both sites and their original political connection, one can propose a continued and lasting close relationship between them. It seems probable that a large part of the money that local elites from the Polis of Phellos generated from the surrounding fertile agricultural land was invested in furnishing the harbor with special and even opulent facilities.

The basis of this coexistence was the contact amongst the members of the ruling social classes. A typical illustration of this would be a man whom we now know from an inscription we have just discovered. As a member of the ruling class, he possessed not only the citizenship of Phellos but also that of Antiphellos and, in addition to his career in the Lycian Koinon, he functioned in both poleis as a bouleutes. A life-long membership by a Phellite in both assemblies was surely not an isolated phenomenon.

Phellos remained largely untouched by urban development. Thus the settlement picture that survives for the Archaic-Classical period at Phellos is a singular example in the region for the continuity of the local elements. The Phellites designed the center of their large polis, in a way, as a museum to their own Lycian history.

Silifke, Olba (Uğuralanı) Arkeolojik Yüzey Araştırması 2003

Archaeological Surveys at Olba (Uğralanı), Silifke-Mersin, in 2003

Emel ERTEM

Mersin, Silifke, Uzuncaburç Beldesi'nin 4 km. doğusunda, Uzuncaburç-Örenköy yolu üzerinde yer alan Olba (Ura-Uğralanı) arkeolojik yüzey araştırmaları 2001'den bu yana her yıl aralıksız sürdürülmektedir. Antik yerleşim, Olba territoriumu sınırları içinde, denizden ortalama 1100 m., bulunduğu düzlükten yaklaşık 50 m. yükseklikteki akropolis ve çevresindedir. Akropolis doğudan ve batıdan iki vadide sınırlanır ve bu vadiler güneye doğru daha geniş bir vadide tabanında, Şeytan Deresi olarak adlandırılan derin yarıktta birleşir. Akropolis'in kuzey kesiminde ise, çok daha farklı bir görünüm söz konusudur. Düzlük ve tarımsal etkinliğe uygun arazi yapısı dikkati çeker.

Olba dinsel yapıları; su kemeleri, nymphaeum, sarnıcılar, tiyatro, konutlar gibi kamusal yapıları ve sur duvarları ve kulelerden oluşan savunma kuruluşları ile Roma Dönemi'nde yaşayan bir kent niteliğindedir. Ayrıca, çeşitli tiplerdeki mezarlarda kentteki nüfusun kanıdır. Olba-Diocesarea (Uzuncaburç) Hellenistik Dönem'den beri getirdiği dinsel ve yönetsel merkez olma özelliğini Roma Dönemi'nde de bir ölçüde korurken, Olba günlük yaşamla, tarımsal etkinlik ve üretimle ilgili bir kent özelliği taşır. İki merkezin bir yolla birbirine bağlı olması da onların arasındaki doğrudan bağlantının kanıdır.

Olba'da yerleşim alanının hemen her kesiminde mezarlardır yer alır. Bunların sayılarının çokluğu ve gösterdikleri çeşitlilik nedeniyle araştırmmanın başlangıcından beri ana ilgi alanlarından biri kentteki mezar yapıları ve tipleridir. Olba'da başlıca üç mezar tipine rastlanır:

Surveys at Olba (Ura - Uğralanı) have been undertaken continuously since 2001. Olba is located on the Uzuncaburç-Örenköy road, 4 km to the east of Uzuncaburç District of Silifke-Mersin. The ancient settlement is within the borders of Olba territory, on and around an acropolis rising 50 m above the plain at an altitude of 1100 meters. The acropolis is bordered with two valleys on the east and the west, which join towards south in a wider valley basin called Şeytan Creek. On the northern side of the acropolis the landscape is different, with the flat land convenient for cultivation.

With its religious structures, secular structures such as aqueduct, nymphaeum, cisterns, theatre and houses, and fortifications with towers Olba was a living city in the Roman Period. Besides, the tombs of various types are evidence for the inhabitants of the city. In the Roman Period Olba-Diocesarea (Uzuncaburç) still retained to some extent its quality of being a religious and administrative center since the Hellenistic Period while Olba bears the quality of being a city involved in daily life, agricultural activities and production. The fact that the two centers are connected physically with a road proves the direct connection in between.

Tombs are found almost all over Olba. Thanks to the high number and great variety of tombs, they have been one of the major foci since the very beginning of the surveys. The major burial types found in Olba are as follows:

1. Kaya Mezarı
2. Lahit
3. Tapınak Plânlı Anıt Mezar

2002 yılında ilk çizim ve rölöveleri yapılan Olba tapınak plânlı anıt mezarı 2003 çalışma döneminde de yeniden ele alınarak, mimari detayları konusunda bilinmeyenler aydınlatılmaya çalışıldı (Res. 1). Prostylos tapınak biçiminde yapıldığı ve Korinth düzeneinde olduğu anlaşılan yapının tümüyle yıkılmış durumda cephesi konusunda bilgi sağlamak amacıyla Kültür Bakanlığı izniyle sondajlar açıldı. Sondajlar, anıtın önünden başlangıçta basamaklı bir düzenlemenin söz konusu olduğunu ancak, ilk yapım tarihi sonrasında yapının değişiklikler yapılarak kullanıldığını gösterdi. Ayrıca, tapınağın ön sütun dizisine ait Korinth başlığı saptandı.

Anıt mezarın en iyi korunan kuzey-batı (arka) duvarının kuzey-batı köşesinde açılan sondaj, yapının altyapısı ve temelleri konusunda şimdiye dek bilinmeyen bazı detayları ortaya çıkarttı. Üç taş sırasından oluşan ve 1.55 m. yükseklikteki podyumun altında yine harçsız ve rektagonal taşlarla örülüen bir çevre duvarı belirlendi. Podyumdan 30 cm. çıktı yapan bu duvarın yaklaşık 10 cm.'lık bir bölümünün toprak üzerinde görülmesi gereklidir. Bunun altında ise, daha düzensiz işçilik yansitan 20 cm. yükseklikte taş temel ve en alta da taş dolgu/

1. Rock tombs
2. Sarcophagus
3. Monumental tomb with a temple layout

The first relevé and drawings of the monumental tomb with temple layout were done in 2002 and in 2003 the structure was reevaluated with the aim of filling the gaps in architecture (Fig. 1). The structure is a prostyle of the Corinthian order. As the façade is entirely in ruins, with the permission issued by the Ministry of Culture soundings were opened in order to acquire data. Soundings revealed that the structure originally had an arrangement with steps in front but that it was later altered. Besides, a Corinthian capital belonging to the row of prostyle columns was located.

The sounding opened on the northwest corner of the north-west (rear) wall of the monumental tomb revealed some unknown details about the substructure and foundations. Under the 1.55 m high podium built with three courses of stones was found an encircling wall built with rectangular stones but without mortar. This wall protrudes about 30 cm from the podium and about 10 cm portion of it must have been visible. Under this wall is the stone foundation 20 cm in height with quite irregular workmanship, and under that is the stone filling. Based on these details uncovered we can

Res. 1 / Fig. 1

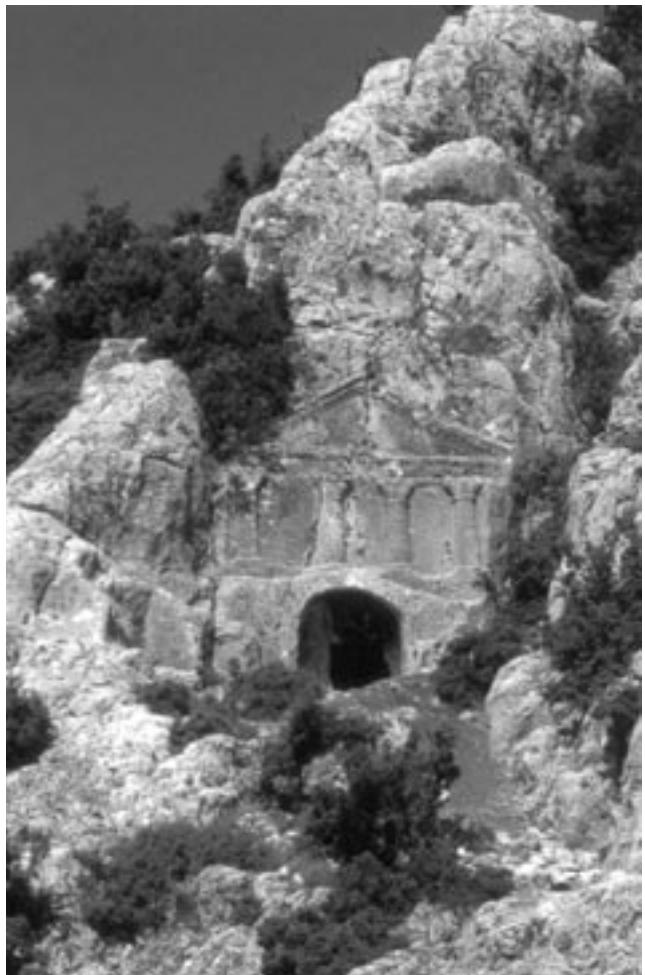
blokaj vardır. Bu saptamalar uyarınca, Olba tapınak mezarını Dağlık Kilikya'da başta Elaiussa-Sebaste (Ayaş), Korykos (Kızkalesi) olmak üzere Imbriogon (Dösene), Kanytelis (Kanlıdivane), Cambazlı, Mezgitkale ve Olba-Diokaisareia (Uzuncaburç) gibi pek çok merkezde tanınan bir tipin temsilcisi olarak değerlendirebiliriz. Benzerleri gibi Olba örneğini de İ.S. 2. yy.'a tarihlemek olasıdır.

Tapınak plânlı anıt mezarın yanı sıra 2002'de ilk saptama ve değerlendirmelerinin yapıldığı iki ayrı kaya mezarının da mimari ölçüm ve çizimleri 2003 araştırma döneminde gerçekleştirildi. Bunlardan ilki, Doğu Vadisi'ne bakan, Korinth düzeneinde tetrastylos tapınak cepheli kaya mezarıdır (Res. 2). Vadi tabanından yaklaşık 15 m. yükseltideki mezara kayaya oyulmuş basamaklarla ulaşılır. 2.7×2.9 m.'lik ölçülerile kareye yakın plânlı mezar odasının girişe göre sağ tarafında taş mezar yeri, girişin tam karşısında ise bir niş vardır.

Olba'daki tapınak cepheli diğer kaya mezarı, Güney Nekropolisi olarak adlandırılan kesimdedir. İki Ion sütunu ve onların taşıdığı baştaban ve alınlıktan oluşan düzenlemeye sahiptir (Res. 3). Mezar odası 2.85×2.43 m. boyutlarında, dikdörtgen plânlıdır. En çok 1.70 m. yükseklikteki tavan, beşik tonoz biçimindedir.

Olba'daki kaya mezar mimarlığının en güzel örneklerinden biri, akropolis eteklerinde, Doğu Vadisi'nin batı yamacı üzerindedir. Vadi tabanından yaklaşık 9 m. yükseklikteki anıtın kemerli cephe düzenlemesi vardır (Res. 4). Birbirine farklı seviyelerde açılan üç ayrı mekana sahip olan bir mezar kompleksi niteliğindedir ve Doğu Roma topraklarında en görkemli örnekleri Petra'da tanınan mezar geleneğinin Kilikia Bölgesi temsilcisi olarak nitelenebilir.

Olba'da yerleşim alanının hemen her yerinde, kimi zaman kaya mezarlarının yanlarında lahitler saptanır. 2003 araştırmalarında yerleştirilmiş biçimleri ve yapım özellikleri bakımından Olba'daki lahitler değerlendirdi ve ölçüm ve çizimlerine başlandı. Yapımlarında yerli kireç taşının kullanıldığı lahitlerin süslemeli ya da süslemesiz örnekleri vardır. Süslemesiz olanlar, sandukalarının alt ve üstünde çıkıntılı profile; kırmızı çatı biçiminde, merkez ve köşe akroterler kapaklara sahiptir. Süslemeli lahitlerde kullanılan başlıca unsurlar girland, girland taşıyan Eros, çelenk, yazılı ya da yazıtsız tabula ansata ya da düz levha (tabula) olarak belirlenir. Bağımsız olarak işlendiğten sonra uygun bir konuma, örneğin düzleştirilen bir kaya yüzeyine yerleştirilen lahitlerden başka kaya kütlesiyle birlikte yekpare

Res. 2 / Fig. 2

infer that the monumental temple tomb of Olba is an example well known from many sites in Rough Cilicia such as Elaiussa-Sebaste (Ayaş) and Korykos (Kızkalesi) firstly, and Imbriogon (Dösene), Kanytelis (Kanlıdivane), Cambazlı, Mezgitkale and Olba-Diocaesarea (Uzuncaburç). It is plausible to date the Olba example to the 2nd century, as are the similar ones.

Two rock tombs discovered and explored first in 2002 were measured and plans to the scale were drawn in the 2003 campaign. The first has a tetrastyle temple façade of Corinthian order and faces the East Valley (Fig. 2). Located about 15 meters above the valley floor the rock tomb is accessed via steps cut into the rock. The burial chamber measures 2.70×2.90 m and has the stone burial bench on the right and a niche opposite the entrance.

The other rock tomb with a temple façade is in the section called the South Necropolis. This rock tomb

Res. 3 / Fig. 3

işlenenler, "chamosorion" niteliği taşıyanlar vardır. Ayrıca, kimi lahitler birer kaya anıtı, ait oldukları mezar kompleksinin bir parçası olarak işlenirler. Olba lahitlerinin İ.S. 2. ve 3. yy.'a tarihlenmeleri olasıdır.

Olba 2003 araştırmasının temel konularından biri de akropolis üzerindeki anitsal yapıdır. Başlangıçta anakayanın oluşturduğu ve kısmen biçim verilmiş podyum üzerinden yükselen prostylos plânlı bir anıt-mezar olduğunu düşündüğümüz ve sahip olduğu mimari elemanları nedeniyle Korinth düzeninde, İ.S. 2. yy.'a ait olduğu anlaşılan yapıyla ilgili geliştirilen incelemeler, bunun batıya doğru uzanan birimleri bulunan daha geniş kapsamlı bir plânlamaya sahip olduğunu gösterdi. Akropolis'in tam tepesindeki ayrıcalıklı konumu, yapının yerel ya da imparatorluk kültüne adanan bir tapınak olabileceğini düşündürmektedir. 2003 araştırma döneminde mimari ölçüm ve çizimlerine başlanan yapıyla ilgili öncümüzdeki yıllarda çalışmalar sürdürülecektir.

had two Ionic columns supporting an entablature and a pediment (Fig. 3). The burial chamber measures 2.85x2.43 m and barrel-vaulted ceiling is 1.70 m tall at the highest point.

A beautiful example of rock tombs in Olba is found on the west slope of the East Valley, on the skirts of the acropolis. The tomb located at 9 meters above the valley floor has an arched façade (Fig. 4). The tomb is a complex of three chambers opening into each other and can be said to be the Cilician representative of the tomb tradition, whose best examples are found at Petra.

Almost all over the settlement and sometimes by the rock tombs stand sarcophagi. In the 2003 campaign, the sarcophagi in Olba were evaluated according to their placement form and construction features, and their dimensions were measured and drawings started. Made of local limestone some sarcophagi have decoration while some do not. Those without decoration have a projecting profile at the bottom and top of the chest, and a lid in the form of a pitched roof with acroteria in the middle and at the corners. Decorated sarcophagi have mainly garlands, Erotes carrying garlands, wreaths, tabulae ansata or tabulae with or without inscriptions. While some sarcophagi were carved separately and then placed at some suitable location, e.g. on a hewn rock terrace, there are also examples carved entirely from the bedrock, i.e. chamosorion. Besides, some sarcophagi were worked as rock monuments, as part of the burial complex they belong to. It is plausible to date the Olba sarcophagi to the 2nd and 3rd centuries.

One main area of focus in 2003 was the monumental structure atop the acropolis. Our preliminary observation was that it was a monumental prostyle temple tomb of the Corinthian order rising on a podium carved from the bedrock and dated it to the 2nd century; however, as our surveys progressed it was understood that the structure was part of a larger complex with units extending towards west. Its privileged location atop the acropolis suggests its identification as a temple dedicated to a local or imperial cult. The architectural measurements and drawings begun in 2003 will continue in the future.

About 10 meters above the valley floor on the west slope of the Şeytan Creek Valley stretching to the south were found a rock cut monumental room, comprising chambers and alcoves, and a series of niches. We are of the opinion that this complex is a cult place dedicated to the deities of local traditions.

2003 araştırmasında, güneye doğru uzanan Şeytan Deresi Vadisi'nin batı yamacında, vadi tabanından ortalama 10 m. yükseklikte kayaya oyulmuş oda ve girintilerden oluşan görkemli bir mekan ve nişler dizisine rastlandı. Bunun yerel inanışlarla ilgili, bölgede tapınılan tanrı ya da tanrıçalara adanmış bir kültür yeri olduğunu sanmaktayız.

Res. 4 / Fig. 4

Silifke, Sömek Köyü Kiliseleri Yüzey Araştırması 2003

Surveys of Churches in Sömek Village by Silifke-Mersin in 2003

Ayşe AYDIN

Mersin ili, Silifke İlçesi'ne bağlı Sömek Köyü ve çevre-sinde Kültür ve Turizm Bakanlığı izni, Mersin Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri'nin maddi desteğiyle 2003/Kasım ayında başkanlığımızca yapılan araştırmaya, Güneş Dik, Mustafa Çetgin ve Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji bölümü öğrencilerinden Mustafa Öğüt'ten oluşan bir ekip ile Bakanlık temsilcisi Mersin Müzesi arkeologlarından Zeki Akcan katılmıştır.

Silifke İlçesi'ne yaklaşık 40 km. uzaklıktaki Sömek Köyü yakınındaki antik yerleşimde iki kilise dışında çok sayıda ev kalıntısı, işlekler, lahitler ve sarnıçlar bulunmaktadır. Çalışma bugüne kadar incelenmemiş ve yayını yapılmamış iki kilisede yoğunlaşmıştır. Kiliselerin isim ve tarihini verebilecek yazıtları olmadığı için bulundukları konuma göre Batı ve Doğu Kilisesi olarak adlandırılmıştır. Daha iyi durumdaki Batı Kilisesi'nin ölçüm ve çizim çalışmaları tamamlanmış, Doğu Kilisesi'nin tamamen tahrip olması ve batı cephesi dışında doğru ölçülerini alınamadığı için kroki planı yapılmıştır.

Antik yerleşimin yaklaşık 200 m. batısındaki Batı Kili-sesi birden fazla yapım evresine sahiptir. Bölge kiliseleri ile kıyaslandığında kilisenin 6. yy.'a tarihlendirilebilecek ilk evrede üç nefli, bazilikal planlı yapıldığı belirlenir. Yapıldığı korinth sütun başlıklarları ve taş malzeme Antik Dönem'e ait bir yapıdan sökülkerek bu kilisede kullanılmıştır. Güney yan nef içinde nefe sonradan yerleştirilmiş bir kapı açıklığı ve duvar izleri yapının 7. yy.'dan sonra daha küçük boyutlara indirgenerek kullanılmış olduğunu akla getirir. Ancak bu ikinci evreye kesin bir tarih vermek olası değildir (Res. 1).

Kilisenin güneybatısındaki bir yapı ya da yapılara ait kalıntılar dikkat çekicidir. Bu kalıntılar içinde oldukça

With permission issued by the Ministry of Culture and Tourism and financial support from the Mersin University's Research Fund, research was carried out at Sömek village in 2003 by a survey team under the author's direction. The members of the survey team were Güneş Dik, Mustafa Çetgin, and Mustafa Öğüt, a student from Mersin University, Faculty of Letters and Sciences, Department of Archaeology, with Zeki Akcan, the State's representative, an archaeologist from Mersin Museum.

Sömek Village is located about 40 km from Silifke. In addition to the remains of the two churches the ancient settlement nearby has numerous remains of houses, work areas, sarcophagi and cisterns. The work focused on these two churches, which have not been studied or published to date. Due to the lack of epigraphic evidence, the churches have been named as the "West Church" and the "East Church" due to their locations. The West Church, which is better preserved, has been documented architecturally and its plan has been drawn to scale, while the East Church, which is entirely in ruins, was drawn only as a sketch plan, as only the eastern wall could be measured accurately.

The West Church is located about 200 m to the west of the ancient settlement and provides evidence of multiple phases of construction. Like other churches in the region, in the first phase, the West Church took the form of a three aisled basilica that is datable to the 6th century. The column capitals are of the Corinthian order and the other stone material employed in the construction of the church was "spolien" gathered from an antique structure. A doorway, which had been opened later, together with the traces of walls in the southern side aisle suggest that the church served a

Res. 1 / Fig. 1

büyük 4,40 m. uzunlukta, 60 cm. çapında bir sütun gövdesi, poligonal duvar parçaları, lento bölümlerinde Antik Dönem ya da Hıristiyan motiflerine yer veren kapılar ve seramik parçaları bulunmaktadır. Bu yapı üzerinde çalışma yapılmamış olmakla birlikte kilise ile ilişkisi araştırılmaya değerdir. Batı Kilisesi ile Doğu Kilisesi arasındaki alanda farklı ölçülere sahip lahitler yer alır.

Doğu Kilisesi'nin bulunduğu alan çok sayıda ev, sarnıcı ve ışık kalıntılarıyla dikkat çeker. Anlaşıldığı kadarıyla asıl antik yerleşme burada yer almıştır. Kilisenin batısındaki duvar kalıntısı Antik Dönem'e ait olup, bu duvar bir çeşit koridor ya da nartheks olarak Bizans Dönemi'nde kullanılmış olmalıdır. Yapının batı duvarı kısmen sağlamdır. Ancak diğer cephelere ait duvarlar ve iç mekan ölçü alınmasını dahi engelleyecek kadar zarar görmüştür. Doğudaki apsis kavisi izlenebilmektedir. Güney cephede cepheyi taşan bir mekan yer alır. Bu mekanın doğu duvarına haç motifleri kazınmıştır.

Sömek Köyü'nün yaklaşık 3 km. kuzeyindeki Athena kabartması, antik yerleşimde Athena Kültü'nün varlığını gösterir. 1,30 m. yükseklikteki kabartmada "Dağlarda oturan Athena" yazılıdır. Athena üst bölümü istiridye şeklindeki bir niş içine yerleştirilmiş, elinde mızrağıyla tasvir edilmiştir. Kabartmanın bir yanında ise bazı sembolik motifler yer almıştır.

congregation diminished in size from the 7th century onwards. However, it is not possible to accurately date this second phase of building activity (Fig. 1).

To the southwest of the church one can see the remains of a structure or of a group of buildings that are noteworthy for a column shaft 4.40 m in length and 0.60 m diameter, fragments of a polygonal wall, door lintels carrying motifs from antiquity or Christianity and potshards. Although no work has been conducted in this area, it is worth examining its relationship to the church. Between the West Church and the East Church are sarcophagi of various dimensions.

The area where the East Church is located has the remains of many houses, cisterns and work areas, suggesting that in antiquity the settlement was located here. The wall to the west of the church is from antiquity and was used as a corridor or as a narthex in the Byzantine Period. The western wall of the Church is partially preserved; however, the other walls have been so badly destroyed that it was not possible to accurately measure them. The curvature of the apse in the east is discernible. A room on the south side protrudes out and has cross motifs carved into its east wall.

A relief figure of the Goddess Athena is to be found 3 km north of Sömek Village and shows the worship of

Özetle Sömek Köyü yakınındaki Batı Kilisesi olarak adlandırdığımız yapı, planı, malzemesi; Doğu Kilisesi de malzemesi ile Kilikia ve İsauria Bölgesi kiliselerinin özelliklerini göstermektedir. Planını tam olarak belirleyemediğimiz Doğu Kilisesi'ni bir tarafa bırakacak olursak Batı Kilisesi, doğu bölümünün düz bir duvarla dıştan sınırlanmış olması, içten üç apsisli yapısıyla bölgdedeki Suriye bölgesi kiliselerinin özelliklerini yansımaktadır. Her iki kilisede 5. yy. sonu ile 6. yy. arasında Araplar'ın bölgeyi ele geçirmeleri öncesinde yapılmış olmalıdır. Ancak Batı Kilisesi'nin güney yan nefi içindeki kapı açıklığı ve naostaki farklı ölçülerdeki sütun kaide ve gövdeleri yapının ikinci evresinin olduğunu göstermektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi burada Athena kültürün varlığı ve Batı Kilisesi'nde kullanılan devşirme malzeme, hemen güneybatıdaki büyük sütun, kilise yerinde olası bir tapınak varlığına dikkat çekmektedir. Bu anlamda Batı Kilisesi bölgdedeki Uzuncaburç, Cennet Cehennem, Elaiussa-Sebaste gibi diğer tapınakların kilise olarak değişime uğrayarak ikinci kullanımlarının gerçekleştiği özel bir kilise grubuna girmektedir.

the cult of Athena in the ancient settlement. This relief, standing to a height of 1.30 m, carries an inscription reading "Athena inhabitant of the mountains". Athena holds her spear within a niche crowned with a scallop shell and there are some symbolic motifs carved on one side.

To summarize, the West Church near Sömek Village with its plan and construction materials, and the East Church with its construction materials resembles the churches of Cilicia and Isauria. Putting to one side the East Church, whose plan we could not accurately establish, the West Church with its triple apse concealed behind a straight wall on the east, calls to mind the churches of Syria. Both the East and the West churches must have been built in the end of 5th or 6th centuries, in the period before this region was conquered by the Moslem Arabs. However, both the doorway in the southern side aisle, and the presence of columns and bases of various sizes in the West Church suggests a later, second phase of construction. The presence of the cult of Athena, as mentioned above, and the constructional materials that were reused in the Western Church, and the big column shaft to the southwest, suggest that a pagan temple was situated where the West Church was later built. Thus, the West Church at Sömek village is an example of a special group of churches, such as those at Uzuncaburç, Cennet-Cehennem and Elaiussa-Sebaste, where pagan temples were transformed into Christian churches.

Uzuncaburç'taki Yeni Araştırmalar: 2003 Zeus-Olbios Kutsal Alanı ve Diokaisareia Kenti

New Research at Uzuncaburç: 2003 *The Sanctuary of Zeus-Olbios and the City of Diokaisareia*

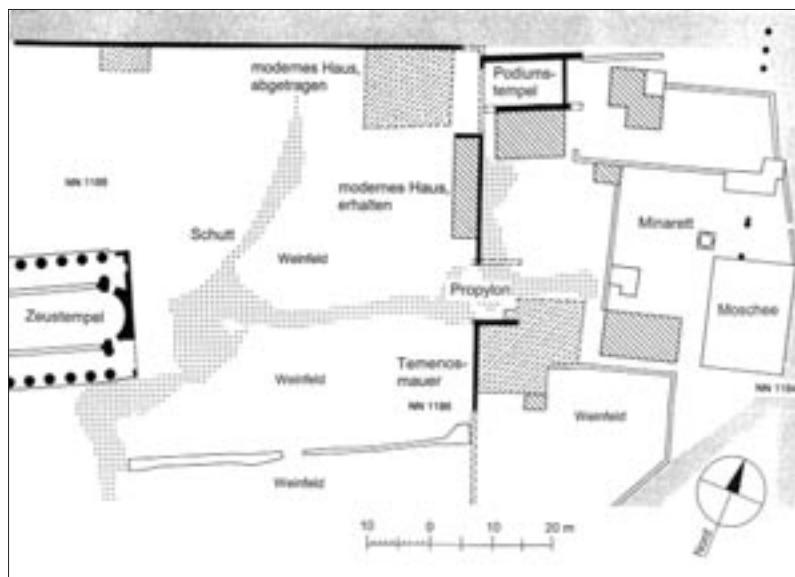
Detlev WANNAGAT

Bugünkü Uzuncaburç bölgesindeki antik kalıntılar, Ankara'daki Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ve Deutsche Forschungsgemeinschaft'ın desteği ile arkeologlar, mimarlar ve tarihçilerin oluşturduğu bir çalışma grubu tarafından 2001 yılından bu yana bir yüzey araştırması kapsamında belgelenmeye ve incelenmeye devam etmektedir. Çalışma, DFG'nin "Schwerpunktprogramm 1065" kapsamındaki "Antik Dönem'de Doğu Akdeniz ve Karadeniz'deki Akkültürasyon'un Yolları ve Formları" projesi çerçevesinde desteklenmeyecektir, Münster Üniversitesi'nden Ulrich Götter ve Konstanza Universität'sinden Kai Trampedach'ın işbirliği ile gerçekleştirilmektedir (ayrıca bk.: KST 24, 2003, 197-206).

Çalışmalarda, Silifke'nin yaklaşık 25 km. kuzeyinde yer alan antik kentin yerleşim tarihinin kapsamlı araştırılması amaçlanmaktadır. Araştırmanın odağını, bu yerleşimin tarihine damgasını vuran iki temel değişim oluşturmaktadır. Arkeolojik olarak ele alınabilen ilk değişim, Zeus-Olbios Kutsal Alanı'nın ve çevresinin Hellenistik Dönem'de ilginç bir şekilde anitsallaştırılmasıdır. Bu süreçte, 20x40 m. boyutundaki Korinth Tapınağı dışında, beş katlı, konut ve savunma kulesi formunda ve yaklaşık 17 m. yüksekliğinde bir mezar anıtı inşa edilmiştir. Bu kent dışı kutsal alan, görkemli anitsal yapıları ile birlikte Teukridler Hanedanı'nın Tapınak Kenti'nin ideal merkezini oluşturmuştur. Bu olağanüstü etkileyici mimari tasarım, yaklaşık 200 yıl sonra kentin kurulması ile büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Zeus Kutsal Alanı bu değişim ile dar bir

The ancient ruins in the region of Uzuncaburç have been documented and studied within the framework of a survey since 2001 by a team comprising archaeologists, architects and historians, with the permission issued by the Ministry of Culture and Tourism in Ankara and with the support of the Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG). The survey is supported within the framework of the "Acculturation Routes and Forms in the East Mediterranean and the Black Sea in Antiquity" project of "Schwerpunktprogramm 1065" of the DFG in collaboration with Ulrich Götter from Münster University and Kai Trampedach from Konstanza Universität (see also KST 24, 2003, 197-206).

The surveys aim at realizing detailed research concerning the ancient settlement located at Uzuncaburç, about 25 km north of Silifke. The focus of the surveys is on two fundamental changes in the history of the site. The first one, easily distinguishable archaeologically, is the curious change towards monumentality in and around the Sanctuary of Zeus-Olbios in the Hellenistic Period. During this process a monumental tomb of 5 stories and measuring 17 m in height, looking more like a house and a defensive tower, was built outside the Corinthian temple measuring 20 by 40 m. This sanctuary, together with the monumental structures outside the city formed the ideal center of the Temple City of the Teukrid dynasty. This extraordinary architectural design was altered greatly about 200 years later, when the city was founded. The Zeus Sanctuary was then squeezed

Res. 1 Uzuncaburç, Zeus-Olbios Kutsal Alanı ve Ön Alan. / Fig. 1 Uzuncaburç, the Zeus-Olbios Sanctuary and Forecourt.

parsele sıkıştırılmış, anıtsal konut ve savunma kulesi ise kent suru ile bütünleştirilmiştir.

Kalıntı alanının 1908 ve 1925 yıllarına ait tekil planları, tüm kalıntı varlığını içermediği için, 2002 yılında araştırılan alanın kapsamlı bir yeni tespiti başlamıştır. Tako-metrik ölçümler ile antik kalıntılar yanında modern konut alanı ve arazi yapısı da ele alınmış, bunun sonucu Zeus Kutsal Alanı'nın günümüzdeki durumunu belgeleyen bir buluntu planı oluşturulmuştur. Bugünkü görünüm, antik kalıntıların ve yeni dönem yapılaşmalarının karışımıdır. 19. yy.'da oldukça ayakta olan kalıntılar içinde, konutları genelde antik duvarların kullanımı ile oluşturulan bir yerleşim var iken, bölgenin 1970 yılında arkeolojik sit alanına dönüştürülmesi sonrası bu konutlar büyük ölçüde terkedilmişlerdir. Bunlardan bazıları tamamen ortadan kaldırılmış ya da kendiliğinden yıkılmıştır, bazıları ise çatılarına kadar halen ayakta durmaktadır. 2003 yılında, bu konutlardan ikisinin ayrıntılı rölöveleri yapılmıştır. İnşaat yasağına karşın, Zeus Kutsal Alanı'nın doğusundaki küçük bağlık alanlarında günümüzde halen tarım yapılmaktadır. Bunun yanında kısmen, 19. yy.'da bağlık alanların oluşturulması, kısmen de terkedilen konutların son yıllarda yıkılması ile yığılan molozlar çevreye hakimdir. Zeus Kutsal Alanı'nın ve çevresinin topografik tespiti ile bu alanlardaki düzensiz dolgu durumu da ortaya konulmuştur. Temenosun güney doğusundaki antik zemin yaklaşık olarak tespit (rakım 1186 m.) edilirken,

into a small lot and the monumental house and the defense tower were incorporated into the city walls.

As the existing plans of the site, dating from 1908 and 1925 do not cover all the ruins, a new survey was initiated in 2002. The tachometric measurements also covered the modern settlement area and the topography around the ancient ruins, together with the present state of the sanctuary, which is shown on the up-to-date plan. Thus the present plan includes both the ancient ruins and the modern buildings. In the 19th century the ruins were still standing to a great height and the later houses incorporated parts of the ancient walls. In 1970 the site was taken under state protection and most of these houses were then abandoned. Some were pulled down or fell down, while some others still stand intact. In 2003, detailed plans of two such houses were prepared. In spite of the prohibition on construction, in the vineyards to the east of the Zeus Sanctuary, horticultural activities still continue. In addition, due to the opening of new vineyard lots in the 19th century and the old houses falling down, the area is mostly covered with rubble. With the topographic surveys in and around Zeus Sanctuary, the irregular fillings in the area have been determined. To the southeast of the temenos, the ancient ground level was located at approximately 1186 m altitude, while the western half of the temple grounds has a filling of about 1.50-2.00 m (1188 m in altitude).

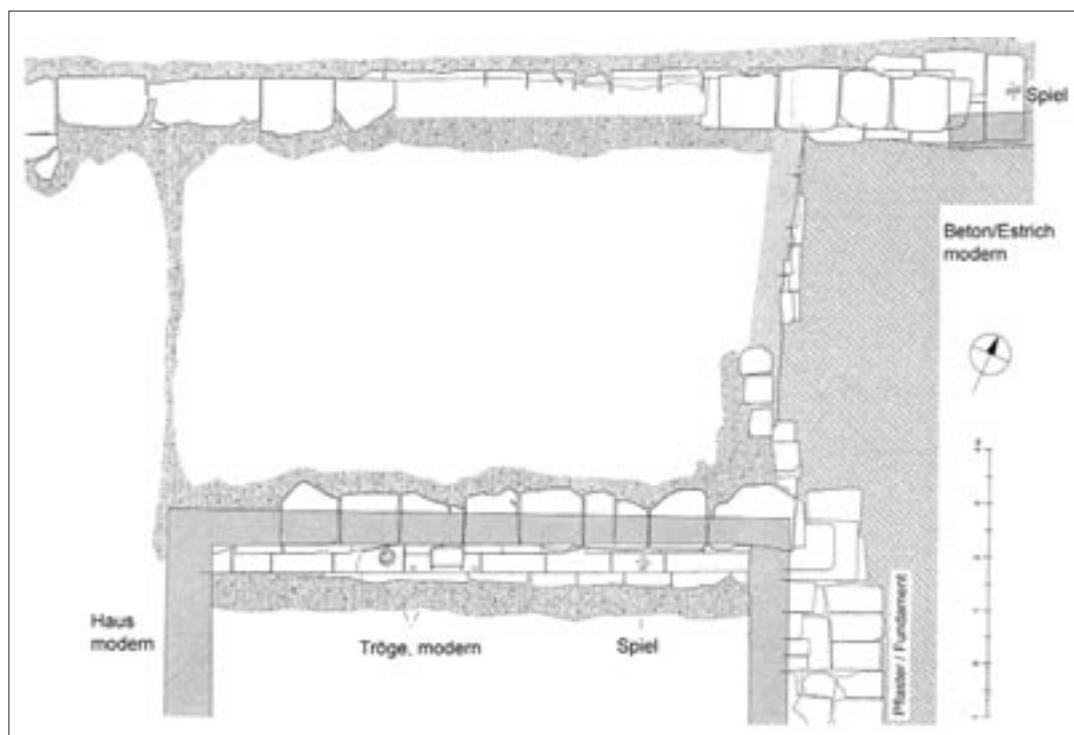

Res. 2 Zeus-Olbios Kutsal Alanı, Minareden Kuzey Ön Alanın Görünüşü. / Fig. 2 Zeus-Olbios Sanctuary, the view of the North Forecourt as seen from the minaret.

tapınak çevresinin batı yarısı yaklaşık 1,50-2.00 m. (rakım 1188 m.) dolgu içermektedir.

İlk sezonlardaki incelemelerde alanın genel tespiti yanında, Zeus Kutsal Alanı'nın ve doğusundaki ön alanın belgelenmesine öncelik verilmiştir. Burada yeni tespit edilen binalar ve antik yapılasmalar içinde, bir propylona sahip temenos duvarının önemli bir kısmı

In the early campaigns, the site was surveyed in general and the Zeus Sanctuary and the forecourt to the east were documented. Here new buildings and ancient constructions were found: a significant portion of the temenos encircling wall with a propylon, and the well preserved ruins of a temple with a podium leaning on the encircling wall at the back. These finds show a new aspect of this ancient site, which was transformed from a sanctuary outside the city into a city settlement. The temple with a podium dominated the square to the east of the Zeus Sanctuary. The southern wing of the podium is preserved almost intact under a modern house and the northern wing extends beyond the house to its full length. The lowest step of this podium projects out and there is a very common ancient checkerboard design incised upon it. The feed troughs suggest to us the use of the lower floor as a stables and shows that this structure was used as a farm until recently. In addition to these in situ finds, of the temple with podium, the well preserved anta capitals in the Corinthian order that were discovered in the area should belong to this temple, from their dimensions. The craftsmanship and structure of the acanthuses suggest a construction date for this temple of about the end of the first century B.C.

Res. 3 Podyum Tapınağı ve Modern Konut. / Fig. 3 The Temple with Podium and the modern house

ve temenosu arka duvar olarak kullanan podyumlu tapınağın oldukça korunmuş kalıntıları bulunmaktadır. Bu buluntular, antik bir alanın, kent dışı kutsal alandan kent yerleşimine dönüştürülmesine yeni bir bakış açısı kazandırırlar. Podyumlu tapınak, Zeus Kutsal Alanı'nın doğusunda oluşan meydana hakimdi. Podyumun güney kanadı, modern bir konutun alt katında hemen hemen tamamen korunmuş olup, tüm uzunluğu ile ele geçen kuzey kanadı ise konutun dışında yer almaktadır. Podyumun dışa taşın alt basamağında, Antik Dönem'in hemen her kamusal alanda karşılaşılan, dama oyununa yönelik bir kazıma bulunmaktadır. Alt katın ahır olarak kullanıldığına işaret eden yemlikler, kalıntıının son yıllarda çiftlik olarak kullanıldığı göstermektedirler. Podyumlu tapınağın *in situ* ele geçen bu bölümleri yanında, kalıntı alanında Korinth düzeneinde ante başlıklarına ait oldukça iyi korunan parçalar, ölçülerine göre bir tapınağa ait olmalıdır. Akanthusların işçiliği ve yapısı, tapınağın, İsa'nın doğumu civarında bir tarihte inşa edildiğini olası kılmaktadır.

Bu tapınak, olasılıkla Zeus Kutsal Alanı'nın önündeki tek yapı değildi. Nitekim, podyumlu tapınağın hemen güneyinde iki masif blok sırasından oluşan, blokları günümüzde büyük ölçüde taşınmış antik bir temel kalıntısı bulunmaktadır. Bu temel, yalnızca modern konutun alt katında 8 m.'yi aşan bir uzunluğa ulaşmaktadır. Orijinalde geniş bir alanı kaplayan bu yapılışma, güneşe doğru hafifçe alçalan arazinin yalnızca düzleştirilmesine değil, işçiliği göz önünde bulundurulduğunda olasılıkla ikinci bir yapının temeline yönelikti. Bu yapı hakkında ne yazık ki, henüz başka verilere ulaşlamamıştır.

Antik kentin merkezindeki bu çalışmalar ile, kent tarihinin anlaşılmaması konusunda temel oluşturan yeni bilgiler kazanılmıştır. Sonraki araştırmalarda ele alınacak bir çok sorudan biri de, yerleşimin Erken İmparatorluk Dönemi'nde kutsal alandan kente dönüşüm sürecini gösteren canlılık olacaktır.

Res. 4 Podyum Tapınağı, Ante Başlığı. / Fig. 4 Anta capital from the Temple with Podium.

This temple was not the only structure in front of the Zeus Sanctuary. Indeed, just to the south are the two remaining masonry courses of foundations, the rest of the blocks have been largely removed. Only under the modern house do these foundations reach a length of more than 8 meters. This construction originally covered a wide area and not only provided a terracing for the southern part, where the terrain descends, but also supported, from the quality of the workmanship, the foundations of a second building. Unfortunately, no other information could be obtained concerning this structure to date.

These surveys in the ancient city center provided us with much fundamental information, shedding light on the history of the site. One question to investigate in the future will be the nature of the transformation process, the conversion of the site from a sanctuary to a city in the Early Imperial Period.

Alanya Müzesi Çalışmaları 2003

The Work Carried Out by the Alanya Museum in 2003

İsmail KARAMUT

Kızlarpınarı Kurtarma Kazısı

Alanya İlçe merkezinin doğusunda, kent girişinde bulunan Hatipoğlu Mezarlığı'nın karşısında olan Kızlarpınarı Han ve çeşmesi isimli yapı, Antalya Koruma Kurulu tarafından tescil edilmiş bir anıt yapı olmasına rağmen, yeni yapılmakta olan Alanya çevre yolu çalışmaları sırasında dolgu malzemeleri dökülmüş nedeniyle görünmeyecek kadar çevresi doldurulmuş ve bu nedenle yapının iç kısmında aşırı oranda nem olmuşdurumda idi. Ayrıca yoğun bitki örtüsü, üç yol arasında kalan yapının çevresini tamamen kaplamış, duvarlarda ve yapının üst örtüsünde bitkiler büyümüş, kökleri ile duvarları açmış durumda idi.

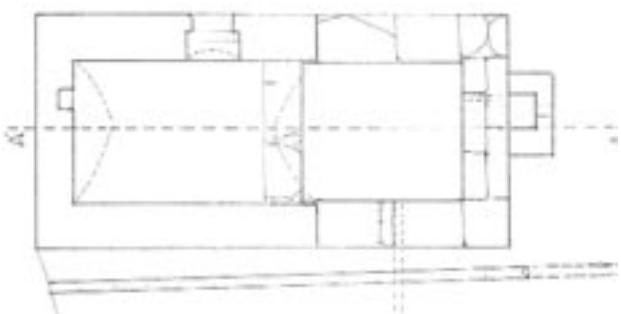
Alanya Müze Müdürlüğü'nün 2003 yılı çalışma programı içinde, müze derneğinin olanakları kullanılarak, yapının zamanla toprak altında kalmasını önlemek ve koruma önlemlerini almak amacıyla kurtarma kazısının yapılması ve aslına uygun olarak onarılması ile, çevre düzenlemesinin yapılması planlanmıştır. Kurtarma kazısı izni doğrultusunda, 15.04.2003'de başlatılan kısa süreli bir çalışma ile kazı ve temizlik çalışması tamamlanmıştır. Üç gün süren çalışmalar boyunca yapının çevresinde ot ve çalı temizliği yapılmış; ağaç dalları ve kökleri temizlenmiştir. Bunun sonucunda, yapının çevresinin molozlarla dolu olduğu ve çevresinde, kullanım amacıyla birçok tadilatlar ve eklemeler yapılmış olduğu açığa çıkmıştır.

Kızlarpınarı 5,36x4,64 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı, sivri tonoz örtülü bir mekan ile onun önünde 3,64x4,64 m. ölçülerinde bir havuzdan oluşmuştur. Yapının güney cephesi açık ve bu kısımda yer alan havuzla bir bütün halindedir (Res. 1). Doğu duvarında ise bir kapı bulunmaktadır. Batı tarafta 7,90 m. uzakta, doğal yer altı kaynak suları ile dolan ve havuzu besleyen

Rescue Excavations at Kızlarpınarı Han

Kızlarpınarı Han and its pool-basin is located opposite the Hatipoğlu Cemetery at the eastern end of Alanya. Despite the fact that it was registered as a monument worthy of preservation by the Antalya Board of Preservation, the structure suffered from damp as it was quite buried under the earth due to road construction. Moreover, dense vegetation covered the building which is now squeezed into an area in the middle of the junction of three roads, which has caused much damage to the superstructure and to the walls.

Using the resources of the museum association, the rescue excavation of this structure was carried out, in order to prevent it from being buried, and its conservation and restoration work were taken into the schedule of Alanya Museum in 2003. With permission for the rescue excavation granted, the work began on the 15th of April 2003 and the excavation and cleaning operations were completed in a short time. Three days work was sufficient to clean the building from the overgrowing profusion of bushes, weeds, etc. As a result, it was understood that the building was buried in rubble

Res. 1 / Fig. 1

bir sarnıç bulunmaktadır. Bu sarnıçtan havuza ulaşan künk mevcut değildir. Ancak havuz duvarında borunun uç kısmı mevcuttur. Ayrıca kuzey duvarın alt kısmında da bir boru bulunmaktadır.

Yapının doğu kısmında bir ek yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu mekanın zemin betonu ve duvarda beton ve naylon örtü izleri bulunmaktadır. Yapının içindeki beton tabaka kaldırılmış, üstündeki beton örtünün altında çıkan ve duvarı patlatan incir ağacı kesilerek kökleri temizlenmiştir. Yapının iç mekanında duvarlar da ve tonozda bulunan yüzlerce çivi sökülecek duvarlar temizlenmiştir (Res. 2).

Alanya ile ilgili yaynlarda bu yapı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Havuz ve tonozlu yapının mimari tekniği ve malzemesi açısından incelenmesi ile, Alanya'da bulunan ve çoğu ayakta olan Selçuklu yapıları ile çok benzetiği görülmektedir. Bu nedenle yapının Selçuklu Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır. Eski Antalya-Alanya karayolunun Kızlarpınarı ile Hatipoğlu mezarlığı arasından geçmesi nedeni ile, bu yapının bir han gibi kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu tür küçük han yapılarının Alanya çevresinde çok sayıda olduğu ve yakın yıllara kadar kullanıldığı birçok han örneğinden anlaşılmaktadır. Alanya yayla yolundaki Bektaş Çeşmesi ve Dim Çayı'nın denize birleştiği yerde bulunan han buna örnektir. Bu yapının han olmak dışında bir ayazma niteliği taşıdığı görülmektedir. Yapı, yer altı kaynakları ile beslenen havuzu ve sarnıcı ile tipik bir ayazmadır. Ayrıca yörede, genç kızların kısmet için buraya bez adak bağladıkları yönünde bir söylence bulunmaktadır. Kızlar pınarı isminin bu nedenle verildiği söylenmektedir. Diğer bir söylence ise, bu yapının taşlarının genç kızlar tarafından taşındığı şeklindedir.

Res. 2 / Fig. 2

filling and that many alterations and repairs had been carried out on the building due to changes in its use.

Kızlarpınarı Han comprises a single room measuring: 5.36x4.64 m that is covered by a pointed barrel vault, with a pool-basin measuring: 3.64x4.64 in front. The south side of the structure opens out and organically joins this pool-basin (Fig. 1). In the eastern wall is a doorway. Lying 7.90 meters to the west, is a cistern filled from underground springs and which fed into the basin. However, the pipes connecting the cistern to this pool-basin have not survived. Only the end of the pipe entering the wall of the pool-basin is in situ, there is also a pipe to be found at the lower part of the north wall.

An annex was built on the eastern side of the structure. This annex has a concrete floor and traces of concrete and nylon on the wall. The concrete floor and the fig tree growing in the wall were removed. Hundreds of nails fitted in the walls were removed and the walls were cleaned (Fig. 2).

There is no information available about this structure in any publication on Alanya. The architectural technique and material used for the construction of this structure with a pool-basin and vaulted superstructure closely resemble other 13th century Seljuk Period structures still standing in Alanya, thus it can be dated to the Seljuk Period. As the old Antalya - Alanya road passed between this structure and the Hatipoğlu Cemetery, this structure assumed a new function as a "han". Many similar examples in and around Alanya were in use until quite recently. For instance, the Bektaş Çeşmesi on the way to the pastures of Alanya and also the structure where the Dim Creek flows into the sea are other similar examples. However, this structure at Kızlarpınarı has an unusual function, as the water feeding the pool-basin and the cistern comes from underground water sources, indicating the presence of a "hagiasma", a holy place-sanctuary here. Moreover, a local story tells that young girls tied fabric pieces here for good luck, thus giving the name Kızlarpınarı, literally "the spring belonging to the girls". Another story relates that the individual stone blocks to build the structure were actually carried here by girls.

Today Kızlarpınarı is the name of a main street and a neighborhood in Alanya.

Within the schedule of the museum's work for 2004, the restoration of the structure and the landscaping of the area are planned.

Bugün Alanya'da Kızlarpınarı bir caddeye ve bir mahalleye ismini vermektedir.

2004 yılı Müze çalışma programı içinde, yapının restorasyonu ve çevre düzenleme çalışmalarının yapılması planlanmaktadır.

Selinus-Traian'ın Kenotaph'ı

Gazipaşa ilçesi, Koru Mahallesi'nde bulunan Selinus antik kenti içerisinde yer alan, halk arasında Şekerhane olarak adlandırılan yapıda 2003 yılı ekim ayında Alanya Müze Müdürlüğü'nce bir kurtarma kazısı ve çevre düzenlemesi çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma 2001larındaki çalışmanın devamı niteliğinde ve yapının alt ve üst kat planlarının ortaya çıkarılmasına yönelik olmuştur. İki hafta süren çalışma sonucunda, üst kat tamamen temizlenmiş, alt katta ise gerek yapı önünde gerekse mekan içerisinde sondajlar gerçekleştirilmiştir. Çalışmasına devam edilecek olan bu yapıya ilişkin ön tespitler şunlardır:

Yapı; içteki ve dıştaki yapı olarak ayrı ayrı incelenmelidir.

Yapıya dıştan bakıldığından görülen düzgün kesilmiş dikdörtgen mermer ve konglemera taşlar kullanılarak oluşturulmuş 21,30x19,50 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı, kuzeyindeki kapısı ve güney yönündeki havalandırma delikleri dışında hiçbir açıklığı bulunmayan tek katlı, kuzeybatı köşesinde bir eyvanı bulunan yapıdır. Duvarlarında yer yer mermer taklidi kırmızı boyalı çizgileri ile dar giriş kapısının sağında ve solunda yine kırmızı renkle yapılmış zig zak motifler dış yapıya ait tek süslemelerdir. Yapıya ilk bakışta, kullanılan malzemenin devşirme olduğu anlaşılmaktadır. Doğu duvarında kullanılmış olan akanthus yapraklı Korinth plasters başlıkta bunu kanıtlamaktadır. Batı ve doğu duvarlarına bitişik iki mekan ile girişin solunda üst kata çıkan bir merdivenin varlığı kalan izlerden anlaşılmaktadır. Konglemera taşlar ile mermer bloklar kimi yerlerde süsleme oluşturacak şekilde düzenlenerek kullanılmıştır. Konglemera taşlar yapının çevre duvarından alınarak kullanılmıştır (Res. 3).

Kapının sağı, solu ve kuzeydoğu köşesindeki kopmalar dışında yapı birinci kat seviyesine kadar sağlamdır. Yapının üstüne çıktıığında ise durum değişmekte, ekibimizce üst katta yapılan çalışma sonucunda, içte bir başka yapının varlığı bunun dışında ise yapıyı kabuk gibi çevreleyen kalın bir duvarın varlığı hatta dıştaki yapı duvarı ile içteki yapı duvarı arasında yer yer 50-100 cm. arasında bir boşluk, bu boşluğun harçsız moloz

Res. 3 / Fig. 3

The Cenotaph of Trajan at Selinus

The ancient city of Selinus is located in the Koru neighborhood of Gazipaşa township. The structure, called by locals the "Şekerhane", literally the "candy house", was excavated and landscaping work was carried out in October 2003 by the Alanya Museum Directorate. The work in 2003 was the continuation of the work carried out in 2001 and aimed at retrieving the plan of the lower and upper floors of the structure. In the course of two weeks the upper floor was cleaned completely and in the lower floor, sounding excavations were carried out, both inside and outside the structure. Work will be continued on this structure and the preliminary observations are as follows:

The inner and outer structure must be taken into consideration separately.

From the outside, this is a single-storied rectangular structure of 21.30x19.50 meters, built of finely dressed rectangular marble and conglomerate blocks, and has one doorway on the north and ventilation shafts on the south with no other apertures. There is an iwan in the northwest corner. The only decoration on the exterior is some red colored, imitation marble, painting on the walls and some red colored zigzags on both sides of the doorway (Fig. 3).

A first look at the structure shows that the material used is re-used material, "spolien": e.g. a corinthian pilaster with acanthus leaves built into the eastern wall. As can be understood from the trace remains, two rooms adjoin the western and the eastern walls and a flight of stairs built to the left of the doorway lead to the upper storey. Conglomerate and marble blocks were placed forming a design in various places. The conglomerate blocks had been taken from the encircling wall of the structure.

Res. 4 / Fig. 4

ile doldurulmuş olduğu görülmektedir. Üst kat planının çıkarılması sonucunda; pronaostan bir basamakla naos bölümüne geçilen tabanı mermer döşeme ile kaplı Roma Dönemine ait tapınak yada anıt mezar planı ortaya çıkmıştır. Naos bölümünün kuzeybatı köşesinde onaltı basamaktan oluşan döner merdivenle alt kat iç mekana girmektedir. Yapının iç planı ise basık tonozlu iki mekandan oluşmaktadır. İçteki mekanın batı duvarında bir arkasol güney duvarında ise bir seki yer almaktadır (Res. 4).

Sonuç olarak: Roma imparatorlarından Traianus'un (İ.S. 98-117) Part Seferi'nden Roma'ya dönerken 117 yılı ağustos ayında bu kente ölmesi üzerine Selinus'ta, İmparatorun anısına bir kenotaph ya da imparatorluk kültü tapınağı yapılmış olmalıdır. Bu binanın, imparatorluk kültü tapınağı ve Traianus adına yapılmış bir kenotaph olma olasılığı artmaktadır, yapının planına ilişkin ipuçları ortaya çıkmıştır. Hacı Musa Çayı kenarında yer alan yapı, mimarisi ve uygun konumu nedeniyle Selçuklu Dönemi'nde av köşküne dönüştürülmüştür. Yapının ilk kullanımını araştırmaya yönelik kazı çalışmaları önemizdeki yıllarda devam edecektir. Ayrıca yapının yağmur ve diğer doğal etkilerden korunması için üzerine çatı yapılması planlanmaktadır.

Apart from a few damaged areas on both sides of the doorway and in the northeast corner, the lower floor is in a very good condition (Fig. 3).

Upstairs one obtains a totally different view of the structure. Work that was carried out revealed that two structures existed here, the inner one was encircled by the outer one and the gap between the walls of these two structures, of between 50 and 100 cm, was filled by a rubble infill without any mortar. The plan of the upper floor revealed a monumental tomb or a temple of the Roman Period with its floor is paved with marble. There is a one-step difference in level between the pronaos and the naos. In the northwest corner of the naos there is a spiral staircase of 16 steps leading downstairs. The interior has two low vaulted rooms. The inner room has an arcosolium on the western wall and a bench on the southern wall (Fig. 4).

The Roman Emperor Trajan died at Selinus in August of 117 AD on his way back to Rome from the Parthian campaign, and a cenotaph or an imperial cult temple must have been built at Selinus in his honor. The probability of this structure being the cenotaph or the imperial cult temple of Emperor Trajan has increased significantly due to the plan of the structure being to a great extent established. The structure's location by the Hacı Musa Creek and its architectural strength resulted in its conversion in the Seljuk period into a hunting lodge (kiosk). Excavations to establish the initial use of the structure will continue in the future, while a roof is planned to protect the monument from adverse weather (Fig. 4).

Antalya Müzesi Çalışmaları 2003

The Work Carried Out by the Antalya Museum in 2003

Metin PEHLİVANER

Kaleiçi 148 Ada 15 Parsel Sondaj Kazısı

(Azize Yener, Nilüfer Karakaş, Nuray Malkoç)

Antalya Merkez Kaleiçi, Tuzcular Mah. 148 ada, 15 nolu parsel sahibinin, inşaat izni almak üzere Müze Müdürlüğüne başvurması üzerine, bu yerde 13-21.11.2003 - 01-04.12.2003 tarihleri arasında bir sondaj-kazı çalışması yapılmıştır. Kazı çalışmalarına, arsanın kullanılmak istenen kuzeybatı kesiminde başlanmıştır, bu alanda 1.5x2 m. ölçülerinde açılan sondaj çukurunun 30 cm. derinliğinde taş döşeli, dörtgen planlı bir düzleme rastlanmıştır. Düzlemin üç yanında sürdürülün seviye indirme çalışmaları sonunda değişik ölçülerde büyük traverten bloklardan inşa edilmiş, yüksekliği 1.38 m. olan podyum görüntüsünde bir yapı kalıntısı açığa çıkarılmıştır. Yapının, iki kölesi belirlenen güneybatı cephesi 2.60 m. olup, kuzeydoğuya doğru uzayan yan cephe 2.49 ve 3.33 metrelerde bahçe duvarı ile kesilmiştir. Blokların bağlayıcı bir malzeme olmaksızın yan yana ve birbiri üzerine iki sıra halinde yerleştirilmesiyle inşa edilen bu yapının kaide taşları, tabanda 21.5 cm. daha geniş olup, meyilli bir profillendirme ile yukarı doğru daraltılmıştır. Kaide üzerine sıralanan taşların bosajlı ayna kısmı çift sıra bordürle sınırlanmıştır ve üst kısımlarına oturtulmuş olası bir mimari elemanı ait herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Yapının anıtsal bir girişe ait ayak olabileceği de düşünlümüş bu nedenle aynı aks üzerinde, güneydoğu yönde, ikinci bir sondaj çukuru daha açılmıştır. Yüzeyden 90 cm. derinlikte ve kuzeydoğu yapısına 5.19 m. uzaklıktta, bir kaide taşına in situ olarak rastlanmış, yapıya ait diğer parçaların sonraki yapılasmalar sırasında alınmış olduğu anlaşılmıştır (Res. 1-2). Parçanın oturtulduğu 38 cm. yüksekliğindeki platform ile her iki yapı arasında seviye eşitliği sağlanmış olmalıdır. Platformun batı

Sounding Excavation Conducted in Lot 15 of Block

148 in Kaleiçi (Azize Yener, Nilüfer Karakaş, Nuray Malkoç)

When the owner of lot 15 of the block 148 in Kaleiçi, Antalya applied for construction permission, the Antalya Museum Directorate made a sounding excavation from the 13th to the 21st of November and from the 1st to the 4th of December 2003. The excavation commenced in the northwest part of the lot where construction was intended. In a trench of 1.50 by 2.00 m, at 30 cm below the surface, a stone pavement of rectangular shape was reached. On three sides of this pavement the trench was excavated deeper and it was understood that this pavement belonged to a podium-like structure, 1.38 m in height, built from travertine blocks of various sizes. The two corners exposed belong to the southwest side, 2.60 m in length, and the other two sides extended further to northeast, but were cut off from further investigation at 2.49 and 3.33 m by the encircling wall of the lot. This podium was built of two rows of blocks put together without any binding substance. The base stones are 21.5 cm wider at the bottom and narrow with an inclined profile. The bossed blocks over the base have two frames bordering the boss. No trace of any superstructure was found.

Based on the speculation that this podium could be a pier from a monumental entrance, a further sounding trench was opened to the southeast, on the same axis. At a depth of 90 cm below the surface, at a distance of 5.19 m from the northeast structure, a base stone was found in situ, other pieces belonging to this structure, are understood to have been taken away at some later date. The 38 cm high platform upon which the pieces were placed must have brought these two structures to

köşesinde, yaklaşık 25 cm. aşağıda, moloz taştan bir tabaka, onun da altında bir çukura rastlanmıştır. Bu çukurun geç dönemde açılmış bir kuyu olabileceği ve daha fazla derinleşmenin statik açıdan tehlike yaratabileceği düşünüldüğünden bu alandaki kazı çalışması durdurulmuştur.

Her iki sondajda açığa çıkarılan mimari kalıntıların birbirine benzerliği ve konumları dolayısıyla ve başlangıçtaki düşünceyi sınamak üzere, arada kalan bölüm de açılmıştır. Bu bölümde düzensiz duvar taşlarının altında, yüzeyden yaklaşık 130-140 cm. aşağıda bir yanın tabakası izlenmiş, bu tabaka içinde bol miktarda curuf, seramik parçası ve hayvan kemiği bulunmuştur. Yanın tabakasının altında ortaya çıkarılan horasan taban üzerinde biri yarımlı olmak üzere 29x29 cm. ölçülerinde iki adet tuğla döşeme plakası in situ olarak bulunmuştur. Yine aynı taban üzerinde 90 cm. eninde, 15 cm. yükseliğinde eşik olabilecek bir basamak tespit edilmiştir. Yol ile iki yapı arasında kalan kısımda, 10 cm. kotta, Osmanlı Dönemi'ne ait bir taş duvar ortaya çıkmıştır. Bu alanda çok sayıda cam/sır malzemelerinin yanı sıra çoğunluğu 14. yy.'ın ikinci yarısından 20. yy.'a kadar tarihlenen çok sayıda maden ve pişmiş topraktan buluntu ele geçmiştir. Mimari kalıntıların çevresindeki dolgu toprağından ele geçen pişmiş toprak, metal, cam, taş ve kemik eserlere ait parçalar ile siva, curuf gibi analizlik malzemeler müze laboratuarına getirilmiş, üzerinde gerekli atölye işlemleri ve bilimsel değerlendirmeler yapılmıştır.

Pişmiş toprak buluntular arasında pek azı tüme yakın olan çok sayıda fragman bulunmaktadır. Bunlardan 6.yy. unguentariumlarına ait dip ve gövde parçaları

Res. 1 / Fig. 1

the same level. At the western corner of this platform, just 25 cm below, firstly a layer of rubble stones was exposed and then a pit beneath it was uncovered. As this pit could have been a water well, made in later times and digging there could pose structural dangers, further excavation work in this area ended.

In order to test the above stated hypothesis, given the similarity of the architecture in both sounding trenches and their relative positions, the section between the two trenches was also excavated. In this section, beneath irregular wall stones, at a distance of 130 to 140 cm below the surface, a layer of fire damage was observed and numerous finds slag, potsherds and animal bones were made. A flooring built with lime mortar was found beneath the burnt level, and one half and one intact baked clay plaque, that measured 29 by 29 cm, were found in situ in this flooring. A step 90 cm wide and 15 cm high, which could be a threshold, was found on the same flooring. In the section between the two structures and the road, a part of a stone-wall dating to the Ottoman period was unearthed 10 cm below the surface. In this area numerous fragments of glass/glaze materials were found, alongside metal and baked clay pieces, most of which are dated to between the 14th and the 20th century. Baked clay, metal, glass, stone and bone fragments were recovered from the earth filling around the architectural remains, and samples of plaster, slag, etc were taken to the museum laboratory for analysis and the necessary work and analysis was carried out on the samples.

The finds of fired clay include many fragments, only a few of which can be joined together. The following are

Res. 2 / Fig. 2

(üçü damgalı), Doğu Sigillatalarına ve 6. ve 7. yy. Kıbrıs kırmızı astarlı (rulet bezemeli) kaplara ait parçalar, 7.-12. yy. arasına tarihlenebilen tava, çömlek ve amphora gibi domestik kaplara ait kulp, ağız ve dip parçaları, 12. yy.'ın ikinci yarına ait yüksek ayaklı kandillere ait çanak ve ayak parçaları, Selçuklu-sır altı siyah dekorlu kap parçası (13. yy.), taklit Seledon tipi tabaklara ait parçalar (14. yy.), tek renk sırlı testi, ibrik, çömlek, kase ve tabak parçaları (12.-15. yy.), Slip, akitma boyası, mermer taklidi, sgraffito, kazıma teknigi ile bezenmiş sırlı kaplara ait parçalar (12.-15. yy.), İznik serisi içinde Milet türü (14. yy. ikinci-15. yy. ilk yarısı), mavi beyaz (16. yy) tabak ve kase parçaları, Kütahya fincan parçaları (18. yy.), 19. yy. Dimetoka tabaklarına ve 20. yy. Avrupa porselenlerine ait parçalar ile lüle (17.-19. yy.) ve üç ayak parçaları tarihlemeye yardımcı olan kayda değer buluntulardır (Res. 3-4). Dolgu toprağında bulunan curuf parçalarının bir fırına ait atıklar; doğal cama benzer koyu renk yumruların ise sıra veya cam imali ile ilgili malzemeler olduğu düşünülmektedir. Kaleiçi'nde bugüne kadar seramik veya cam yapımı ile ilgili fırın veya atölye kalıntılarına rastlanmamış bile olsa ele geçen üç ayak ve yastıklar seramik üretildiğinin bir kanıtidır. Ancak bunlar da üretimin hangi dönemlerde yapıldığına dair bir bilgi vermemektedir. Maden buluntular arasında, Osmanlı Dönemi'ne ait, demirden biri yarımla olan iki orak, iki anahtar, iki halka, bir çubuk, çok sayıda irili ufaklı civiler ile bronz bir kaba ait ağız parçası ve levha halinde bir aplike parçası vardır. Bronzdan 3 adet sikke oldukça yıpranmış olduğundan okunamamıştır.

Dolgu toprağında sıkça rastlanan hayvan kemiklerinin yanı sıra, oyun gereci olarak da kullanılmış olan, 14 adet aşık kemiği ele geçmiştir. Yine aynı alanda bulunan kemikten silindir şeklinde bir obje ile bir okçu yüzüğü özenle işlenmiş eserlerdedir. Cam kaplara ait ağız, dip, çubuk, kulp gibi fragmanların küçük ve az sayıda olmasından kap tiplerini tam olarak belirlemek mümkün olamamıştır. Serbest üfleme teknigi ile yapılmış, ince cidarlı parçalarda ağız kenarları ateşe tutularak kalınlaştırılmıştır. Tüm parçaların yüzeyinde matlaşma ve irizasyon mevcuttur. Biri oyuk tabanlı olan iki kaide ile tüp şeklindeki bir parçanın benzer örneklerine dayanılarak bu fragmanların Bizans Dönemi'ne ait kadeh ve kandil gibi kaplara ait olduğu anlaşılmaktadır. Az sayıdaki taş buluntular arasında mermer ve kireç taşından iki sütun, bir kaplama, bir kase, bir sunu masası (?) ve birkaç mimari elemana ait parçalar ile gri taştan bir ağırsak da bulunmaktadır. Eserler Geç Roma-Bizans Dönemi'ne ait olmalıdır.

Res. 3 / Fig. 3

noteworthy for their help in dating: bottom and body fragments of 6th century unguentaria (3 have stamps); Oriental sigillatae; fragments of Cyprus red slip bowls (roulette decorated); handles, rims and bottom fragments of domestic ware, such as pans, pots and amphorae datable to the period from the 7th through to the 12th centuries; a bowl and stand fragments belonging to oil lamps with high stands that are dated to the second half of the 12th century; a fragment from a Seljuk bowl decorated in black underglaze (13th century); fragments of imitation celadon plates (14th century); fragments of jugs, ewers, pots, bowls and plates decorated with a single colored glaze (12th to 15th century); fragments of bowls decorated with slip, staining, painted, faux-marble, sgraffitto, and incision techniques (12th to 15th century); fragments of Miletus type ceramics (second half of the 14th century to the first half of the 15th century), blue-white potshards (16th century) of Iznik manufacture; cup fragments of Kütahya manufacture (18th century); fragments from Dimetoka plates of the 19th century and European porcelain of the 20th century; tobacco pipe bowls (19th century) and finds of fragments of fired clay tripod supports for use in firing pottery in kilns (Figs. 3-4).

The slag found in the earth filling belonged to a kiln's waste; dark balls resembling natural glass are the waste from a kiln producing glass or glaze for ceramics etc. No kilns or pottery workshops have been recovered to date in Kaleiçi, Antalya; however, the finds of kiln furniture, of tripod stands and the fired clay supports used in kilns that were recovered from the excavation

Res. 4 / Fig. 4

Çalışılan alan günümüze kadar sürekli kullanıldığı ve yapı kalıntılarının işlevlerini belirleyecek veriler tahrif edildiğinden, somut bir sonuca ulaşmak güçtür. En erken buluntuların 5.-6. yy. tarihlenmesiyle, bu yapıların Geç Roma-Bizans dönemlerine ait anıtsal bir girişle ilgili ayak veya bir podyum olduğu konusunda bazı önerilerde bulunulabilir.

Gökdere Köyü Kazısı (Mustafa Demirel, Nuray Malkoç, Nilüfer Karakaş, Ali Koç)

Antalya İli, Merkez, Yurtpınar Beldesi, Gökdere Köyü, Mezarlık Mevkii'nde (Yıkık Mevkii) beton direk çukurlarının açılması sırasında tesadüfen ortaya çıkan pithos'un Müdürlüğümüze bildirilmesi üzerine, 05.07.2003-07.07.2003 tarihleri arasında 3 günlük bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada bulundukları yerde dik konumda ve ağızları yukarı doğru olarak ele geçen iki pithos açığa çıkarılmıştır. Ağız kısmı Yaklaşık -40 cm. yüzey dolgu toprağının altında yer alan pithosların, -1.30 seviyesinde düz dipleri üzerine, gövdeleri tam ortada bitişik olarak tabana oturtulduğu görülmüştür. Pembemsi deve tüyü hamurlu, kalın cidarlı, dışta kahverengi fırınmış, bikonik gövdeli, kalın ağız kenarlı, kısa boyunlu, yanlarda yatay şerit kalın üç kulplu, hafif içe çukur küçük düz dipli olup, yine her ikisinde de birer kulp sağlam olarak ele geçmiştir. Kulplar eşit aralıklarla aplike edilmiş ve gövdeyle birleşme yerinde 5 parmak izi vardır (Res. 5).

Pithosların içinde ve açmanın dolgu toprağında, kırık kaba seramik parçaları dışında herhangi bir buluntu yoktur. Ele geçen bu parçalar ile pithosların formundan, her iki eserin de Geç Roma Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır.

clearly prove the existence of pottery production within Kaleiçi; yet, these finds of kiln furniture and glass\glaze material do not help us in the matter of dating.

Amongst the finds of metal, two sickles (one half missing and the other intact), two keys, two loops-rings (not of a size for the finger), one stick, nails of various sizes, the rim fragment of a bronze bowl, and a appliqué plaque can be mentioned. 3 bronze coins, which were found could not be read, due to their poor condition.

In addition, many animal bones were found in the earth filling, 14 knucklebones used for games were also recovered. A bone cylinder and an archer's thimble are amongst the finest objects recovered. The finds of fragmentary glass objects including: handle, bottom and rim pieces are so small that it has been impossible to determine the intact forms from which they came. Those pieces produced by a free blowing technique with thin walls have rims thickened by exposing it to flames. The surfaces of all these pieces have turned matt and iridescent. Based on comparisons made, two bases, one of which is hollow, and also a tube-like piece are believed to have once formed parts of a goblet and oil lamps dating from the Byzantine Period. Among the few stone finds were two columns of limestone and marble, a plate, a bowl, a possible altar table, a few architectural elements, and a spindle whorl of a gray stone, which must date to the Late Roman -Byzantine Period.

As the area examined has been heavily disturbed until the present day, any evidence concerning the function of the architecture has been lost, and so it was difficult to reach any conclusive results in this regard. However, based on the dating of the earliest finds to the 5th- 6th centuries, it is plausible to propose that these architectural structures may be a pier or a podium that can be related to a monumental entrance.

Excavation Work at Gökdere Village (Mustafa Demirel, Nuray Malkoç, Nilüfer Karakaş, Ali Koç)

A pithos that was accidentally exposed during the digging of pits for the erection of electricity posts in the cemetery area (Yıkık Area) of Gökdere Village in the Yurtpınar District of Antalya, was reported to the Antalya Museum Directorate. The Directorate carried out a 3-day excavation from the 5th to the 7th of July 2003. The southern sides of two pithoi were unearthed

Res. 5 / Fig. 5

standing upright. The mouths were 40 cm. below the surface of the ground with their flat bottoms 130 cm. below and they were placed so that they touched each other in the middle. These pithoi are brown burnished on the outside and are of a pinkish buff color with thick walls, biconic bodies, thick rims, short necks, with three thick handles, flat bottoms slightly depressed inward, and each vessel has only one handle in good condition. The handles were applied to the vessels, each handle being an equal distance from the other and there are five fingerprints where the handles join the body (Fig. 5).

Other than coarse potshards both in the pithoi and in the filling of the trench, no other finds were recovered. The fragments recovered and the forms of the pithoi lead us to date them to the Late Roman Period. Although their function as either burial pithoi or as storage pithoi is today unclear, we are of the opinion that these vessels were used for storage purposes.

Burdur Müzesi Çalışmaları 2003

Burdur-Gölhisar İlçesi Yusufça Beldesi

Erken Bizans Kilisesi Kurtarma Kazısı

The Work Carried Out by the Burdur Museum in 2003

The Rescue Excavation at the Early Byzantine Church in the Yusufça District of Gölhisar Township, Burdur

Hacı Ali EKİNCİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile Burdur Valiliği, Gölhisar Kaymakamlığı, Gölhisar ve Yusufça Belediye başkanlıklarının maddi ve manevi destekleriyle 15-26 Eylül 2003 tarihleri arasında başkanlığımızdaki bir ekip tarafından, M.S. VI.-VII. yy. arasına tarihlenebilecek bir Bizans Dönemi kilisesinde kurtarma kazısı yapılmıştır. Çalışmanın amacı; kaçak defineciler tarafından açığa çıkarılan tabanı renkli mozaikle kaplı yapıdaki tahribatın önlenmesi, belgelenerek korumaya alınmasıdır.

Kilise, Kibyra antik kentinin 7 km. kadar kuzeyinde Yusufça Beldesi'ne 2 km. mesafede Frengi Alanı denilen mevkide, ormanlık bir alan içindedir. Hemen yanından geçmekte olan Gölhisar-Acipayam (Denizli) karayolunun batısında yer alır. Kazı alanının çevresindeki küçük bir yerleşimin varlığı, çevrede yapılan kaçak define arayıcılarının bıraktıkları izlerden belli olmaktadır.

Çalışmalarımız sonucunda; doğu-batı ekseni uzantısında 23.20 m., güney -kuzey yönünde 15.60 m. ölçülerinde; üç nefli; apsis bölümünün dışında düz profil oluşturan kalın bir duvarla çevrili olan ve yapılacak

With permission granted by the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, a rescue excavation was carried out at an Early Byzantine Church in the Yusufça district of Gölhisar Township from the 15th to the 26th of September in 2003. The work was carried out by a team under the author's direction and with financial and other vital support from the Burdur Governor, the Gölhisar Kaymakam, and the Gölhisar and Yusufça Municipalities. The reason for this work was to prevent damage to the colored mosaic floor of this structure which is datable to the 5th to 7th centuries and which had been exposed by illegal digging and to carry out the necessary documentation and protection of these remains.

The church is located within woods in the area of the Frengi Alani, 2 km from Yusufça District and is 7 km to the north of the ancient city of Kibyra, while directly to the east extends the Gölhisar-Acipayam road. The existence of a small settlement around the excavation site was revealed through the activities of illegal excavations that have exposed the remains of this settlement.

Res. 1 / Fig. 1

genişleme çalışmalarıyla açığa çıkacağının sanılan avlusuya, büyükçe bir kilise mekanı ile karşılaşılmıştır.

Kilisenin zemini dinsel motifler; sarmaşık, üzüm, nar, armut gibi bitki ve meyveler; geyik ve tavus kuşu gibi hayvanlardan oluşan zengin repertuarlı renkli bir mozaikle kaplanmıştır. Mozaik teserraları takribi 60-80 mm. ölçülerinde olup çok ince işçilik göstermektedirler. Orta nefle, yan nefler arasındaki bölümünü oluşturan mekanda çevreden getirilmiş kesme taşlardan kaideleri olan ahşap direklerin bulunduğu, dolayısıyla kilisenin üst örtüsünün de ahşap çatılı yada düz damlı olabileceği tahmin edilmektedir (Res. 1-2-3).

Kazı sırasında alçı üzerinde, altın yıldız ve çeşitli renklerde cam mozaik teserralarına bol miktarda rastlanılmıştır. Bunlar kilise içindeki aziz ve azizelere ait panoları oluşturuyor olmalıdır. Yumuşak kaba taştan oyulmuş pencere kırıkları da yine çok sayıda ele geçen buluntulardandır. Yan neflerden birinin içinde, 85 cm. yüksekliğinde, Geç Roma Dönemi'ne tarihlenebilecek yuvarlak bir mezar steli ele geçmiştir.

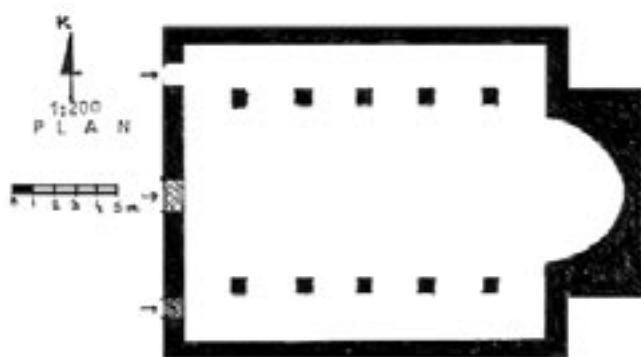
Our work revealed a three aisled church, of 23.20 m in length aligned in an east-west direction and with a width of 15.60 m. The apse is concealed behind a straight and thick wall. When the excavation work is extended, we expect to expose the courtyard of this church.

The floor of the church is paved with colored mosaics. These mosaics represent religious motifs; vegetal motifs such as ivy, grapes, pomegranate and pear and animal motifs such as deer and peacocks. The tesserae range in size from about 6 to 8 mm, exhibiting very fine craftsmanship. The dressed stone bases between the nave and the side aisles indicate that the structure had timber posts resting on these dressed stone bases and thus a timber superstructure or a flat tiled wooden roof is suggested (Figs. 1-2-3).

In the course of excavations, numerous glass tesserae of various colors and also pieces of gold gilt on plaster were recovered. These must have belonged to those panels depicting saints. The window fragments, which were carved from a soft coarse stone, are also abundant. In a side aisle, a tomb stele 85 cm tall was recovered which has been dated to the Late Roman Period.

Res. 2 / Fig. 2

Res. 3 / Fig. 3

Isparta Müzesi Çalışmaları 2003

Ertokuş Kervansarayı Temizlik Ve Kazısı

The Work Carried Out by the Isparta Museum in 2003 The Cleaning Work and Excavations at the Ertokuş Caravansaray

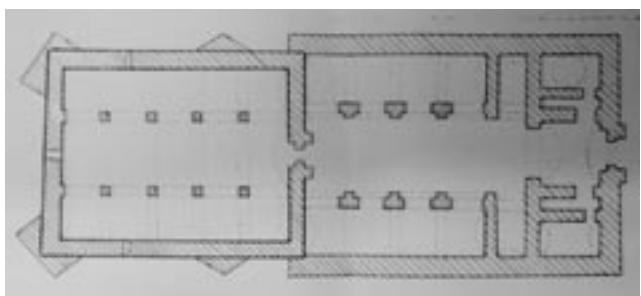
Jale DEDEOĞLU

Isparta İli, Gelendost İlçesi Yeşilköy Ertokuş Kervansarayı'nda Isparta Müzesi Müdürlüğü'nce 08.12.2003 tarihinde başlatılan kazı ve temizlik çalışmaları 15 gün devam etmiştir.

Ertokuş Kervansarayı Gelendost İlçesi'ne 14 km. mesafedeki Yeşilköy'ün Hanönü Mevkii'nde yer almaktadır. Konya-Isparta karayolu üzerinde, Eğirdir Gölü'ne yaklaşık 200 m. mesafededir. Kuzey güney doğrultusunda bina edilmiş olup, açık avlu ve kapalı mekan olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır (Res. 1-2) Ertokuş Kervansarayı Selçuki Atabeyi Mübarezeddin Ertokuş Vakfiyesi'nde adı geçen üç yapıdan biridir. Vakfiyede han olarak geçmektedir. Bunun dışında Mübarezeddin Ertokuş tarafından yaptırılan Agros'ta (Şimdiki Atabey İlçesi'nde) bir medrese, Antalya kariyesinde bir mescidi Cuma (camii) bulunmaktadır. Ancak Ertokuş hanından bahsedilirken Borgulu'nun Dadil (veya diğer okunuşyla "Zazıl") Köyü'nde olduğu zikredilmektedir. Yapılan araştırmalarda Gelendost İlçesi yakınlarında bu isimde daha önce bir yerleşim yeri bulunamamıştır. Buna rağmen kervansarayı kapalı kısmının girişindeki taç kapıda bulunan kitabede "Es-Sultani-Emerehü fi-sebil rabbil-alemin Mübarezeddin-Ertokuş sene aşrine sitte mie" Türkçesi: "Sultan adına-Alemlerin rabbi için Mübarezeddin Ertokuş emretti sene 620 (Miladi 1223)" yazılıdır (Res. 3). Dolayısıyla Vakfiyede adı geçen han bu olmalıdır.

The excavation and cleaning work conducted at the Ertokuş Caravansaray at Yeşilköy in the Gelendost township of Isparta, was initiated by the Isparta Museum Directorate on the 8th of December 2003, and lasted for 15 days.

The Ertokuş Caravansaray is located in the Hanönü area of Yeşilköy village, 14 km from Gelendost. It is on the Konya - Isparta road and is situated only 200 m from the waters of Eğirdir Lake. The structure extends in a north-south direction and comprises an open courtyard and a covered area (Fig. 1-2). The Ertokuş Caravansaray is one of three buildings mentioned in the waqf charter, the surviving deed of pious foundation, of Mübarezeddin Ertokuş, the Seljuk Atabey. In this waqf charter, the building is described as a "han". In addition to this han, there is a medrese in Agros

Res. 1 / Fig. 1

Res. 2 / Fig. 2

Ertokuş Kervansarayı yaklaşık 1200 m² alana oturmaktadır. Kapalı mekanın dört köşesinde de üçgen planlı birer istinat kulesi yer almaktadır. Doğu ve batı yönlerine bakan bu kulelerin dışında kuzey duvarına bitişik kuzey istikametinde ayrıca birer kule daha vardır. Bu kuleler; duvarlara bindirilen üst örtünün yükünü hafifletmek ve yan duvarları desteklemek için yapılmıştır. Toplam altı adet istinat kulesi mevcuttur (Res. 2).

Kervansaraya girişte birbirine açılan iki küçük tonoz ile doğuda 4.10x4.60 m. ölçüsünde, üst örtüsü kubbeli bir odaya geçilir. Çapraz tonozlardan birisinin girişteki üst örtüyü, kuzey-güney doğrultusunda uzanan diğerinin de 2.80x3.80 m. yanında ayrı bir mekan oluşturduğu görülür. Kubbeli mekanda üst örtünün bir kısmı yıkılmış durumdadır. Kubbege geçişin sağlandığı köşelerdeki pandantiflerin üzerlerini süsleyen terrakottalar (tuğlalar) tamamen sökülmüş durumdadır. Bunun yanı sıra sözünü ettigimiz doğudaki kubbeli oda ile batıdaki büyük tonozlu odada yer aldığı anlaşılan yerden 90 cm. kadar yüksekte olduğu anlaşılan kapı kenarlarındaki ağaç hatıllar sökülmüştür. Bunların dışında açık avlunun doğu ve batı tarafında dörder kemerden oluşan revaklı kısımlar bulunmaktadır. Revakların iç hacimleri ayrı birer duvar ile bölünmemiştir. Revakların iç hacimlerinin üst örtüsü tonoz olup, bu üst örtü tuğla kemerlerle desteklenmiştir. Üst örtüyü destekleyen tuğla kemerler duvarlardan çıkan konsollara bindirilmiştir. Ancak bu tuğla kemerlerden bazıları zamanla sökülekerek tahrip edilmiştir. Belki de bundan dolayı özellikle batı taraftaki tonoz üst örtü tamamen yıkılmıştır.

Kazı çalışmalarımıza ilk önce açık avluya giriş kapısının sağındaki lento bloğundan başlandı. Toprak üst örtüden itibaren sağ lento taşı takip edilerek 75 cm. derinlikte 70x50 cm. ölçülerinde söveye ulaşıldı. Söve taşında kapının sövesinin oturduğu çukur kısım bariz

(modern Atabey village) and a Friday mosque in Antalya also built by Mübarezeddin Ertokuş. However, the Ertokuş Han is described as being located in the village of Dadil (or Zazil) of Borgulu (Uluborlu). Previous surveys have not revealed any settlement of this name in the area around Gelendost. The inscription (incomplete) on the portal to the covered section of the building reads: "For the glory of the Lord of the Universe, in the name of the Sultan, Mübarezeddin Ertokuş undertook (the construction of this blessed han), in the year 620 (1223 A.D.)" (Fig. 3). Thus, the han that is mentioned in his waqf charter seems to be this one.

The Ertokuş Caravansaray covers an area of approximately 1200 square meters. At the four corners of the covered section of the building are buttresses, triangular in section, facing east and west, with an additional buttress on both the northern and the southern walls. These buttress towers help to contain the lateral thrust of the load, placed by the roof on the walls of the covered section of the caravansaray. There are thus a total of six buttress towers in the walls around this roofed section of the caravansaray (Plan 1).

Just beyond the entrance to the caravansaray on the east side are two small vaulted chambers opening into each other, which lead to a domed chamber measuring 4.10 x 4.60 m. One of the cross vaults forms the superstructure of the entrance and the other, extending in a north-south direction, forms a separate chamber measuring 2.80 x 3.80 m. The dome has partially caved in. The bricks decorating the pendentives of this dome have sadly been entirely removed, as have the timber shock-stress relieving runner bands that were inserted into the walls as a part of the original construction, at a height of 90 cm above the ground, by the doorways in the domed room in the east and in the large vaulted room in the west.

In addition, there are porticoes formed by four arches on the east and west sides of the courtyard. The inner sides of these porticoes were not divided into walled chambers. The bays of the porticoes are roofed with vaults that are supported by brick arches resting on consoles projecting from the walls. However, some of the bricks from these arches have also been pulled out and removed by the villagers over time and, perhaps it was because of the removal of these bricks that the vaulted superstructure in the west caved in entirely.

The excavation work commenced from the right jamb of the doorway leading into the open courtyard. Fol-

şekilde görülmekteydi. Ama bu çukurluk oldukça sıqdır. Söve taşının etrafı açılmaya başlanınca zemin döşemesinden 10 cm. yüksekte kaldığı anlaşıldı. Bunun üzerine kapalı mekana girişteki taç kapının sağ lentesi aynı şekilde kazılmaya başlandı. Burada ise toprak daha düşük seviyede olduğundan burada 40 cm. derinlikte eşik taşına rastlanıldı. Açık avludaki taş döşemeyi varlığı dışında iç ve dış kapılarında zeminden 5 cm. kadar yükseltilmiş eşik taşlarının olduğu tespit edildi. Kervansarayın açık avlusunun batı kısımlarında bulunan tüm mekanlarda toprak seviyeleri oldukça yükseldi. Doğu kısımlarında ise toprak seviyesi buna göre oldukça düşüktü. Hatta aradaki seviye farkı zaman zaman 2 m.'yi bulmaktaydı. Bunun sebebi de açık avlunun tabiat şartlarından fazlaca etkilenmiş olması üst örtünün batı tarafında yıkılmış olmasıdır. Bundan dolayı doğu revak içindeki toprağın en fazla 20 cm. kadar tesviye edilmesi planlandı.

Çalışmalarımıza kapı eşiklerinin dışında açık avluya girişte sağ ve sol kısımlarda bulunan mekanlardan başlandı. Önce çapraz tonozlarda bulunan topraklar ile bunların açıldığı kubbeli ve büyük tonozlu mekanda bulunan topraklar alınmaya başlandı. Girizgahın her iki tarafındaki mekanların toprak seviyeleri giriş kapısındaki seviye ile eşitlenince buralarda taş döşeme olmadığı anlaşıldı. Hatta kubbeli mekandaki zemin seviyesi sondaj şeklinde derinleştirildi, ancak yerden su çıkışına başladı ve odanın içi nemlenerek çamurlaştı. Açık avlunun revaklı kısımlarında ise genelde yeşil sırlı seramikler ile "lüle-hülle" tabir edilen pişmiş toprak pipo parçalarına rastlanıldı. Açık avlunun doğu kısmındaki revaklı mekanda 20 cm. kadar derine inildiğinde toprakta kömür parçalarına rastlanıldı. 20 cm. kazılmasına rağmen duvarın temelindeki topuk taşıdan daha aşağıya inildi ve burada Constantius II dönemine ait olduğu (M.S. 348-354) sanılan bir adet sikke bulundu.

Res. 3 / Fig. 3

lowing the right jamb down from the earthen covering, a threshold measuring 50 x 70 cm was reached at a depth of 75 cm. The shallow depression where the jamb stood was clearly visible. When the earth around it was removed, it was seen that the threshold stood 10 cm above the level of the floor paving. Similarly, the right jamb of the portal leading into the covered section was traced and at a depth of 40 cm below the surface, the threshold stone was reached. Apart from the presence of the stone pavement of the courtyard, the stone threshold sills, rising 5 cm above the ground level of both the inner and outer doors were found. All the chambers on the west side of the courtyard were filled in to a higher level than the chambers on the east side, sometimes the difference between the levels of infilled material reached 2 meters. This is due to the fact that the western portico had already collapsed and the courtyard had been damaged through weathering. It was therefore planned that only about 20 cm. of the earth filling within the eastern portico was to be removed.

We continued with the rooms to the right and left beyond the thresholds of the entranceway to the open courtyard. Firstly, all the earth in the cross-vaulted chambers, in the domed and in the large vaulted room was removed. As the ground level in these rooms flanking the main entrance was the same as that of the entranceway, it was observed that there were no floor pavements here. The floor of the domed room was dug deeper as a sounding; however, water began to emerge from the trench and caused the ground to become muddy. Within the porticos of the courtyard were found fragments of green glazed pottery and baked clay smoking pipes called lüle-hülle. At 20 cm below the surface level in the eastern portico of the courtyard, traces of coal were found. Even a depth of only 20 cm was sufficient to go below the level of the continuous foundation and one coin, possibly dating to the reign of Constantius II (348-54), was recovered. In the earthen platform in the covered section two trenches were dug, one by the northern wall and the other was dug just to the left of the start of the platform. In the aisle to the east of the platform, the earth included much carbon and many ceramic fragments of a coarse workmanship, including baked clay pots and their lids, which were recovered. Among the other finds: broken baked clay cylindrical pieces with a diameter of 4 cm. and with a length of 20 cm from the eastern portico, and the bottom of a yellow glazed pot decorated with cowslip

Kapalı mekanın ortasında bulunan toprak platformda 2 adet açma yapıldı. Birisi kuzey duvarı dibinde birisi de platformun girişinde hemen sol taraftaydı. Platformun doğusunda bulunan sahında bol karbon içeren toprağa rastlanıldı, burada hamuru özensizce hazırlanmış pişmiş toprak kap parçalarına ve bu kapların kırık kapak kısımlarına rastlanıldı. Buluntular arasında açık avlunun doğu revakı içinde ele geçen 4 cm. çapında ve 20 cm. uzunluğunda kırılmış pişmiş toprak silindir parçalar ile yine doğu eyvanda bulunan kazıma tekniği ile yapılmış sarı sırlı ve dolgun çuha motifli bir kabın dip kısmı dikkat çekmektedir. Yine doğu revakta mavi renkte (firuze) stilize bitkisel motifli bir seramik parçası kervansarayı tarihendirilmesi konusunda yeterince bilgi vermektedir. Kapalı mekanda yan sahınların zeminlerinin küçük moloz taşlarla kaplı oldukları, kapalı kısmın girişinde hemen batı tarafta ortaya çıkarılan bir grup moloz döşeme taşılarından anlaşılmıştır. Ancak günü müze kadar bunların büyük bir kısmı sökülmüştür. Kapalı mekana girişte zemin döşemesi büyük blok taşlarla yapılmış olup, yan sahnlara geçildiğinde ise bu döşemenin küçük moloz taşlarla yapıldığı kesinlikle anlaşılımaktadır. Eğer ilk önce kapalı mekan yapılmış ise yan sahnlar hayvanlar için ayrılmış olmalıdır (Res. 4).

Açık avlunun toprağının temizlenmesi esnasında avlu ortasında doğu ve batı revaklarına 2.10 m. uzaklıktı bir havuz bulundu. Havuz sekizgen planlı olup, 15 cm. derinliğinde ve 2.20 m. çapındadır. Havuzun göbeğinde kare biçimli ortasında dairevi bir delik bulunan taş yer almaktadır. Havuzun içi düzgün olmayan pişmiş toprak seramik parçalarıyla bezelidir. Bu seramik parçalarından bazıları sökülmüştür. Kuzeybatı köşesinde suyun gideri olduğu anlaşılan yekpare bir taş yer alır. Dış kapı eşigine doğru çapraz tonozların kuzeyinde yaklaşık 5 cm.'lık bir yükseltiyle avludaki taş döşemeyi dış kapıya doğru devam ettiği tespit edildi, ancak bu 5 cm.'lık yükseltinin başladığı kısmın hemen önünde bulunan üç blok taştan batı tarafta olanının eksik olduğu görüldü, bu eksik kısmındaki toprak temizlenliğinde etrafının pişmiş toprak parçalarla dairevi bir biçimde çevrildiği ve buranın bir kanalizasyon çukuru olduğu anlaşıldı. Pişmiş toprak parçalar irili ufaklı olup, aralarında harç gibi herhangi bir bağlantı bulunmamaktadır.

Gelendost Ertokuş Kervansarayı, kervan yolu üzerine bina edilip, Isparta-Eğirdir-Konya istikametinde giden yolcuların uğrak yeridir. Yüzyıllar boyu kullanıldığı ele geçen buluntulardan daha iyi anlaşılmaktadır. Tütün içilen lülelerin ve dolayısıyla tütünün, Avrupa seramik-

motifs from the eastern iwan are noteworthy. Also found in the eastern portico was a potshard with turquoise colored stylized vegetal decoration that provided us with information concerning the dating of the caravansaray. To the west of the inner side of the entrance to the covered section, a pavement of rubble stones was found, suggesting a rubble stone pavement in the side aisles. However, most of this rubble stone pavement had been removed over the course of time. The entranceway to the covered section was paved with large blocks while towards the side aisles the pavement is certainly of rubble stone (Fig. 4).

In the course of the removal of earth from the middle of the courtyard a pool was found, situated at a distance of 2.10 m from both the eastern and from the western porticoes. This octagonal pool is only 15 cm deep, with a diameter of 2.20 m. In the middle of this pool is a square stone with a round hole in its center. The floor of the pool is decorated with irregular shaped fired ceramic pieces. Some of these pieces regrettably had already been removed. In the northwest corner of the pool is a stone block for drainage.

From the north of the cross-vaulted room, the stone pavement of the courtyard was seen to extend towards the outer doorway about 5 cm higher than the rest of the pavement; however, the westernmost of the three blocks where this level difference begins is today missing. When the earth was removed from where this missing block stood, a circular pavement of baked clay pieces was found, which we understand to have been a pit for the disposal of wastewater. These baked clay pieces are of various sizes and there is no trace of any mortar between these baked clay pieces.

The Ertokuş Caravansaray at Gelendost was built on the caravan route linking Isparta and Eğirdir and Konya. The finds recovered point to the long term use of the structure including its later, post Seljuk function as a stopping place for travellers. The lüle pipes, used for smoking tobacco and the finds of pottery of European origin are evidence for the later use of this caravansaray and interviews with the elderly in Yeşilköy village, revealed that travelers stayed here even in the 20th century, with the road by the caravansaray in use as it is today. The materials employed in the construction of the courtyard and the way that the courtyard was built suggest, a later date for its construction, relative to the earlier hall. Moreover, triangular buttress towers would be expected, supporting the walls of the courtyard on the outside, if both the hall

lerin Anadolu'ya giriş tarihleri çok uzak değildir. Yeşilköy'de yaşayan yaşlı kimselerle yapılan görüşmelerde buranın geçen yüzyılda dahi yolcuların kaldığı bir yer olduğu, kervansarayın hemen bitişliğinde bulunan yol ile ulaşımın sağlandığı öğrenilmiştir. Açık avlunun yapılış biçimi ve malzemesi sonradan yapıldığı izlenimini vermektedir. Ayrıca açık avlunun dış duvarlarının köşelerinde de üçgen planlı istinat kulelerinin olması gerekiydi. Açık avlu içerisinde bulunan doğu eyvanı, önünden çok miktarda nal ve nal parçaları çıktıgı için bir nalbanta ait olmalıdır.

Yine kapalı mekanın üst örtüsünde bulunan ortadaki yıkılmış boşluk kısım, burada bir kubbe fenerinin yer aldığı göstermektedir. Kapalı mekanın ortasında mazgal bir pencere vardır, pencere kuzey duvarının tam ortasındadır. Dış-iç kapı ve diğer kemer açıklıkları 2.30 m.'dir. Bu ölçüler birbiri ile uyuşmaktadır. Ortadaki havuzun pozisyonu da revaklı kısımlarla aynı uzaklığıdadır.

Res. 4 / Fig. 4

and courtyard were built at the same time. In front of the eastern iwan were found many horseshoes and iron pieces suggesting this iwan's previous function at some point in the past as a farrier's workshop.

In addition, in the middle of the roof of the covered section is a hole suggesting the past presence of a cupola here (like Susuz and some other 13th century Seljuck hans). In the middle of the northern wall of the covered section is a slit-window. The width of both the inner and the outer gates and also the width of the arches of the porticoes are the same: 2.30 m.

Yalvaç Müzesi Çalışmaları 2003

The Work Carried Out by the Yalvaç Museum in 2003

Ünal DEMİRER

2003 yılı Ağustos-Ekim ayları arasında, sorumluluğumuz altındaki Pisidya Antiochia kentindeki çalışmalar iki bölümde yürütülmüş, hamam ve tiyatroda temizlik ve korumaya yönelik kazılar sürdürülürken, 2002 yılında Büyük Bazilika'da gerçekleştirilmiş olan mozaik onarım çalışmalarının dokümantasyonu da bitirilmiştir. Müzemiz başkanlığındaki Hamam ve Tiyatro kazıları, Pamukkale Üniversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Mustafa Büyükkolancı danışmanlığında, arkeologlar Mustafa Demirel, İlhan Güçeren ve Halil Eskici'nin katılımıyla, 45 işçi ile sürdürülümüştür.

Tiyatro kazısı

Orkestra, cavea ve sahne binası olarak üç ana bölümde inşa edilmiş olması gereken yapının iz veren tek bölümü caveanın alt bölümüdür. Alt sıralar geç antik çağdaki gladyatör ve hayvan dövüşleri için sökülmüş olup, izleyicileri koruyan parapetlerin izleri, bırakılan basamaklarda görülebilmektedir. Tiyatrodaki ilk kazı çalışmaları, 1992-1996 yılları arasında Yalvaç Müzesi tarafından gerçekleştirilmiş, alt cavea ile güneyinden geçen Decumanus Caddesi kenarındaki analemma duvarlarının istinatları arasındaki mekanlar açılmıştır. Çalışmalar sonucunda elde edilen tüm mimari parçalar ve heykeltraşı eserleri belgelenerek, müzeye taşınamayanlar tiyatro yakınında, yapılabilecek onarılarda kullanılmak üzere düzenlenmiştir.

Tiyatronun önemli bir bölümünün tahrif olduğu bilinmesine rağmen, üst sıralardaki temelleri önmüzdeki yıllarda gerçekleştirilebilecek bir restorasyon için temizleyerek belgelemek amacıyla 2003 yılı kazı çalışmasına, alt ve üst caveayı birbirinden ayıran diazomadan başlanmıştır. Üst bölümün ortasından başlatılan açma yanlara doğru genişletilerek, bulunan oturma sırası

The work at Pisidia Antiocheia was carried out from August to October 2003 in two areas: the excavations aimed at cleaning and preservation of the baths and the theatre while the documentation of the mosaic restoration work in the Great Basilica was completed. The excavations under our museum's direction carried out at the baths and the theater were under the supervision of Dr. Mustafa Büyükkolancı of Pamukkale University, Denizli, with the archaeologists Mustafa Demirel, İlhan Güçeren and Halil Eskici and the contribution of 45 workers.

Excavations at the Theater

The structure of the theater, which must originally have comprised the orchestra, the cavea and the stage building, can be traced today only at the lower levels of the cavea. The lowest rows of seats were removed to facilitate gladiator and animal fights and the evidence for the parapets erected for the protection of the spectators can be found on the remaining rows. The first excavations at the theater were carried out from 1992 to 1996 by Yalvaç Museum, and the area between the lower cavea and the supports of the analemma walls bordering the Decumanus, which lies to the south, were uncovered. All the architectural elements and sculpture exposed were documented, and those that could not be taken to the museum were arranged near the theater to be used in future restoration work.

Though it is well known that the theater was heavily damaged, in order to facilitate a future restoration, the excavations of the foundations of the upper tier began from the diazoma separating the lower and the upper tiers. The trench opened in the middle of the upper tier was extended towards the sides and the foundations

Res. 1 / Fig. 1

temelleri açığa çıkarılmış ve temizlenmiştir. Açılan alanlarda, gri renkli yerel kireçtaşından yapılmış basamakların altında, tamamen moloz taş ve dolgu malzemesiyle harçlı ve harçsız olarak inşa edilmiş temeller bulunduğu görülmüştür (Res. 1). Ayrıca, orkestranın kuzey yarısında da geniş bir sondaj yapılmıştır. Üst caveanın orta ve kuzey bölümündeki temeller oldukça sağlam bir durumda bulunmuş, özellikle güney bölümün moloz dolgu temellerinin bile tahrif olduğu anlaşılmıştır. Açılan alanda, diazomadan başlayarak 10 oturma sırası daha açığa çıkarılmıştır. Ortaya çıkarılan alanlarda 2004 kış aylarında oluşabilecek kaymaları engellemek için kuru duvarlar örülerek çalışma tamamlanmış ve katıklarını istedigimiz Antalya Rölöve Müdürlüğü ile gerekli koordinasyon sağlanmış olup, açılan alanların restorasyonuna yönelik rölöve çalışmalarına kazı bitiminde başlanmıştır.

Hamam kazısı

Kentin kuzeybatı köşesinde bulunan ve yüzlerce yıl boyunca, kullanım dışı kaldığı andaki durumunu toprak altında koruyabilmiş olan hamam yapısı, Antiokheia'ndan gelmiş geçmiş araştırmacıların çögünün dikkatini çekmemiştir. Yapıdaki ilk kazı çalışmaları 1988-1990 yılları arasında Yalvaç Müzesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapının batı kenarından başlayarak mekanlar

were exposed and cleaned. The excavated areas show that the gray local limestone rows of seats were built upon foundations of rubble and filling both with and without mortar (Fig. 1). In addition, a wide sounding trench was opened in the northern half of the orchestra. The foundations in the center and in the northern part of the theater were preserved in good condition while those in the southern part were very badly damaged down to the rubble filling level. In the excavated areas, 10 more rows of seats were found. The exposed areas were reinforced with dry walls, in order to prevent any possible collapses in the winter of 2004. Assistance from the Antalya Relevé Department was requested and, at the end of the excavations, the work of plan drawing (relevé) for restoration purposes was begun.

Excavations at the Baths

The baths standing in the northwest corner of the town has been preserved under the earth, retaining its state at the time of its abandonment. However, this structure has not in the past attracted the attention of scholars. The first excavations were conducted by the Yalvaç Museum from 1988 to 1990. Starting on the western end, the rooms were excavated and emptied, and the plans of a total of 7 rooms that were uncovered were drawn to scale. The hypocaust found under the floor of

Res. 2 / Fig. 2

kazılarak boşaltılmış, açılan 7 odanın planları çıkarılmıştır ve plan üzerinde 1. odanın tabanında açığa çıkan hipokaust kalıntısıyla, yapı hamam olarak adlandırılmıştır. Ancak, şu anki durumuyla tüm odalar dışa açılmakta olup, planda orta bölümde kalan boş alanın mimarisi ve yapının gerçekten hamam olup olmadığı henüz anlaşılamamaktadır. Önceki yıllarda yapılan kazılarda, yapıyı örten tonozların üzerindeki 3 m. kalınlığa ulaşan dolgu tabakası olduğu gibi bırakılmıştır. Yaklaşık 300 metrekare alan üzerindeki bu tonlarda ağırlığın temizlenerek, tonoz ayakları üzerine binen yükün hafifletilmesi, 2003 yılında yaptığımız kazının asıl hedefi olarak belirlenmiştir. İkinci bir kata sahip olması gereken yapının tonoz sistemi ve tabakalaşma araştırılırken, özellikle açığa çıktıktan sonra üzerindeki yükten dolayı çözülme ve çökme tehlikesi altında bulunan tonozların üzerindeki tabakasız ve dolgu nitelikindeki toprak, ören yeri sınırları içindeki uygun bir alana aktarılmak üzere kazılarak, yapının yükü hafifletilmiştir. Yapının batı bölümünün kazısı tamamlanmış, 2003 ve önceki yıllarda açılmış alanlarda çökme tehlikesi bulunan her duvarda derzler kireç harcıyla doldurularak sağlamlaştırılmış (Res. 2), son olarak kazı alanının tümü naylonla örtülmüş ve üzerine 15 cm. kalınlığında toprak serilmiştir.

Büyük Bazilika mozaikleri belgeleme çalışması

Michigan ekibinin kazısı ardından geçen 78 yıl içinde, orta nefteki mozaiklerin tamamı bir daha açılmamıştır. Yapılan küçük sondajlarda; yağış, ardından gelen don ve izleri her yerde görülebilen bitki ve köstebeklerin yapmış olduğu tahribat gözlemlenmiş, sürekli

Room 1 led to the identification of the structure as a baths. However, from the present state of the work, all the rooms open outside, thus the architecture of the empty area in the middle and the real function of the structure cannot at present be determined. The earth fill that reached a thickness of 3 m on top of the vaulted superstructure had been left untouched in the previous campaigns. The main goal of the work carried out in 2003 was the removal of this earth layer extending over an area of 300 square meters and weighing tons, which was carried out, thus relieving the load placed by the weight of the earth layer on the vault supports. The structure should have had a second story and during the study of the vaulting, the earth on the vaulting causing danger was excavated and removed to a site within the borders of the ruins. The western part of the structure has been excavated in its entirety and the courses of the endangered walls were then reinforced with a lime mortar (Fig. 2), and finally, the entire excavated area was covered with nylon sheeting and an earth layer 15 cm in thickness.

Documentation Work Conducted on Mosaics of the Great Basilica

In the 78 years following the excavations carried out by the Michigan expedition, the mosaics of the nave were not exposed in their entirety again. Small soundings revealed that frost following rain or snowfalls, plants and the burrowing activities of moles had caused a great deal of damage to the mosaics, and it was decided that the mosaics should immediately be uncovered, cleaned, conserved and documented. The exposed mosaics were first cleaned by hand with broom and brushes. Then the earth surrounding the mosaics was cleaned away, down to the red layer under the tesserae, thus ensuring that direct contact was established between the conservation mortar and the underlying mortar. For this repair work only hydraulic lime of the Alberia brand, and sifted and sieved fine river sand was employed, no chemicals were added to the conservation mortar. Two measures of lime were mixed with one measure of sand, and this mixture was applied to the cleaned edges using a spatula, forming protective bands around the mosaics (Fig. 3). Where the cracks and fissures were larger, a mixture of three measures of lime and one measure of sand were mixed and used as the filling material. With the utmost care the tesserae were kept in place and the weeds growing through the mosaic were removed together with their roots. Follow-

Res. 3 / Fig. 3

parçalanmakta ve eksilmekte olan mozaığın bir an önce açılarak temizlenmesi ve çizim-fotoğraflama çalışmalarıyla belgelemesinin bitirilip konservasyonun yapılması gereği, kentte yapılacak çalışmalarla öncelik haline gelmiştir. Ortaya çıkarılan mozaikler ilk olarak fırça ve süpürgeyle temizlenmiştir. Daha sonra mozaik alanlarının çevresindeki toprak, tesseraların altındaki kırmızı harca ulaşıcaya dek temizlenmiş, kenarlara uygulanacak koruma harçının, alttaki harçla organik bağı sağlanmıştır. Onarım çalışmaları sırasında kullanılan malzeme sadece Alberia marka hidrolik kireç ve elenmiş ince dere kumundan ibaret olup, herhangi bir kimyasal kullanılmamıştır. İki ölçü kireç ve bir ölçü ince elenmiş dere kumuyla hazırlanmış harç, temizlenmiş kenarlara spatülayla uygulanmış, mozaiklerin çevresinde dağılmalarını engelleyen, bağlayıcı koruma kuşakları oluşturulmuştur (Res. 3). Çatlak ve ayrılmaların fazla olduğu alanlarda, üç ölçü kireç ve bir ölçü kumla hazırlanan daha sulu ve ince bir karışım, dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Tesseraların yerlerinden sökülmemesi için azami özen gösterilmiş, bitki kökleri de teker teker temizlenmiştir. Çalışmalar

ing the completion of this conservation work, a layer of sand 15 cm thick was spread over the mosaics, which will further inhibit weeds from growing here. As digging tunnels in a sandy area is more difficult, the damage caused to the mosaics through the digging activities of the mole family has been stopped by the layer of sand and checks carried out in 2003 have shown that the moles have moved away to other areas.

The area paved with mosaics measures about 12x45 m and the documentation of the entire mosaic pavement could not be completed within a month with the personnel that were available, the work carried out in 2002 was completed by making a digital camera recording and making drawings of the important areas. The making of accurate drawings continued in the 2003 season. Each trench was drawn to a scale of 1:20, and these drawings were later united into a single sheet. Finally the designs of the mosaics were transferred on to the main sheet from the record of these designs made by the digital camera.

At the end of the excavation and documentation work, the damage wrought to the mosaics of a structure important for the Early Christian Period of Antiocheia was halted and the conservation and documentation were completed by a team of experts within a very short period of time. Moreover, the opportunity to continue the restoration of the structure and the exhibition of the mosaics in situ has now arisen.

bittikten sonra mozaiklerin üzerine örtülen yaklaşık 15 cm. kalınlığındaki kum tabakası, bitkilerin eskisi kadar kök salıp boy vermesini engelleyecektir. Kum tabakası içinde tünel açmak zor olduğundan, orta nefi mesken tutmuş olan köstebeklerin kazı çalışmalarına mozaiksiz alanlarda devam ettiği 2003 yılındaki kontrollarda gözlemlenmiştir.

Yaklaşık 12x45 m. boyutlarındaki mozaikli alanda ortaya çıkan tüm mozaiklerin bir aylık süre ve yetersiz personelle dokümantasyonunun bitirilmesi olanaksız olduğundan, 2002 yılındaki belgeleme çalışması dijital kamera çekimleriyle ve önemli mozaik bölümlerinin çizimleriyle tamamlanmış, taban mozaiklerinin çizimlerine 2003 yılı içinde devam edilmiştir. Her açmanın 1:20 ölçekli plan-çizimi yapılmış olup, daha sonra bu çizimler 1:20 ölçekte tek paftaya aktarılmıştır. Son olarak da mozaikteki desenler dijital fotoğraflardan yararlanılarak, paftadaki plan üzerine geçirilmiştir.

Kazı ve belgeleme çalışması sonucunda, Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait çok önemli bir yapının tarihe tanıklık eden ve ait olduğu kentle ilgili önemli bilgiler veren mozaiklerinin dağıılması süreci durdurulmuş, uzman bir ekiple, çok kısa bir sürede, çok geniş bir alanda hatasız bir koruma-belgeleme uygulaması tamamlanmıştır. Daha da önemlisi, bu anıtsal yapının restorasyonuna ve mozaiklerini *in situ* sergilemeye yönelik çalışmalarla devam etme şansı doğmuştur.